

**POSLEDNÍCH DVĚ STĚ LET
V HISTORII RAJHRADSKÉHO KLÁŠTERA**

***Posledních dvě stě let v historii
rajhradského kláštera***

Lucie Heilandová – Richard Mahel
Jindra Pavelková – Eva Richtrová

Moravská zemská knihovna
Brno 2013

Katalogizace v knize – Moravská zemská knihovna v Brně

Posledních dvě stě let v historii rajhradského kláštera / Pavelková, Jindra... [etal.] – Brno : Moravská zemská knihovna v Brně, 2013. – 173 s., [29] s. obr. příl.

*27-523.6-788/-1/-9 (řeholní život) * 93/94

– křesťanské kláštery

– historie

27-78 - Křesťanská sdružení, spolky a organizace. Řeholní řády [5]

93/94 - Dějiny (obecně) [8]

ISBN: 978-80-70-51-196-1

Kniha byla vydána z finančních prostředků Ministerstva kultury České republiky prostřednictvím Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), projektu DF12P01OVV047 Benediktinský klášter Rajhrad jako kulturní fenomén.

www.rajhradskyklaster.cz

Lektorovali: Mgr. Lenka Horáková, Ph.D.
doc. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D.

Na obálce použita fotografie z Archivu Benediktinského opatství Rajhrad.

Translation: Pro společnost Moudrý překlad, s. r. o., Vladimír Čadský, 2013
© Moravská zemská knihovna v Brně, 2013

Obsah

Několik slov úvodem.....	7
Dlouhá cesta k „samostatnosti“ (Jindra Pavelková).....	9
Nové regály, repertáře, lístkové katalogy a spousta knih všude kolem (Jindra Pavelková).....	12
Od sbírkového kabinetu k muzeu (Lucie Heilandová).....	27
Beda Dudík a počátky moravské archeologie (Richard Mahel).....	49
„Ano, knihy a noviny staly se za našich dnů téměř jako chléb potřebou vezdejší ...“ (Lucie Heilandová).....	68
Mezi knihovnou a vydavatelstvím – život a dílo Maura Kintera (Jindra Pavelková).....	91
Dějiny rajhradského kláštera v poválečném období (Eva Richtrová).....	102
I. Do tzv. Akce K a převzetí klášterních budov Ministerstvem obrany (1945–1952).....	102
II. Posádka Rajhrad a tzv. „Horní“ a „Dolní klášter“ (1952–1989).....	123
Resümee.....	148
Seznam zkratk.....	161
Seznam pramenů.....	164
Seznam literatury.....	167
Seznam edic.....	174
Jmenný rejstřík.....	175
Obrazové přílohy.....	179

Několik slov úvodem

Dne 22. března 2013 oslaví rajhradský benediktinský klášter dvousetleté výročí spojené s povýšením tohoto nejstaršího kláštera na Moravě na samostatné opatství. Ve srovnání s téměř tisíc let trvající historií Rajhradu se toto jubileum může jevit jako malicherná událost. Přesto se však jednalo o významný mezník v rajhradské historii, o který se zasadilo několik rajhradských představených 18. století. Rok 1813 znamenal nejen předěl z pohledu církevní správy – Rajhrad přestal být podřízen klášteru v Břevnově – ale také „zlom“ mezi dobou starou a novou. I když se toto tvrzení může zdát přehnané a i když k rozmachu věd, umění a mecenátu, který nastal právě v 19. století, vedla dlouhá cesta započatá již na počátku století osmnáctého, přesto byl Rajhrad předminulého století něčím výjimečným a nejen pro domácí kulturní historii velmi významným.

Benediktinský klášter té doby zcela charakterizovala snaha po poznání historie, přírodních věd i umění a s tím byla spojena i rozsáhlá sběratelská, publikační a vydavatelská činnost. Rozsáhlý archiv, formovaný od dob probostů Bonavetury Pitra (1756–1764) a Otmara Conrada (1764–1812), rodící se knihovní fond, zvětšující se sbírka obrazů, zbraní, antikvit – to vše dalo vzniknout rajhradskému klášternímu muzeu. Všechny sbírky začaly být v 19. století také systematicky tříděny a pořádány, vznikaly rovněž archivní, knihovní a další katalogy.

Členy klášterní komunity byly v tomto období významné osobnosti na poli historie, historiografie, literatury nebo hudby. Jejich díla se však nehromadila pouze v rukopisné podobě v klášterním archivu, ale začala pronikat i do vydávaných odborných publikací. Beda Dudík podnikal studijní cesty po celé Evropě, Maurus Kinter se stal prvním redaktorem nejvýznamnější benediktinské vědecké revue. A aby toho nebylo málo, začali rajhradští benediktini v Brně provozovat vlastní tiskárnu.

Tento rozkvět trval ve své podstatě až do druhé světové války, i když již od přelomu století se začaly objevovat ekonomické problémy, které jej značně přibrzdily. Do vývoje zasáhla i první pozemková reforma (zákon č. 215/1919 Sb. ze dne 16. 4. 1919 O zabrání velkého majetku – pozemkového). Výnosy ze zmenšené pozemkové plochy jen stěží mohly pokrýt náklady na rozsáhlé vydavatelské a sběratelské podniky. Činnost benediktinského řádu byla v Rajhradě ukončena v noci z 3. na 4. května 1950 provedením 2. etapy tzv. Akce K.

V následujících letech se v areálu kláštera vystřídalo několik vojenských útvarů, pouze prostory historického knihovního sálu a přilehlých depozitářů byly ve správě Státní vědecké knihovny (dnešní Moravské zemské knihovny) v Brně, část konventu pak přechodně připadla Musejnímu spolku

pro Rajhrad. Knihovna jí svěřené prostory opustila z důvodů zhoršující se statiky kláštera v 70. letech 20. století.

Rok 1989 znamenal opět obrat v celé situaci, na jaře následujícího roku byl klášter vrácen benediktinskému řádu. Od tohoto okamžiku začala obnova kláštera, která však potrvá ještě dlouhá léta. Vedle Moravské zemské knihovny v Brně, která v 90. letech začala s opravou knihovního sálu a depozitářů a roku 2004 přestěhovala zpět do Rajhradu historickou knihovnu, se do „oprav“ zapojil i Jihomoravský kraj, a to prostřednictvím svého Muzea Brněnska-Památníku písemnictví na Moravě.

K obnově se svým způsobem snaží přispět i partnerské instituce projektu Benediktinský klášter Rajhrad jako kulturní fenomén (Moravská zemská knihovna v Brně, Masarykova Univerzita-Filozofická a Lékařská fakulta a Fakulta Životního prostředí Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem).

Závěrem tohoto úvodního představení nejen historie posledních dvou set let rajhradského kláštera, ale také této knihy, bychom chtěli poděkovat všem, kteří nám byli při jejím vzniku nápomocni (především pracovníkům archivů spravujících níže citované fondy) a všem, kteří s námi měli při vzniku textů trpělivost (doma i v zaměstnání).

Brno, leden 2013

Dlouhá cesta k „samostatnosti“

Oč delší byla cesta rajhradského kláštera k samostatnému opatství, o to kratší bude následující text. Jeho cílem totiž není postihnout historii kláštera od jeho založení v polovině 11. století až k povýšení na opatství roku 1813. Má spíše celou knihu zasadit do rajhradských dějin tak, aby se její čtenář bez předchozí přípravy prostě jen neocítl na počátku 19. století.

Když 22. března roku 1813¹ oznámila dvorská kancelář ve Vídni Českému guberniu, že císař povolil rajhradskému klášteru samostatnou volbu opata, jednalo se o završení dlouhé snahy o získání nezávislosti na pražském benediktinském klášteře v Břevnově. Příznačné pro rajhradské dějiny je, že tato významná událost je v rajhradském archivu doložena pouze archiválií s tímto sdělením. Jistě bychom čekali např. císařské privilegium.

Podívejme se však v kostce na dějiny rajhradského benediktinského kláštera před rokem 1813.²

K založení rajhradského kláštera došlo kolem poloviny 11. století, zakladatelem byl český kníže Břetislav I., a osazen byl mnichy z benediktinského kláštera na Břevnově. Ti zde měli vykonávat duchovní správu kvůli nedostatku kněží. Po obnovení biskupství v Olomouci roku 1063 ztratil Rajhrad své postavení a význam a zesílil zde vliv Břevnova. Pobočný dům břevnovského kláštera se z Rajhradu stal ve 2. polovině 13. století.

14. století a především období správy probošta Vítka v době vlády Karla IV. a moravských markrabat Jana Jindřicha a Jošta bylo ve znamení rozvoje hospodářského zázemí Rajhradu a také rozvoje kulturního života. Probošt Vítek byl ostatně objednavatelem breviáře, na jehož výzdobě se podílel buď sám mistr Theodorik, který maloval kapli sv. Kříže na Karlštejně, nebo někdo z jeho dílny.

Za husitských válek klášter větší škody neutrpěl, působil dokonce jako útočiště pro mnichy z jiných klášterů, především z českého Vilémova. Od konce století se ovšem zhoršovala ekonomická situace kláštera, v 16. století pak klášter několikrát vyhořel a žilo zde jen několik bratří. Objevily se dokonce úvahy o jeho zrušení, těm bylo s konečnou platností zabráněno až roku 1602, kdy další existenci probošství potvrdil kardinál František z Dietrichsteina. Přechodně byl ale klášter zrušen v době stavovského povstání.

¹ Moravský zemský archiv v Brně (=MZA), fond E 6 Benediktini Rajhrad (=E 6), inv. č. 67, sig. Ag 43.

² Jedná se jen o velmi stručný přehled. Dějiny Rajhradu pojednal nejobjemněji Beda Dudík ve svých *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern in Markgraftum Mähren. I.-II. Band, 1048–1848*. Brünn-Wien 1849–1868. Novou literaturu je možno najít v Kroupa, Jiří–Vobr, Jaroslav–Drlik, Vojen: *Benediktinský klášter v Rajhradě. Klášter, klášterní knihovna, Památník písemnictví na Moravě*. Předklášteří 2006.

Situace se zcela změnila v 17. století. Rajhrad přestal být zcela závislý na mateřském klášteře v Břevnově a stala se z něj důležitá součást moravské stavovské obce. Jeho představení se především snažili osamostatnit klášter ze závislosti na Břevnově. Prvním krokem k samostatnosti byla hodnost infulovaného preláta spojená s právem nosit mitru, berlu a prsten.

Klášter začal být obnovován i stavebně. Záhy začali rajhradští probošti uvažovat o celkové přestavbě kláštera. Doklady se objevují od dob proboštů Viktorina Reinholda a Placida Novotného. Někteří členové konventu navrhovali postavit klášter na novém „zdravějším“ místě. Probošt Novotný zemřel v okamžiku prohlášení stavebních návrhů přestavby např. Domenica d'Angeliho ze Znojma či Jana Křtitele Erna z Brna. Jeho nástupce sice začal se stavbami věží v průčelí a nového presbytáře, stavební práce však byly kvůli nestabilnímu podloží zastaveny.

Myšlenka přestavby tak byla obnovena až poté, co se proboštem stal roku 1709 Antonius Pirmus. Rovněž Pirmus usiloval o samostatnou politiku vůči mateřskému klášteře a snažil se tedy navázat užší spolupráci s dalšími moravskými kláštery. S touto snahou korespondovala také potřeba adekvátního „vzhledu“ kláštera. Tuto svou snahu korunoval spolupráci s Janem Blažejem Santini-Aichelem. Roku 1722 se začalo s přestavbou kláštera podle Santiniho plánů.

V 2. polovině 18. století následovala stavitelské aktivity činnost na poli vědy. Klášter se v té době stal významným badatelským centrem.

Především vědecké působení německého benediktina Magnoalda Ziegelbauera v českých zemích přineslo oživení zájmu benediktinů o vědy. Patrně největší vliv měl Ziegelbauer na Bonaventuru Pitra, významného člena českého benediktinského řádu, který působil v kláštorech v Broumově, Břevnově a také jako zástupce českých benediktinů u císařského dvora. Konec života strávil přičiněním císařovny Marie Terezie jako probošt rajhradského benediktinského kláštera. Již za svého působení v Břevnově měl Pitr možnost setkat se s Ziegelbauerem, který v Pitrovi podnítil hlubší zájem o dějiny a především o sbírání a vydávání historických pramenů. Když několik let po Ziegelbauerově smrti přišel Pitr do Rajhradu, našel ve zdejším archivu část Ziegelbauerova celoživotního díla *Historia Litteraria* a sepsal k ní komentář. Rajhradští benediktini byli také členy olomoucké Societas innotum (Společnosti neznámých), první vědecké společnosti v monarchii.

Na Pitrovu práci navázal jeho žák Alexius Habrich a také Pitřův nástupce v proboštské hodnosti Otmar Conrad. Za jejich dob se rajhradský archiv rozrostl o značné množství archivního materiálu ze zrušených moravských klášterů či o opisy významných pramenů k českým a moravským dějinám. Otmar Conrad na rozdíl od svého předchůdce zvládal vedle

vědeckých aktivit posilovat také ekonomiku kláštera. Podařilo se mu obnovit budovy zasažené zemětřesením, stabilizovat hospodářství a pokračoval také ve stavebních aktivitách.

Otmar Conrad se během svého působení velmi aktivně snažil získat pro svůj klášter samostatnost. Přestože se mu to podařilo, on sám se osamostatněného Rajhradu už nedožil. Zemřel 13. června 1812³ a po jeho smrti byl převorem a administrátorem kláštera jmenován P. Řehoř Sázavský. Ten navázal na Conradem započatou snahu a 15. července 1813 zaslal jménem svým i celého konventu císaři Ferdinandu II. žádost o povolení opatské volby. Tuto žádost pomohl Rajhradu naformulovat advokát Anton Hermann a byla podporována předními představiteli zemských stavů. Nejednalo se však o pouhou ničím nepodloženou prosbu. Advokát Hermann do ní vtělil deset hlavních důvodů počínajících rozhodnutím císaře Rudolfa II. z roku 1602 o postavení rajhradského kláštera v moravské zemské obci až po exempce císaře Josefa II. z roku 1782 a 1786.⁴

Na podporu celé věci se převor Sázavský vydal v doprovodu tehdejšího správce fary v Domašově Augustina Kocha do Vídně, aby orodoval přímo u císaře. S pomocí nejvyššího dvorního kancléře hraběte Ugarta, ministra hraběte Trautmannsdorfa a referentů pro duchovní záležitosti a státních radů Petra a Lorenze Brucknerů se jim podařilo dosáhnout vydání resoluce z 22. března 1813, kterou bylo až dosud na Břevnově závislé rajhradské probošství povýšeno na nezávislé opatství s právem opatské volby.⁵ Prvním opatem byl 17. května roku 1813 zvolen Augustin Koch.

³ Dudík, B.: *Geschichte*, s. 463.

⁴ Tamtéž, s. 466.

⁵ Tamtéž, s. 468.

Nové regály, repertáře, lístkové katalogy a spousta knih všude kolem

Dějiny knihovny v Rajhradě jdou ruku v ruce s dějinami samotného kláštera. Její nejstarší počátky můžeme hledat již v okamžiku založení kláštera v polovině 11. století, neboť liturgické knihy byly důležité pro duchovní život mnišské komunity. Biblické knihy, řehole sv. Benedikta, lekcionář, breviář, misál a další rukopisy patřily ke knihovní výbavě nově založeného kláštera, což znamená, že si je benediktini přinesli s sebou do svého nového působiště. Další rukopisy vznikaly posléze dle potřeby buď přímo v Rajhradě, nebo spíše ve starším benediktinském klášteře na Břevnově. Za první dvě století své existence tak Rajhrad již disponoval na svou dobu značnou knihovnou. Usuzovat tak alespoň můžeme z počtu rukopisů vzniklých do roku 1300, které se nám v knihovně dochovaly do dnešní doby.⁶

Nárůst rukopisné knihovny pokračoval i ve stoletích 14. a 15., od konce 16. století se pak vedle rukopisů začínají v rajhradské knihovně objevovat i knihy tištěné. Knihovna se však stále ještě rozrůstá na základě potřeb klášterní komunity či za pomoci darů nejrozumnějších mecenášů. O systematickém budování knihovny můžeme hovořit až kolem poloviny 17. století. Probošt Jiří Vojtěch Kotelicius z Horštejna (1623–1643) nakupoval knihy pro nově založený chlapecký seminář a Coelestin Arlet (1666–1683)⁷ nejenže knihy systematicky pořizoval, ale nechal je také již opatřovat novými vazbami a též supralibros. Vedle klášterního supralibros,⁸ které vycházelo z podoby proboštské a konventní pečeti, používal Arlet též supralibros osobní, sestávající z monogramu C.A.R.P.⁹ Osobní supralibros je doloženo též u dalšího rajhradského probošta z konce 17. století – Viktorina Reinholda

⁶ Dokoupil, Vladislav: *Soupis rukopisů knihovny benediktinů v Rajhradě*. Praha 1966.

⁷ Týž: *Dějiny klášterních knihoven jižní Moravy ve Správě vědecké knihovny v Brně*. Brno 1970, s. 25–26.

⁸ Supralibros bylo tvořeno kompozicí zvlášť pro přední a zvlášť pro zadní desku. Na přední desce se nacházel barokní štít v barokní kartuši. Štít pětkrát červeno-stříbrně dělený, na prostředním břevnu tři růže za sebou, první dvě pětisté, třetí čtyřlíst. Na štítě je hermelínem podšitá knížecí čepice. Kolem barokní kartuše je mezi linkami legenda INSIGNE PRAEPOSITI RAYHRADENSIS ORDINIS . S. BENEDICTI *. Na zadní desce barokní štít v barokní kartuši, ve kterém se nalézá sv. Petr v loďce na moři s pádlem v ruce. Legenda mezi linkami zní: SIGILLVM CONVENTVS RAYHRADENSIS ORDINI : S : BENED *. Supralibros ze zadní desky se objevuje též v pozměněné variantě legendy: INSIGNIA DVCALIS MOANSTERY RAYHRADENSIS . SS. PETRI ET PAVLI . ORDIN: S. B.–Pavelková, Jindra: *Exlibris a supralibros rajhradské klášterní knihovny*. Opera romanica 11. Jazyk a řeč knihy. České Budějovice 2011, s. 501–502.

⁹ Tamtéž, s. 502.

(1686–1690). Ten používal dřívější arletovské supralibros z přední desky vycházející z proboštské pečeti a doplňoval je vlastním monogramem VR:E:P:R.¹⁰

Obr. 1 – Klášterní supralibros z doby Coelestina Arleta.

Roku 1703 pořídil ke knihovně katalog brněnský augustinián Augustin Kneutgen.¹¹ Fond byl členěn do deseti oborů označených písmeny A-K. Katalog uvádí autory, názvy, místa a roky vydání, formát a oborovou skupinu, která vlastně nahrazuje signaturu. Katalog byl doplňován do roku 1758.¹² K tomuto katalogu byly pořízeny další katalogy stejného členění, první z počátku 18. století (doplňován zhruba do poloviny století),¹³ další z roku 1720 (doplňován do poloviny 18. století)¹⁴ a poslední z roku 1724, doplňovaný patrně do roku 1759.¹⁵ Na doplňování katalogů pracovali knihovníci Augustin Sieber (1709–1733) a Jan Nepomuk Haan (1733).¹⁶

¹⁰ Popis: Alianční znak sestávající z vpravo položeného barokního štítu v barokní kartuši. V černém poli štítu tři šikmá stříbrná břevna, v prostředním tři šestilisté růže za sebou. Kartuše je podložena šikmo berlou s hlavicí otočenou heraldicky vlevo. Heraldicky levý štít v barokní kartuši nese obraz sv. Petra v loďce na moři s pádlem v ruce. Nad štítem je mitra s odletujícími fimbriemi. Heraldická kompozice je ohraničena vavřínovým věncem. Mezi věncem a mitrou jsou umístěna kapitální písmena VR:E:P:R. – Tamtéž, s. 502–503.

¹¹ Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad (=KBOR), ve správě Muzea Brněnska, p. o., Památníku písemnictví na Moravě, sig. R 39.

¹² Dokoupil, V.: *Soupis*, s. 34, č. 38–39.

¹³ KBOR, sig. R 40.

¹⁴ KBOR, sig. R 41.

¹⁵ KBOR, sig. R 38.

¹⁶ Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 41.

I nadále ovšem většinu přírůstků do knihovního fondu představovaly dary. Za probošta Antonína Pirma se začalo s barokní přestavbou kláštera a tyto stavební aktivity spotřebovaly téměř celé prostředky z výnosů kláštera.

Situace se začala měnit až za doby Bonaventury Pitra (1756–1764).¹⁷ Pitr přišel do rajhradského kláštera z Vídně, kde působil jako zástupce českých benediktinů u vídeňského dvora a kde mimo své hlavní činnosti – jednání ve věci sporu mezi břevnovským klášteřem a pražským arcibiskupstvím – věnoval většinu času badatelské činnosti. Tato Pitrova „vášeň“ pro archivní studium a shromažďování materiálů pro vlastní vědeckou činnost je patrná především v rajhradském archivním fondu. Bonaventura Pitr za svého života, ať již v době kdy byl řádovým historiografem, v době působení v klášteře na Břevnově, nebo za vídeňského pobytu, shromáždil velké množství opisů (v několika případech i originálů) pramenů významných pro české a moravské dějiny. V této své činnosti – samozřejmě již za pomoci kopistů – pokračoval i v době, kdy byl rajhradským proboštem. Vedle archivního materiálu se Pitr snažil také o systematictější rozšiřování knihovního fondu. Nedá se samozřejmě ještě hovořit o klasické knihovní akvizici, jak ji známe dnes, knihovna ovšem přestává být závislá jen na štedrosti dárců. Vedle rozšiřování fondů se Pitr snažil o pravidelnou vydavatelskou činnost, kterou měli rajhradští benediktini konkurovat jezuitskému řádu.

Je ovšem velmi těžké přesně rozlišit v rajhradské knihovně přírůstky z Pitrovy doby, neměl totiž na rozdíl od svých předchůdců ve zvyku označovat knihy provenienčním přípisem obsahujícím jeho jméno a rok nabytí. Většinu knih tak lze určit spíše na základě korespondence knihovníka Conrada.¹⁸ Co se zpracování knihovny za doby Bonaventury Pitra týká, byl k ní roku 1762 pořízen nový katalog. Knihy byly oproti předchozím katalogům rozděleny do devíti oborů označených A-I. Knihy jsou v rámci oborů řazeny abecedně, uvedeno je jméno autora, název, místo a rok vydání a formát.¹⁹ Autorem katalogu byl knihovník Otmar Conrad. I tak bylo v Pitrově době pro knihovníka celkem obtížné vyznat se ve fondu. Značná část knih byla rozptýlena, především po celách jednotlivých řeholníků. K těmto knihám byly pro kontrolu pořizovány inventáře. Největší „příruční“ knihovnu si ve své cele pořídil pozdější knihovník Alexius Habrich (cca osmdesát svazků).²⁰

¹⁷ Pavelková, Jindra: *Život a dílo Josefa Bonaventury Pitra*. Muzeum Brněnska Sborník 2009. Předklášteří 2009, s. 45–55.

¹⁸ Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 47.

¹⁹ KBOR, sig. R 42.

²⁰ Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 48.

Pitrova vědecká činnost dosáhla svého vrcholu v době jeho nástupce Otmara Conrada (1764–1812). Otmar Conrad je postavou v dějinách rajhradského kláštera zcela výjimečnou. Je až s podivem, že se tomuto poslednímu rajhradskému proboštovi dařilo neomezovat vědeckou činnost, se kterou se začalo v době jeho předchůdce a na níž se sám podílel, rozšiřovat knihovní a archivní fond, podporovat umělecký život, pokračovat v rozsáhlých stavebních pracích probíhajících v areálu kláštera či zakládat nové vsi na rajhradském panství. Conrad nejen, že všechny tyto aktivity podporoval, na většině z nich se také sám aktivně podílel.²¹

Konventní knihovnu v prostorách klášterní kvadratury, jejímž knihovníkem byl před volbou na post probošta (1756–1764), zanechal v rukách Alexia Habricha. Opatroval ale od této chvíle opatskou knihovnu v prelaturě²² a roku 1786 k ní pořídil katalog.²³ Knihovna byla umístěna v devíti regálech označených písmeny A–I. Členěna byla stejně jako knihovna konventní podle oborů a do devíti tříd. Toto členění ostatně v konventní knihovně zavedl roku 1762 sám Conrad.²⁴ Katalog prelaturní knihovny nám umožňuje zodpovědět i otázku, jaké důvody Otmara Conrada ke zřízení a vedení této knihovny vedly. Conrad v jeho úvodu uvádí, že potřebu knihovny určuje josefínská doba spojená se zrušením cenzury a vydáváním knih bez předchozího schválení. V prelaturní knihovně tak měly být uchovávány knihy, které neměly být volně dostupné běžným členům konventu, především novicům, a půjčovány měly být jen po zvážení představeného. Umístěny sem byly rovněž „závadné“ knihy z knihoven zrušených klášterů.²⁵ Dle obsahu katalogu je ovšem zřejmé, že se v prelaturě nacházela především právě literatura vydaná před rokem 1780, tedy před zrušením cenzury.²⁶ Katalog zaznamenává asi 200 titulů, do konce Conradova života se však knihovna údajně rozrostla až na 5 000 svazků.²⁷

²¹ Pavelková, Jindra: *Rajhradský knihovník a převor Otmar Conrad*. Muzeum Brněnska Sborník 2008. Předklášteří 2008, s. 134–142; Táž: *Dějiny rajhradského kláštera v poznámkách B. Pitra a M. Lefevra*. Muzeum Brněnska Sborník 2006. Předklášteří 2006, s. 26–33.

²² Není zcela jisté, zda se již v prelaturě v době před 80. lety 18. století nějaké knihy nacházely, tedy zda Conrad navázal na původní prelaturní knihovní fond, nebo zda tuto knihovnu přímo založil.

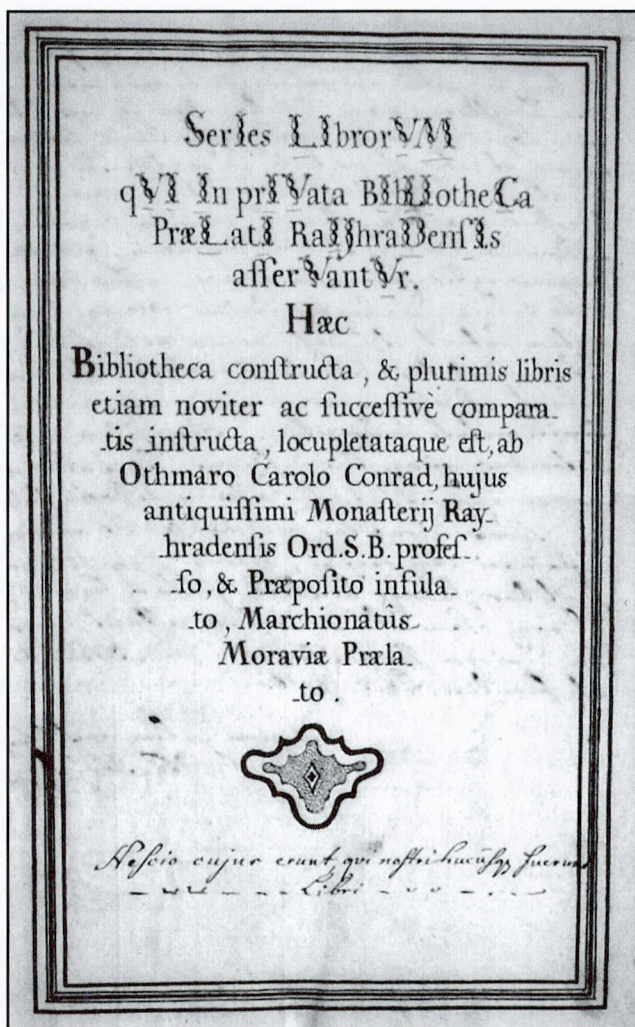
²³ Pavelková, Jindra: *Opatská knihovna rajhradského benediktinského kláštera*. Problematika historických a vzácných knižních fondů 2010. Olomouc–Brno 2011 s. 234.

²⁴ Dokoupil, V.: *Soupis*, s. 35, č. 42.

²⁵ Pavelková, J.: *Opatská knihovna*, s. 236.

²⁶ KBOR, sig. R 636.

²⁷ Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 60.

Obr. 2 – Titulní list katalogu prelaturní knihovny od O. Conrada z roku 1786 (KBOR, sig. R 636)

Přestože konventní knihovnu měl na starosti knihovník v osobě především Alexia Habricha (1772–1787),²⁸ po něm Antonína Klappize (1787–1788) a Gabriela Bucelina (1795–1818), nepustil ji Conrad zcela ze zřetele a zavedl nové supralibros, které opět navazovalo na novou podobu konventní a proboštské pečeti,²⁹ a roku 1789 je doplnil o dvě rajhradská

²⁸ Z počátku Conradova proboštování nebyla knihovna obsazena nejlépe (Tamtéž, s. 62.).

²⁹ I. typ: Alianční znak sestávající z vpravo položeného barokního štítu v barokní kartuši. V modrém poli štítu tři šikmá stříbrná břevna, v prostředním tři šestilisté růže za sebou. Kartuše je podložena šikmo berlou s hlavicí otočenou heraldicky vlevo. Heraldicky levý štít v barokní kartuši nese obraz sv. Petra a Pavla jako štítonoše francouzského štítku s moravskou orlicí. Na štítku je

exlibris.³⁰ Vedle klášterních supralibros používal Otmar Conrad ještě supralibros osobní, které stejně jako u Viktora Reinholda vychází ze supralibros klášterního, pouze je doplněno monogramem, v Conradově případě ve znění O:C:P:R.³¹

Za Otamara Conrada se při rozšiřování knihovního fondu pokračovalo v nákupech u předních knihkupců monarchie, především u Holzmeyera ze Štýrského Hradce. Je to vcelku pochopitelné, zvlášť když si uvědomíme, že agendu nákupů za Pitra stejně vyřizoval Otmar Conrad.³² Největší nárůst fondu ale knihovna zažila v době josefínských sekularizací. Svědčí o tom mimo jiné i soupisy tisků a především rukopisů, které zpracoval knihovník Alexius Habrich.³³ Vzhledem k tomu, že soupis rukopisů se dochoval v několika exemplářích a není v něm zaznamenána podstatná část rukopisů,

položena hermelínem podšitá knižecí čepice. Nad oběma štíty se vznáší opatská mitra s na obě strany odletujícími fimbriemi. Celou kompozici ohraničuje vavřínový věnec. Horní cípy mitry a spodní části kartuší zasahují do věnce. *II. typ:* Alianční znak sestávající z vpravo položeného barokního štítu v barokní kartuši. V modrém poli štítu tři šikmá stříbrná břevna, v prostředním tři šestilisté růže za sebou. Kartuše je podložena šikmo berlou s hlavicí otočenou heraldicky vlevo. Heraldicky levý štít v barokní kartuši nese obraz sv. Petra a Pavla jako štítonoše francouzského štítu s moravskou orlicí. Na štítu je položena hermelínem podšitá knižecí čepice. Nad oběma štíty se vznáší opatská mitra s na obě strany odletujícími fimbriemi. Celou kompozici ohraničuje vavřínový věnec. Horní cípy mitry a spodní části kartuší nezasahují do věnce. Supralibros je menší než předešlé, i postavy Pavla a Petra jsou v kompozici menší. – Pavelková, J.: *Exlibris*, s. 503–504.

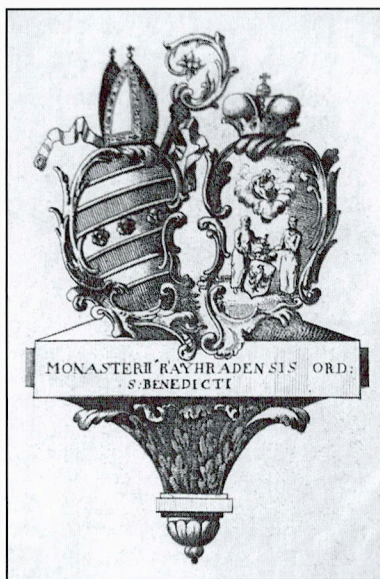
³⁰ *Velké exlibris se studijním mnichem:* Pole exlibris vyplňují knihovní regály, po jejichž stranách je heraldicky vpravo devíza s chronogramem OffiCIna Librarla stVDIIIs sVa ViorIbUsqVe MVsIs saCra a heraldicky vlevo devíza s chronogramem CVra et stVDIo OthMarI PraeposItI noVIs CoplosIsqVe LIbrIs eXornata. V obou chronogramech je rok 1789. V popředí sedí mnich. U úst má legendu In morior studiis et amore sciendi senesco. Nad regály se nalézá alianční znak rajhradského kláštera vycházející z aliančního supralibros. Heraldicky vpravo barokní štít s třemi břevny, na prostředním z nich tři růže. Štít podložený kosmo položenou opatskou berlou. Heraldicky vlevo sv. Petr a Pavel jako štítonoši francouzského štítu s moravskou orlicí. Nad nimi se na obláčku vznáší P. Maria s Ježíškem na levé ruce. Mezi štíty je šikmo nakloněná mitra. Pod znakem se nalézá stuha s devízou Insignia Monasterii Rayhrad. Pod ní je umístěn štítek odkazující na založení kláštera (Fundati Brzetislaio Bohem: Duce Anno MXL–VIII). – Exlibris v knihách dochováno ve dvou velikostech. *Znakové exlibris:* Heraldicky vpravo barokní červený štít v barokní kartuši s třemi stříbrnými břevny, na prostředním z nich tři čtyřlísté růže. Štít podložený kosmo položenou opatskou berlou. Na kartuši je opatská berla s odletujícími fimbriemi. Heraldicky vlevo barokní štít v kartuši s postavami sv. Petra a Pavla jako štítonošů francouzského štítu s moravskou orlicí. Nad nimi se na obláčku vznáší P. Maria s Ježíškem na levé ruce. Na kartuši je položena knižecí čepice s třemi perlami. Pod znakem je na pásce umístěná kapitální devíza: MONASTERII RAYHRADENSIS ORD: S: BENEDICTI. Devíza je přidržována vavřínovou arabeskou. – Tamtěž, s. 505–506.

³¹ Tamtěž, s. 506.

³² Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 47.

³³ Více k A. Habrichovi viz Pavelková, J.: *Alexius Habrich, nejen knihovník, Z cyklu osobností rajhradského benediktinského kláštera*. Muzeum Brněnska Sborník 2007. Předklášteří 2007, s. 86–96.

kteří se dnes ve sbírce nalézají, zdá se být pravděpodobné, že sloužil jako přehled rukopisného fondu pro ty rajhradské benediktiny, kterým se dařilo účastnit se aukcí a i dalším způsobem získávat knihy z rušených klášterů.³⁴

Obr. 3 – Rajhradské znakové exlibris zavedené O. Conradem.

Přestože ke konventní knihovně Conrad sepsal roku 1762 katalog a i nadále ji měl na zřeteli zavedením supralibros a exlibris, nedá se v jeho době hovořit o pravidelné katalogizaci. Příčiny pro spíše jen náhodné zpracovávání nových přírůstků lze spatřit jednak ve velkém nárůstu knihovny v době josefínských sekularizací, ale též ve špatném fyzickém stavu knihovního sálu, jehož regálové vybavení bylo zničeno zemětřesením v 60. letech 18. století a který se nových regálů dočkal až roku 1806. Knihovna musela být kvůli truhlářským pracím umístěna v tzv. malé knihovně – místnosti mezi knihovním sálem a kapitulní kaplí, kam se začala již předtím rozšiřovat, neboť v knihovním sálu bylo místo pouze na 14 000 svazků. Když byly roku 1806 dokončeny nové regály, byly do nich knihy přestěhovány bez systému, na galerii dokonce ležely na hromádách na ochozech a v okenních

³⁴ Pavelková, Jindra: *Nejstarší soupisy rukopisů knihovny Benediktinského opatství Rajhrad z pera A. Habricha a jejich srovnání s dnešním stavem. Problematika historických a vzácných knižních fondů* 2007. Olomouc–Brno 2008, s. 161–172.

výklencích. V tomto stavu zůstal fond až do roku 1818, kdy se jej ujal nový knihovník Benedikt Richter.³⁵

Velkým pozitivem Richterovy doby byla skutečnost, že mu opat Augustin Koch umožnil věnovat se výhradně knihovně. S uspořádáním fondu začal nový knihovník již v srpnu roku 1818. Začal tím, že knihy dle formátů provizorně srovnal do regálů a následně na zadní přidešti vepsal provizorní signatury tak, aby mohly být svazky odnášeny ke katalogizaci. Té se věnovali všichni řeholníci pod Richterovým vedením, nejvíce se jí však zabýval Antonín Rücker, pozdější knihovník, a převor Cyril Okánek. Katalogizace sálu i malé knihovny o celkovém počtu cca 20 000 svazků byla prováděna na lístky kvartového formátu, kterých bylo na 12 000, a byla díky této společné práci dokončena již v říjnu téhož roku. Katalogizační lístky byly roztrženy a nadepsány podle vědních oborů, vloženy do knih a podle nich pak byly do jednotlivých regálů dle oborů roztrženy i knihy. Následovalo vepsání konečných signatur. Práce nemusela být díky mírné zimě přerušena a v březnu 1819 tak bylo uspořádání knihovny prakticky hotové. Richter následně začal pracovat na třísvazkovém autorském katalogu, ve vypracování oborového katalogu mu ale zabránilo jeho jmenování profesorem na brněnském Biskupském alumnátu.³⁶

V tomto roce byl tedy dán základ systému rajhradské knihovny, který je platný více méně dodnes. Knihovna tak začíná na čele sálu mezi okny regálem A (bible, biblistika, konkordance atd.) a pokračuje regály B, D, F, H (teoretická teologie), C, E (praktická teologie – homiletika), G, I (historie, zeměpis), K (kanonické právo) a L (církevní historie). Na galerii je v průčelí regál M (filozofie), O (antropologie, pedagogika), N (matematika), P (fyzika), R (lékařství) a V (filologie). Uspořádání oborů na galerii doznalo v průběhu 19. století nejvíce změn. V regálu O bychom dnes našli spíše hospodářské vědy, antropologie se přestěhovala na regál S, lékařství se přestěhovalo do přísálí na regál W a jeho místo zaujala asketika.

Benedikta Richtera vystřídal na postě knihovníka roku 1820 Viktor Schlossar, který pokračoval v Richterem započaté práci a po svém zvolení opatem roku 1832 určil pravidelnou roční dotaci 1 000 zlatých na nákup knih.³⁷ Od roku 1828 působil v knihovně jako pomocný knihovník Antonín Rücker, který roku 1832 převzal celou péči o knihovnu. Knihovníkem byl

³⁵ Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 63.

³⁶ Tamtéž, s. 63–64.

³⁷ Tamtéž, s. 65.

až na roky 1835–1843, kdy zastával post profesora na brněnském teologickém učilišti, až do své smrti roku 1860. Pokračoval v budování listkového katalogu založeném Richterem a svou pozornost věnoval také knihovně

Numerus	OPERUM INSCRIPTIO	Editionis			Designatio loci in scriptis.
		Locus	Annus	Forma	
1830 270a	Barth. Barthelemy (Johann Ludwig Hermann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1830</i>	Wien	1830	8°	I. B. 1. 12. 11
1831 270b	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1831</i>	Wien	1831	8°	V. 7. 1. 12. 11
1835 271	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	I. B. 1. 12. 11
1835 272	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	V. 7. 1. 12. 11
1835 273	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	I. B. 1. 12. 11
1835 274	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	V. 7. 1. 12. 11
1835 275	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	I. B. 1. 12. 11
1835 276	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	V. 7. 1. 12. 11
1835 277	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	I. B. 1. 12. 11
1835 278	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	V. 7. 1. 12. 11
1835 279	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	I. B. 1. 12. 11
1835 280	Barthelemy (Johann) <i>Barthelemy</i> in: <i>Das geographische Verzeichnis der in der Stadt 1835</i>	Wien	1835	8°	V. 7. 1. 12. 11

Obr. 4 – Vnitřní list katalogu prelaturní knihovny z roku 1855 od Antonína Rückera.

v prelatuře. Roku 1855 k ní zpracoval nový katalog (*Catalogus Bibliothecae privatae Abbatialis Rayhradensis*).³⁸ Katalog je rozdělen na dvě části, první uvádí inventární čísla, autory, názvy, počet stran či svazky, místo a rok vydání, formát a signaturu. Inventární číslo je shodné s číslem uvedeným v listkovém katalogu. Tato část již dnes není použitelná, neboť podle poznámky posledního rajhradského řádového knihovníka Maura Kintera byla prelaturní knihovna v letech 1864–1866 včleněna do knihovny

³⁸ KBOR, sig. R 633.

konventní.³⁹ Oproti původním katalogům uvádí tento katalog celé názvy knih a také signaturu a je tak jako předešlé katalogy řazen jako autorský abecední rejstřík. Chybí zde oborové řazení.

Vzhledem k tomu, že knihy uvedené v tomto katalogu z roku 1855 neodpovídají knihám v původním Conradově katalogu, dá se usuzovat, že původní opatská knihovna byla do knihovny konventní včleněna již jednou před rokem 1855. Mohlo se tak stát už kolem roku 1806, kdy byly dokončeny nové knihovní regály, pravděpodobnější se však zdá být, že prelaturní fond do toho konventního včlenil až Benedikt Richter při svém novém uspořádání knihovny. Nová knihovna, která pak v prelatuře začala vznikat, již patrně neplnila původní Conradův záměr shromážďovat zde jen knihy „závadné“, ale byla spíše soukromou opatskou knihovnou.⁴⁰

V době Růckera se rajhradskému klášteru pro knihovnu podařilo získat rovněž část knihovny významných moravských humanistů Ladislava z Boskovic a Ladislava Veleny z Boskovic ze zámku v Moravské Třebové.⁴¹

Roku 1864 se knihovníkem stal Maurus Kinter, který se na začátku svého působení patrně pustil do nové katalogizace knihovny. Založil nový katalog rukopisů a prvtisků a nově též zpracoval sbírku map a atlasů, která je součástí historické rajhradské knihovny.⁴² Dále se však již nedostal, neboť jej od knihovny odváděly vydavatelské počiny. Roku 1880 založil na popud opatů benediktinských klášterů vědeckou revue *Wissenschaftliche Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner- (und Cistencienzer-) Orden*, díky níž se do rajhradské knihovny výměnou dostala celá řada vědeckých evropských časopisů a odborných monografií. Tyto nové přírůstky ovšem Kinter nestíhal zapisovat do knihovních katalogů vůbec.⁴³

Tyto přírůstky získané výměnou byly také jediným pravidelným ziskem knihovny, protože dotace určená na její rozšiřování za opata Schlossara byla již kolem poloviny století omezena na polovinu a nebyla vydávána pravidelně. Doplnění knihovny se i v této době stále ještě provádělo také dary větších knihovních sbírek. Tato praxe zůstala zachována i po první světové válce.

³⁹ Pavelková, J.: *Opatská knihovna*, s. 237.

⁴⁰ Tamtéž, s. 238.

⁴¹ Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 66.

⁴² Více o mapové sbírce viz Křivová, Petra: *Mapová sbírka knihovny benediktinského kláštera v Rajhradě*. Problematika historických a vzácných knižních fondů 2007. Olomouc–Brno 2008, s. 17–20.

⁴³ Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 70.

Koncem 19. století se klášter dostal do ekonomických problémů, které byly z části sanovány odprodejem knihovního fondu. Nejprve docházelo k prodeji duplikátů a veškeré tyto zásahy do knihovny byly zaznamenávány do katalogů. Později byli rajhradští benediktini nuceni přistoupit i k prodeji unikátů – takto se v pozdější době z Rajhradu „odstěhovala“ větší část torza moravskotřebovské boskovické knihovny.⁴⁴

Z doby Kinterovy knihovní správy jsou pro léta 1864 až 1921 dochovány výpůjční knihy. Podle jmen osob, které jsou zde uvedeny, se Mauru Kinterovi podařilo etablovat rajhradskou knihovnu na knihovnu „veřejnou“. I ve starší době existují sice záznamy a zprávy o tom, že v knihovně bylo umožněno studium osobám mimo klášter, vždy se ale jednalo o badatele typu Josefa Dobrovského či Františka Palackého. Z počátku se i mezi vypůjčiteli zaznamenávají v Kinterových knihách nejvíce objevují řádoví bratři, k nim ale postupně přibývá pár „cizinců“, především rakouských profesorů. Od 80. let si ovšem do knihovny zvykli chodit i obyvatelé rajhradského panství. Jimi nejčastěji půjčovaná literatura představuje průřez po dobové beletristické tvorbě a přehled zábavných a populárních časopisů té doby. Mezi čtenáři tak kralovalo Verneových *20 tisíc mil pod mořem* či *Země kožešin*, mezi časopisy vládl *Paleček*, *Světobzor* či *Zlatá Praha*.⁴⁵ Úměrně tomu, jak se od roku 1888 zvyšoval mezi vypůjčiteli i počet ženských jmen, rostla obliba knih Emilie Flygare–Carlén, švédské autorky píšící romány ze švédského stavovského prostředí.⁴⁶

Počátkem 20. století se pozměnila skupina stálých čtenářů a v souvislosti s tím dochází i k proměně nejoblíbenějších autorů. Stále sice zůstává na čele Jules Verne či Karel May, zcela ale mizí ženské romány. Z půjčovaných časopisů začínají převažovat ty zahraniční jako *London News* nebo *The Month*. Mezi častěji půjčované tituly se opět vrací odborná literatura.⁴⁷

Maurus Kinter opustil místo knihovníka ve vysokém věku v roce 1919, několik měsíců knihovnu spravoval Vojtěch Horák, ale ještě v téže roce byl nahrazen Václavem Janem Pokorným, který měl knihovnu v péči až do roku 1940. Jeho situace ovšem vůbec nebyla snadná. Bylo obtížné, aby Pokorný dokázal dát po stránce katalogizace dohromady fond, ve

⁴⁴ Tamtéž, s. 70–71.

⁴⁵ Křivová, Petra–Pavelková, Jindra: *Top 10 rajhradské klášterní knihovny v 19. a počátkem 20. století*. Problematika historických a vzácných knižních fondů 2009. Olomouc – Brno 2010, s. 145–151.

⁴⁶ Tamtéž, s. 146, 148.

⁴⁷ Tamtéž, s. 149.

kterém v předchozím období došlo k tolika změnám. Na jedné straně stály odprodeje, později ani neevidované v katalogích, na straně druhé množství nových přírůstků, které se scházely ze všech koutů světa jako výměnné výtisky za Kinterovy (*Wissenschaftliche*) Studien. Valná část těchto svazků se v knihovní evidenci nenachází, některé knihy už ani nejsou opatřeny vepsanou signaturou, ačkoliv stojí na signaturou opatřených regálech. Nepřímo byla knihovna poškozena i za druhé světové války. Při osvobození Brna se fronta zastavila na několik dní těsně u Rajhradu, čímž byly klášterní budovy citelně poškozeny.

V tomto stavu převzala knihovnu roku 1950 Univerzitní knihovna v Brně. Vedle potřeby knihovnických prací na uspořádání tak vyvstal ještě velmi citelný požadavek na opravy knihovního sálu a depozitářů. Valná část okenních tabulek byla stále ještě nahrazena deskami či papírem, navíc se začaly z důvodů narušené statiky sesedat základové pilíře.⁴⁸

Ještě v roce 1950 „navštívili“ rajhradskou knihovnu pracovníci knihovny Svazu novinářů a na základě povolení ministerstva informací vybrali a odvezli bez konsignace starší časopisy. Knihovna tak přišla o větší počet kompletních časopiseckých řad, značná část jinak kompletních řad byla výběrem podstatně narušena.⁴⁹

Špatný stav budovy a tedy i knihovny trval v Rajhradě ještě v 70. letech. 25. listopadu 1970 se V. Dokoupil obracel na vedení knihovny ve své *Zprávě o stavu klášterní knihovny v Rajhradě*⁵⁰ s tím, že při pravidelném průzkumu knihovního fondu objevil nejen červotoče, kterého nezničilo plynování, ale že vedle myši „pronikají do knihovny vrabci, kteří sice knihy neničí, ale značně je poškozují a znehodnocují. Do knihovny patrně pronikají z chodby, kde se vyskytují trvale, poněvadž mnoho tabulek v oknech chybí, kromě toho se však patrně protlačují také skulinou nad oknem u globu. Jen za svých návštěv v knihovně jsem musel vyhánět šest vrabců a při prohlídce jsem našel mezi knihami v regálech nejméně deset vrabčích mumií. (...)“ Dokoupilův výčet pokračuje dál, zmiňuje se o myších hnízdech, vlhnutí podlaze a některých zdech, do kterých zatéká z poškozených okapů, dalším sesedání budovy, které se projevuje vydrolováním malty mezi knihy, či rumišti, které prosvítá ve zdi pod vestavěnou skříní jedné z depozitních místností a přes které je vidět do chodby přilehlého vojenského objektu. Vedle těchto zásadních nedostatků působí úsměvně informace: „Pro celkovou údržbu rajhradské knihovny je charakteristická obrovská

⁴⁸ Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 72.

⁴⁹ Tamtéž, s. 73.

⁵⁰ Dopis je uložen ve spisovně MZK, oddělení Klášter Rajhrad.

pavučina v předním průčelí sálu vpravo mezi oknem a regálem C, která ve výši asi dvou metrů již několik let odolává jak tíži prachu, tak několika velkým úklidům knihovny. (...)“ Celou situaci pak již jen dokresluje popis pracovních podmínek knihovníka: „(...) tristní obrázek rajhradské knihovny musí vidět ještě poněkud černěji pracovník, který je nucen strávit v knihovně celé dny bez možnosti použít i toho nejprimitivnějšího hygienického zařízení, pokud za ně nelze považovat jediné rezavé vědro a pumpu, vzdálenou asi 300 m, a několik čtverečních metrů zahrádky, kolem níž vede veřejná cesta. Přitom by stačilo znovu uvést do provozu kompletní hygienické zařízení, které jsme instalovali v místnosti před knihovnou již asi před dvanácti roky.“ V tom, že se rozhodně nejednalo o jedinou Dokoupilovu zprávu či upozornění tohoto druhu, nás utvrzuje závěr dopisu: „(...) je ovšem nezbytně nutné, aby se zejména hubení škůdců provádělo opravdu odborně po důkladném prostudování problému a případném získání zkušeností z konservační dílny Státní knihovny ČR (snad též Strahovské knihovny). Škody, připisované zjednodušeně červotoči, způsobuje nejméně šest různých druhů hmyzu, (...)“ a dále: „Domnívám se, že obvyklé neuvážené a překotné akce by zde byly spíše na škodu, poněvadž by nás zase ukolébaly v přesvědčení, že nějakou jednorázovou akcí bylo vše uvedeno do pořádku. (...)“

Vedle zjišťování fyzického stavu knihovny a knihovního fondu se Vladislav Dokoupil velmi aktivně pustil do zpracování knihovního fondu. Nejen že se mu podařilo velmi rychle provést revizi knihovny a umístit porůznu naskládané nezapsané přírůstky do regálů a zanést je do evidence, záhy přistoupil též k vydání prvních katalogů. Roku 1955 vyšel katalog rajhradských prvotisků, později včleněný do souhrnného katalogu prvotisků z kmenového fondu i z knihoven spravovaných Univerzitní knihovnou,⁵¹ roku 1957 soupis komenian,⁵² roku 1959 soupis tisků 16. století,⁵³ roku 1966 soupis rukopisů,⁵⁴ roku 1968 se Dokoupil podílel na vzniku průvodce po klášterní knihovně,⁵⁵ a roku 1969 vyšel katalog slovacik.⁵⁶ Katalogy

⁵¹ Dokoupil, V.: *Soupisy prvotisků, spravovaných Univerzitní knihovnou v Brně*, sv. 4. *Klášterní knihovna benediktinů v Rajhradě*. Brno 1955, Týž.: *Soupis prvotisků z fondů Univerzitní knihovny v Brně*. Praha 1970.

⁵² Týž.: *Soupis komenian Univerzitní knihovny v Brně*. Brno 1957.

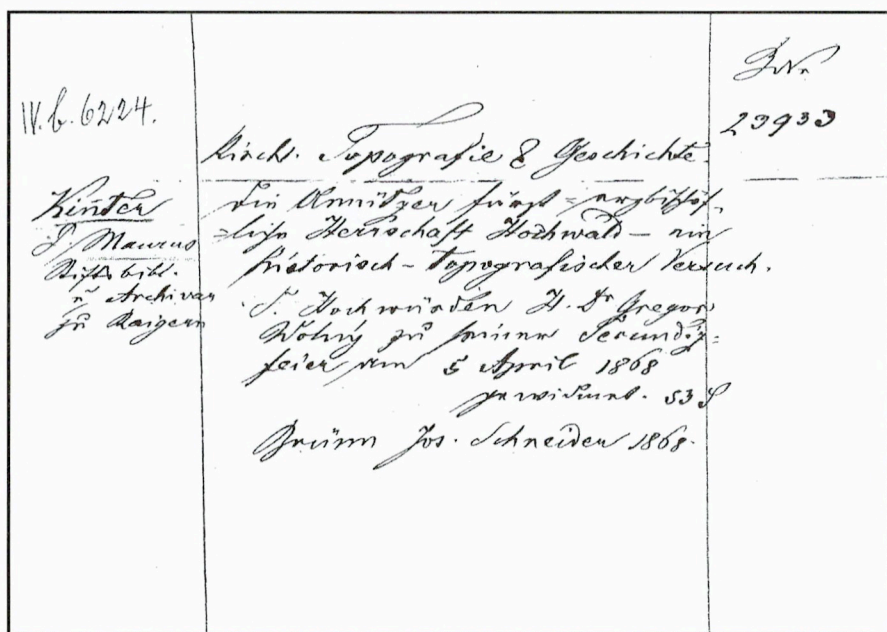
⁵³ Týž.: *Soupisy tisků 16. století z fondů Univerzitní knihovny v Brně*, sv. 2. *Tisky 16. století z knihovny benediktinů v Rajhradě*. Brno 1959.

⁵⁴ Týž.: *Soupis rukopisů*.

⁵⁵ Dokoupil, Vladislav–Král, Adolf Bunny: *Knihovna benediktinů v Rajhradě*. Rajhrad 1968.

⁵⁶ Dokoupil, Vladislav: *Katalog slovacikálnych kníh do roku 1800 Univerzitnej knižnice v Brne*. Martin 1969.

slovacik a komenian samozřejmě zahrnují veškerý fond spravovaný Universitní knihovnou. Roku 1972 pak shrnul dějiny všech knihovnou spravovaných historických knihoven v knize *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně*.⁵⁷ Rajhradské exempláře se pak samozřejmě dostaly i do Dokoupilova *Soupisu brněnských tisků*.⁵⁸ Nesmíme zapomínat, že kromě Rajhradu měl Dokoupil v této době na starosti též knihovnu augustiniánů na Starém Brně, minoritů a kapucínů v Brně, františkánů v Moravské Třebové, františkánů v Dačicích, kapucínů a dominikánů ve Znojmě či premonstrátů v Nové Říši. Ke všem těmto knihovním fondům vycházely stejné katalogy a soupisy jako ke knihovně rajhradské. Na jeho práci navázal Jaroslav Vobr, který připravil soupis českých tisků.⁵⁹

Obr. 5 – Naskenovaný lístek z listkového katalogu založeného Viktorem Schlossarem a doplňovaného až do doby Maura Kintera.

⁵⁷ Týž: *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně*. Brno 1972.

⁵⁸ Týž: *Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800*. Brno 1978.

⁵⁹ Vobr, Jaroslav: *České tisky Moravské zemské knihovny v Brně a jihomoravských klášterních knihoven z let 1501–1800*. Brno 2005.

Roku 1973 musela být knihovna z důvodu stále více narušené statiky z Rajhradu vystěhována. Byla uložena v mimobrněnských depozitářích Universitní knihovny – v Předklášteří u Tišnova a v Nesovicích. Do Rajhradu se vrátila až po kompletní opravě sálu a depozitářů roku 2004. Na počátku 90. let byla v restitucích vrácena benediktinskému řádu a fyzicky mu byla předána roku 2005, kdy ji do správy převzali pracovníci Památníku písemnictví na Moravě, pobočky Muzea Brněnska.

Prvním krokem k dalšímu zpřístupnění fondu bylo naskenování autorského Schlossarova lístkového katalogu a jeho vystavení na webu muzea. Roku 2008 se také začalo s pozvolnou elektronickou katalogizací knihovního fondu. Katalogizační práce na historickém sále by díky projektu NAKI – Benediktinský klášter Rajhrad jako kulturní fenomén měly být hotové v roce 2015. Pracovníci Památníku písemnictví na Moravě dále pracují na katalogizaci svazků uložených v depozitářích.

Od sbírkového kabinetu k muzeu

Fenomén sběratelství a obklopování se krásnými věcmi provázel člověka od nepaměti. V evropském prostředí se s vytvářením sbírkových kabinetů a vystavováním věcí na odiv setkáme již od 16. století, kdy se sbírky staly prostředkem reprezentace rodu, osoby či instituce. Nejen panovníci a šlechta, ale i duchovní zakládali obrazárny a sbírali podivuhodné předměty, které následně vystavovali v kabinetech kuriozit či kunstkomorách. Sbírkové kabinety měly své nezastupitelné místo i v klášterním prostředí. Duchovní svět nebyl izolovaným centrem a často se inspiroval šlechtickým prostředím, potažmo sledoval aktuální trendy ve vědě i umění. Kněží i preláti se zapojovali do vědeckého bádání a stávali se významnými mecenáši umění. Nejlepším dokladem zájmu o umění a přírodní vědy byly rozsáhlé klášterní obrazárny, např. obrazárna cisterciáckého kláštera v Oseku u Duchcova vzniklá na konci 18. století, obrazová sbírka premonstrátského kláštera v Nové Říši nebo obrazárna Emauzského kláštera. Asi nejrozsáhlejší sbírky, ať už obrazové nebo předmětné, se nacházely v premonstrátském klášteře v Praze na Strahově. Strahovská obrazárna a především zdejší kabinet kuriozit, přičleněný od počátku ke Strahovské knihovně, představoval reprezentativní typ předmuzejního kabinetu přírodnin a kuriozit konce 18. století.⁶⁰ Strahovské sbírky se bohužel do dnešní doby nedochovaly, byly zčásti ještě za fungování kláštera prodány (sbírka mineralogická) nebo po zastavení jeho činnosti deponovány do Národního muzea (sbírka mincí) či do Národní galerie (obrazárna).⁶¹ Obdobný osud postihl i další kláštery, z jejichž sbírek se do dnešní doby dochovala většinou jen torza. V klášterech se běžně nacházely obrazárny, portrétní galerie představitelů kláštera doplněné portréty významných osob, mecenášů či panovnickou galerií. Od 18. století se zvýšenému zájmu sběratelů těšila také grafika, jíž byl doplňovány sbírkové kabinety či obrazové galerie. Podstatnou roli při vytváření grafických sbírek hrála i jejich cena, neboť grafika byla díky své příznivé ceně finančně dostupná široké veřejnosti a tím, že mědirytiny zachycovaly hlavně reprodukce nejznámějších obrazů, bylo obvyklé si pořizovat jejich série a sbírat je ve velkém množství. Vedle obrazových galerií byly tedy zakládány grafické sbírky, které tyto galerie doplňovaly a často se také stávaly prvotním podnětem pro nákup umění či inspirací pro podobu objednávký uměleckých děl. Grafiky nejenže přinášely reprodukce plátén

⁶⁰ Na vznik kabinetu měl vliv opat Václav Mayer (1734–1800), který roku 1798 zakoupil sbírku přírodnin, shromáždil numismatickou sbírku a vybudoval Filozofický sál Strahovské knihovny.

⁶¹ Kneidl, Pravoslav: *Počátky sběratelství a strahovský kabinet kuriozit*. Praha 1989.

významných autorů, portréty známých osobností či topografické pohledy, také ale umožňovaly sledovat současné trendy a obdivovat díla známých umělců. I proto sehrála grafika podstatnou úlohu při kultivování vkusu milovníka umění, který jejím prostřednictvím získal především umělecký přehled.⁶²

Stejně tak jako většina duchovních, i rajhradští benediktini se již od barokní doby aktivně zajímali o umění a z jejich vlastní iniciativy vznikaly rozsáhlé umělecké sbírky umístěvané do reprezentativních místností kláštera. Od časů probošta Benna II. Brancouzského (proboštem 1692–1709) rajhradští preláti shromažďovali umělecké předměty všeho druhu, zvláště pak liturgické předměty, obrazy, grafiky nebo přírodniny. V rajhradském klášteře se nacházelo velké množství stříbrných předmětů vysoké umělecké úrovně, především monstrance, kalichy a kříže byly vykládány drahými kameny, diamanty či zdobeny emaily. Např. v roce 1806 dosahovala hodnota stříbrných předmětů 2 968,30 zlatých.⁶³ Sám probošt Benno se stal nejen zakladatelem obrazové galerie, ale také numismatické sbírky. Jak je z pramenů patrné, již od barokní doby existoval v rajhradském klášteře sbírkový kabinet a exkluzivní předměty byly vystaveny na obdiv v reprezentativních místnostech, v hostinských pokojích a pokojích představených kláštera. Kvalitními uměleckými díly byl vybaven i biliárový pokoj zařízený v rokokovém stylu.⁶⁴ Obrazová galerie rajhradského kláštera se rozšiřovala i za Bennových nástupců. Asi dvě stě obrazů pocházejících ze zrušené jezuitské koleje zakoupil za 120 zlatých Otmar Conrad (proboštem 1764–1812), pro klášter také získal i část pozůstalosti Ignáce Raaba, který pobýval v Rajhradě ke konci života a v roce 1781 zde zemřel.⁶⁵ V klášteře se např. v letech 1854–1865 nacházelo 154 mědirytin a 462 olejomalb, které visely nejen ve vlastní obrazové galerii, ale také v refektáři, pokojích a chodbě prelatury, kam bylo umístěno i 79 akvarelů.⁶⁶ Jak je patrné, rajhradské muzeum vzniklé na počátku 19. století mohlo vycházet z dlouholeté sběratelské tradice a kontinuálně navázat na sbírkový kabinet rajhradského kláštera, což se také stalo, neboť rajhradské muzeum vzniklo rozšířením a novým uspořádáním původního sbírkového kabinetu.

⁶² Slaviček, Lubomír: „Sobě, umění, přátelům“: kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939. Brno 2007, s. 143–144.

⁶³ MZA, E 6, kart. 18, inv. č. 795, sig. Ac 31, fol. 58r.

⁶⁴ Tamtéž, inv. č. 797, sig. Ac 32 bis, fol. 37r.

⁶⁵ Pokorný, Václav Jan: *Kláster Rajhrad jeho dějiny a památnosti*. Rajhrad 1925, s. 37–38.

⁶⁶ MZA, E 6, kart. 18, inv. č. 798, sig. Ac 33, fol. 27r.; inv. č. 797, sig. Ac 32 bis, fol. 33r–v.

Kromě zmíněné obrazové galerie se již koncem 18. století v inventářích kláštera objevuje sbírka zbraní a antiquit, pro kterou byla vyhrazena samostatná místnost, kde se kromě zbraní, jakými byly pistole

		<u>N. 26 Zimmer des Glaserers:</u>
290	6	1 Lattkalt mit umfangen Lattkalt
291	1	einige Tuff
292	3	ver. Tuffen.
293	1	einige Tuffen.
		<u>Freize und Statuen:</u>
294	1	alpinisches Thron mit vier goldenen Figuren im Thron.
295	1	Thron barockes Thron im Thron.
296	1	" Thron im Thron.
297	1	großes " von Stein im Thron.
298	2	Figuren von Stein im Thron.
299	2	" " Figuren im Thron.
		<u>Genove & Waffen im Antiken Cabinet:</u>
300	1	mit goldener und silberner Jagdflinte aus Stein.
301	2	" " Jagdflinte.
302	7	3 verschiedene Jagdflinten in 4 Hefen.
303	2	Musketen von Stein im Thron.
304	1	Jagdflinte mit 4 verschiedenen Figuren.
305	1	großes Flintenstück mit vier verschiedenen Figuren.
306	2	Flintenstücke.
307	2	vier verschiedene Flintenstücke.
308	6	verschiedene Flintenstücke.
309	3	Stein mit verschiedenen Figuren.
310	1	einige Flintenstücke.
311	3	2 Flintenstücke in 1 Hefen.
312		Stein in verschiedenen Figuren.

Obr. 6 – Inventář z roku 1854 (MZA, E 6, kart. 18, inv. 798, Ac 33)

a lovecké pušky, nacházely také zajímavosti, jako např. turecká šavle, tři malé kanóny, prachovnice, terče či železný luk, ale především byly v místnosti se zbraněmi do dvou skříní umístěny „*vykopané a objevené starožitnosti a jiné figury a modely*“.⁶⁷ Tento sbírkový kabinet byl na počátku 19. století přeměněn na muzeum nejdříve pravděpodobně pouze přejmenováním, a to v reakci na vznikající muzea zakládána v Čechách a na Moravě vědeckými společnostmi. Tuto skutečnost dokládá i to, že ve vlastních rajhradských inventářích z 19. století se stále hovoří o kabinetu či pokoji se sbírkami tzv. „*Gewehre und anderen Waffen im Antiken Cabinet*“⁶⁸ a s pojmem muzeum se setkáme spíše až v pozdější literatuře z konce 19. století, která ale poukazuje na dlouhou tradici muzea. Protože byli rajhradští benediktini zapojeni do rajhradského dění, klášterní muzeum či klášterní sbírky začaly brzy suplovat neexistující vlastní muzeum pro město Rajhrad a v době módy zakládání krajských, okresních či městských muzeí přebralo funkci městského muzea a plně ho zastoupilo. Jeho prostory byly přístupné objednaným badatelům, benediktini pořádali přednášky či publikovali řadu děl věnujících se rajhradské historii. Rajhradské klášterní muzeum vzniklo jako odezva trendu zakládání muzeí v 19. století, neboť se v rajhradském klášteře nacházely sbírky mapující celé rajhradské panství a byli to především benediktini, kteří se zapojovali a byli vůdčími osobnostmi rajhradského vědeckého a kulturního dění. Rajhradští benediktini vyučovali na místní škole, byli zakládajícími členy rajhradských spolků, pořádali besedy, byli iniciátory kulturního dění či se účastnili všech větších rajhradských akcí apod. Rajhradský klášter nebyl nikdy sám pro sebe žijící uzavřenou komunitou, nýbrž maximálně komunikoval s okolním světem a snažil se pozvednout vzdělání obyvatel. Sbírkami uloženými v klášteře mapují historii i podobu krajiny rajhradska a jsou asi nejlepším dokladem zájmu benediktinů o kulturní dění. Klášterní muzeum s rozmanitými sbírkami mohlo ve své době suplovat chybějící vlastní rajhradské muzeum, které bylo v Rajhradě založeno až v roce 1945. Nasvědčuje tomu i to, že benediktini své sbírky zpřístupnili veřejnosti a exponáty používali i při výuce. Inspirací rajhradským benediktinům pro systematizaci sbírek mohlo být bezpochyby Františkovo muzeum založené na základě iniciativy Moravsko-slezské společnosti na podporu zemědělství a vlastivědy v Brně 24. března 1818. Počátek 19. století byl vůbec obdobím zakládání muzeí, v roce 1816 bylo založeno Zemské muzeum v Opavě, v roce 1818

⁶⁷ Místnost a popis uložení předmětů je zmiňována v inventářích: „*dann in 2 Eckkasten ausgegrabene Alterthümer und andere Figuren und Modelle (...)*“ – MZA, E 6, kart. 18, inv. č. 798, sig. Ac 33, fol. 32r., inv. č. 797, sig. Ac 32 bis, fol. 39r.

⁶⁸ Tamtéž, sig. Ac 32 bis, fol. 39r.

Vlastenecké muzeum v Čechách a počet nově zakládaných muzeí během celého 19. století stále stoupal. Do roku 1890 bylo založeno celkem 49 muzeí a muzejních spolků, z toho 37 českých.⁶⁹ Rajhradské muzeum vzniklé v průběhu 30. let 19. století se právě těmito institucemi inspirovalo a vycházelo z aktuálních muzejních pravidel např. v pořádání sbírek, jejich zpřístupnění a prezentaci.

Od 30. let 19. století vědecky pojímané rajhradské sbírky začaly mít charakter ucelených souborů soustavně doplňovaných, tříděných a uspořádaných v souladu s dobovými vědeckými poznatky. Za zakladatele klášterního muzea je považován opat Viktor Schlossar (opatem v letech 1832–1854). Za jeho působení byla rozšířena knihovna, urovnán archiv a v klášteře zřízeno muzeum přírodnin, starožitností, obrazů, rytin, plánů, mincí a předhistorických vykopávek z okolí rajhradského kláštera.⁷⁰ V iniciaci založení muzea se projevil Schlossarův zájem o umění a podporu věd a vědeckého působení rajhradských mnichů. Mimo jiné právě on sepsal katalog klášterního archivu a knihovny, díky jeho štědrosti byl nejen opraven klášter a kostel sv. Petra a Pavla, ale také pořízena část numismatické a vytvořen základ mapové sbírky. Nechal také zakoupit drahocenné umělecky vyšívané liturgické oděvy pocházející z moravských klášterů zrušených koncem 18. století. Viktor Schlossar, stejně tak později i jeho nástupce Vintř (Gunther) Kalivoda, podporoval rajhradského malíře Josefa Zeleného, od něhož je v rajhradském klášteře zachováno několik obrazů či Schlossarův portrét.⁷¹ Protože se opat Schlossar zajímal i o vědecké dění, podporoval badatelské zájmy rajhradských benediktinů a položil základ několika muzejním sbírkám: „Založil v klášteře přírodnické kabinety, sbírku obrazů, vzorků, starých mincí a slovanských starožitností, vykopaných z pohanských hrobů na Rebešovickém návrší.“⁷²

Sbírkový kabinet prezentovaný později jako muzeum se v rajhradském klášteře nacházel již od barokních dob, kdy do něj byly zařazeny hlavně starožitnosti a zbraně. Kabinet se nacházel vedle knihovny, jak to bylo v klášterech běžné. V případě rajhradského kláštera byly sbírky umístěny v přízemí, do místností nacházejících se vedle knihovny, archivu a kanceláře knihovníka. Muzeum se zde nacházelo minimálně od roku

⁶⁹ Špét, Jiří: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Praha 1979, s. 35.

⁷⁰ Uhl, Karel: *Stoleté jubileum (ročníce) rajhradského opatství 1813–1913*. Moravan. Kalendář na rok 1913. Brno 1912, s. 100, Uhl, Karel: *Benediktinské opatství v Rajhradě od roku 1813*. Otisk z kalendáře Moravana na rok 1934, Brno 1933, s. 4.

⁷¹ MZA, E 6, kart. 116, inv. č. 1716, sig. Dc 25, fol. 5r.

⁷² MZA, E 6, kart. 193, inv. č. 2038, sig. Dn 4–4e, fol. 5v.

1838, kdy je zde zmiňováno poprvé i literaturou, v níž jsou také s jistotou dávkou obdivu podrobně popsány exponáty zde uložené: „*Im südwestlichen oberen Trakt des Convents, welcher als Fortsetzung der Prälatur gilt und im Innern, wie schon gesagt, erst 1838 ausgebaut und eingerichtet wurde, giebt es ausser sechs Zimmern, einem geräumigen Saal mit zwei Kabinetten,*

Obr. 7 – Rajhradské muzeum s Otmarem Uhlem stojícím v expozici.
Foto Karel Uhl (SOKA Brno-venkov, F 6, kart. 1)

in deren ersterem eine Modell- nebst einer Gemäldesammlung ist, welche ausser Bildern von Rubens, Breughel, van der Bless (Mart. Luther mit anderen s.g. Reformatoren) u. a. fünf auf Holz gemalte Passionsstücke enthält, die wahrscheinlich der böhmischen Malerschule Theodorichs von Prag im 14. Jahrhundert angehören. In den zwei Kabinetten ist eine wohlgeordnete und katalogisirte Mineralien-, Konchylien- und Insektensammlung, nebst einigen vaterländischen Antiquitäten, worunter die Funde an Waffen- und Schmucksachen aus Heidengräbern beim nahen

*Dorfe Rebešovic und beim Raigerer Bahnhofs, sowie eine neuerdings angeschaffte antike keramische Collection erwähnenswerth sind. An diese Kabinete reiht sich das Archiv an, worin nebst den wichtigsten Urkunden auch werthvolle Handschriften aufbewahrt werden.*⁷³

Jak je z předchozího patrné, muzeum bylo již od počátku pevně spjata jak s knihovnou, tak i s archivem a předměty uložené v jejich sbírkách se často navzájem doplňovaly. Knihovní fond odráží zájem jednotlivých benediktinů o vědecké a umělecké dění, o sběratelství, hospodářské otázky apod. V knihovně jsou vedle náboženských děl proto uloženy různé příručky, umělecké katalogy či návody pro sběratele.

Stejně jako další muzea vznikající v průběhu 19. století ani muzeum rajhradského kláštera nemělo zpočátku velké vědecké ambice a spíše v něm byly shromažďovány předměty jako doklady dlouholeté historie rajhradského kláštera a jeho okolí. Založené muzeum vycházelo hlavně z výsledků vědecké práce a historického zájmu o dějiny klášterního okolí. Exponáty se staly názorným průvodcem topografií místní i v dějinách, mezi vystavenými předměty byly umístěny sbírky předmětů vztahujících se k dobovému životu, krajovým zvykům, soubory rarit, zvláštností a zajímavostí. Klášterní muzeum sice vzniklo spontánně jako sbírkový kabinet, ale z doložených pramenů lze usoudit, že se prostřednictvím jeho sbírek benediktini snažili zdokumentovat život na území patřícím rajhradskému klášteru. Již v průběhu 19. století, kdy byly muzejní sbírky doplňovány ve větší míře, docházelo zároveň i k jejich pořádání, a to v souladu se soudobými vědeckými poznatky a muzejními požadavky: „Jednou z předních povinností muzea v době současné jest, aby pečovalo o trvalé zachycení obrazu současného života a všech proudů, které zmítají naší společností a to vše pro budoucí věky a pokolení.“⁷⁴ Díky zájmu rajhradských benediktinů o okolí se brzy z klášterního muzea stalo muzeum regionální úrovně. Od dob vzniku muzea začali benediktini v rámci jeho sbírek budovat specializované soubory a expozice věnující se např. numismatice, archeologii nebo přírodním vědám. Předměty byly popisovány, skládány do kolekcí, v nichž byly umísťovány do příslušných polic, skleněných rámu či vitrín. Klášterní muzeum mělo specifické postavení, protože se vlastně jednalo o soukromou instituci, nenajdeme o něm bohužel zmínky v muzejních kruzích a ani není uváděno v soudobých

⁷³ Brunner, Sebastian: *Ein Benediktinerbuch: Geschichte und Beschreibung der bestehenden und Anführung der aufgehobenen Benediktinerstifte in Oesterreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*. Würzburg 1880, s. 356.

⁷⁴ König, Bohumír: *Další úkoly musea pro budoucnost*. Věstník československých museí a spolků archaeologických. II, Čáslav 1897, s. 113.

soupisech muzeí.⁷⁵ To ale neznamenalo, že by se rajhradské muzeum nějak vymykalo způsobu vystavování exponátů či bylo něčím ojedinělé. Dalo by se přirovnat k běžnému regionálnímu, spíše databázovému muzeu, kde byly vystaveny hlavně cennější exponáty. Jak je z dobových fotografií patrné, muzejní fond byl dosti rozsáhlý, a to tak, že obě místnosti vyhrazené muzeu exponáty doslova přetékaly, a proto musely být některé předměty umístěny ještě do depozitářů v prvním patře.⁷⁶

Pestré muzejní sbírky rajhradského kláštera vycházely kromě studia historie především ze zájmů samotných benediktinů. V 19. století byl rajhradský klášter uznávaným vědeckým centrem a působili zde např. Řehoř Volný (1793–1871) a Beda Dudík (1815–1890), kteří byli váženými vědeckými kapacitami, a byli to právě oni, kdo stál na počátku založení některých sbírek. Díky jejich iniciativě byly sbírky doplňovány, hlavně oni dva podnítli nákup některých předmětů, utřídili stávající sbírky a byli autory nejen katalogů, ale i popisků k exemplářům v jimi vytvořené expozici. Jejich zásluhou rozšířil klášter také svoji už tak rozsáhlou obrazovou galerii, když získal do svých sbírek obrazy z Rybník u Moravského Krumlova a ze zámků v Hrotově a Myslibořicích. Neustále se rozšiřující sbírka obrazů nebyla do vlastního muzea začleněna a tvořila samostatnou obrazovou galerii, nejdříve umístěnou ve východním traktu konventu, později byly obrazy stále více věšeny i do sálů a komnat prelatury.⁷⁷

V rajhradském klášterním muzeu byly uloženy velmi pestré a dosti rozsáhlé sbírky. Ve své podstatě řada z nich vycházela ze zálib rajhradských benediktinů, kteří si i v době svého působení v klášteře z „kapesného“ kupovali většinou knihy, grafiky, menší obrazy či hudební nástroje. Nejvýraznějším příkladem systematicky založené sbírky vycházející ze zájmu benediktinů byla obsáhlá numismatická sbírka vzniklá díky nadšení Viktora Schlossara a Řehoře Volného. Viktor Schlossar začal numismatice věnovat pozornost již v době, kdy působil v klášteře jako knihovník, tedy od 20. let 19. století. Menší sbírka mincí se v klášteře nacházela od dob Benna II. Brancouzského, ale vlastní rajhradská numismatická sbírka byla založena ve čtyřicátých letech 19. století, kdy opat Viktor Schlossar asi za 200 zlatých zakoupil pro klášter cennější kusy mincí pocházející z kolekcí Řehoře Volného a Antonína Bočka. Nákup

⁷⁵ Muzeum není uváděno ani ve Věstnících československých muzeí a spolků archeologických; neuvádí ho ani Helfert ve svém soupise muzeí k rokům 1924 a 1928.

⁷⁶ MZA, E 6, kart. 283, inv. č. 2433, sig. Ed 24, fol. 104r–112v.

⁷⁷ Pokorný, V. J.: *Klášteř Rajhrad*, s. 40.

sbírek byl hrazen částečně z klášterní pokladny, částečně nákup financoval i samotný Viktor Schlossar.⁷⁸ Sbírku doplněnou dalšími mincemi uloženými v klášteře utřídil a zkatalogizoval Beda Dudík, který se sám zajímal především o antické mince, jejichž sbírku také vlastnil.⁷⁹ Po smrti opata Augustina Kocha v roce 1831 byla provedena inventarizace numismatické sbírky a ze soupisu se čtenář dozví, že se zde již v této době nacházely jak zlaté valouny, památné mince a zlaté dukáty, tak především stříbrné mince např. franky, halíře, groše, turecké mince a jiné drobné mince v celkové hodnotě 7 159,23 korun.⁸⁰ Při inventarizaci po smrti Viktora Schlossara 16. srpna 1854 bylo ve sbírce 57 zlatých mincí, 1 574 stříbrných, 428 měděných, 50 bronzových a přes 110 bankovek různé nominální hodnoty.⁸¹ Bohužel po smrti opata Schlossara opadlo v klášteře numismatické nadšení a vlastní sbírka se už dále nerozšiřovala. V roce 1912 čítala numismatická sbírka skoro 2 200 kusů, mezi nimiž se nalézaly např. antické, rakouské a církevní mince.⁸² Vedle toho byla sbírka rozšířena ještě o řadu pamětních medailí a medailonů. Mincovní sbírka sice patřila mezi muzejní exponáty, ale uložena byla v knihovně, kam byla umístěna do dvou šuplíkových skříní „2 Kästen mit Schubladen für Münzen“. Stejně tak byla do knihovny umístěna např. i skříň se stříbrnými liturgickými předměty, hodiny, globus a jiné cenné předměty.⁸³

Kromě numismatické sbírky stál Viktor Schlossar u vytvoření reprezentativní mineralogické sbírky. Přírodniny byly již od 18. století velmi oblíbeným sběratelským artefaktem s velkou poptávkou. Především přírodniny nepocházející z místních nálezů se těšily obrovskému sběratelskému zájmu, ať už se jednalo o mořské živočichy, mušle, škeble či korály. Tyto exponáty zaujímaly ve sbírkových kabinetech a následně i v muzeích přední místo. Také rajhradský klášter měl ve svém muzeu rozsáhlou sbírku cizokrajných exemplářů, ke které byla již od počátku přičleněna mineralogická sbírka. Právě mineralogická část sbírky byla

⁷⁸ MZA, E 6, kart. 18, inv. č. 797, sig. Ac 32 bis, fol. 44r–51v.

⁷⁹ Zájem o numismatiku dokládá nejen samotná rajhradská sbírka, ale také fakt, že se Dudík podílel na pořádání numismatické sbírky Františkova muzea či sbírky vídeňského Řádu německých rytířů. – Dudík, Beda: *Des Hohen Deutschen Ritterordens Münz – Sammlung in Wien*. Wien 1858. V této publikaci popisuje historii řádu, jeho mincovnictví i popis vlastní numismatické sbírky.

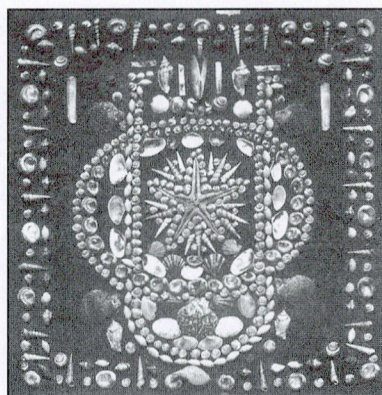
⁸⁰ MZA, E 6, kart. 18, inv. č. 795, sig. Ac 31, fol. 53v.

⁸¹ Tamtéž, inv. č. 797, sig. Ac 32 bis, fol. 62r–64r.

⁸² Sbíрка obsahovala: staré řecké a římské mince – 368 ks, staré české, rakouské a jiné mince – 680 ks, panské mince 59 ks, papežské mince 210 ks, biskupské mince 543 ks, řádové mince 130 ks, církevní a památné mince 208 ks. – Tamtéž, inv. č. 795, sig. Ac 31, fol. 52r–53v.

⁸³ Tamtéž, inv. č. 797, sig. Ac 32 bis, fol. 3r.

z popudu opata Schlossara rozšířena, ucelena a stala se pro svou komplexnost mezi badateli vyhlášenou: „*Vzácná a pro svoje moravské unikáty hojně vyhledávaná byla sbírka nerostů, k níž základ položil opat*

Obr. 8 – Výstava mušlí a fosilií (SOkA Brno-venkov, F 6, kart. 1)

*Schlossar, který v roce 1839 koupil za 1 000 zl. proslulou tehdy kolekci brněnského sběratele Hrušky.*⁸⁴ Bohužel byla tato unikátní kolekce přístupná nejen badatelům, ale často používána i při výuce, zejména v místní škole a na brněnském filozofickém učilišti, takže se časem některé minerály v ní uložené poztrácely nebo byly postupně rozdány školám a vědeckým ústavům a původně ucelená rozsáhlá sbírka tak pozbyla na úplnosti a tím i na své badatelské i finanční hodnotě. Ve 20. století pak byla celá sbírka rozptýlena mezi školu a muzeum a do dnešní doby se z ní v klášteře nedochovalo skoro nic.

Sbírky klášterního muzea neustále narůstaly a brzy byly obě místnosti vyhrazené muzeu předměty doslova přeplněné. Rajhradští benediktini se snažili vystavit a tak zpřístupnit veškeré sbírky, jejich muzeum bylo vlastně jakousi databází předmětů souvisejících s dějinami kláštera a jeho okolím. Pro studium přírody byla určena názorná sbírka dřevin upravená ve formě krabiček na způsob knih a herbáře květin a travin. V muzeu byly uloženy také vycpaní ptáci a drobní savci, preparáty plazů, obojživelníků, ryb, mořských tvorů, měkkýšů a hmyzu. Vedle vystavených přírodnin se v expozici klášterního muzea mohli návštěvníci setkat i s různými modely budov, strojů, děl z 18. století a s modely fyzikálních přístrojů určených k výuce. Na předním místě pak byla uložena lidská kostra a několik lebek, jež se našly v klášterním komplexu či při archeologických výzkumech v

⁸⁴ Pokorný, V. J.: *Kláster Rajhrad*, s. 32.

Rebešovicích. V muzeu se kromě toho nacházely i lidové plastiky, kamenné fragmenty jako např. hlavice sloupů, nástroje a předměty běžného užívání, hodiny, betlém pod sklem s čápem a rokokovými figurkami a několik kusů lidového a zámeckého nábytku.⁸⁵ Byly zde uloženy i notové partitury a hudební nástroje pocházející z pozůstalostí rajhradských benediktinů, mezi hudebními nástroji zaujímalo přední místo piano, na něž hrál Leoš

Obr. 9 – Sběrka preparovaných mořských živočichů a skřín s mineralogickou sbírkou.
Foto Karel Uhl (SOKA Brno-venkov, F 6, kart. 1)

Janáček při své návštěvě Rajhradu. Mezi muzejní exponáty bylo také umístěno několik hodin, kterých bylo v klášteře nepřeberné množství o různé kvalitě. Mimo muzejní expozici se v knihovně nacházely ještě modely kostelů, model plachetnice, model děla, sbírka malovaných kraslic z 19. a 20. století a především globus a hodiny vytvořené Vojtěchem Sloukem.⁸⁶

Pozoruhodná byla klášterní sbírka zbraní, neboť zbraně až do 19. století patřily mezi dominantní exponáty muzea. Sběrka obsahovala zbraně pocházející hlavně z 18. a 19. století, v muzeu byly uloženy pušky a pistole používané ve válkách švédských, tereziánských, napoleonských i pruské z roku 1866.⁸⁷ Zbraně byly různého původu, různé kvality

⁸⁵ Seznam věcí převzatých okresním muzeem v Židlochovicích 31. 5. 1950. – Archiv Benediktinského opatství Rajhrad (=ABOR).

⁸⁶ MZA E 6, kart. 19, inv. č. 801, sig. Ac 36., Uhl, Karel: *Rajhradský samohybný globus a jeho tvůrce P. Vojtěch Slouk O.S.B.* Rajhrad 1945.

⁸⁷ Mezi exponáty nalezneme např. pušky s kolečkovými, kapslovými i křesacími zámky, pistole vykládané perletí, brokovnice, loveckou kuši či lovecký kord se želvovinovou rukojetí. – ABOR, protokol sepsaný 8. 6. 1950 v klášteře benediktinů o uměleckoprůmyslových předmětech. Sepsal PhDr. Král.

i zachování, některé byly rozbité, jiné funkční, další byly uměleckými nefunkčními předměty. Zbraně pruských vojáků (šavle a pušky) v klášteře zbyly z doby, kdy byl klášter obsazen pruskými vojsky. V této době byly kromě samotného rajhradského kláštera, který byl vojsky na čas obsazen, ohroženy i vlastní klášterní sbírky. Protože klášteru hrozilo rabování pruským vojskem, byly cennější předměty ze sbírek spolu s některými archiváliemi z kláštera odvezeny nebo schovány do bezpečí: „Broumovský

Obr. 10 – Globus od Vojtěcha Slouka stojící v knihovně. (SOkA Brno-venkov, F 6, kart. 1)

Obr. 11 – Sbíрка zbraní a modelů. Foto Karel Uhl (SOkA Brno-venkov, F 6, kart. 1)

opat (Dr. Jan Nep. Rotter) (...) jest od Prušáků jat a uvězněn, nemoha kontribuce vyplatit. Proto prchl náš pán, aby se jemu podobně nestalo. Páter M. a P. Sarkander skládají věci archivu nejpotřebnější, aby je někam uschovali. 7. července. Strachem před Prušáky zazdili jsme dnes vzácnější věci a P. Benedikt odjel s párem mladých koní a 5 tříletými hříbaty někam k Uher. Brodu. (...)“⁸⁸ Pruské vojsko sice v klášteře pobýlo několik dní, ale klášter naštěstí rabování unikl a pruští vojáci z kláštera odvezli pouze potraviny, víno, obilí a jiné zásoby. Do objektů kláštera, především kostela, knihovny, archivu i muzea, se sice také pruští důstojníci podívali, ale klášterní sbírky nakonec, až na maličkosti, zůstaly nedotčeny: „13. července. Dnes ohlíдалo si mnoho Prušáků náš klášter a kostel, bibliotéku atd. Mapy Moravy dali jsme jim dvě – vlastně musili dáti. (...)“⁸⁹ Zmíněné mapy byly uloženy v knihovně, neboť vlastní mapová sbírka do muzejních sbírek, kde se nacházela např. grafická sbírka čítající v 19. století minimálně 2 000 listů, začleněna nebyla, i když v něm byly uloženy rukopisné mapy a Sloukovy mapové studie.

Grafická sbírka umístěná do muzejních sbírek obsahovala zejména mědirytiny, např. v roce 1854 je v inventáři zmiňováno 154 mědirytin různých autorů za 160 zlatých, v roce 1806 se jich pak ve sbírce nacházelo 146 a jejich cena byla v této době vyčíslena na 400 zlatých. Jednalo se o velmi různorodý, blíže nespecifikovaný soubor: „146 Stück theils englische, theils französische und italienische grosse, mittlere, und kleine Kupferstiche in weissen Holzrahmen, mit goldenen Leisten.“⁹⁰ Počet grafických listů stále narůstal a grafická sbírka se rozšiřovala nejen z darů, ale především vlastních nákupů rajhradských benediktinů. Nejstarší grafiky uložené v rajhradském klášteře pocházejí ze 17. století, základ sbírky byl však vytvořen v průběhu 18. století a během 19. století byl celý grafický soubor doplňován především litografiemi. Jako důkaz systematického sbírání mědirytin jsou dodnes dochovány série mědirytin zachycující sbírky vídeňského Belvederu, grafiky holandských krajin a marín, soubory grafik s mytologickými a biblickými motivy, francouzské žánrové grafiky atd. Grafiky uložené v rajhradském klášteře jsou různé umělecké úrovně, grafický soubor představuje směs rozmanitých grafických témat, mezi kterými převažují náboženské motivy: výjevy z Bible, z apokryfů, vyobrazení portrétů a skutků světců. V pozadí stojí až do 19. století grafické

⁸⁸ Fr. Ot.: *Z bouřných dob (Pomněnka na hrob buditele lidu tiskem P. Placida Mathona)*. Slovanské listy. Časopis hájící zájmy českého lidu na jihu Moravy XVI, č. 17. Brno 1910, s. 1.

⁸⁹ Tamtéž, s. 1.

⁹⁰ MZK, E 6, karton 18, inv. č. 795, sig. Ac 31, fol. 5r.

portréty, které se ve větší míře objevují právě až v 19. století, kdy se grafické portrétní umění dostává do popředí zájmu díky vynálezu litografie. Litografické portréty uložené ve sbírce jsou nejlepším dokladem kontaktů a vazeb rajhradského kláštera na rakouské prostředí. Díky stykům s rakouskými kláštery jsou v grafické sbírce uloženy portréty představených klášterů v Melku, Pannonhalmy, Klosterneuburgu či Altenburgu. Portrétní galerie je doplněna také o portréty opatů rajhradského kláštera, neboť kromě malovaných podobizen visících v klášterní portrétní galerii, si opati jako jeden z prostředků své prezentace nechávali zhotovovat grafické portréty, jež mohli následně darovat významným návštěvníkům či poslat do spřátelených institucí. Grafický soubor rajhradského muzea je velmi

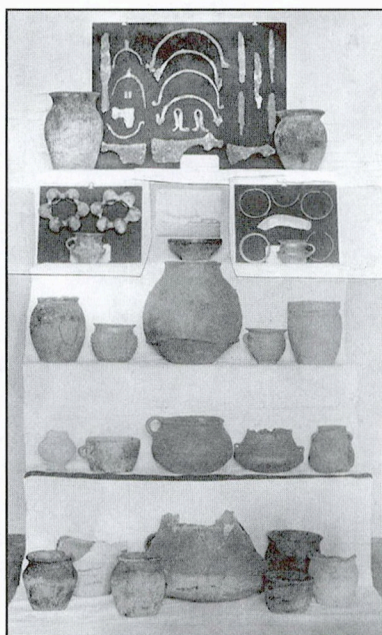

Obr. 12 – Rajhradské muzeum s Otmarem Uhlem stojícím v expozici
(SOKA Brno-venkov, F 6, kart. 1)

různorodý, což dokazují i zmínky o něm nacházející se v inventářích či dopisech. Grafika byla v rajhradském klášteře chápána jako doplňkové médium, které přinášelo především reprodukce děl známých autorů či prezentovalo sbírky různých majitelů. Grafika pro rajhradské benediktiny představovala pouze jeden ze sběratelských artiklů, který byl spíše v pozadí jejich zájmu, což dokazuje i relativně nízký počet grafických listů nacházejících se v klášterní sbírce.

Jak již bylo řečeno, klášterní sbírky byly velice pestré, v klášterním muzeu bylo uloženo obrovské množství exponátů, samostatný oddíl zde byl vyhrazen archeologii. První, kdo se v klášteře archeologií zabýval, byl Řehoř Volný, který v době, kdy psal své topografické dílo *Kirchliche Topographie von Mähren*, věnoval pozornost i moravským archeologickým

nálezům. Na počátku 19. století probíhaly zvláště v souvislosti se stavbou železniční dráhy do Rajhradu pozemní práce, při nichž byla objevena řada archeologických nalezišť. Většinu archeologických nálezů popsal Řehoř Volný, který je ale označil za slovanské či římské, jak tomu bylo např. u vykopávek z Neratovic, Dobšic nebo u údajných nálezů římských epigrafických památek ze Slavkova, Střilek a z Novoměstska. I přesto, že v souladu s dobovými trendy viděl Řehoř Volný skoro za každým archeologickým nálezem pozůstatek římské kultury, byla díky němu řada nálezů na území rajhradského kláštera zdokumentována a zachována. Jeho prostřednictvím byly zachráněny slovanské památky z Rebešovic, které byly odkryty při rigolování klášterního pozemku na vinici v roce 1846. V této oblasti bylo odkryto asi čtyřicet kostrových hrobů, v nichž byla nalezena nejenom keramika, ale také např. železné předměty, obruče, šperky, mezi nimiž dominovaly náhrdelníky z korálek, prsteny a náušnice. Archeologické nálezy sám Řehoř Volný roztřídil, opatřil popisy a uložil ve sbírkách rajhradského kláštera. Nálezy chtěl také publikovat a výsledky představit odbornému publiku, bohužel ale již tento svůj projekt

Obr. 13 – Archeologické nálezy Rajhradu, Rebešovic a Opatovic.
Foto Alois Kotyza 1910 (ABOR)

nezrealizoval.⁹¹ V návaznosti na Řehoře Volného se archeologií začal zabývat i Beda Dudík, jehož zájem o tento obor vzbudily rebešovické slovanské nálezy uložené v klášterních sbírkách: „Z hradištního slovanského období je v rajhradské sbírce vedle rebešovických nálezů, malá nádobka zdobená pod okrajem paralelními rýhami a nádobka s trojúhelníkovitým dekorem pod rozbitým okrajem, dále pěkná hradištní čerstvě rozbitá ornamentovaná nádobka bez udání naleziště a konečně z Blučiny pochází hřeb, hradištní nůž a železná roučka z vědérka; pocházeli i tento poslední nález z roku 1846 je viděti, jak se již dlouho v Blučině ničí slovanské a avarské hroby.“⁹² Protože měli rajhradští benediktini aktivní zájem na vědeckém bádání, zaznamenávali archeologické nálezy objevené při stavebních úpravách klášterních pozemků. Zajímavější a významnější předměty byly díky jejich iniciativě uchovány v klášterním muzeu, kde pro ně byla vytvořena speciální výstavka. Vedle archeologických nálezů z Rebešovic se v klášterním muzeu nacházely předměty pocházející z vykopávek proběhlých při stavbě dráhy a sladovny, při regulaci řeky Svratky, z výkopových prací u Opatovic. Mezi

Obr. 14 – Staroslovanský kamenný bůžek se dvěma obličejí.

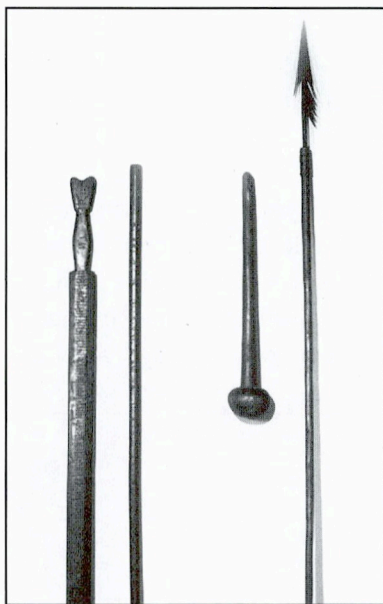
Foto Karel Uhl 1921 (SOkA Brno-venkov, F 6, kart. 1)

zajímavější exponáty zde uložené patřily např. keltské mince, šperky nebo postavička kamenného staroslovanského bůžka se dvěma obličejí či pohřební urny. Kromě zmíněných archeologických nálezů byly v muzejní sbírce uloženy i antropologické materiály, několik lebek a kostí, které se našly buď v samotném klášteře, nebo v Rebešovicích, uloženy zde byly ale spíše jako raritní exempláře než jako vědecký materiál.

⁹¹ Skutil, Josef: *Rajhradský klášter a moravská archeologie. (Příspěvek k osvětlení vědecké práce rajhradského kláštera a k dějinám moravské archeologie)*. Hlídka 1940, roč. LVII, číslo 12, s. 345–357.

⁹² Tamtéž, s. 356.

Kromě nálezů a exemplářů vztahujících se k domácímu prostředí byla expozice muzea doplněna i o několik nálezů a upomínkových předmětů ze zahraničí. Mimo jiné zde byl vystaven francouzský kvarcitový staropaleolitický pěstní klín (bez udání bližší proveniencie), dvě kostěná šídla asi ze švýcarských nákolí, egyptská soška, několik drobných carnuntských a pompejských nálezů nebo kahánek s nápisem „*IUSTUS*“ ze svatojanských katakomb.⁹³ Ojedinelá pak svým původem byla v rajhradském klášteře uložená etnografická sbírka, v níž se nacházely předměty, které klášteřu daroval cestovatel Emil Holub.⁹⁴ Emil Holub přednesl v Rajhradě dvě přednášky a jako památku na ně daroval, jak bylo jeho zvykem, rajhradské škole i klášteřu několik cenných exponátů. Jeho první rajhradská přednáška se konala 4. června 1900 a v dopise adresovaném Petru Hlobilovi se může čtenář dozvědět, jak skromné byly jeho požadavky vůči organizátorům:

Obr. 15 – Předměty věnované klášternímu muzeu Emilem Holubem
(SOKA Brno-venkov, F 6, kart. 1)

⁹³ Tamtéž, s. 357.

⁹⁴ Emil Holub rajhradský klášter při své návštěvě velmi obdivoval, přednášky v něm pořádané patřily k těm, na něž rád vzpomínal. V letech 1900–1902 si dopisoval rajhradskými benediktiny Petrem Hlobilem a opatem Korčianem. Dopisy publikoval a poslední léta života Emila Holuba popsal v několika člancích Karel Uhl. – Uhl, Karel: *Rajhradské dopisy dr. Emila Holuba*. Sborník české společnosti zeměpisné. Sv. XLIX, Praha 1944; Týž: *Dr. Emil Holub slavný český cestovatel po jižní Africe. K 100 výročí jeho narozenin napsal Dr. Karel Uhl*. Rajhrad 1947; Týž: *Z posledních let života afrického cestovatele a badatele dra. Emila Holuba*. Rajhrad 1946.

„Ku přednášce nepotřebuji než 2 školní tabule, na kterých mapky potřebné – při mluvě – si rychle nakreslím; oštěp Ma-šukulumbský ku demonstraci bojování tohoto zajímavého a barbarského národa, přinesu s sebou, (...) pouze za fixní honorář přednáším, (...) průměrný příjem jest 100 zl.“⁹⁵ V Rajhradě pobyl při této příležitosti dva dny, během nichž byl hostem benediktinského kláštera „jehož poklady a památnosti (slavnou knihovnu se samohybnou a velikou zeměkouli, archiv, malé museum, obrazárnu v prelatuře a nádherný chrám) mu Hlobil ukázal“.⁹⁶ Druhá přednáška na téma Obyčeje a válčení matabelských Zulů se v Rajhradě konala 24. února 1901. Rajhradskému klášternímu muzeu Emil Holub daroval dne 22. února 1901 „tři předměty národopisné z jižní Afriky a sice: nádobu na obilí řezanou primitivním nožem z jednoho kusu dřeva (kromě víka) o objemu 83 cm a výšce 39 cm, práci Ma-Bundů, domorodců tranzambezijských, o níž se dr. Holub sám vyslovil, že je to jedna z nejkrásnějších z jeho sbírek a „kus vzácný!“ dále palici čili kiri ze dřeva asagajového a konečně kopí se zahnutými hroty zpět. Na palici se vedle dr. Holuba podepsal též rajhradský rodák Antonín Halouzka, který Holuba na jeho druhé výpravě do vnitra jižní Afriky doprovázel.“⁹⁷ Tyto předměty jsou dodnes uloženy v depozitáři rajhradského kláštera.

Klášterní muzeum bylo díky skutečnému vědeckému zájmu rajhradských benediktinů podle potřeb doplňováno, sbírky byly rozšiřovány a tříděny. Benediktini se také živě zajímali a sledovali aktuální muzejnické dění, o čemž svědčí také v knihovně dochované popisy sbírek, katalogy německých a rakouských knihoven, popisy výstav nebo aukční katalogy.⁹⁸

Obr. 16 – Razítko klášterního muzea.

⁹⁵ Uhl, K.: *Rajhradské dopisy*, s. 3.

⁹⁶ Tamtéž, s. 2.

⁹⁷ Uhl, Karel: *Rozdané sbírky dr. Emila Holuba*. Sborník české společnosti zeměpisné sv. XLVI, ročník 1940–1941. Praha 1940, s. 100. Tyto předměty darované Emilem Holubem se v klášteře dodnes nacházejí.

⁹⁸ V knihovně nalezneme katalogy z výstav pořádaných ve Vídni, Salzburku, Mnichově, Bratislavě atd., více info viz Špoková, Dominika: *Publikace o sbírkách a muzeích v knihovně benediktinského kláštera v Rajhradě*. Netištěná diplomová práce na FF MU, 2009.

Definitivní podobu získalo muzeum za opata Vintíře Kalivody, který nechal rozšířit knihovnu o malý sál a přilehlé místnosti kancelářské a vedle nich nechal již definitivně umístit muzeum s depozitářem v prvním patře. Správa vlastních muzejních sbírek byla svěřena knihovníkům, např. v roce 1870 se správcem muzea stal Maurus Kinter. Klášterní muzeum, stejně jako knihovna a chrám, bylo badateli hojně navštěvováno, a proto byly tyto prostory zájemcům na požádání zpřístupňovány.⁹⁹ Protože se ale knihovna i muzeum nacházely v klauzuře, nemohla být jejich návštěva povolena ženám: „*Návštěvníky klášterních řádů neznalé nutno především upozorniti na to, že knihovna a museum nalézají se v klauzuře konventu a ženám nejsou přístupny.*“¹⁰⁰

Až do počátku 20. století byly klášterní sbírky rozšiřovány, a to nejen předměty pocházejícími z pozůstalosti mnichů či dary, ale také nákupy. Díky následkům pozemkové reformy ve 20. letech 20. století se klášter dostal do finančních problémů, kdy výnos ze zbylých klášterních pozemků nestačil pokrýt výdaje a provoz kláštera a neumožňoval nejen další rozvoj, ale ani se nedostávalo financí na opravy klášterních budov. V důsledku finančního úpadku kláštera začal opat Petr Hlobil (v čele kláštera 1922–1936) uvažovat o nejméně bolestivém způsobu řešení, kterým bylo rozprodávání cennějších předmětů z klášterních sbírek. Kromě vzácnějších rukopisů a tisků začali rajhradští benediktini během 20. století prodávat i předměty z muzejních sbírek, např. numismatickou sbírku nebo obrazy z galerie. Opat Petr Hlobil potřeboval pokrýt provozní náklady, ale také opravy klášterních budov, které bylo nutné po záplavách v roce 1938 a zemětřesení v roce 1931 nejen opravit, ale i zpevnit.¹⁰¹ Prodej nakonec uskutečnil jeho nástupce Alois Kotyza, který za částku jednoho milionu korun prodal ministerstvu školství a národní osvěty zastoupeného ředitelem Národní galerie Josefem Cibulkou ta nejcennější plátna, která rajhradský klášter vlastnil.¹⁰² Proti prodeji se postavilo Moravské zemské muzeum,

⁹⁹ Skutil, Josef: *Moravská muzea*. Díl I. Brno 1941, s. 144.

¹⁰⁰ Pokorný, V. J.: *Klášter Rajhrad*, s. 4.

¹⁰¹ V zápise inventarizační komise z 28. 1. 1937, který zachycuje hospodářskou situaci po smrti Petra Hlobila, jsou dluhy kláštera vyčísleny na 1 190 395 Kč 65 h. – MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2186, sig. Dn 26/2a, fol. 9r–22r.

¹⁰² Celkem bylo Národní galerii prodáno devatenáct obrazů a soch, mezi prodanými obrazy byla díla mistra rajhradského oltáře, Cranachův obraz, obraz Korunování Panny Marie, Alegorie církve, Snímání z kříže, Ohnutá deska z kaple, Obřezání Páně, socha sv. Petra, Jana a Ondřeje, socha Krista, obraz sv. Anny a dvě krajiny od Hartmanna. – MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2186, Dn 26/2a, fol. 7r–8r. Kupní smlouva mezi ministerstvem školství a národní osvěty v Praze a rajhradským klášterem benediktinů v Rajhradě byla zastoupeným opatem Aloisem Kotyzou podepsána 25. 12. 1939. – MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2186, sig. Dn 26/2a, fol. 20.

kteřé ale předtím tatáž díla odmítlo koupit za 400 000 Kč. Nakonec byla celá sbírka děl zakoupených od rajhradského kláštera výnosem z 27. června 1940 převedena jako majetek protektorátu Moravskému zemskému muzeu s tím, že „zakoupená díla sama budou označena nápisem *Majetek Protektorátu Čechy a Morava, stejně v inventáři musea jakož i v inventáři protektorátem zapůjčených děl*“.¹⁰³ Bohužel ani zmíněný obnos rajhradskému klášteru nepomohl a rajhradský klášter se s finančními problémy potýkal po celá 40. léta. Již v roce 1941 opat Alois Kotyza vyčíslil, že dluhy kláštera přesahují půl milionu korun a klášter se nachází na pokraji bankrotu.¹⁰⁴ Protože v roce 1941 došlo k opětovnému narušení statiky celého kláštera, byla mu přislíbena finanční pomoc a opravy klášterních budov byly nakonec naplánovány k příležitosti 900letého výročí založení kláštera v roce 1945, kdy mělo dojít k velkolepým oslavám. Na rekonstrukci klášterních budov se začalo pracovat již v roce 1941 a opravy měly být financovány z klášterních i státních prostředků: „*Když nebezpečí pohybu základů a zdiva chrámu i ostatních stavení neustále rostlo, rozhodla se správa kláštera provést, za pomoci povolaných úředních míst, důkladné opravy v celém komplexu budov, aby oslavy devítisetletého založení chrámu v r. 1945 byly provedeny v důstojném prostředí*“.¹⁰⁵ Kromě plánované opravy stropů a střech a konzervace fresek zůstalo nejdůležitějším bodem celkové zpevnění zdiva a základů: „*Letos na jaře bude dáno do základů 300 „betonových injekcí“.* Práce se provádějí tak, že do hlubokého vrtu pod zdi a základy kostela se chrlí pod tlakem čtyř až sedmi atmosfér cementové mléko, které na určeném místě ztverdne v betonovou masu.“¹⁰⁶ Jedním z bodů plánované rekonstrukce kláštera se stala i oprava knihovny a přilehlých místností, kde se nacházelo i klášterní muzeum, a vyřešení dosavadní situace, která přece jen badatele omezovala. Knihovna a přiléhající místnosti měly být v rámci úprav zpřístupněny badatelům: „*Je třeba provést úpravu klausury tak, aby knihovna byla*

¹⁰³ MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2186, sig. Dn 26/2a, fol. 54r.

¹⁰⁴ Asi nejlépe situaci vystihuje dopis opata Aloise Kotyzy ministerstvu veřejných prací: „*Z vlastních prostředků nemohl by klášter obnos 5.000.000 K na opravy rozpočtený uhraditi, poněvadž pozemkovou reformou byl zbaven 2/3 svého majetku, v počátečních zmatcích popřevratové doby byl připraven o tiskárnu, následkem živelných pohrom, zemětřesení před 10 lety a různých nehod, jakož i důsledků tíživých daní, nákladného vydržování far, placení pensí doslouživším zaměstnancům a nejnověji vnučené správy hospodářské upadl klášter do dluhů, jež dosáhly obnosu 1/2 milionu K.*“ takže nyní živoří.“ – Tamtéž, sig. Dn 26/2a, fol. 4r.

¹⁰⁵ Bursa, Vladimír: *Moderní technika zachraňuje památný kostel v Rajhradě*. Zlín, velké vydání č. 5, 29. 1. 1941, s. 7.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 7.

*přístupna pro širší veřejnost mimo klausury.*¹⁰⁷ Bohužel ale k rekonstrukci klášterních budov v plném rozsahu nedošlo a rajhradský klášter byl ještě více poničen v roce 1945 při ruském osvobozevacím útoku, neboť se na věži nacházela německá pozorovací stanice, a tak se stal místem bojů, při nichž byla poničena kostelní věž a fasáda konventu i prelatury.¹⁰⁸

V roce 1945 klášterní muzeum ztratilo svoji jedinečnost, neboť v tomto roce vedle klášterního muzea vzniklo v Rajhradě samostatné Vlastivědné muzeum pro Rajhrad a okolí. Jeho vznik dne 28. října 1945 byl iniciován Společností rajhradského muzea k příležitosti 900. výročí založení Rajhradu. Ředitelem nového muzea byl zvolen František Method Žampach, který byl zároveň předsedou společnosti. Kustodem muzea se stal Karel Uhl, jenž v muzeu působil do konce života a publikoval řadu článků věnujících se historii Rajhradu i rajhradského kláštera.¹⁰⁹ Dvě muzea – klášterní i rajhradské vlastivědné – existovala vedle sebe až do zrušení kláštera roku 1950. Vznikem vlastního rajhradského muzea klášter přišel o své výsadní postavení rajhradského vědeckého centra. Rajhradští benediktini, kteří museli řešit vlastní situační problémy, se stáhli z rajhradského dění, klášterní sbírky byly rozprodávány a celkově rajhradský klášter v této době upadá.

Dne 3. května 1950 došlo ke zrušení kláštera a objekt byl pod dohledem ustanoveného likvidátora Karla Chmela ze Židlochovic postupně vyklízen a sbírky rozděleny mezi několik institucí. Archivní materiál se dostal do Moravského zemského archivu, sbírky umístěné v muzeu buď do muzea v Židlochovicích nebo do Vlastivědného muzea pro Rajhrad, kterému připadly věci vztahující se k Rajhradu a k jeho okolí. Obrazy a grafika

¹⁰⁷ MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2186, sig. Dn 26/2a, fol. 26r.

¹⁰⁸ Dne 20. září 1946 vypsál ve své žádosti o poskytnutí dotací na chod kláštera opat Alois Kotyza seznam nutných oprav, mezi kterými bylo uvedeno: „*Doposud zajistili jsme základy kostela a kláštera podinjektováním základních zdí a zpevnili celý komplex budov železnými kleštěmi. Nebýt toho, byl by klášter zasažený při ruském osvobozevacím útoku nejméně stem zásahů jistě rozvalinou. Nyní čekají nás ještě tyto práce: 1. – opravit kostelní fasádu ruskou střelbou poškozenou a postaviti k tomu lešení (...) 9. – úprava fasády prelatury a konventu a zasklení 5 600 okenních tabulí v prelatuře a konventě – oprava jižní zdi a soklu kolem kostela. 10. – zavedení centrálního topení v budově, aspoň v přízemí, kde jest knihovna čítající 120 000 svazků, neboť vlhkostí přicházejí nazmar.*“ – MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2186, sig. Dn 26/2a, fol. 1r.

¹⁰⁹ O vzniku Společnosti rajhradského muzea viz *Zprávy společnosti rajhradského muzea*. 1945, č. 1. Zahajovací proslav pronesený při založení muzea objasňuje důvody vzniku muzea: „*V poslední době zakládají se na Moravě a v republice vůbec četná další musea. (...) Měli bychom zůstat my pozadu? Nikoliv! Proto zakládáme i my své museum rajhradské. Jaké bude toto museum? Prozatím můžeme říci jen tolik, že bude všeobecné, protože bude obsahovati památkové předměty nejruznějšího druhu z Rajhradu a okolních obcí. (...) V první řadě však to bude museum vlastivědné a domovopisné to jest, bude v první řadě obracetí svůj zřetel k našemu milému Rajhradu a jeho okolí. (...)*“ – SOKA Brno-venkov, F 6 Karel Uhl – pozůstalost (= F 6), kart. 1.

byly převezeny do dnešní Moravské galerie, stejně tak připadl Moravské galerii vzácnější nábytek, který byl odvezen do Průmyslového musea. Dne 21. srpna 1950 začali muzejníci odvážet z benediktinského kláštera muzejní předměty, nejdříve do provizorních místností ženského kláštera Těšitelek v Rajhradě na Matlašce a pak dál do určených institucí. Předávání exponátů do muzeí neproběhlo bez problémů, např. v židlochovickém muzeu začala v této době rekonstrukce židlochovického zámku a muzeum nemělo prostory ani pro vlastní sbírky, natož pro sbírky pocházející z rajhradského kláštera.

Do dnešní doby se z původních klášterních sbírek dochovalo pouze torzo. Řada předmětů během 20. století nenávratně zmizela a i to málo, co v rajhradském klášteře z původních rozsáhlých muzejních sbírek zbylo, zůstává běžnému návštěvníkovi kláštera skryto. O velikosti rajhradských klášterních sbírek tak dnes vypovídají pouze dobové fotografie kláštera z počátku 20. století uložené v rajhradském archivu.

Beda Dudík a počátky moravské archeologie

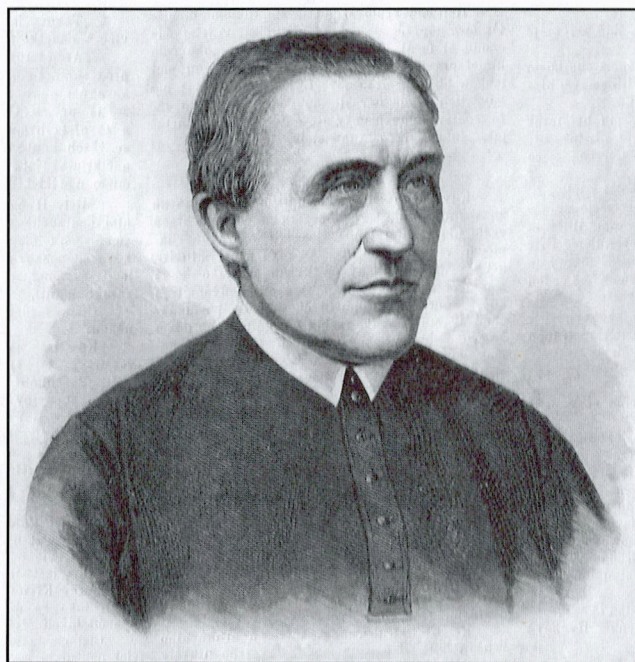
Hned v úvodu je nutné poznamenat, že podíl rajhradského benediktina a moravského historiografa Bedy Dudíka (1815–1890) na rozvoj i popularizaci rodící se moravské archeologie 19. století podal v hrubých rysech při popisu rajhradské sbírky archeologických předmětů Jaroslav Hudec.¹¹⁰ Podle mého názoru se jedná o Dudíkovu málo známou a z hlediska přístupu v zásadě o příležitostnou aktivitu, motivovanou zejména vlasteneckými, teprve poté těž odbornými pohnutkami. Přesto si zaslouží jistě stejnou pozornost, jako jeho známější aktivity na poli moravské a rakouské historiografie, archivnictví či knihovnictví. Hudcovy snesené poznatky v případě Bedy Dudíka dále doplňují, upřesňují, případně v dílčích oblastech ještě rozšiřují. Beda Dudík patřil na Moravě skutečně mezi první propagátory i příležitostné badatele tohoto tehdy nového oboru a přispěl svými teoretickými i praktickými zkušenostmi k obohacení jeho výsledků i k jeho širší popularizaci. Na rozdíl od J. Hudce si však nemyslím, že by Dudíkovy výsledky teoretického i příležitostného terénního výzkumu zásadním způsobem přispěly k rozvoji moravské archeologie druhé poloviny 19. století. Dudík přispěl především výraznou propagací a širší popularizací výsledků tehdejších nálezových zpráv a vlastní, často neotřelou interpretací vybraných předmětů ze sbírek moravského Františkova muzea v Brně či původní dlouhodobě budované rajhradské sbírky archeologických nálezů. Tím hodlal prvoplánově poukázat na historický i soudobý význam Moravy a z tohoto zorného úhlu na její zvláštní postavení v rámci zemí původní České koruny i tehdejší podunajské monarchie. Na zřeteli měl také oblast oborové metodologie, která se teprve utvářela a do níž přispěl svým návrhem komparativního výzkumu lebek a kostí, s cílem zpřesnit jejich zatím rozporuplnou interpretaci, včetně tolik diskutované datace. Přesto zůstal archeologem laikem a do dějin moravské historiografie vstoupil především jako historik a brněnský, posléze vídeňský pedagog a ve druhé části svého života také jako císařský rada a rakouský diplomat.

Archeologie byla zpočátku vnímána více jako vlastenecká služba nebo zájmová činnost jednotlivců a skupin nadšenců a její pěstování a interpretace archeologických nálezů sloužily zejména k obohacení spolkových muzejních či soukromých sbírek. Také nesmíme zapomínat, že zejména v první polovině 19. století sloužily shromážděné nálezy často pro posuzování kulturní vyspělosti formujícího se národa a nikoliv jen jako objekty racionálního výzkumu, popisujícího jednotlivé nálezy. Protože

¹¹⁰ Hudec, Jaroslav: *Archeologie v původních sbírkách benediktinského kláštera v Rajhradě*. In: Sborník Muzea Brněnska 2008. Předklášterí 2008, s. 122–133.

zpočátku nebyla archeologie vyhraněným oborem, měla blízko k jiným, podobně se rozvíjejícím a také nevyhraněným disciplínám, jakými byla vlastivěda, národopis, etnografie, folkloristika či antropologie. Teprve s rostoucí oblibou a s množstvím učiněných nálezů doznalo proměn samotné chápání i metodologie archeologie jako samostatné vědní disciplíny, která se s časovým předstihem a podle zahraničních vzorů etablovala v českých zemích nejprve v Čechách, později také na Moravě.

Dudíkovi archeologie zaujala nejen jako historika, ale také jako moravského patriota a badatele kulturních dějin.¹¹¹ Současně ho zajímaly nálezy také z praktického důvodu, neboť při stavbě císařské železnice z Brna, která probíhala v těsné blízkosti jeho rodného Kojetína, se našla řada archeologických nálezů, kterým se tehdy pohotově, ovšem na amatérské úrovni, věnoval také jeho bratr Eduard Dudík, když poskytl

Obr. 17 – Portrét Bedy Dudíka, kresba J. L. Šichana (Světobor 12, 1878, č. 40, ze 4. 10. 1878)

¹¹¹ Kulturním dějinám se Dudík nevěnoval soustavně, ale spíše příležitostně. Nejlépe je zužitkoval a prezentoval ve svých pracích věnovaných moravskému knihtisku a vydáním katalogu příslušné moravské sekce světové výstavy ve Vídni v roce 1873. – Dudík, Beda: *Dějiny knihtiskařství na Moravě od vzniku jeho až do roku 1621*. ČMM 7, 1875, s. 103–138; Týž: *Geschichtliche Entwicklung des Buchdruckes in Mähren vom Jahre 1486 bis 1621*. Brünn 1879; Týž: *Welt-Ausstellung 1873 in Wien. Catalog der nationalen Hausindustrie und der Volkstrachten in Mähren*. Etnographisch, statistisch und historisch erläutert und mit Unterstützung des mähr. Landesausschusses herausgegeben von B. Dudík, O. S. B. Brünn 1873.

učiněným nálezům i tehdejšími badatelům prozatímní prostory v Kojetíně a nabídl osobní spolupráci. Bezesporu zapůsobila také autorita a badatelské výsledky jeho učitele a rajhradského podpřevora Řehoře Tomáše Volného (1793–1871), který byl Dudíkovi po dlouhá léta vzorem. Jeho podíl na rozvoji moravské archeologie i budování řádové rajhradské sbírky ve stejném příspěvku vypsál J. Hudec.¹¹² Bedu Dudíka mohla pobízet k hlubšímu zájmu o nový obor také skutečnost, že Jan Erazim Vocel (1803–1871), který je autorem prvních vědeckých archeologických pojednání v Čechách,¹¹³ byl tehdy Dudíkovým přítelem a ve stejné době si vyměnili několik osobních dopisů, týkajících se převážně Dudíkovy publikační činnosti v českých i moravských odborných a kulturních časopisech.¹¹⁴ Přestože tyto těsnější kontakty obou badatelů později ustoupily do pozadí, Dudík si nepřestal J. E. Vocela jako archeologa a historika vážit. Ještě jako mladý, názorově poměrně radikální pedagog, ocenil Beda Dudík Vocelovu národně orientovanou poezii a jeho neúnavnou propagaci české vědy i českých národních dějin. Beda Dudík se o archeologii začal zajímat nejpozději v letech 1846–1847, čemuž napovídají jeho dochované rukopisné koncepty pozdějších příspěvků a dopisy penzionovaného vrchního správce v Židlochovicích Jana Edera, dostupné v Dudíkově osobní pozůstalosti v Brně.¹¹⁵ Je však pravděpodobné, že stopy zájmu o tento obor budou ještě starší, v souvislosti se zmíněným budováním železnice na Kojetínsku v roce 1838, během kterého se našlo větší množství archeologických nálezů. Beda Dudík mohl těžit oproti Volnému z významné skutečnosti, že během svého působení nabyl rozsáhlých odborných, úředních i osobních kontaktů po celé podunajské monarchii i v zahraničních evropských zemích a získal tak výraznější rozhled o badatelských výzkumech a jejich výsledcích v zahraničním odborném tisku. Měl tak možnost srovnávat nejen množství a relevanci učiněných nálezů v různých evropských lokalitách, ale i rozvoj samotného oboru v jednotlivých zemích,

¹¹² Hudec, J.: *Archeologie*, zejm. s. 122–123.

¹¹³ Zejména: *Pravěk země české*. Praha, 1868.

¹¹⁴ Jednalo se o Dudíkův příspěvek *Smlouva, kteráž se stala mezi císařem Rudolfem a Matyášem, arciknížetem rakouským v ležení polním mezi Štěrboholý a dolními Měcholupy léta 1608*. ČČM 19, 1845, sv. 2, s. 292–308 a neúspěšný pokus vydat v Čechách vlastní učebnici k dějinám českého jazyka s názvem *Přehled literatury československé*. – MZA, E 6, kart. 163, inv. č. 1953, sig. Dm 3/3a–4. Svázaný rukopisný exemplář pro rajhradského opata s názvem *Stručná historie Literatury české* se nachází v Rajhradě (KBOR, sig. R 690). – Vocelovy dopisy dochovány v Dudíkově osobní pozůstalosti. – MZA, E 6, kart. 153, inv. č. 1948, sig. Dm 3/2a–208, fol. 736–745, dat. 1845–1848.

¹¹⁵ MZA, E 6, kart. 165, inv. č. 1954, sig. Dm 3/3b–21, fol. 1–28., *Über die alten heidnischen Begräbnissplätze in Mähren* (fragment).

stejně jako význam, který nálezům hmotné kultury badatelé v těchto zemích přikládali.

Moravská archeologie jako vědní obor dorostla až koncem 19. století, tedy s výrazným zpožděním proti sousedním Čechám, kde již v roce 1842 získalo Národní muzeum v Praze samostatnou archeologickou sbírku a o rok později na půdě muzea vznikl Archeologický sbor, v jehož čele posléze stanul zmíněný Jan Erazim Vocel. Ten navazoval zčásti na starší a převážně příležitostný archeologický výzkum, realizovaný ještě v duchu osvícenství a později romantismu a historismu, např. na Karla Josefa Bienera z Bienenberka (1731–1798) a Josefa Dobrovského (1753–1829), případně na interpretačně neotřelé závěry Matyáše Kaliny z Jäthensteinu (1772–1848) a Václava Krolma (1790–1861), ale i na plodné terénní práce a inventární soupisy sbírek muzejního archeologa Josefa Vojtěcha Hellicha (1807–1880). Spoluzaložil a vydával první oborový časopis v Čechách *Archeologické listy*, přejmenované později na známější *Památky archeologické*. V roce 1862 pak dosáhl na pražské univerzitě první české profesury archeologie, která se zde vyučovala teprve od poloviny století. Výrazné dynamiky rozvoje dosáhla česká archeologie v osobě a díle Josefa Smolíka (1832–1915) a Josefa Ladislava Píče (1847–1911), metodologickou a tematicky ucelenější krystalizaci oboru pak ve střetech J. L. Píče s Luborem Niederlem (1865–1944) a Karlem Buchtelou (1864–1946).¹¹⁶

Na Moravě se popularizaci archeologických výzkumů pod vlivem rozvíjející se rakouské a zčásti i české archeologie věnoval nejprve historik, statista a brněnský politik, člen Historicko-statistické sekce Moravsko-slezské hospodářské společnosti Christian D'Elvert (1803–1896). Sporadické a nepřilíhající metodicky přesvědčivé výzkumy ještě před ním iniciovaly učené společnosti v Olomouci. Avšak D'Elvert nechápal svůj archeologický zájem za dominantní oblast své činnosti a popsal jen obecné výsledky s přihlédnutím k dílčím moravským nálezům. Vědecká archeologie se na Moravě rozvinula až zásluhou Inocence Ladislava Červinky (1869–1952) na přelomu 19. a 20. století.¹¹⁷ Červinka založil

¹¹⁶ Blíže k rozvoji české a moravské archeologie a k jejím prvním osobnostem např.: Vignatiová, Jana: *Přehled vývoje archeologického bádání na Moravě do začátku 20. století*. Zprávy ČSSA 17, 3, s. 93–125; Sklenář, Karel: *Bibliografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*. Praha, 2005; Týž: *Archeologické nálezy do r. 1870 v Čechách*. Prehistorie a protohistorie. Praha 1992; Měchurová, Zdeňka: *Archeologické nálezy z Moravy ve sbírkách Přírodovědeckého muzea ve Vídni*. Zprávy ČSSA, Supplementum 13, 1992; Lutovský, Michal: *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001.

¹¹⁷ Zejména jeho retrospektivou oboru na Moravě *Pěstování archeologie předhistorické na Moravě*. Čáslav 1902, (otisk z Československých Letopisů Musejních, roč. I, separát 1–15), odbornými studiemi *Morava za pravěku*. In: *Vlastivěda moravská I.: Země a lid. Díl 2*. Brno 1902; *Slované na Moravě a říše Velkomoravská. Její rozšíření, památky a dějiny (podle původních*

v Brně Moravský archeologický klub a začal vydávat oborový časopis *Pravěk*, čímž dostala moravská archeologie konečně institucionální a vědecké zakotvení. Současně pořídil základní soupis významných moravských lokalit a nálezů. Z dalších moravských archeologů té doby lze uvést Jindřicha Wankela (1821–1897), zakladatele olomouckého muzea a vydavatele *Časopisu Vlasteneckého spolku v Olomouci*, dále Karla Jaroslava Maška (1851–1916) či Jaroslava Palliardiho (1861–1922), objevitele a teoretika kultury s moravskou malovanou keramikou. Získané nálezy byly zpravidla uloženy buď v nově vzniklém olomouckém muzeu, nebo putovaly do sbírek brněnského Františkova muzea.

Na rozdíl od svých kolegů v Čechách se většina moravských archeologů 19. století orientovala na badatelská centra ve Vídni, která byla nepochybně Brnu i Olomouci blíže než vzdálenější Praha. Svou roli sehrálo blízké sousedství a do jisté míry z toho plynoucí přirozená vazba mezi rakouskou a německy i česky píšící historiografickou obcí na Moravě, vycházející z tradice těsného soužití obou etnik, i z významu dosavadního archeologického bádání, vedeného často německými, rakouskými či německy píšícími moravskými badateli. K tomu je nutné přičíst stále přetrvávající rivalitu mezi Moravou a Čechami, postrádající již v této době objektivní opodstatnění, která se přesto občas promítla i do odborné práce. Těsnější vazba mezi česky a německy píšícími badateli na Moravě, i přes odstředivé či separátní tendence části Moravanů zejména ve druhé polovině 19. století, nebyla až do roku 1918 nikdy zcela přerušena. Svou roli jistě sehrála také socioprofesní příslušnost jednotlivých badatelů, která byla často určující a patrně důležitější, než ryze etnická a s tím související jazyková příslušnost, která byla naopak restriktivně pocítována v sousedních Čechách. Moravská archeologie se orientovala stále více na vídeňskou Akademii věd, kde tehdy vznikla Ústřední komise pro poznání a zachování uměleckých a historických památek, která vydávala vlastní periodikum, hojně čtené i na Moravě.¹¹⁸ Další pro moravské badatele významnou institucí byla Antropologická společnost, založená také ve Vídni.

Dudíkův zájem o archeologii se paradoxně rozvíjel na pozadí jeho činnosti moravského historiografa. V souvislosti se svým jmenováním do této významné funkce v roce 1859 se jako badatel osamostatnil a postupně

pramenů, místních studií a výzkumů archaeologických). Brno 1928, (příloha *Pravěku*) a *Pravěk zemí českých. Úvod do archaeologie pravěké, předvěké a historické*. Brno 1927, (příloha *Pravěku*).

¹¹⁸ *Mittheilungen der Kaiserl. königl. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* (=MZKEEB), příp. *Nová řada (Neue Folge)* od roku 1875, s částečně pozměněným názvem (=MZKEEKD).

opustil plodnou spolupráci s Historicko-statistickou sekcí na Moravě,¹¹⁹ ve které působil společně zejména s historiky a archiváři Christianem D'Elvertem, Petrem rytířem Chlumeckým (1825–1863) a Josefem Chytilým (1812–1861) od roku 1849.¹²⁰ Dudíkovo členství současně souviselo s jeho snahou prosadit se jako zemský stavovský archivář v Brně (neúspěšně v letech 1849–1861) a získat dále finanční a diplomatickou podporu zemského stavovského výboru pro zamýšlené zahraniční badatelské cesty a tisk dílčích odborných studií. Zmíněný historický spolek se opíral o moravský (zemský) patriotismus a stále živou tradici cyrilometodějství, vyznačoval se loajalitou vídeňské vládě a usiloval o stavovský i vládní mecenát pro zpřístupňování moravských písemných pramenů a podporu pro sepsání separátních moravských dějin. Významná část členů spolku přitom psala německy nebo byla přímo německého původu. To se postupně měnilo v letech 1860–1863, kdy byla integrita spolku narušena a jednotliví badatelé, včetně Dudíka, se vydali jinou nebo zcela samostatnou cestou.¹²¹ Beda Dudík byl postupně pracovně angažován Řádem německých rytířů (1855–1867), téměř současně také vídeňskou vládou a v rámci postavení zemského historiografa věnoval značné úsilí sestavení a vydávání moravských dějin. To se neobešlo bez četných badatelských cest po celé podunajské monarchii i do zahraničí (zejména po roce 1863).

Během následných a četných cest po archivech a muzeích podunajské monarchie a okolních státech navázal významné odborné kontakty a stal se členem mnoha krajanských a zemských historických spolků a učených společností, které mu otevřely cestu také k archeologii. Z mnohých připomeňme, že byl od roku 1865 dopisujícím členem Císařské akademie věd ve Vídni, dále Královské německé společnosti v pruském Královci (1853), řádným nebo čestným členem (Ordentliches-Mitglied) Historických spolků pro Horní Bavorsko (1855), Kraňsko (1856), Štýrsko (1858), Korutany (1859), Spolku pro dějiny Braniborska (1857), členem Uherské akademie věd (1864) či Společnosti pro starší německé dějepiscectví (1853). Kromě

¹¹⁹ Historisch-statistische Sektion der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde.

¹²⁰ Soustředil se zde především na poznávání a zpřístupňování písemných pramenů se vztahem k Moravě a k českým zemím, což byl jeden ze stěžejních bodů programu tohoto historického spolku, převážně německy píšících moravských badatelů, z nichž někteří byli také aktivními regionálními politiky.

¹²¹ Příčinou byla eskalace velehradského sporu z let 1860–1863 v původním spolku, dále jazyková příslušnost a politické ambice badatelů, poměr k sousedním Čechům a zejména odklon národně orientované části, která záhy prosadila vznik nového spolku Matice moravské (1861), zčásti na úkor německé konzervativně orientované moravské historiografie. Svůj vliv zanechala jistě i socioprofesioní příslušnost jednotlivých moravských badatelů.

toho úzce spolupracoval s Papežskou římskou akademií pro archeologii, s Archeologickou akademickou komisí v Krakově či Sedmihradským muzejním spolkem. Podobně by bylo možné připomenout i členství v českých a moravských institucích a vlasteneckých či historických spolcích, včetně proslulé České královské akademie věd, jejímž členem byl od roku 1875.¹²² Zahraniční poznatky a zkušenosti mohl srovnávat se situací na Moravě, i se samotnou situací v rajhradském klášteře, kde byla již po několika let budována archeologická sbírka. Jako rajhradský benediktin byl Dudík obeznámen s postupným budováním této rajhradské sbírky, včetně významného přispění Ř. T. Volného k její katalogizaci a zevrubnému popisu. Podobně se Dudík seznámil také s výsledky zatímních terénních prací z oblastí Mohelnicka, Olomoucka a především blízkého Brněnska. Patrně proto se Beda Dudík intenzivně zabýval archeologií až po roce 1853, kdy se jako obor začala na Moravě plodně rozvíjet a kdy měl současně již dostatek znalostí a zkušeností, aby do jejího vývoje nějakým způsobem zasáhl. A to navzdory tomu, že se s archeologickými nálezy, jak jsem připomněl, seznamoval již ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století.

V sedmdesátých letech 19. století, kdy již Dudík vešel v širší povědomí jako moravský badatel a císařský a vládní rada, a poté, co již prostudoval řadu zahraničních a první české archeologické publikace, se pokusil tento nový obor propagovat v tehdy nejvýznamnějším moravském odborném periodiku – *Časopisu Matice moravské*, avšak nedosáhl prakticky žádných výraznějších ohlasů ani případného následování. Ústřední moravské periodikum, vydávané od roku 1869 Václavem Roytem, tehdy ještě s archeologií oborově nepočítalo a ani v prvních letech své existence jí nevyčlenilo žádný výraznější prostor.¹²³ Také zájem o nový obor, jak jsem naznačil, byl zpočátku na Moravě o poznání skromnější než v sousedních Čechách, kde se přibližně ve stejné době začal v archeologii prosazovat pozitivismus, zatímco na Moravě ještě přežíval v přístupu a metodologii pozdně romantický historismus. Dudík se jako archeolog samozřejmě nemohl poměřovat s jinými domácími, tím méně se zahraničními badateli archeologie a antropologie, kteří zasvětili oboru celý život nebo významnou část svého odborného působení. Přesto se pokusil přispět alespoň drobnými návrhy na inovaci metodologické základny či novou interpretací již známých moravských nálezů. Je potřeba si uvědomit,

¹²² MZA, E 6, kart. 162 a 163, inv. č. 1951, sig. Dm 3/2d, diplomy a korespondence týkající se spolkové činnosti.

¹²³ Blíže k časopisu: Janák, Jan: *Časopis Matice moravské od vlastivědy k historické revui 1869–1882*. In: Kulturní periodika na Moravě. XXIV. Mikulovské sympozium 1996. Brno 1997, s. 67–81.

že Beda Dudík byl jako autor rozsáhlých moravských dějin, které od roku 1860 začal vydávat tiskem, v situaci, kdy se musel s prvními výsledky archeologických výzkumů vypořádat, pokud chtěl moderně a věrohodněji vypsát nejstarší dějiny českých zemí, zejména Moravy.¹²⁴ Přesto celý problém stále ještě přehlíženého vědního oboru a jeho tehdy nejasné metodiky a koncepce poměrně elegantně obešel, když se ve svých moravských dějinách spoléhal především na moravský diplomatář sestavený Antonínem Bočkem (1802–1847)¹²⁵ a na výsledky rakouských a německých badatelů, které doplnil informacemi z českých a moravských kronik a letopisů. Kromě toho je patrné, že využil také četné pasáže ze své starší, ale významné publikace k dějinám rajhradského kláštera, kde se moravským dějinám věnoval bez přihlídnutí k rozvíjející se moravské archeologii.¹²⁶ Zasáhl také do terénního výzkumu. Např. v roce 1876 se podílel na výzkumu u Tršic, na pohřebišti kultury popelnicových polí z období mladší doby bronzové,¹²⁷ či společně s Jindřichem Wankemem při výkopech v Klentici a na Pálavě. Objevil také, podle svých slov, větší množství hliněných nádob u Rajhradu. Ještě známější je jeho terénní výzkum na svatém Hostýně v roce 1874, na kterém se výraznější měrou podílel jeho bratr Eduard Dudík, pozdější živnostník a starosta městečka Kojetína.

Zatímco Dudíkovy moravské dějiny žádnou převratnou revoluci v ohledu archeologického bádání pro výklad nejstarší moravské minulosti nepřinesly – prakticky vůbec totiž nekombinoval výsledky historiografie s tehdejší archeologií – v některých mladších samostatných textech je Dudíkovo vnímání nového oboru patrnější a soustavnější. Své zásadní, ovšem zjednodušené a výrazně subjektivní stanovisko k metodologii a k výsledkům nového vědního oboru Dudík zveřejnil až s odstupem času v roce 1875 na stránkách *Časopisu Matice moravské*.¹²⁸ Předcházelo mu

¹²⁴ Dudík, Beda: *Mährens allgemeine Geschichte* (=MAG). Im Auftrage des mährischen Landesausschusses. 12 Bde. Brünn, 1860–1888, týž: *Dějiny Moravy* (=DM). Pomocí slavného výboru zemského markrabství Moravského. Díly 1–9. Praha, 1871–1884. – Dudík v líčení moravských dějin dospěl přibližně k roku 1350.

¹²⁵ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. (=CDM) I–IV. Ed. A. Boček. Olomouci, 1836–1845. – V moravském diplomatáři pokračoval v Dudíkově době nejprve Josef Chytil vydáním V. až VII. částí pro léta 1294–1349.

¹²⁶ Dudík, B.: *Geschichte*.

¹²⁷ Hudec, J.: *Archeologie*, s. 124.

¹²⁸ Dudík, Beda: *Předkřesťanská pohřebiště na Moravě*. ČMM 7, 1875, s. 9–21. – Srovnaj identickou německou mutaci příspěvku: týž: *Vorchristliche Begräbnissplätze in Mähren*. MZKEEKD (Neue Folge) I, 1875, část: Kleinere Mittheilungen, s. 19–24. – Německý rukopis dochován v pozůstalosti (MZA, E 6, kart. 165, inv. č. 1954, sig. Dm 3/3b–19).

několik drobnějších průkopnických statí, z nichž nejvýznamnější a tematicky nejbližší vyšla tiskem německy již v roce 1854.¹²⁹

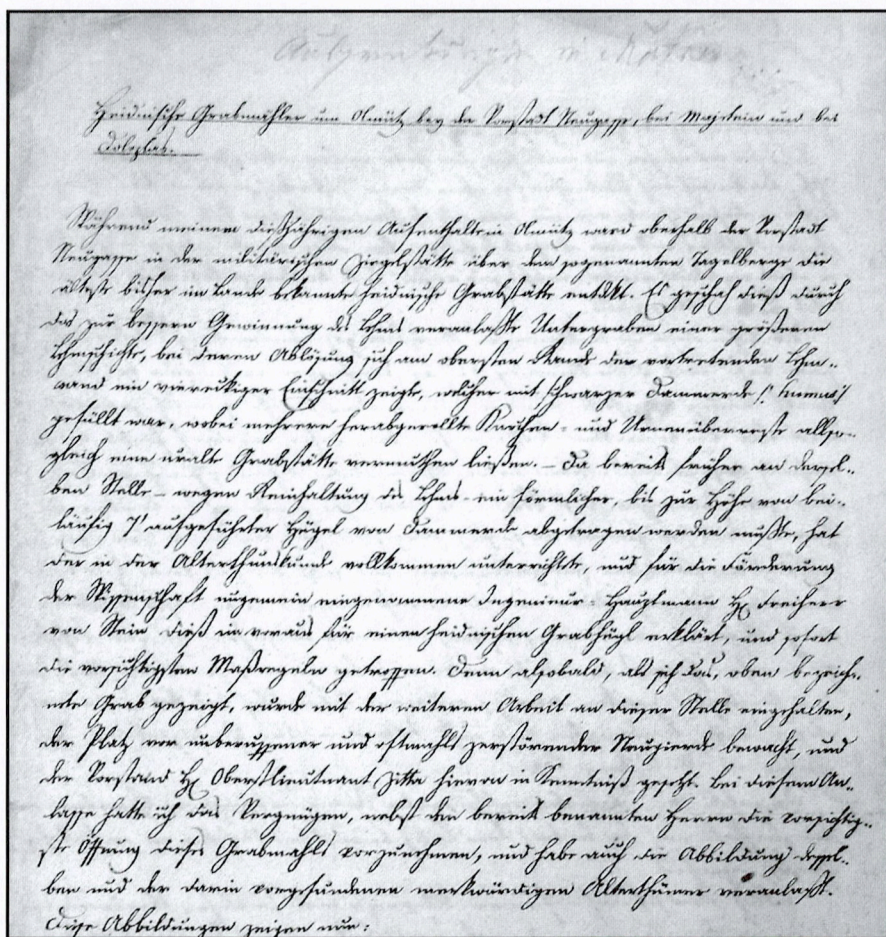
V avizovaném příspěvku z roku 1875, který vycházel z původního konferenčního referátu, Dudík zveřejnil své názory na oborovou metodologii, na její další rozvoj a teritoriální zaměření, stále však v rámci svého zájmu o pohanská pohřebiště na území Moravy. Dudík si stanovil za cíl vyjmenovat známé lokality podél řek Moravy, Dyje a Svitavy spjaté s čerstvými i staršími archeologickými nálezy, které tehdy byly v popředí zájmu moravských badatelů (např. Doloplazy, Blučina, Majetín, Měnín, Rajhrad, Rebešovice (Rajhradice), Žarošice, Židlochovice a jiné). Přitom některé z nich zůstaly v zorném poli zájmu archeologů, antropologů a historiků až do nedávné doby, vzhledem k dalším nálezům kostrových hrobů i předmětů hmotné kultury. Bylo tomu tak zejména v případě Rajhradu, Rajhradice, Blučiny a Židlochovic.¹³⁰ Dále Dudík nastínil způsoby a význam pohřebního ritu,¹³¹ vyjmenoval, co se v pohřebištích nacházelo za movité předměty a konečně jaký vliv mají takové archeologické nálezy na rozvoj národní kultury, vzdělanosti a historické vědy. Přitom si např. povšiml, že moravská předkřesťanská pohřebiště kultury popelnicových polí, na rozdíl od sousedních oblastí, postrádají ve své posmrtné výbavě předměty ze zlata. Dudíkovo konečné hodnocení pohřebišť se zejména týkalo, jak bylo tehdy obvyklé, otázky určení etnické příslušnosti jednotlivých lokalit, což souviselo také s tolik diskutovanou otázkou příchodu slovanského etnika do střední a jihovýchodní Evropy. Dudík se genezi tohoto problému nevěnoval, ale svůj názor k problému ozřejmil tím, když většinu nalezené výbavy vyjmenovaných pohřebišť označil za slovanského původu, což nebylo nic jiného, než souhlas s tehdy šířeným

¹²⁹ Týž: *Über die alten heidnischen Begräbnisplätze in Mähren*. SAW, Phil.-hist. Classe, 1854, Bd. 12, s. 467–492 (vyšlo také jako otisk ve Vídni, nákladem Císařské akademie věd v roce 1854). – Původní rukopis příspěvku dochován v pozůstalosti. – MZA, E 6, kart. 165, inv. č. 1954, sig. Dm 3/3b–21.

¹³⁰ Beneš, František Xaver: *Archaeologické poznámky z okolí Brna (dle zprávy, kterou zaslal hr. Egbert Belcredi)*. PA 10, 1875, s. 365–367; Klanica, Zdeněk: *Slovanské kostrové hroby v Blučině*. In: *Přehled výzkumů* (1965), 1966, s. 70–71; Nekvasil, Jindřich: *Výzkum v Rebešovicích na Moravě*. AR 6, 1954, s. 433–437; Skutil, Jan: *Raně středověký Rajhrad a jeho místní a funkční proměny*. HG 21, 1983, s. 235–253; Týž: *Rajhradský klášter*, s. 345–357; Staňa, Čeněk: *Zjišťovací výzkum na slovanském pohřebišti v Rajhradě*. In: *Přehled výzkumů* (1960), 1961, s. 92–94; Týž: *Slovanská pohřebiště v Rajhradě a v Rajhradicih u Rebešovic (okr. Brno-venkov)*. In: *Přehled výzkumů* (1975), 1977, s. 54–55; Týž: *Anfänge des Klosters in Rajhrad im Lichte der archäologischen Quellen*. In: *Život v archeologii středověku*. Praha, 1997, s. 597–609. – Ve většině případů se v Dudíkově době jednalo o nálezy Lužického nebo Středodunajského okruhu kultury popelnicových polí, typické pro střední a jižní Moravu v mladší a pozdní době bronzové.

¹³¹ Vyjmenovaná pohřebiště z vizuálního hlediska rozdělil na „kamenné hrobky“, „mohyly ze země“ a „rovná pohřebiště“ – Dudík, B.: *Předkřesťanská pohřebiště*, s. 9.

názorem slovanské archeologie, podle které byli Slované v Evropě mnohem dříve, než jak soudíme v současné době.¹³² Za předměty importované či cizí označil v nálezech pouze skleněné a jantarové ozdoby, všechny ostatní

Obr. 18 – Začátek rukopisu Dudíkova příspěvku k předkřesťanským pohřebištím na Moravě, otištěný Císařskou akademií věd ve Vídni v roce 1854. (MZA, E 6, kart. 165, inv. č. 1954, sig. Dm 3/3b-21, fol. 1.)

¹³² Byla to reakce na podobné tendence německých badatelů o germánském etniku ve střední Evropě. Dnes se uvažuje o příchodu Slovanů do Evropy v období od 6. do 9. století po Kristu – bližší např.: Bubeník, Josef: *K časné slovanským nálezům v exponovaných polohách na území Čech*. PA 79, 1988, s. 183–198; Měřinský, Zdeněk: *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu*. Část 1. Praha, 2002; Galuška, Luděk: *Velká Morava*. Brno, 1991; Třeštík, Dušan: *Vznik Velké Moravy*. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871. Praha, 2002.

považoval za domácí, tedy moravské a současně slovanské. Svůj názor pak doplnil vlasteneckou výzvou: „Zdali snad nepřipisujeme věci nám patřící jiným, nechtíce se spustiti tak zvaného stěhování národů a neděláme sebe snad takto sami chudšími?“¹³³ Tato výzva byla bezpochyby namířena proti názorům, údajně přeceňujícím vliv keltského či germánského etnika na území Moravy před příchodem Slovanů, což jenom potvrzuje, že stále přetrvával pozdně romantický pohled na úkoly archeologie, která měla především posuzovat podle nálezů vyspělost či „starožitnost“ formujícího se národa, jak bylo v době silícího nacionalismu v 19. století nakonec obvyklé. Přesto se Dudík snažil zůstat u věčné stránky problému a nepodlehout výraznějším emocím, které mu v nacionálních ohledech byly po roce 1848 skutečně téměř cizí.¹³⁴ Dudík dále ve svém textu vyjádřil názor, že práce archeologa nemůže spočívat pouze v terénním výzkumu vybraného naleziště, ale také v teoretické přípravě a v interpretačním zodpovězení hypotetických otázek spjatých s konkrétními nálezy. Tím se podle jeho názoru odlišuje ryze amatérský příležitostný výzkum od profesionálního.¹³⁵ Z metodických přístupů ocenil Beda Dudík nejvíce kraniologii,¹³⁶ dále srovnávací filologii a osteologii.¹³⁷ Protože však jejich samostatné uplatnění nepřineslo odpovědi na otázky etnické geneze nálezů, navrhl ve svém příspěvku kombinovat při výzkumu tyto metodické přístupy a doporučil jejich sloučení v novou a vyváženou vědní disciplínu, kterou pracovníčně pojmenoval *srovnávací archeologii doby předhistorické* a která by úzce spolupracovala jak se stávající metodologií archeologie, tak s tradiční historiografií. Dudíkova antropologická metoda tedy nebyla v zásadě ničím novým, kladla pouze důraz na kombinaci postupů a výsledků různorodých přístupů v tehdejší archeologii a úzce příbuzných oborech. Tehdejší ideový rozměr rodící se archeologie, ovlivněný romantickým historismem, doznívajícím panslavismem i nově vzrůstajícím nacionalismem, sloužící často dobovým politickým, národním, a teprve ve

¹³³ Dudík, B.: *Předkřesťanská pohřebiště*, s. 20–21.

¹³⁴ Dudík zastával konzervativní a negativní stanovisko jak k liberalismu, tak k nacionalismu, ale paradoxně i k výraznějšímu společenskému demokratismu. Důležité pro něho bylo zakotvení základních ústavních principů a jazykových práv, trval však dále na zachování monarchie, vlády habsburské dynastie, na státním patriotismu (rakušanství) a na stávajícím silném katolicismu v celém Rakousku-Uhersku.

¹³⁵ Jako příklad amatérského výzkumu uvedl již vzpomenuté terénní práce svého bratra Eduarda Dudíka na hostýnském hradišti v roce 1874 a citoval z jeho náleзовé zprávy.

¹³⁶ Disciplína zabývající se popisem a měřením lebky (lebozpyt), dnes spojovaná především s paleoantropologií a historickou antropologií.

¹³⁷ Obecná osteologie zkoumá stavbu a vývoj kostí, v souvislosti s jejich případnou rekonstrukcí, především však s interpretací nálezu kostí a kosterních skeletů.

druhé řadě také sbírkotvorným a čistě vědeckým cílům, tedy plně akceptoval a nijak nezamýšlel tento přístup k učiněným nálezům hmotné kultury měnit. V textu však překvapí jiná skutečnost. Sebevědomé prohlášení autora, že se již považuje (v roce 1875) za zkušeného moravského archeologa.¹³⁸ Přestože tomuto oboru zasvětil několik zdařilých zahraničních konferenčních přednášek a publikovaných příspěvků, jak záhy ještě upřesním, navštívil velké množství zahraničních muzeí a sbírek, rozhodně podle mého názoru nebyl a nikdy se nestal zkušeným oborovým znalcem, zvláště když na Moravě neměl tento vědní obor v době, o které hovoříme, ještě pevné institucionální ani personální zakotvení. Nebyl ani v situaci, aby se tomuto mladému oboru mohl věnovat soustavně a samostatně.

Dudík ve svých textech a přednáškách k archeologii a antropologii čerpal převážně ze sbírkových předmětů Františkova muzea v Brně, případně také z rajhradské klášterní sbírky, ke kterým se pokusil přispět v rovině interpretační, zejména však v rovině bilanční. V příspěvku sice prokázal znalost základní domácí i zahraniční oborové literatury, kterou se ve svém výkladu zaštitil, ovšem z popisu jednotlivých moravských lokalit je patrné, že o hloubce a významu tehdejší archeologie neměl jasnou a pevnější představu, ostatně jako řada jeho jiných moravských kolegů. Tady také přiznává, že v sousedních Čechách jsou na tom archeologové o mnoho lépe, zejména ve vztahu ke zkoumané kultuře popelnicových polí. Význam jeho příspěvku tak netkví v interpretaci výsledků moravské archeologie, ale v jeho mezi řádky ukrytém apelu na podporu mladému oboru a výchově nových badatelů. Je to výzva všem moravským patriotům, badatelům, stavovskému zemskému výboru v Brně a současně potencionálním mecenášům, aby další rozvoj moravské archeologie zaštitili a výrazněji spolufinancovali. S tím souvisí i Dudíkem zvolené odborné periodikum, kterým byl *Časopis Matice moravské*. Svůj příspěvek podle mého soudu otiskl v moravském periodiku záměrně, a to více z vlasteneckých, nežli z přísně vědeckých pohnutek, také z osobního sentimentu a jistě i z významné pozice moravského zemského historiografa. Bylo by však současně nespravedlivé jeho příspěvek spojovat s tehdy sílícím moravským

¹³⁸ „Já znám sbírky starožitností v Evropě dosti zevrubně a přihlédl jsem vždy pilně k rozeznávacím znakům nalezených předmětův“ – Dudík, B.: *Předkřesťanská pohřebiště*, s. 19.

separatismem, který zaplavil v průběhu sedmdesátých let 19. století velkou část Moravy. Ten byl Dudíkovi po celou dobu cizí, jak už prokázal při jiné příležitosti v roce 1860.¹³⁹

Archeologii a antropologii se Dudík věnoval i v následujících letech, převážně opět s ohledem na známé muzejní nebo jiné sbírkové exponáty. Svědectvím jeho neutuchajícího zájmu o archeologii a prehistorii může být další, tentokrát krátký a spíše symbolický příspěvek z roku 1878,¹⁴⁰ především pak Dudíkova aktivní účast na několika mezinárodních archeologických kongresech, kde mu bylo vysloveno uznání za jeho aktivity. Přesto se Dudíkovi domácí i zahraniční aktivity na poli archeologie a prehistorie nesetkaly v českém a moravském prostředí s výraznějším ohlasem, na rozdíl od prostředí zahraničního.

Dudíkův starší příspěvek z roku 1854 odráží tehdy živě vedenou polemiku mezi jednotlivými národy o významu a interpretaci archeologických nálezů. Výsledky byly, jak už bylo zmíněno, často zneužívány k zjednodušujícímu a nacionalismem podbarvenému stanovení míry vyspělosti národa na základě „starožitnosti“ a účelového interpretačního vyhodnocení archeologických nálezů. Tomu odpovídala také dobová a Dudíkem užívaná terminologie.¹⁴¹ Do tehdejší živé polemiky Dudík ale nevstoupil a věnoval se spíše bilančnímu uchopení, jako v tomto případě, kdy srovnal německý a český (a také moravský) archeologický výzkum v českých a sousedních zemích, přičemž objektivně přiznal, že německá archeologie dosáhla zatím výraznějšího rozvoje i většího množství nálezů. Výsledky slovanské archeologie v českých zemích tehdy sumarizoval podle Dudíka nejlépe Jan Erazim Vocel,¹⁴² v čemž se jistě nemýlil, ale Dudík připomněl i další (moravské) badatele a autory studií, kteří nálezům věnovali patřičnou pozornost, byť ne soustavnou a samostatnou (např. moravští topografové František Josef Schwoy a Ř. T. Volný), včetně cestovních zpráv moravského historiografa Antonína Bočka

¹³⁹ Mám na mysli Dudíkovu odvážnou interpretaci lokace velkomoravského sídla knížete Svatopluka a arcibiskupa Metoděje v jeho moravských dějinách, která zasáhla moravský patriotismus na citlivém místě a okamžitě vyvolala zamítavé a polemické reakce v řadách národně orientovaných moravských badatelů, jak ukáží dále. Spor se odrazil i na pozadí vzestupu moravského separatismu v sedmdesátých letech 19. století.

¹⁴⁰ Týž: *Über trepanirte Cranien im Beinhaus zu Sedlec*. ZEBVG 10, Heft III, 1878, s. 227.

¹⁴¹ Důraz na germánský, keltský či slovanský původ nálezu byl přenesen, jak bylo tehdy obvyklé, i do pojmenování a celkové charakteristiky nálezu. V současné době se více operuje s kulturními okruhy či typy a s jejich časovým určením (nálezy doby halštatské, laténské, římské, starší, střední a mladší doby hradištní apod.).

¹⁴² Vocel, Jan Erazim: *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*. Prag 1845.

z roku 1841.¹⁴³ Vycházejí tehdy převážně z Bočkových zpráv, vyjmenoval Dudík ve svém textu významné moravské lokality spjaté s archeologickým výzkumem, které znovu připomíná také v příspěvku z roku 1875.¹⁴⁴ Dudík zdůraznil v případě Moravy skutečnost, že tehdy pěstovaná archeologie byla zpočátku silně svázána s topografií a místopisem, i s běžnou archivářskou činností (příklady Schwoye, Volného či Bočka). Jen málo badatelů přistupovalo k nálezům separátně a prvoplánově. V pozdějším příspěvku z roku 1875 připomněl několik dalších jmen, tentokrát převážně zahraniční badatele, kteří přispěli k objasnění předkřesťanských pohřebišť, např. Oskara Schustera, Karla Weinholda, Eduarda von Peuckera či G. Berendta.¹⁴⁵ Další důležitou okolností, jak vyplývá z Dudíkova textu, byl mecenáš moravské šlechty a podpora stavovského zemského výboru v Brně, jak samotnému terénnímu výzkumu, tak odbornému zpracování nálezů, jejich deponování a následně propagaci v odborném tisku.

Dudík se účastnil celkem tří mezinárodních kongresů¹⁴⁶ spjatých s archeologií, antropologií a prehistorií. O prvním víme pouze v souvislosti s jeho dochovaným cestovním deníkem z roku 1864,¹⁴⁷ který s odstupem času vydal tiskem rajhradský benediktin a archivář Maurus Kinter.¹⁴⁸ V srpnu a v září 1864 podnikl Dudík výzkumnou cestu do Uherska a Sedmihradska a při té příležitosti navštívil ve dnech 1. a 2. září archeologické jednání v Máros-Vásárhely. Z cestovního deníku zjišťujeme, že měl s sebou připraveny dva písemné referáty, které během jednání veřejně přečetl.¹⁴⁹ Tuto událost potvrzuje také dochovaná korespondence

¹⁴³ Bočkovy zápisky vydal tiskem Petr rytíř Chlumecký (*Die Regesten der Archive im Markgrathum Mähren und A. Boczeks Berichte über die Forschung in diesem Lande*. Ed. P. R. v. Chlumecky. Brünn 1856).

¹⁴⁴ Zmíněné lokality: Majetín, Doloplazy, Rebešovice, Rajhrad, Židlochovice, Měnín, Blučinu a Žarošice.

¹⁴⁵ Např.: Peuckner, Eduard von: *Das deutsche Kriegswesen der Urzeit in seinen Verbindungen und Wechselwirkungen*. Berlin, 1860–1864, Schuster, Oskar: *Die alten Heidenschancen Deutschlands mit specieller Beschreibung des Oberlausitzer Schanzensystems*. Dresden, 1869, Weinhold, Karl: *Die heidnische Totenbestattung in Deutschland*. SAW, 1859, č. 29 a 30 (Nachdruck: Hamburg, 2011).

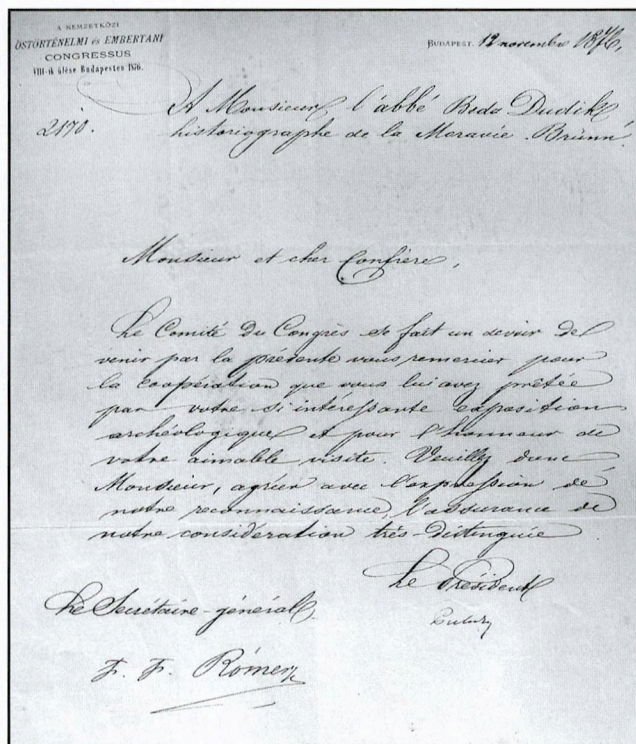
¹⁴⁶ Ve smyslu současného státoprávního a politického uspořádání evropských zemí. Dva z kongresů se tehdy konaly v hranicích rakouského císařství (případně Rakouska-Uherska), jeden kongres byl zahraniční.

¹⁴⁷ MZA, E 6, kart. 178, inv. č. 1961, sig. Dm 3/3ch–2, *Meine Reise nach Siebenbürgen 1864*, fol. 1–18.

¹⁴⁸ Kinter, Maurus: *Wissenschaftliche Reise des mährischen Landeshistoriographen Dr. Beda Dudík, O.S.B., durch Ungarn und Siebenbürgen, anlässlich der Tagung des histor.-archäologischen Kongresses zu Maros-Vásárhely 1864*. ZDVGM 18, 1914, s. 58–84.

¹⁴⁹ Do cestovního deníku si totiž Dudík poznamenal: „Vormittag Sitzung der Achäologen. Ich sprach über das Sprachrohr des D. Oretas, was Interesse erregte“ a na jiném místě dále píše: „an

s jeho bratrem Antonínem.¹⁵⁰ Podrobnosti z jednání však neznáme, neboť Beda Dudík si do deníku poznamenával spíše okolnosti celé badatelské cesty, nikoliv jednotlivé epizody z jejího průběhu. Víme pouze to, že kongres skončil 3. září a Beda Dudík pokračoval dále do Sedmíhradska, kde byla jeho cílem Sibiň, v níž strávil devět dnů výzkumem tamějších archivů.¹⁵¹ Za významnější můžeme považovat Dudíkovu účast na

Obr. 19 – Dopis archeologického komitétu kongresu v Budapešti Bedu Dudíkovi.
(MZA, E 6, kart. 162, inv. č. 1951, sig. Dm 3/2d, dat. 12. 11. 1876)

archeologickém kongresu v Kyjevě v roce 1874. Zde vystoupil s referátem o pohanských moravských pohřebištích, který po redakčních úpravách otiskl o rok později.¹⁵² Pro tuto příležitost si Dudík vypůjčil z brněnského

mich wurde das Ansuchen gestellt, meine zwei Vorträge zu Papier zu bringen und den Denkschriften zum Drucke zu überlassen“ – Tamtéž, s. 70 a 71.

¹⁵⁰ MZA, E 6, kart. 155, inv. č. 1950, sig. Dm 3/2c, fol. 27, dopis B. Dudíka A. Dudíkovi, dat. 14. 9. 1864, Sibiň v Haliči.

¹⁵¹ Blíže: Kinter, M.: *Wissenschaftliche Reise*, s. 78–84.

¹⁵² Viz jeho zmíněný příspěvek z roku 1875 v MZKEEKD.

Františkova muzea demonstrační předměty, jak dokládá jejich dochovaný soupis v osobní pozůstalosti.¹⁵³ Svou účast na kongresu potvrdil písemně prostřednictvím ruského hraběte Uvarova v lednu 1874, který jeho vystoupení za přípravný výbor kongresu přivítal.¹⁵⁴ Konečně potřetí se podobného jednání účastnil v roce 1876 v uherské Budapešti. Dudíkovu účast potvrzuje dochovaný dopis komitétu kongresu z 12. listopadu 1876.¹⁵⁵ V roce 1881, jak uvádí J. Hudec se měl ještě účastnit archeologické výstavy v Moskvě.¹⁵⁶

Ačkoliv Dudík zdůrazňoval význam archeologie ve svých příspěvcích, nepovažoval její výsledky zase za natolik relevantní, aby jimi ve své době interpretoval výkladově spornou či málo objasněnou historickou událost, dosud nahlíženou z čistě historiografické pozice. Dokladem takového postoje byl známý Dudíkův spor o lokalizaci a význam velkomoravského Velehradu, spjatý s vydáváním jeho rozsáhlých moravských dějin od roku 1860. V tomto případě Dudík k problému přistupoval jako historik, nikoliv jako archeolog a interpretačně se opřel o několik starších publikací a Bočkův moravský diplomatář. Objektivně řečeno, Dudík by dosavadními výsledky archeologického výzkumu z dané lokality svá zjištění beztak příliš neobohatil. Ty byly ještě poměrně skromné a věrohodnější poznání z hlediska předmětů hmotné kultury máme až z pozdější doby. Potřebu nálezů či jiných impulzů pro objasnění zmíněného období si však Dudík uvědomoval. Na přínos archeologie upozornil, byť nepřímou, hned v úvodu první části svých česky psaných *Dějin Moravy* z roku 1871, když komentoval možnosti relevantních zdrojů k poznání moravské minulosti: „Kde lidé jsou, zůstávají stopy svého bytí. Slídit po těchto stopách, tak jest vydatné, jak v mnohé příčině nezbytné. Ať se tyto stopy nazývají jakkoliv, obětiště nebo žároviště, hroby nebo náspy, nechť jsou to skvosty, nářadí domácí a zbraně, zříceniny hradů, měst nebo staré zůstatky zdí, mince nebo nápisy, konečně pověsti, písně a hry, ony vždy zůstanou kahánky, kteréž dějezpytci svítí v temných štolách doby předhistorické, obmezujíc a vystříhají ho (podobně co zeměznalce původní lastura) v domněnkách jeho, aby nezbloudil. Ústní podání a nálezy poskytují tedy každým

¹⁵³ MZA, E 6, kart. 163, inv. č. 1951, sig. Dm 3/2d, *Antiquitäten aus dem Franzens Museum in Brünn die zum archaeologischen Congress in Kiev, dem Heren Regierungsrath dr. Dudík, übergeben werden* (dat. v Brně, 19. 7. 1874), podepsán B. Dudík a muzeální kustod Mořic Trapp. Celkem se jednalo o zápůjčku 25 demonstračních předmětů.

¹⁵⁴ Tamtéž, kart. 178, inv. č. 1962, sig. Dm 3/3i–21, osobní deník z roku 1874, zápis k 11. lednu a 1. dubnu 1874, s. 13–14 a 31.

¹⁵⁵ Tamtéž, kart. 162, inv. č. 1951, sig. Dm 3/2d, *A nemzetközi Őstörténelmi és Embertani Congressus*, komitét B. Dudíkoví, dat. 12. 11. 1876 v Budapešti.

¹⁵⁶ Hudec, J.: *Archeologie*, s. 125.

způsobem pramen historie a šťastná země, v kteréž právě tento pramen hojně se prýští. Politování však hodná ta, která svých nejstarších dějin toliko vnitř novověkého stavení etymologie musí nebo chce domakávati se.“ Současně si však jako moravský historik posteskl: „málokdy dostalo se mi toho štěstí, abych mohl vyslechnouti ze šumotu domácích pramenův, které staří Moravané cítili, smýšleli a jednali“. ¹⁵⁷ Nezbylo mu tedy, než se spoléhat na dochované písemné prameny, letopisy, kroniky, novější odbornou literaturu a vlastní úsudek. Poněkud skromně k tomu ještě poznamenal: „zásluha moje, ač jestli jakou dílo toto v sobě obnáší, spoléhá leda v uspořádání a zpracování sebrané látky, v určení těžiště, jehož pro nejstarší dobu historie Moravy snažil jsem se dopátrati“. ¹⁵⁸ Tak tomu bylo také ve známém sporu o polohu a význam velkomoravského Velehradu, který Dudík jako historika zavedl do slepé uličky a přinutil ho po několik let reagovat na četné písemné i slovní výpady. Zmíněná problematická část jeho životního díla byla součástí prvního dílu německy psaných moravských dějin z roku 1860, pojednávající nejstarší dějiny moravské země a jejích obyvatel. Po vydání okamžitě vyvolala odmítavé i konfrontační reakce. ¹⁵⁹ Nejsilněji zaznívaly z pera mladého moravského vlastence, historika a archiváře Vincence Brandla (1834–1901) a v korespondenci vídeňského pedagoga a literárního historika Aloise Vojtěcha Šembery (1807–1882). V domácí publicistice se očekávala zejména Palackého výhrada z Čech, a to nejen ke konkrétní velehradské otázce, ale i k celkové koncepci Dudíkem zamýšlených moravských dějin, ke které došlo až na začátku následujícího roku 1861. ¹⁶⁰ Spor byl veden hlavně o věcnou stránku problému, totiž o lokalizaci Velehradu, záhy však dostal také výrazný nacionální tón, který trval až do urovnání sporu poté, kdy Dudík svůj výklad velehradské záležitosti odvolal v české redakci identické části moravských dějin v roce 1871. ¹⁶¹ Dudíkova teze, že sídlem arcibiskupa Metoděje mohl být pannonský Mosaburg (Blatno), byla z dnešního pohledu správně odmítnuta, na druhé straně Dudík správně odmítl šířenou tezi lokalizovat velkomoravský Velehrad na místo dnešního velehradského kláštera, který vznikl mnohem později. Hlavní pohnutkou k vystoupení jeho tehdejších rivalů nebyla jen věcná podstata sporu, ale také

¹⁵⁷ Dudík, B.: *DM*. Díl 1: Od nejstarších dob až do roku 906. Praha 1871, předmluva, s. 4.

¹⁵⁸ Tamtéž, předmluva, s. 5 a kap. I., hlava 1, s. 3–4.

¹⁵⁹ Týž: *MAG*. Band I: Von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 906. Brünn, 1860, zejm. na s. 145–147.

¹⁶⁰ *Národní listy* I, 1861, č. 16, z 16. ledna 1861, s. 1, Fr. Palacký: *Historické haraburdí* II.

¹⁶¹ Dudík, B.: *DM*. Díl 1, s. 123–124.

sdílený moravský národně orientovaný patriotismus, zajisté i osobní zášť a v neposlední řadě protiněmecké postoje části moravských vlastenců. Také Dudíkovi odpůrci ve svých věcných argumentech vycházeli z chybných interpretačních tezí, když se opírali o listiny Bočkova diplomatáře, z nichž některé byly shledány jako falza.¹⁶² Současná archeologie již dokáže daleko lépe zodpovědět tehdejší problém a především potvrzuje, že velkomoravský Velehrad se skutečně nacházel v jádru Velké Moravy, byť se nakonec ukazuje, že to může být v místech dnešního Starého Města u Uherského Hradiště nebo Valů u Mikulčic, a nikoliv na místě současného Velehradu či velehradského kláštera, jak se dlouho a s oblibou v Dudíkově době tradovalo.¹⁶³

Trojí aktivní účasti na archeologických kongresech Dudíkův zájem o mladý obor neskončil. Jak dosvědčuje dopis archeologického komitétu ve Lvově z roku 1878 i jeho opětovná návštěva Moskvy o tři léta později, Dudík se nadále zajímal o další rozvoj oboru i spolkovou archeologickou činnost a zdá se, že se s ním i nadále počítalo jako s aktivním a známým popularizátorem moravské archeologie.¹⁶⁴ Beda Dudík se však po celý život o archeologii zajímal z pozice moravského historiografa (tedy jako historik) a převážně v mantinelech postupně překonávaného romantického historismu, z kterého odmítl v případě archeologie pouze účelovou nacionalizaci interpretačních hledisek. Na druhé straně, i on si zakládal na tom, aby učiněné nálezy na Moravě dokládaly významnou historii právě slovanského etnika, a srovnával je proto s nálezy germánského či keltského etnika. Nutno však dodat, že hledal v takové komparaci interpretační objektivitu a vyváženost, zachovával si badatelský nadhled a stranil se zejména jakýchkoliv nacionálních vášní. V tomto ohledu vlastně ctíl původní osvícenský přístup k archeologickým nálezům, který zdůrazňoval především jejich pohanskou nebo křesťanskou příslušnost. Stejně tak uznával na jedné straně archeologii jako nový a perspektivní obor, uvědomoval si však zatímni problematičnost její oborové samostatnosti, zejména ve spojitosti s prozatím nedořešenou a koncepčně neujasněnou metodologií. Podle všeho se zdá, že archeologii více pojímal jako pomocnou historickou vědu. Dokladem toho může být jeho návrh na důslednější komparaci výsledků archeologického terénního výzkumu a větší

¹⁶² Blíže ke sporu: Mahel, Richard: *Život, dílo a pozůstalost moravského historiografa Františka Bedy Dudíka (1815–1890)*. Netištěná disertační práce na FPF SU, ÚHV, 2011, s. 338–352.

¹⁶³ V té souvislosti se psalo i o dalších možných místech, která byla nakonec zpochybněna (Hodonín, Kyjov, Znojmo, Pohansko u Břeclavi, Nitra či Děvín).

¹⁶⁴ Tamtéž, kart. 153, inv. č. 1948, sig. Dm 3/2a–197, fol. 713, komitét B. Dudíkovi, dat. 10. 3. 1878 ve Lvově.

zapojení multioborové spolupráce, především v případě historických oborů (kladl důraz na antropologii). Archeologie se sice měla stát významným vědním oborem, ale měla podle jeho názoru zůstat svázána s tradičním výzkumem dějin. Byl však současně dalek toho, aby ve shodě s nastupujícím pozitivismem v archeologii ve druhé polovině 19. století upřednostnil nově uplatňovanou chronologicko-typologickou systematiku místo stávající srovnávací morfologie a interpretoval dosavadní nálezy podle chronologických epoch a nálezových skupin (typů či kultur). Beda Dudík k archeologii přistupoval také výrazně subjektivně a není proto snadné říct, zda nejvíce na základech osvícenských, romantických či již také pozitivistických. Soudím však, že jeho výchozí pozice částečně vycházela z pozdně osvícenských, ale především z romantických základů vědy první poloviny 19. století, ve shodě s tím, jak se projevoval jako moravský historik, archivář a editor písemných pramenů.

Dudíkova stěžejní činnost samozřejmě nespočívala v jeho zájmu o archeologii. Týkala se českých a moravských, případně tematicky politických, kulturních a církevních dějin, a dále zpřístupňování dochovaných písemných pramenů tiskem. Zájem o moravskou archeologii musíme počítat spíše k jeho sekundárním zájmům, nicméně přesto k významným aktivitám. Uvážíme-li, že zastával po roce 1848 výrazně konzervativní politické a státoprávní názory, podbarvené ještě osobním sentimentem a neblahou zkušeností z roku 1848, dále že byl katolickým knězem a vzdálen veškerému dobovému nacionalismu i prosazujícímu se liberalismu v ekonomii a politice, je s překvapením, že se mladému vědnímu oboru, který byl zpočátku ovlivněn a spoluutvářen právě romantickým nacionalismem i silicím liberalismem, s takovým elánem věnoval. Dudík nevložil do moravské archeologie nic podstatného či převratného. Neustále však upozorňoval na její nesporný přínos historické vědě a na možnosti jejího odborného potenciálu, poukazoval na její podíl v hlubším poznání národní minulosti i na její význam pro upevňování zdravého moravského patriotismu. I kdyby to bylo všechno, co bychom pro oblast tehdejší archeologie mohli u rajhradského benediktina Bedy Dudíka nalézt, nebude to jistě v kontextu 19. století, ve kterém působil, málo.

**„Ano, knihy a noviny staly se za našich dnů
téměř jako chléb potřebou vezdejší ...“¹⁶⁵**

Založení tiskárny rajhradských benediktinů souvisí s rozvojem tiskařského průmyslu v 19. století, kdy došlo k obrovskému nárůstu poptávky po tištěném médiu, a to jak po knihách, tak i po periodickém tisku. Brno se v průběhu 19. století stalo centrem tiskařského průmyslu na Moravě a již v polovině 19. století sídlem deseti vyhlášených tiskáren (např. tiskárna Rudolfa M. Rohrera, Karla Winikera či tiskařské firmy Butschak & Irrgang,...). Tento počet se zejména koncem 19. století ještě zvyšoval. Asi s největším zájmem o tiskařské řemeslo se setkáme od počátku 70. let, kdy během desetiletí 1875–1885 počet tiskáren vzrostl na patnáct. V roce 1893 působilo v Brně dokonce devatenáct tiskáren a zájem o udělení tiskařských koncesí nepolevil až do konce 19. století.¹⁶⁶ Mezi tiskárny, které byly založeny v poslední čtvrtině 19. století, patří i tiskárna rajhradských benediktinů, která postupem doby získala významné postavení a stala se výrazným podnikem specializujícím se především na vydávání katolické literatury. Produkce benediktinské knihtiskárny byla specifická svým určením pro katolický čtenářský okruh, vydáváním českých tisků a vlastních děl samotných rajhradských benediktinů či jejich překladů a komentářů. Jednalo se o jednu ze dvou ryze českých tiskáren nacházejících se v Brně.¹⁶⁷ Po celou dobu měli benediktini na paměti, že jsou jejich tisky určeny nejširšímu čtenářstvu pocházejícímu především z nižších vrstev, a proto se těmito čtenářům snažili vycházet maximálně vstříc cenou i způsobem distribuce jejich tiskárnou vydávaných děl. Spisy byly vydávány co nejlaciněji, aby se snáze rozšířily, a na vesnicích byly dokonce některé publikace benediktiny rozdávány zdarma. Po celou dobu fungování se snažila benediktinská knihtiskárna vydávat kvalitní literaturu za minimální cenu, neboť benediktini chtěli rozšířit čtenářský okruh, vzdělávat a vychovávat poučené čtenáře, kteří by rádi četli a rozeznali kvalitní literaturu. Do historie knihtiskárny se neomylně vepsali dva rajhradští benediktini, a to Placid Mathon, který stál na počátku celého projektu a stal se hlavním iniciátorem založení tiskárny, a Pavel Vychodil, který tiskárnu vedl v době jejího největšího rozkvětu a v čele papežské knihtiskárny rajhradských benediktinů stál skoro až do konce

¹⁶⁵ Slovo biskupské o významu tisku. Zprávy apoštolátu tisku. Listy věnované zájmům křesť. písemnictví. Ročník I., č. 4, Brno 1884, s. 52.

¹⁶⁶ Janák, Jan: *Brněnské tiskárny v letech 1848–1918. Od tiskařských oficin k polygrafickému průmyslu*. In: *Knihtisk v Brně a na Moravě*. Sborník z konference Brno – 4. září 1986. Brno 1987, s. 45.

¹⁶⁷ Druhou českou tiskárnou byla Moravská akciová knihtiskárna.

působení rajhradských mnichů v jimi založeném podniku. Právě těmto osobnostem a historii rajhradských benediktinů v době jejich působení bude věnována větší pozornost.

Vznik knihtiskárny vyplynul pravděpodobně z aktuální potřeby vědecky a humanitně založených rajhradských benediktinů. V Rajhradě na konci 19. století působila řada významných osobností, jakými byli např. Beda Dudík, Řehoř Volný, Placid J. Mathon či o něco později Pavel Vychodil a Augustin Alois Vrzal, kteří se aktivně podíleli na kulturním a vědeckém dění, ale především byli literárně velmi plodní. Rajhrad se vedle Brna stal koncem 19. století střediskem vlastenecky smýšlejících kněží. Asi nejlépe vystihl aktivity rajhradského kláštera zemský archivář Vincenc Brandl, který klášteru v roce 1876 věnoval své dílo *Glossarium illustans bohemico-moravicae historiae fontes* a rajhradský klášter označil jako „*egregiorum patriae historiae cultorum seminarium*“.¹⁶⁸ Představitelé kláštera se účastnili obrozeneckého snažení, podíleli se na obnovení cyrilometodějské tradice, a také stáli u založení Dědictví Cyrilla a Methoděje dne 23. srpna 1850 (v dvacetičlenném zakládacím výboru byli tři představitelé kláštera: Viktor Schlossar, Vintř Kalivoda a Beda Dudík). Příznačné je, že jedním ze základních bodů stanov Dědictví Cyrilla a Methoděje bylo psaní a vydávání knih, a to nejen výhradně náboženských, ale všeobecně vzdělávacích. Důraz byl kladen zvláště na vydávání zeměpisných, dějepisných, vlastivědných a přírodovědných prací, dále pak publikování děl zabývajících se praktickými otázkami, jako je např. hospodářská témata, orba či různá řemesla.¹⁶⁹ Všichni členové Dědictví Cyrilla a Methoděje usilovali o distribuci knih pro co nejširší čtenářskou obec, chtěli nabídnout kvalitní česky psanou literaturu, což byl ale v době, kdy v Brně působily německé tiskárny, občas problém. Myšlenka vydávat tisky vlastním nákladem proto na sebe nenechala dlouho čekat. Založení tiskárny se zdálo příhodné i z toho důvodu, že rajhradští benediktini chtěli vydávat zejména česky psanou katolickou literaturu a němečtí vydavatelé často nechtěli vyhovět jejich požadavkům.

Hlavním iniciátorem založení vlastní klášterní tiskárny byl Placid J. Mathon,¹⁷⁰ který v Rajhradě působil od roku 1865 nejdříve jako kaplan

¹⁶⁸ Brandl, Vincenc: *Glossarium illustans bohemico-moravicae historiae fontes*. Brno 1876.

¹⁶⁹ Moravan. *Kalendář na rok obyčejný 1853*. Brno 1852, s. VIII.

¹⁷⁰ Placid Jan Nepomuk Mathon se narodil 24. února 1841 ve Slavětíně. V době studií na olomouckém gymnáziu se v květnu 1859 rozhodl vstoupit do benediktinského řádu a poslal žádost rajhradskému opatovi Vintř Kalivodovi. Do řádu vstoupil 17. srpna 1859 a obdržel klášterní jméno Placidus. Dne 13. srpna 1861 po přestupu na brněnské gymnázium složil v Brně úspěšně maturitní zkoušku, v letech 1861–1865 navštěvoval v Brně teologický seminář. 21. března 1865 složil řeholní sliby a 2. července 1865 byl vysvěcen kardinálem Falcinellim na kněze. – MZA, E 6, kart. 222, inv. č. 2081, sig. Dn 8, fol. 79r–135v.

a katecheta, ale již od roku 1867 se začal plně věnovat literární dráze nejen jako spisovatel, ale postupně i jako redaktor a nakladatel. Prvním dílem, které bylo pod jeho vedením od roku 1867 vydáváno, byl časopis *Škola Božského Srdce Páně*, časopis určený pro katolické čtenáře, zvláště pak pro bratrstva a náboženské spolky. Periodikum začal vydávat na podnět a ve spolupráci s břevnovským benediktinem Kristinem Plodkem, známým kreslířem a vydavatelem církevních map českých. Kristin Plodek dal sice

Obr. 20 – Placid Mathon (Moravan. Kalendář na rok obyčejný, Brno 1888)

prvotní impulz k založení časopisu, ale hlavním realizátorem celého projektu byl Placid Mathon a Plodek měl na starost pouze obrazovou stránku tisku. Úspěch, s nímž byl časopis přijat čtenářskou duchovní obcí, Placida Mathona povzbudil k vymýšlení a realizaci dalších projektů. Podporu mu přislíbil nejen brněnský biskup, ale příslib doporučování jím vydávaného časopisu duchovním působícím v celé diecézi dostal i od arcibiskupské konzistoře v Olomouci.¹⁷¹ Radost z vydávaného časopisu a jeho přijetí neskrýval Mathon ani ve svých poznámkách, kde popisuje i myšlenku, kvůli které je časopis vydáván: „24. dubna. Vydal jsem první číslo *Školy Božského Srdce Páně*, časopisu to pro všechna bratrstva českoslovanská (ano – vůbec slovanská, jestli tento časopis s pomocí Boží úkolu svého dosáhne). Divným způsobem k tomu přiveden považuji to za vyslyšení mých proseb za sjednocení Slovanů v jednom ovčinci. Byla by to pro mne velká milost, jen

¹⁷¹ MZA, E 6, kart. 222, inv. č. 2081, sig. Dn 8, fol. 67r.

kdybych se jí stal hodným. (...)“¹⁷² Zanícení, s jakým se poté pustil do vydávání literatury, neznalo mezí. Jeho hlavním zájmem bylo tisknout nejen kvalitní katolickou literaturu, ať už by to byly povídky či překlady církevních autorů, ale především chtěl vydávat periodika dostupná širokému publiku, které by v nich nalezlo zprávy o aktuálním dění, poučení a rozptýlení. Protože se Placid Mathon již od počátku potýkal s nedostatkem stejně nadšených předních spisovatelů, podporoval ve vydávání mladé autory, ale hlavně k publikační činnosti podněcoval rajhradské benediktiny, pro které se postupně publikování do jím redigovaných děl stalo samozřejmostí. Nejen rajhradští benediktini, ale také sám Placid Mathon byl literárně činný, psal např. básnické sbírky a povídky a také je autorem řady příspěvků do jím redigovaných periodik. Časopis *Škola Božského Srdce Páně* našel širokou čtenářskou obec a i díky úspěchu jeho vydávání na sebe další projekty nenechaly dlouho čekat. Aby Mathon poskytl svým čtenářům také kvalitní četbu, začala v roce 1870 pod jeho vedením vycházet ediční řada *Zábavná bibliotéka*, v níž vycházely „nábožensky nezávadné a lidu vhodné knihy“. Protože ale nenašel více stejně nadšených renomovaných autorů, byly v této řadě vydávány především prvotiny a díla samotných benediktinských mnichů, což bylo *Zabavné bibliotéce* později vytýkáno. Pražští autoři také poukazovali na to, že publikace v ní vydávané nemají valnou literární cenu. Obdobným edičním projektem jako *Zábavná bibliotéka* pak byla od roku 1879 vydávaná duchovně zaměřená *Asketická bibliotéka* či *knihovna spisů náboženských a spisů pro mládež*.¹⁷³ Již od počátku byla škála tisků vydávaných Placidem Mathonem dosti široká a určená čtenářům různého věku i vzdělání. Asi neúspěšnějším projektem, na jehož zrodu se Placid Mathon podílel, byl kalendář *Moravan* vycházející od roku 1878, který patřil ve své době k tomu nejlepšimu, co bylo na trhu k dostání. *Moravan*, který stál 45 krejcarů, vynikal svým rozmanitým obsahem, nabízel čtenářům nejen kalendář, ale i zábavné a poučné čtení, přehled významných událostí předchozího roku, rady pro domácnost a hospodářství, žertovné drobnosti či seznam plánovaných trhů. Kalendář byl kvalitně proveden i po vzhledové stránce, většinou byly texty doprovázeny dřevorezy a barevnými litografickými přílohami, vesměs s reprodukcí náboženského obrazu.

Vydavatelská a podnikatelská činnost Placida Mathona byla obrovská a jeho nadšení pro šíření katolické literatury bylo nezlomné. Protože mu přibývalo práce, byl nakonec pracovními povinnostmi donucen se na

¹⁷² Fr. Ot.: *Z bouřných dob*, s. 1.

¹⁷³ Edice *Zábavná bibliotéka* vycházela po sériích o deseti sešitech po třech arších, vycházely v ní překlady, novely, básně i povídky.

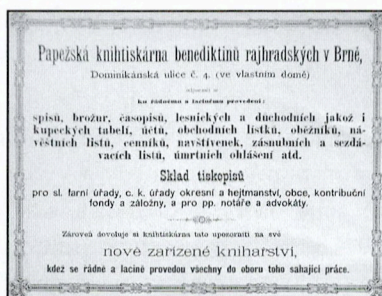
podzim 1872 přestěhovat z rajhradského kláštera do Brna, kde obýval byt v domě rajhradského kláštera na Petrově. V Brně měl daleko větší možnost řídit tiskařské a vydavatelské práce a také se lépe domlouvat s nakladateli, vydavateli i autory. Díky přestěhování do Brna si mohl dovolit rozběhnout další projekty a počet jím vydávaných tisků od této doby neustále narůstal. I proto již v 70. letech začal uvažovat o založení vlastní tiskárny rajhradských benediktinů, neboť většina jím doposud vydávaných děl byla tištěna u Karla Winikera či Wilhelma Burkharda, kteří měli přece jen vyšší výlohy na tisk, než kdyby si benediktini tiskli publikace ve vlastní režii. Cesta k založení tiskárny ale bohužel nebyla bezproblémová. Žádost o udělení koncese se protáhla na několik let, protože proti založení tiskárny se postavily nejen správní úřady, ale také konzistorní referent, prelát Ferdinand Panschab, který podal proti celému podniku stížnost a velmi usiloval o to, aby se realizace projektu nepodařila. Nakonec ale místodržitelství zřízení knihtiskárny povolilo a k založení knihtiskárny rajhradských benediktinů v Brně došlo v roce 1881. Koncese udělená brněnským místodržitelstvím se kvůli výtkám vůči osobě Placida Mathona vztahovala nejdříve pouze na vlastní práce rajhradských benediktinů a byla udělena opatovi kláštera, Vintíři Kalivodovi. Ještě téhož roku bylo oprávnění k vydávání tisků výnosem ministerstva vnitra neomezeně rozšířeno a přeneseno na rajhradský klášter. Tiskárna tak mohla pod vedením Placida Mathona zahájit svoji činnost. Nejdříve firma sídlila v najatých provizorních místnostech v Biskupské ulici, kde fungovala od 19. dubna 1881 do konce roku 1882, a následně se provoz přestěhoval do vlastního zakoupeného domu bývalého chlapeckého semináře stojícího na Dominikánské ulici číslo 4 vedle biskupského alumnátu, s nímž byl v minulosti spojen proraženými dveřmi. Vlastní provoz knihtiskárny

Obr. 21 – Budova Tiskárny rajhradských benediktinů – Dominikánská ulice č. 4
(MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2126, Dn 21/2)

byl zahájen 5. ledna 1883 při slavnostním otevření, kdy celému podniku požehnal brněnský biskup František S. Bauer, ve kterém rajhradští benediktini našli svého zastávce.¹⁷⁴

Zřízením vlastní tiskárny chtěli rajhradští benediktini nabýt samostatnosti, vytvořit oporu české literatuře, tisknout nejrůznější katolické spisy a knihy a stejně tak i větší díla církevních spisovatelů. Protože se snažili v tiskárně vydávat literaturu pro široké publikum, soustředili svoji pozornost na vydávání náboženských spisů, především životů svatých, kázání, povídek a básní s katolickou tematikou, kancionálů, příprav k první zpovědi či k prvnímu svatému přijímání, písní a modliteb, divadelních her, ale např. i úředních tiskopisů. Asi nejlépe obrovskou škálu produkce vystihují inzeráty, kterými se knihtiskárna prezentovala navenek: „*Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských v Brně, Dominikánská ulice č. 4 (ve vlastním domě) odporoučí se ku řádnému a lacinému provedení: spisů, brožur, časopisů, lesnických a duchovních jakož i kupeckých tabelí, účtů, obchodních listků, oběžníků, návštěvnic, zásrubních a sezdávacích listů, úmrtních ohlášení atd. Sklad tiskopisů pro sl. farní úřady, c.k. úřady okresní a hejtmanství, obce, kontribuční fondy a záložny, a pro pp. notáře a advokáty.*“¹⁷⁵

Obr. 22 – Inzerát Papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských v Brně (Obecné noviny z roku 1888)

Tiskárna dávala možnost publikovat i dosud neznámým katolickým autorům, vydávaly se zde prvotiny nebo díla, která by bez finanční podpory nemohla vyjít. Náklady spjaté s vydáváním těchto děl byly částečně hrazeny z výdělků tiskárny, zčásti z milodarů a z příspěvků odběratelů.

¹⁷⁴ Buchta, Placid: *Rajhrad (1045–1895). Dějepisný náčrtek k jubilejnímu roku 1895*. Brno 1894, s. 29; Vychodil, Pavel: *Zemřel P. Placid Mathon, benediktin rajhradský*. Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1889. Ročník 38. Brno 1888, s. 116; Uhl, Karel: *Památce Dr. Pavla Vychodila*. Moravan. Kalendář na rok obyčejný. Ročník 88. Brno 1938, s. 46.

¹⁷⁵ Text inzerátu z Obecných novin. – *Obecné noviny*. Ročník XI., č. 1, s. 4.

Publikační a překladatelská činnost či práce v knihtiskárně se brzy stala tradiční povinností pro členy kláštera. Snad všichni se nějakou měrou podíleli na vydávání knih či časopisů a v případě tak vysoké produkce tisků, kterou chtěli udržet Placid J. Mathon i Pavel Vychodil, není divu, že knihtiskárna byla částečně na spolupráci s rajhradskými benediktiny odkázána. I díky tomu, že měli benediktini možnost publikovat výsledky své práce, v čemž je podporovali i opati, se rajhradský klášter stal během 19. století významným střediskem vědeckého bádání a literaturní tvorby. Rajhradští benediktini patřili v této době k vědeckým kapacitám, např. Jan Sarkander Navrátil a Karel Šťastný se podíleli na vatikánském vydávání regist papeže Klementa V., Augustin Alois Vrzal vydával souborné dílo *Dějiny ruské literatury* a překládal z ruštiny pod pseudonymem A. G. Stín, Pavel Vychodil se zabýval teologií a filozofií a překládal z latiny. Vedle vydávání vlastní rajhradské produkce a spisů zařazených do zmíněných edic, v jejichž vydávání tiskárna pokračovala, nabídla tiskárna publikování děl řadě katolických spisovatelů, proto zde byly vytištěny např. sebrané spisy Václava Kosmáka, dílo Františka Sušila, Jana Helceleta, Matěje Procházky, Pavla P. Křížkovského, Ignáta Wurma, Beneše Metoděje Kuldy či Beneše Třebízského, o jehož pozůstalost se musel Mathon soudit s třebízskou obcí.¹⁷⁶

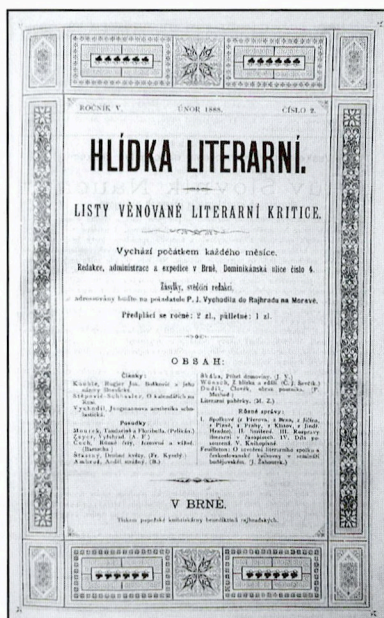
Placid Mathon se snažil rozšířit katolickou literaturu i mezi nejchudší obyvatele, kteří si nemohli koupení knih dovolit: „(...) z toho důvodu vznikl tiskový fond Apoštolátu tisku, jenž by láci, ano bezplatné rozdávání dobrých knih kdekoli od kohokoli vydaných, slovem tedy rozšíření dobrých spisův umožnil.“ Z fondu Apoštolátu tisku měly být šířeny a rozdávány knihy, což bylo Mathonovi především pražskými autory a vydavateli vyčítáno, neboť jak se v řadě výtek vůči jeho osobě dočteme, v letech, kdy Placid Mathon v tiskárně působil (1870–1886), byly všechny kraje zaplavovány spisy z jeho nakladatelství. Vystupoval proti němu např. prof. Jan Ježek nebo Jan Herben z redakce *Národních listů*, který ho označil za „infant terrible“ české literatury na Moravě.¹⁷⁷ Na propagování a podpoře literatury se Placid Mathon podílel i aktivně, např. v Rajhradě se stal spoluzakladatelem čtenářského spolku „Břetislav“. S tímto spolkem se účastnil pořádaných přednášek a besed a sám pro jeho členy uspořádal řadu akcí.

V rámci fondu Apoštolátu tisku začal od roku 1884 vycházet měsíčník *Zprávy apoštolátu tisku*, který měl umožnit lepší orientaci ve vydávané literatuře. Prostřednictvím tohoto periodika měly být prezentovány a doporučovány kvalitní knihy a čtenáři zde mohli nalézt recenze na českou

¹⁷⁶ MZA, E 6, kart. 222, inv. č. 2081, sig. Dn 8, fol. 187r–188v.

¹⁷⁷ Vychodil, Pavel: *Listy z Čech*. Hlídka literární. Ročník I., číslo 5, Brno 1886, s. 69.

i cizojazyčnou literaturu. Již v následujícím roce 1885 se *Zprávy apoštolského tisku* pod vedením Pavla Vychodila přejmenovaly na časopis *Hlidka literární*, rozšířily své pole působení, čímž se tento časopis přeměnil na plnohodnotný vědecký měsíčník přinášející literární kritiku vydávaných děl. Čtenáři se díky recenzím uveřejněným v *Hlídce literární* mohli snadno ori-

Obr. 23 – Hlídka (Hlídka literární 1888)

entovat ve vydávané literatuře a vyvarovat se čtení nekvalitních či závadných knih nacházejících se na knižních pultech. Postupně bylo zaměření *Hlídky* rozšiřováno a časopis se stával rozmanitějším a stále více odborným. Od roku 1894 byl vydáván pod názvem *Hlídky* a čtenář v něm nalezl nejen literární recenze, ale i zprávy z aktuálního dění a především články věnující se otázkám z estetiky, sociologie, apologetiky, přírodovědy, vychovatelství, lidovědy či dějepisu.¹⁷⁸

Protože měl Placid Mathon největší zájem na tom, aby byli čtenáři co nejvíce informováni o aktuálním dění a orientovali se v sociálních, právních i politických otázkách, uvažoval již od počátku vzniku tiskárny o založení periodika, které by bylo určeno širokým vrstvám obyvatelstva: „*Hlavním však úmyslem již stávalo se: vydávati co nejlacinější noviny v duchu*

¹⁷⁸ Inspirací pro novou podobu Hlídky byla Pavlu Vychodilovi Masarykova revue *Athenaeum* a periodikum *Nová doba*.

křesťanském, které by pronikly do všech vrstev a k rozřešení sociálních otázek přispěly.¹⁷⁹ Od roku 1885 proto začaly vycházet v redakci Placida Mathona a pod vedením Jiřího Pustovky nejlacinější noviny v Brně určené dělníkům a drobným rolníkům, řemeslníkům a živnostníkům – česky psané čtrnáctideníky *Obecné noviny* a *Dělník*. Pro německé čtenáře byla vydávána jejich jazyková mutace *Brünner Rundschau* a *Der Arbiter*. Noviny vycházely vždy ve čtvrtek a navzájem se doplňovaly. Čtenáři se zájmem o týdeník jej získali, ale zároveň tím, že šlo o doplňující se noviny kladoucí důraz na trochu odlišné otázky, si zájemce mohl zakoupit oba tisky bez obav, že by se vytištěné texty dublovaly. Redakce listů se tak snažila vyjít vstříc těm, kteří nemohou ať už z časových nebo finančních důvodů odebírat list vycházející vícekrát týdně. Aby si tyto noviny mohl dovolit skutečně každý, stálo jedno číslo pouhé 2 krejcare. V periodiku *Dělník* se řešily hlavně sociální otázky, čtenář se zde dočetl nejdůležitější zprávy místní, politické i hospodářské. Jak stojí psáno v jeho úvodu, list měl být jakýmsi tlumočnickem pracujících. *Obecné noviny* byly více populárního rázu a byly určeny „malému lidu, obcím, menším rolníkům, řemeslníkům a živnostníkům a vůbec lidu prací rukou svých se živícím. Jejich zájmy budeme pozorovati a jim cesty ku blahobytu ukazovati, aby snáze vyhledávali duševní blaha. Nechceme pěstovati vysokou politiku, ale nenecháme čtenáře beze vší známosti o událostech politických.”¹⁸⁰ Pro oba listy byla čtvrtletně vydávána literární *Besídka*, která se věnovala určitému tématu či osobě, nebo zde byly publikovány povídky.

Knihtiskárna rajhradských benediktinů byla díky nadšení Placida Mathona schopná zaujmout širokou škálu čtenářů, její členové se snažili šířit kvalitní katolickou literaturu a vycházeli maximálně vstříc aktuální poptávce. I kvůli tomu, aby se udržely nízké náklady na tisk, měly vydávané knihy i periodika jednoduchou úpravu, byly tištěny na levnějším, méně kvalitním papíře a byly zdobeny především linkami, dvojlinkami či unifikovanými typografickými ozdobami. Z důvodů snížení výloh bylo již od počátku s vlastní tiskárnou spojeno také nakladatelství a knihařství, neboť Placid Mathon chtěl získat plnou nezávislost a vydávat knihy pouze ve vlastní režii. Díky spojení knihtiskárny s knihařstvím byly knihy nabízeny v různých variantách. Publikace vydané knihtiskárnou si čtenář mohl poříditi pouze v sešitě či tiskařské obálce nebo si je mohl nechat za malý příplatek v místním knihařství svázat: „*Knihařství benediktinů v Brně, Dominikánská ulice*

¹⁷⁹ Vychodil, Pavel: *Zemřel P. Placidus Jan Mathon*. Hlídka literární. Listy věnované literární kritice. Ročník V., Brno 1888, s. 285.

¹⁸⁰ Text z úvodníku *Obecných novin*. – *Naším čtenářům!* *Obecné noviny*. Ročník I., č. 1. Brno 1885, s. 1.

č. 4, odporoučí velmi krásně a vkusně provedené vazby v plátně a v kůži. Dále převezme veškeré knihařské práce a provede je řádně a za ceny levné.¹⁸¹ Variabilní byla také distribuce knih vydávaných tiskárnou, ty si mohl čtenář přijít zakoupit do skladu na Petrově, mohl si je v tiskárně objednat přes periodikum, které odebíral, nebo zakoupit prostřednictvím svého duchovního správce. Kontakty s katolickými duchovními benediktinská knihtiskárna využívala ve velké míře, protože právě duchovní měli být hlavními aktéry náboženského a kulturního dění v místě, kde působili: „*Jakého obsahu a směru jsou knihy ode mne vydané ráčíte zajisté býti přesvědčen a že zasluhují, aby byly všude a častěji čteny. Abych toho docílil bez kolporterů (bez toho nespolehlivých) a laciněji pro obecnost rozdělil jsem všechny knihy zábavné i čistě náboženské na sešity a snižuji pro Vaše okolí cenu jich na 12 kr., kdo si odkoupí 10 sešitů, které se seznamu přiloženého si vybere obdrží zdarma obraz.*“¹⁸²

Mezi prvními pracemi tištěnými benediktinskou knihtiskárnou byla polyglota cyrillo-methodějského okružníku *Grande Munus*, jejichž výtisk věnoval Beda Dudík při slovanské pouti 5. července 1885 papeži Lvovi XIII. Snahy rajhradských benediktinů o šíření a vydávání katolické literatury ocenil Lev XIII. nejen povzbuzujícími listy, ale také tiskárně ještě roku 1885 propůjčil název papežská: „*Tipografia pontificia dei benedettini di Raihrad.*“¹⁸³ Placid Mathon se bohužel dlouho z úspěchů tiskárny, kterou založil, netěšil. Už v říjnu 1886 se kvůli stále se zhoršujícímu zdraví, celkovému vyčerpání a nastalým zdravotním komplikacím musel vzdát řízení knihtiskárny i psaní. Vrátil se proto z Brna do rajhradského kláštera, kde na nějaký čas převzal úřad provizora. Jeho zdraví se bohužel nelepšilo a ke zotavení mu nepomohl ani opakovaný pobyt v Karlových Varech či v Itálii. Při pobytu na jihu Itálie sice k určitému zlepšení došlo, ale po návratu zpět do vlasti se Mathonův stav začal rapidně zhoršovat, přidaly se dýchací komplikace, které jej upoutaly na lůžko. Placid Mathon zemřel v Rajhradě 28. července 1888 o půl třetí ráno, ve věku 47 let.¹⁸⁴

Knihtiskárna byla v době, kdy odešel, prosperujícím a vzkvétajícím podnikem. O obrovské produkci tisků svědčí i dva seznamy knih vydaných nákladem papežské knihtiskárny rajhradských benediktinů, které zachycují produkci tiskárny od jejích počátků. Roku 1897 v nakladatelském katalogu

¹⁸¹ Text inzerátu otištěného v novinách *Dělník*. – *Dělník*. Ročník I, číslo 8, 1885, s. 4.

¹⁸² MZA, E 6, kart. 222, inv. č. 2081, sig. Dn 8, fol. 41.

¹⁸³ Vychodil, Pavel: *Benediktinská knihtiskárna v Brně*. In: Tumpach, Josef: *Český slovník boho vědný*. Praha 1916, s. 108.

¹⁸⁴ Vychodil, Pavel: *Zemřel P. Placidus Jan Mathon, Moravan*, s. 117.

nalezneme šest časopisů a 498 knih a hudebnin, v roce 1910 je produkce tiskárny daleko vyšší a zahrnuje šest časopisů a 587 knih a hudebnin.¹⁸⁵ Bohužel ale prodej knih nebyl zas tak úspěšný a řada jich zůstávala dlouho ležet na skladě. O tom svědčí i zmínka ve vyúčtování tiskárny za rok 1885, kdy se v poznámce jasně dočteme: „*Dlužno co nejudilovněji se starati o rozprodej skladu. Kdyby vše bylo za zmíněnou cenu odprodáno, byl by hotový zbytek 45896 zlatých. To však všechno jest dosud ve skladu jako zboží movité.*“¹⁸⁶ Stejně tak i v pozdějších letech se můžeme dočíst, že prodej knih není tak úspěšný a k jejich nákupu nepomáhají ani inzerované slevy.¹⁸⁷ O tom, že knížky zůstávají dlouho ležet, se zmiňuje i zpráva o stavu tiskárny z roku 1942. Ve válečných letech, kdy byla samotná výroba tiskárny značně omezena, se začíná postupně vyprodávat i knižní sklad, neboť především v této době stoupla poptávka po česky psaných dílech, a projevil se velký zájem i o starší díla vydaná benediktinskou tiskárnou: „*Vzhledem k tomu, že ediční činnost v nakladatelství byla dozorčími orgány značně omezována sníženým přidělem papíru a hlavně i proto, že nová díla nebylo lze z těchto důvodů vydávati, projevil se v roce 1942 knihkupecký trh zvýšenou poptávkou po knihách starých autorů, u nás po spisech Václava Kosmáka, Fr. K. Křena, Jos. Pavlovického i jiných. Zásoby těchto léta ležících spisů jsou velmi ztenčeny, mnohé jejich díly úplně rozebrány a další pak se v běžném roce doprodávají. Problém skladu vlastního nakladatelství, který ještě v roce 1940 byl velmi ožehavý, jest pro podnik dnes úplně vyřešen.*“¹⁸⁸

Díky stále se zvyšující produkci tiskárny bylo nemyslitelné, aby se na jejím provozu podíleli pouze samotní benediktini, a proto byli již od počátku najímání zruční tiskaři a vyhledávání učedníci, kteří by v tiskárně chtěli v budoucnu pracovat: „*Také nám jest potřebí spolehlivých, poctivých a pro věc křesťanskou horlících pracovníků v knihtiskárně, knihařství a v různých redakcích. Proto zveme do našeho knihtiskařského a knihařského závodu mladíky, kteří (pro knihtiskařství) alespoň nižší gymnasium s dobrým prospěchem odbyli, tělesně zdraví jsou a chuti mají k životu pospolitému v ustanoveném pořádku a ku pracím tiskařským a knihařským.*“¹⁸⁹ Papežská

¹⁸⁵ Seznam knih vydaných nákladem papežské knihtiskárny rajhradských benediktinů v Brně 1881–1897. [Brno 1897]; Seznam knih vydaných nákladem papežské knihtiskárny rajhradských benediktinů v Brně 1881–1913. [Brno 1913].

¹⁸⁶ MZA, E 6, kart. 222, inv. č. 2081, sig. Dn 8, fol. 209r.

¹⁸⁷ MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2125, sig. Dn 21/1, fol. 183v.

¹⁸⁸ Z počtu knih v roce 1940, který dosahoval výše 2 314 000, poklesl k poslednímu prosinci 1942 tento počet na 265 770 kusů. – Zpráva jednatelská o hospodářské činnosti Občanské tiskárny, spol. s r. o. v Brně za rok 1942. MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2125, sig. Dn 21/1, fol. 30.

¹⁸⁹ Zprávy apoštolátu tisku. Listy věnované zájmům křesť. písemnictví. Příloha časopisu Škola B.S.P., ročník I, Brno 1884, s. 102.

knihtiskárna vzrůstala a prosperovala, např. v roce 1885 vyplatila jen na mzdách 44 232,48 zlatých. O úspěšnosti tiskárny svědčí i stoupající počet zaměstnanců za nástupců Placida Mathona – za působení Bernarda Plačka i za Pavla Vychodila. Vzrůstající počet členů tiskárny můžeme vysledovat z výročních zpráv Spolku moravských knihtiskařů a písmolijců, kde je ale uveden pouze počet organizovaných odborných tiskařských dělníků, tedy jejich celkový reálný počet byl o něco vyšší. (V roce 1891 je uváděno 17 dělníků pracujících v tiskárně a tento počet se neustále zvyšuje. V roce 1894 bylo v tiskárně 19 pracovníků, v roce 1898 stoupl počet na 35, v letech 1903–1904 na 38 a v roce 1906 vzrostl jejich počet až na 43.)¹⁹⁰ Již koncem 19. století patřila Papežská tiskárna rajhradských benediktinů k největším tiskařským podnikům v Brně a neustále zvyšovala jak počet vydávaných tisků, tak počet zaměstnanců. V roce 1908 zaměstnávalo knihtiskařství se stereotypií, knihařstvím a knihkupectvím 125 osob.¹⁹¹

V roce 1896 nastoupil do čela tiskárny Pavel Vychodil,¹⁹² který zde již od roku 1885 působil jako redaktor *Literární hlídky*, byl autorem několika

Obr. 24 – Pavel Vychodil (Tvrdý, Josef: J.P. Vychodil. Praha 1940)

¹⁹⁰ Janák, J.: *Brněnské*, s. 55.

¹⁹¹ Vychodil, P.: *Benediktinská knihtiskárna*, s. 108.

¹⁹² Pavel Julius Vychodil se narodil 18. dubna 1862 v Přemyslovcích, žádost o vstup do řádu podal jako Julius Vychodil 11. července 1881. V té době byl již absolventem kroměřížského arcibiskupského semináře a německého státního gymnázia, kde složil s vyznamenáním maturitní zkoušku. Do rajhradského kláštera vstupuje 1. září 1881. Po noviciátu studoval bohosloví, v letech 1883 a 1884 navštěvoval teologický seminář v Salzburgu, třetí ročník úspěšně ukončil po svém návratu v Brně. – MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2124, sig. Dn 21, fol. 2r–64r.

překladů a děl tiskárnou vydaných. Měsíčník *Hlídky literární*, který se roku 1894 s obměněnou koncepcí vydával pod názvem *Hlídky*, ho provázel celým životem. Již v roce 1886 si Vychodil stěžoval, že *Hlídky* měla zaniknout, nejen proto, že ho již práce na ní zmáhá, ubývají mu spolupracovníci a kvalitní recenzenti, ale že také není vydáváno tolik knih, které by stály za recenzí, a tak se literární kritika z jeho pohledu stává zbytečnou a bezpředmětnou. Situaci mu neulehčily ani komplikace a útoky vůči jeho osobě, které nastaly při nástupu nového ředitele tiskárny, Bernarda Plačka.¹⁹³ *Hlídky* sice vycházela dál, ale Vychodil si neustále stěžoval na to, že má s jejím vydáváním spíš starosti a nepříjemnosti, které ho dosti vyčerpávají, a je proto ochoten její vydávání ukončit. Největším zklamáním pro něj osobně bylo asi to, že i přesto, že byla *Hlídky* všeobecně chválena a články i recenze zde otiskované byly pokládány za vědecky přínosné, nerozšiřoval se tento měsíčník a své čtenáře časem spíše ztrácel. Komplikace s vydáváním *Hlídky* nastaly i díky tomu, že Vychodil si postupně přicházel o spolupracovníky a autory, kteří by byli ochotni v *Hlídky* cokoli uveřejňovat: „*Co jsem napsal o nebezpečí hrozící Hlídky, jestliže schopní spolupracovníci při ní horlivě nevytrvají, nebylo ostrou výčitkou, nýbrž konstatováním pravdy, milý příteli, jest těch schopných úžasně málo (...) na domácí nemám spolehžádání (...) z počátku jsou rádi, když mohou něco uveřejnit v Hlídky literární, jakmile se opeří, dělají drahotu. (...)*“¹⁹⁴ Časopis nakonec zůstal zachován, a to díky tomu, že v roce 1894 rozšířil své zaměření, kdy se z něj stal vědecký měsíčník se zvláštním zřetelem k apologetice a filozofii, kde byly publikovány i příspěvky z dalších příbuzných věd. V této podobě byla *Hlídky* vydávána i po Vychodilově smrti až do 13. května 1941, kdy bylo výnosem Předsednictva ministerské rady její vydávání zastaveno.¹⁹⁵

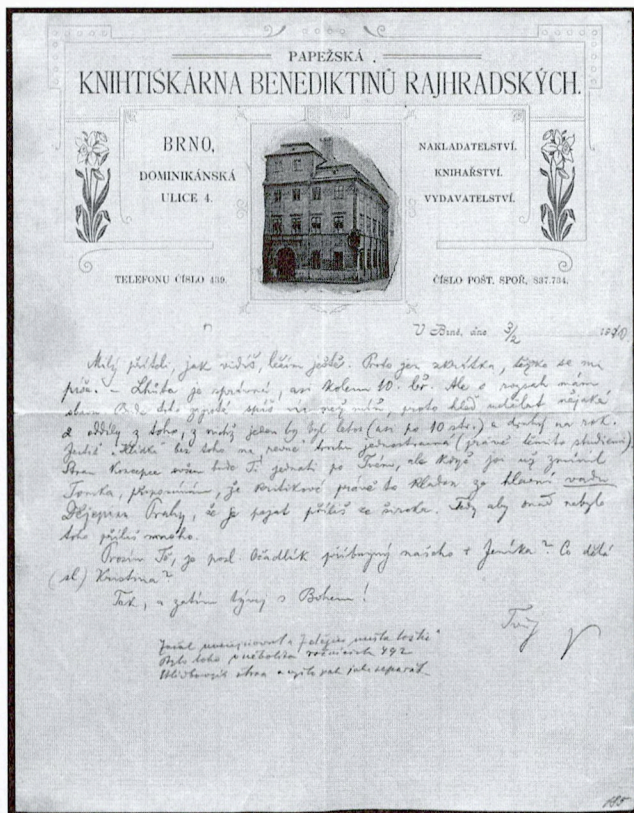
Produkce knihtiskárny si udržovala vysokou úroveň a zde tištěná vědecká díla a překlady se setkávaly s velkým ohlasem a byly odebírány odbornou veřejností. Právě díky řadě vydaných tisků vědeckého rázu se rozšiřovala i knihovna rajhradského kláštera. Prostřednictvím výměn, především exemplářů klášterem vydávaných časopisů *Hlídky* (vychází od roku 1884) a *Wissenschaftliche Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner Orden* (vychází od roku 1880), získala klášterní knihovna do svého fondu řadu

¹⁹³ O neutěšených poměrech a útokům na jeho osobu se Vychodil zmiňuje především v dopisech Václavu Kubičkoví: „*Já teď ještě odstoupit nehodlám, ačkoli před rokem bylo na málem, p. ordinarius by mne nejen rád vypudil, nýbrž ihned třebas i oběsil, kdyby to šlo, co do prvního však náš p. abbas byl hned ochoten – darmo mluvit. (...)*“ – MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2126, sig. Dn 21/2, fol. 190v.

¹⁹⁴ Z dopisu Václavu Kubičkoví. – Tamtéž, sig. Dn 21/2, fol. 159v.

¹⁹⁵ MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2185, sig. Dn 26/2, fol. 1r.

zahraniční literatury a časopisů, díky čemuž měli benediktini dokonalý přehled o aktuálním vědeckém dění. Především ve 20. století se redakční výtisky posílané *Hlidce* a publikace darované českými vědeckými společnostmi a ústavy staly jedinými přírůstky knihovny.

Obr. 25 – Dopis Václavu Kubičkovi z 3. 2. 1910 – použit hlavičkový papír tiskárny vydaný před rokem 1907 (budova na Dominikánské ulici č. 4) (MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2126, sig. Dn 21/2)

Vychodil se snažil udržet nejen kvalitní obsahovou stránku tisků vydávaných papežskou tiskárnou, ale také jejich příjemný vzhled. Bohužel tato jeho snaha nebyla čtenáři přijata, když upřednostňovali spíše cenu než kvalitu vlastního tisku: „Naivní lidé, pořád chtějí mít skvostnou úpravu a bůhví co za obnos, za který se ani slušně člověk nenavečeří, který za večer se prohrál jak by nic.“¹⁹⁶ Bohužel ale tiskárna musela produkci přizpůsobit poplatce, přičemž svoji podstatnou roli sehrál i fakt, že na přelomu 19. a 20.

¹⁹⁶ Z dopisu Václavu Kubičkovi. – MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2126, sig. Dn 21/2, fol. 194v.

století byl brněnský trh tisky zahlcen a nakladatelé se snažili vydávat tisky za co nejnížší náklady. Vždyť i samotná benediktinská knihtiskárna vydávala v této době šest periodik a ani její knižní produkce nebyla zanedbatelná.

I přes narůstající povinnosti v tiskárně Pavel Vychodil nezapomněl plnit závazky, které měl vůči samotnému rajhradskému klášteru, kde mu byl např. roku 1888 svěřen úřad novicmistra a lektora teologie. Přes svou pracovní vytíženost nezanedbával ani vědecké bádání a našel si čas i na prohlubování svého vlastního vzdělání. Velkou pozornost věnoval studiu Aristotelovy filozofie, jehož spisy také překládal, a také se zabýval literární historií a literární kritikou. Přispíval do řady odborných publikací i časopisů a živě se zajímal o současné vědecké dění. Byl jedním z předních stoupenců novotomického filozofického hnutí v českých zemích. Své badatelské úsilí završil dne 21. června 1890, kdy složil na teologické fakultě zkoušky a získal doktorský titul. Díky svým aktivitám se stal známým a uznávaným odborníkem, a i proto byl na návrh Františka Čády jmenován dopisujícím členem České akademie věd.

Protože byla knihtiskárna úspěšným podnikem a vydávalo se v ní velké množství tisků, již brzy jejímu provozu malé místnosti v domě na Dominikánské ulici nestačily. Prostory na Dominikánské ulici nevyhovovaly nejen prosperující tiskárně, kde se v malých místnostech tísnilo několik dělníků, především ale v domě na Dominikánské ulici nebyl adekvátní sklad, kam by mohly být tištěné publikace umístěny. Provizorně tak musely být starší tisky ukládány buď do skladiště benediktinského domu na Petrově, převáženy do Rajhradu nebo rozdávány. Stejně tak chybělo tiskárně i knihkupectví, které by umožnilo plynulou distribuci tištěných publikací. Na nevyhovující prostory poukazoval od 90. let i ředitel tiskárny Pavel Vychodil, který si stěžoval na podmínky, v nichž musel on i tiskaři pracovat, stejně tak i na to, že v tiskárně nenachází adekvátní zázemí, kde by se mohl nejen věnovat provozu tiskárny, ale také v klidu psát, překládat a vědecky bádát. Stejně jako předtím Placid Mathon měl i Pavel Vychodil k dispozici byt na Petrově, ale protože trávil v tiskárně maximální množství času, vyhovovalo by mu, kdyby měl u tiskárny k dispozici nějaké zázemí. Protože ale stávající budova tiskárny neumožňovala přestavbu, vyvíjel Pavel Vychodil tlak na rajhradského opata Benedikta Korčiana, aby přistoupil ke stavbě nové budovy. Skoro po třech letech přesvědčování konečně opat Benedikt Korčian souhlasil s koupí parcely pro postavení nové, větší budovy tiskárny. Nejprůhodnějším místem pro tiskárnu se nakonec ukázal roh Starobrněnské a Biskupské ulice. Ke koupí právě této parcely přispělo to, že se jednalo o místo nacházející se blízko centra i Petrova, kde stály nepoužívané chátrající budovy, které by bylo možné zbořit a vystavět na jejich místě

projektovanou funkční budovu tiskárny. Budova nové tiskárny byla tedy nakonec postavena na rohu Starobrněnské a Biskupské ulice, na místě domu barona Malého a nepoužívaného rohového domu c.k. loterijního ředitelství (Lottoamt) ve Starobrněnské ulici číslo 19–21 a v Biskupské ulici číslo 1. Dne 4. dubna 1906 byl na zasedání rady schválen prodej opuštěné budovy loterijního ředitelství za 94 000 korun s tím, že stávající budova bude zbořena, místo upraveno a v blízké budoucnosti zastavěno. Vyčíslená cena se zdála opatu Korčianovi dosti přemrštěná a v dopise z 19. června 1906 píše, že po zvážení dané situace a stavu budovy je ochoten vyplatit finančnímu ministerstvu za stavební parcelu cenu 100 korun za m², tedy při odhadované velikosti parcely na 100 m² činí maximální částka, na níž je ochoten přistoupit, 53 000 korun. Své rozhodnutí odůvodňoval nejen dispozicí a umístěním budovy, ale i tím, že zároveň bude muset při realizaci celého projektu zakoupit i rohový dům předsedy moravského zemského soudu, barona Malého. Jeho dům opat Korčian vykoupil za cenu stavební parcely 130 korun za m².¹⁹⁷ Stavba nové velké budovy stojící na rohu Starobrněnské a Biskupské ulice byla zadána architektu rajhradského kláštera, Antonu Müllerovi. Ten měl vyprojektovat třípatrový podsklepený moderní dům, který by vyhovoval nejen provozu tiskárny, knihařství i knihkupectví, ale i současným požadavkům na bydlení, neboť v horních patrech měly být kromě kanceláří a bytu ředitele tiskárny i byty nájemníků, čímž by se alespoň částečně pokryly výdaje spojené se stavbou a především s údržbou domu. Po počátečních nepříjemnostech byla parcela obou domů klášterem vykoupena a na stavbě tiskárny se začalo pracovat. Plány stavitele Antona Müllera musely díky podobě parcely počítat nejen s výstavbou domu, ale také s úpravou jeho okolí a vyrovnáním stavební čáry Starobrněnské a Biskupské ulice. Obě ulice, na jejichž rohu se tiskárna nacházela, měly být pro lepší přehlednost rozšířeny a osvětleny. Celý projekt počítal od počátku se stavbou třípatrového činžovního domu s tiskárnou, knihařstvím a knihkupectvím. Na projektových plánech se podílel a připomínkoval je i ředitel tiskárny Pavel Vychodil, který byl jak otcem myšlenky a hlavním iniciátorem celé stavby, tak i jejím hlavním účetním a stavebním dozorem. Mimo jiné připravoval i rozpočet stavby, podílel se na pronájmu jednotlivých bytů a stal se správcem budovy po jejím dokončení: „Což pak bys byl, příteli teprve říkal mým trampotám se stavbou (již se staveništěm!) našeho domu, kterou jsem já sám, skoro proti vůli kláštera, musel si vyřídit, peníze vypůjčovatí atd. A trvalo to 3 roky! A nyní správa domu v městě Brně! To bys teprv

¹⁹⁷ MZA, E 6, kart. 227, inv. č. 2095, sig. Dn 10/9, fol. 5r–5v.

koukal! Starosti ony mně jistě ubraly několik let života, neboť závod ovšem při tom nestál. A hloupí lidé ještě pořád kňourali, že málo piši. Piš mezi samými rozpočty, výkresy, účty atd. a teď zas piš za stálých návštěv neb dopisů partají, že jim sporák špatně peče atd.“¹⁹⁸

Obr. 26 – Nová budova Papežské knihtiskárny – Starobrněnská 19-21
(MuMB – sbírky, inv. č. D 207)

Stavba budovy tiskárny byla ukončena v polovině roku 1907. V poměrně krátké době se sem přestěhoval i provoz celé tiskárny, neboť do 1. července se knihtiskárna musela z Dominikánské ulice vystěhovat, protože stará budova měla být k tomuto datu předána do užívání novému majiteli, brněnské městské radě.¹⁹⁹ Díky prostorovým možnostem, jež nová budova nabízela, se konečně v jednom domě nacházela tiskárna, kanceláře zajišťující plynulý provoz, skladiště na knihy a při tiskárně bylo vybudováno nejen knihařství, ale povoleno a v roce 1908 zřízeno i knihkupectví.²⁰⁰ Celkové náklady na stavbu dosáhly částky ca 784 000 korun, kdy stavební místo i s veškerými poplatky stálo 204 000 korun a cena samotné stavby byla odhadnuta asi na 580 000 korun.²⁰¹ Část stavebních nákladů pokryl prodej budovy bývalé knihtiskárny na Dominikánské ulici, kterou od benediktinů koupila za 54 000 korun městská rada. Největší část přízemí třípatrové budovy zabírala knihtiskárna, knihkupectví a obchod, do zvýšeného přízemí byly umístěny kanceláře, knihkupectví, společenská místnost a místnosti

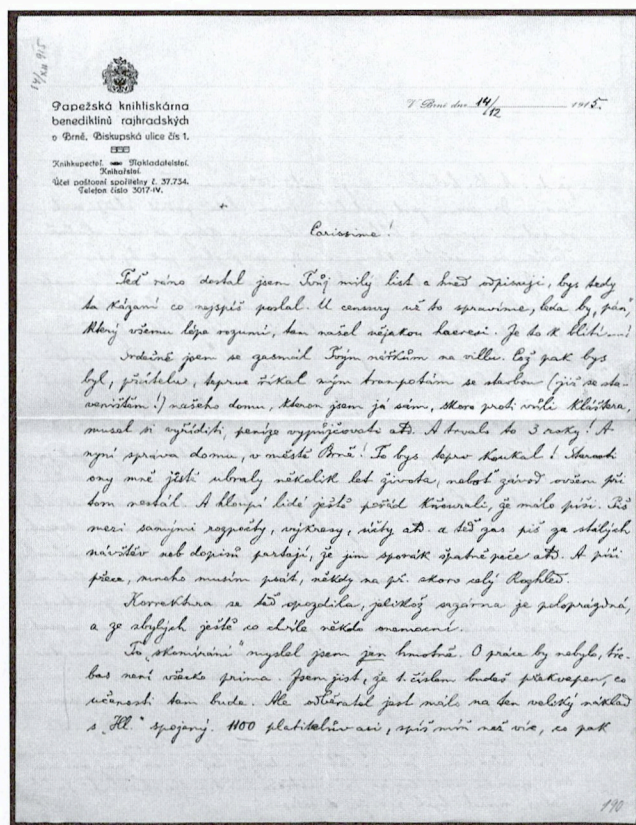
¹⁹⁸ Z dopisu Václavu Kubíčkovi. – MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2126, sig. Dn 21/2, fol. 190r.

¹⁹⁹ Tamtéž, inv. č. 2125, sig. Dn 21/1, fol. 27r.

²⁰⁰ Uhl, K.: *Stoleté jubileum*, s. 102.

²⁰¹ MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2125, sig. Dn 21/1, fol. 14r.

pronajímané katolickým spolkům, v mezaninu sídlila redakce *Hlasu*, Jednota katolického duchovenstva a byly zde byty tři nájemníků – docenta Šrámka, p. Šamalíka a ředitele tiskárny Pavla Vychodila.²⁰² V patrech domu bydleli pak další nájemníci, s nimiž byla uzavřena smlouva na deset let. Nový dům tiskárny byl tedy plně fungujícím činžovním domem, jehož čistý výnos činil 20 989 korun.²⁰³ Aby bylo kolemjdoucím jasně patrné, že se jedná o budovu Papežské knihtiskárny rajhradských benediktinů, byl štít rohového domu ve výšce prvního poschodí ozdoben znaky rajhradského opatství a papežským znakem Lva XIII., díky kterému tiskárna získala své jméno. V nové budově tiskárna spokojeně fungovala několik desítek let.

Obr. 27 – Dopis Václavu Kubičkovi z 14. 12. 1915
(MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2126, sig. Dn 21/2)

²⁰² Vybavení bytu Pavla Vychodila bylo dosti skrovné, měl několik kusů nábytku, sbírku obrazů a grafik, rozsáhlou knihovnu, od roku 1901 vlastnil piano a od roku 1905 mu dělal společnost papoušek, kterého pořídil za 700 korun. – Tamtéž, inv. č. 2124, sig. Dn 21, fol. 94r–102r.

²⁰³ Tamtéž, inv. č. 2125, sig. Dn 21/1, fol. 19v.

V rámci první pozemkové reformy v letech 1919–1920 se rajhradští benediktini ze strachu, že by kromě pozemků mohli přijít i o prosperující tiskárnu, rozhodli podnik raději prodat. V roce 1919 byla tiskárna na základě přímé domluvy mezi klášteřem zastoupeným opatem Prokopem Bartolomějem Šupem a Zemědělskou družinou zastoupenou tajemníkem Šamálíkem i s tiskařskou koncesí prodána Zemědělské družině, což byl obchodní podnik Spolku katolického rolnictva. Protože prodej podobného podniku byl v této době neobvyklý a protože vycházel z ústní domluvy, pozastavoval se nad celou transakcí i tehdejší ředitel tiskárny Pavel Vychodil, který se

Obr. 28 – Nová budova Papežské knihtiskárny – Starobrněnská 19-21
(MZA, E 6, kart. 237, inv. č. 2136, sig. Dn 21/6b)

ještě v roce 1930 chtěl proti prodeji tiskárny odvolat: „*Co tedy se v zákulisí vlastně odehrálo, nevím. V roce 1919 polo prodána i polo darována budova i tiskárna straně katolického rolnictva, která tam měla místnosti a od let tam také tiskla své noviny.*“²⁰⁴ Prodej nebyl zpočátku schvalován ani ministerstvem, které nakonec povolení k prodeji udělilo s tím, že se kupní smlouva musí zvýšit o 100 000 korun, které ale nikdy nebyly klášteři vyplaceny. Od roku 1920 se tedy výhradním majitelem tiskárny stala Zemědělská družina a benediktini vlastníci malý podíl ztratili v tiskárně vliv.²⁰⁵

²⁰⁴ Vychodil, Pavel: *Konec benediktinky*, s. 93.

²⁰⁵ „*Majetníci vlastní tiskárny jest roku 1919 utvořená společnost desíti členů, z nichž tři podílníci a podíly náležejí bývalému majetniku, rajhradskému klášteři. Mezi nimi jest dosavadní vrchní ředitel dr. P. Vychodil (od 1896) a ředitel A. Pažout (1919). Původní ráz ústavu, nakladatelský, zůstal až dosud, ale cizích prací mu za posledních let přibývalo.*“ – Nosovský, Karel: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*. Praha 1927, s. 478.

Od roku 1920 vystupuje bývalá Papežská knihtiskárna rajhradských benediktinů pod názvem Občanská tiskárna. Produkce Občanské tiskárny sice zpočátku navazuje na tisky vydávané papežskou knihtiskárnou, ale postupně vydávání některých periodik i edic ruší a přestává se orientovat na katolickou literaturu. Úroveň a prosperitu si tiskárna ve dvacátých letech udržela pravděpodobně i díky tomu, že i po roce 1920 v ní nadále působil Pavel Vychodil.

Dobrá kniha pro každého!
 Laci znalost se stává tou, ani dobrá kniha, dobrého katolického autora rozvíjí se a promítá do nejvíce i do těch nejdůležitějších a rodin. Přinést sám každý v Vaše řady k tomu a podporuje naši již nezřídnou snahu, rozšířit katolický tisk do všech koutů naší milé vlasti.

Naši katolické veřejnosti
 nemá býti lhostejno, jaká literatura je nabízena. Rovněž se a naše děti prožívají sice krajně nepřátelských přičině se sami, aby v katolické domácnosti stáli jako výrazně pro katolickou knihu.

Doporučujeme:
 Schráně spisy nejobilnějšího moravského spisovatele vlastence kateřské Václava Kozmáka. Celkem 21 svazků, pěkně vypravených většinou ilustrovaných, s barevnými obálkami a důkladným Kozmákovým životopisem od Dra. F. Vychodila, za K 260.— Důvěrohodným českým výlohou, platění podmínky.

Spisy hanáckého povídky Fr. K. Křena:
 I. díl: Z hanáckých epiků a nářků, stran 320, cena 10 K.
 II. díl: Veselé hanácké příběhy, stran 320, cena 10 K.
 III. díl: Pod hanáckým náhem, stran 320, cena 10 K.
 IV. díl: Příhody hanáckých strýdků, stran 320, cena 11 K.
 V. díl: Strýdkovy romány, stran 348, cena 11 K.
 VI. díl: Z hanáckých rodin, stran 348, cena 11 K.
 VII. díl: Z kraje hanáckých palm, stran 344, cena 11 K.
 VIII. díl: Na té naší Haně, stran 360, cena 11 K.
 IX. díl: Z živ Jetminkových, stran 360, cena 11 K.
 X. díl: Obrázky z Deseternu, stran 360, cena 15 K.
 XI. díl: Obrázky ze života, stran 337, cena 12 50 K.
 XII. díl: Rozmýšlím si, Maťuško, rozmýšlím. — Pro jedno slovo. Stran 320, cena 13 50 K.
 XIII. díl: Do světa, stran 374, cena 15 K.
 XIV. díl: Vápné i zertan, stran 332, cena K 12.—
 XV. díl: Zvolení Fr. K. Křena, str. 104, cena K 6.—

Veselé čtení j. Pavlovického: **Páté dílo 1.—111. díl korun 38.—, snůžku humorných dobrodružství. Nové dence, řada 1. K 14.—, 11. K 16.— Čet kolmi K 9.— Monchy a masy K 8.— Z potulce vlasti i ciziny, 11. vydání, cena K 6.—**

Dětem jako vhodný dárek ke každé příležitosti:
 Z pera F. Hájka: **Neodolné roztomilá vyprávění o neviných dobrodružstvích malého čirváka.**

ŠKOLÁKA KÁJI MAŘÍKA.
 Hojně ilustrované Andrejem Kováčikem.
 Cena 1. dílu K 12.—, II. dílu K 14.—, III. dílu K 18.—

Bohatý seznam knih poučných, náboženských, zábavných, obecné literatury pro mládež, obrazů atd. zdarma obdržíte v nakladatelské

OBČANSKÉ TISKÁRNY, BRNO.

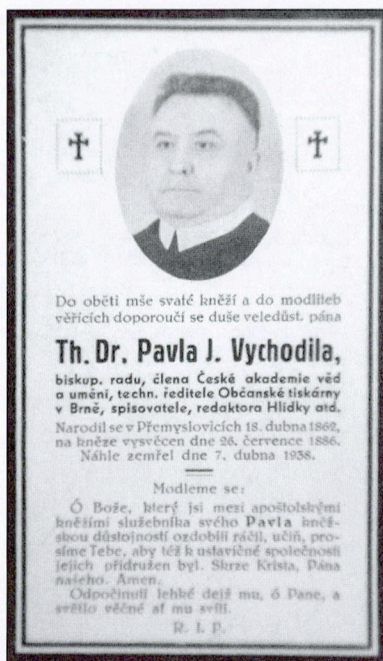
Obr. 29 – Inzerát Občanské tiskárny (Hlidka 1928)

Již v roce 1922 se ale jednalo o novém prodeji tiskárny, neboť se Zemědělská družina se na jiných projektech neúnosně zadlužila: „*Příčiny mně nejsou zevrubněji známy, nebyl jsem a nejsem v ředitelstvu Zemědělské družiny; jen toliko vím, že přílišná znalost a dbalost mezi těmi příčinami nebyla. To by se křivdilo p. předsedovi Šamalíkovi nebo jeho čeládce, kterou si tu nasadil – samý „náš člověk“, jak říká p. místopředseda Plíhal: „blázinec v druhém poschodí“, říkají druzi podle známé frašky.*“²⁰⁶ Vlastnictví tiskárny bylo rozděleno mezi společnost desíti podílníků, kteří měli ve správní radě svého zástupce. Tři podíly náležely bývalému majiteli tiskárny, rajhradskému klášteru, další pak Ústřední jednotě, Moravské jednotě a Peněžnímu ústředí. Mezi jednateli zastupujícími rajhradský klášter byl až do 30. let

²⁰⁶ Vychodil, P.: *Konec benediktinky*, s. 94.

20. století dosavadní vrchní ředitel Pavel Vychodil a ředitel A. Pažout působící v tiskárně od roku 1919. V roce 1926 začal opat rajhradského kláštera Bartoloměj Šup uvažovat i o prodeji části toho podílu tiskárny, který rajhradský klášter dosud vlastnil, nakonec ale k prodeji podílu, o nějž měl zájem např. novoříšský opat, v tomto roce nedošlo, neboť se proti transakci postavil i papežský nuncius.²⁰⁷ Knihtiskárna s knihkupectvím tak zůstala v nájmu Americko-slovenské banky. Během třicátých let 20. století došlo k dalším organizačním změnám a většina podílů připadla pak společnosti Moragro a vlastní dům tiskárny Ústřední jednotě Raiffeisenek.²⁰⁸

Pavel Vychodil působil v Občanské tiskárně jako technický ředitel dlouhých 53 let až do své smrti a i díky tomu si Občanská tiskárna udržela svoje přední postavení na trhu a zůstala nejvýznamnějším prosperujícím tiskařským závodem pro tisk katolické literatury. Konec života prožil Vychodil v ústraní, kdy skoro nevycházel ze svého bytu, pouze občas sešel do tiskárny nebo se vyšel projít na Petrov. Zemřel náhle v noci z 6. na 7. dubna

Obr. 30 – Oznámení o smrti Pavla Vychodila (MZA, E 6, kart. 237, inv. č. 2136, sig. Dn 21/6b)

²⁰⁷ MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2126, sig. Dn 21/2, fol. 448r–448v.

²⁰⁸ MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2185, sig. Dn 26/2, fol. 9r.

1938 ve svém bytě v domě Občanské tiskárny: „*Toho dne ráno našli jej sedícího za stolem jakoby četl. Před ním noviny, v pravici svíral benediktinský breviář. Domnívali se, že usnul, byl však již mrtev.*“²⁰⁹ Pohřben byl v Rajhradě 9. dubna 1938 v kněžské zahrádce u farního kostela Povýšení sv. Kříže v Rajhradě o 9 hodině dopolední.²¹⁰

V roce 1939 kvůli politické situaci připadla celá tiskárna bývalé Československé lidové straně. Na základě jednání schůze z 26. července 1943 bylo rozhodnuto, že se nový podnik nemůže jmenovat Brněnská občanská tiskárna a byl ustanoven název Brněnská tiskárna s. r. o.²¹¹ V roce 1953 pak brněnské tiskárny prodělaly reorganizaci, na Starobrněnské ulici číslo 19–20 sídlil národní podnik Západomoravské tiskárny se zaměřením na výrobu hospodářských a společenských tiskopisů, který byl v roce 1958 sloučen s dalšími tiskárnami v národní podnik Grafia se zaměřením na vydávání tiskopisů. Knihy byly tištěny v druhém brněnském podniku Tisk, se kterým byl nakonec i národní podnik Grafia dne 1. ledna 1974 sloučen.²¹²

²⁰⁹ Uhl, K.: *Památce Dr. Pavla Vychodila*, s. 50.

²¹⁰ MZA, E 6, kart. 237, inv. č. 2136, sig. Dn 21/6b, fol. 9r.

²¹¹ MZA, E 6, kart. 246, inv. č. 2185, sig. Dn 26/2, fol. 9r.

²¹² Kubiček, Jaromír: *Brněnský knihtisk od roku 1918 do současnosti*. In: *Knihtisk v Brně a na Moravě*. Sborník z konference Brno – 4. září 1986. Brno 1987, s. 73.

V Brně dne 29. července 1943.

Vaše Milosti,

nejdůstojnější pane opate !

Jednání schůze dne 26. července 1943 mne v mnohém překvapilo a jest zřejmo, že jest to všechno již předem smluvené arangement.

1./ Nový podnik se dle názorů některých pánů nemůže jmenovati " Brněnská Občanská tiskárna ". Dle přiloženého výtahu z Lidových novin ze dne 27. července u Zemské banky a Ústřední banky spořitelny to jde !

2./ Ohledně koncesí Občanské tiskárny marně jsem se snažil vysvětliti velmi důležité zachování knihařství, které se provozuje po továrensku, ne tedy jak je tomu u jiných tiskáren. Vysvětlování a dobře míněným radám nebylo dopřáno sluchu. Dej Bůh, aby to dobře dopadlo !

3./ Knihkupectví je velmi důležité a dle dříve již rozšířených pověstí mohlo by se státi, že se předá někomu z Prahy. Dej Bůh, aby bylo zachráněno !

4./ Jsem v Občanské tiskárně od října 1922 a stále oznamujeme Krajskému soudu, že vlastníkem 210.000 K kmenových vkladů je Ústřední jednota, Moravská jednota a pak Peněžní ústředí a na oné schůzce se dovídáme, že podíly patří M o r a g r u . O tom jsem se dověděl až 22. července 1943 a dokonce p. předseda " Moragra " Mgr. Dr. Toman vyslovil veliké překvapení, že kmenové vklady patří " Moragru ".

Proč se tak děje je jasné, ale že se tak mohlo státi bez vědomí valné hromady Občanské tiskárny a bez vědomí jednatelů této tiskárny jest více než neobvyklé.

Upozornil jsem p. vr. řed. Poláčka a píši také Vám, aby snad jedenkrát nebyl činěn pokus, že to všechno zavinili jednatelé Občanské tiskárny a v první řadě já ! Je tudíž v našich podnicích ustáleným zvykem, že to co je dobrého udělali vždycky ti druhí a z čeho je nějaká nepříjemnost, to zavinil Michalík.

Obr. 31 – Dopis z 29. 7. 1943 komentující situaci v tiskárně (MZA, E 6, kart. 233, inv.č. 2126, sig. Dn 21/2)

Mezi knihovnou a vydavatelstvím – život a dílo Maura Kintera

Psal se rok 1914 a v listech vydávaných v habsburské monarchii i za jejími hranicemi byla připomínána výročí, kterých v tomto roce dosáhl rajhradský benediktin Maurus Kinter. *Augsburger Zeitung* otiskly již v únoru obsáhlý článek o Kinterově životě a díle,²¹³ v dubnu připomněl Kinterovo padesátileté výročí věčných slibů, kněžského svěcení i jmenování do funkce knihovníka a archiváře rajhradského kláštera *Neuigkeits-Welt-Blatt*.²¹⁴ Stranou gratulací nezůstal ani *Tagesbote aus Mähren und Schlesien*, který svůj článek připravil k výročí kněžského svěcení 4. června.²¹⁵

Maurus Kinter byl v okamžiku výše zmíněného padesátiletého jubilea významným a známým mužem, jehož jméno se objevovalo v souvislosti s vědeckými pracemi věnovanými benediktinskému řádu a také v souvislosti s nejvýznamnější benediktinskou vědeckou revue, časopisem *Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner- und Cisterzienser- Orden*. Tomuto věhlasu však předcházela dlouhá cesta naplněná usilovnou prací, kterou tento syn brněnského řezníka absolvoval jako člen komunity rajhradského benediktinského kláštera, jehož novicem se stal 17. srpna 1859.²¹⁶

Josef Kinter se narodil v Brně na Ferdinandově ulici č. 403 řezníku Janu Kinterovi a jeho ženě Josefě,²¹⁷ dceři Wedla Polavského, 21. února 1842 a pokřtěn byl následujícího dne ve farnosti sv. Janů.²¹⁸ Ve věku pěti let jej začal vyučovat domácí učitel a v roce 1848 začal navštěvovat školu u sv. Jakuba v Brně, kde vychodil čtyři třídy.²¹⁹ Školu absolvoval 17. srpna 1852 a následně začal studovat na K. und K. Gymnasiu Brünn. Kinterův prospěch na obecní škole, na které studoval v letech 1849–1852, byl velmi dobrý, a to ve všech předmětech.²²⁰

²¹³ MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, *Augsburger Postzeitung*, 11. 2. 1914, Nr. 67, Vorabendblatt.

²¹⁴ Tamtéž, *Neuigkeits-Welt-Blatt*, *Illustrierte Ausgabe*, Wien, 9. 4. 1914, s. 9.

²¹⁵ Tamtéž, *Tagesbote aus Mähren und Schlesien*, 5. Juni 1914, Nr. 219, Brünn, s. 8.

²¹⁶ Tamtéž, *Augsburger Zeitung*, n. 67.

²¹⁷ Z dalších příbuzných víme o sestře Eutropii, člence kongregace Dcer Božského Spasitele ve Vídni, u které Kinter své padesátileté jubileum dle tisku 7. června slavil (Tamtéž, *Tagesbote*, s. 8).

²¹⁸ Tamtéž, fol. 4r, Geburts- und Taufschein.

²¹⁹ *Maurus Kinter. Scriptores ordinis S. Benedicti qui 1750–1880 fuerunt in Imperio Austriaco-Hungarico*. Vindobonae 1881, s. 234.

²²⁰ Na vysvědčení jsou uvedeny předměty: náboženství, biblické dějiny, čtení textů německého tištěného, latinského tištěného, německého psaného a latinského psaného, psaní – kurentem i latinou, počty, němčina, psaní dle diktátu, úvod do slohu, výslovnost a čtení českých slov a vět. – MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, fol. 5r.

Geburts- und Taufschein.

Hieraus dem dießseitigen Geburts- und Tauf-Register Tom III pag. 58
 wird hiemit amtlich bezeugt, daß im Jahre des Heils:
 Einmündel 1864 hundert zwei und vierzig 1864 am 21 Sechsten hier in der Landmännelspforte
 Stadt-Nr. 402 geboren und am 22 Sechsten vom Helfenw. S. Gregor Olbrich nach römisch-katholischen Ritus getauft worden sei:
Wilmh. Spannhof

Name des Taufkinds		Stlecht, unehelich, Zeile oder Zeichen	Vater:	Mutter:	Der Pöthen Name und Stand	Geburtsort
<u>Josephus</u>	<u>helf. Helig</u>		<u>Josephus Kinders bürgerl.</u>	<u>Josephus geb. Helig</u>	<u>Josephus Kinders</u>	<u>Landmännelspforte</u>
<u>Joannes</u>	<u>epif. Helig</u>		<u>Stapfstraune</u>	<u>Katholik</u>	<u>Stapfstraune</u>	<u>Landmännelspforte</u>
<u>Philipp</u>	<u>Helig</u>		<u>Katholik</u>	<u>Katholik</u>	<u>Katholik</u>	<u>Landmännelspforte</u>

Urkund dessen ist des Gelehrten eigenhändige Namens-Unterschrift und das beigedruckte Amtssiegel.
 Gegeben zu Landmännelspforte bei Helfenw. am 22 Sechsten 1864

Wilmh. Spannhof
Donaventura Dour
Stadtschreiber

Obr. 32 – Kinterův rodný a křestní list (MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, fol. 4r)

Rovněž na gymnáziu patřila většina jeho známek k těm lepším, i když se mezi předměty daly nalézt i takové, které mu úplně nešly. K základním předmětům, které Kinter na gymnáziu navštěvoval, patřily latina, náboženství, němčina, dějiny a geografie, přírodní vědy, matematika a čeština. Až na matematiku, ve které měl v prvním roce znalosti ohodnoceny pouze jako dostačující, a češtinu ohodnocenou jako vyhovující, se v ostatních předmětech známky pohybovaly mezi výbornou a velmi dobrou.²²¹ Vedle těchto pravidelných předmětů se v první třídě objevila ještě kaligrafie a počty. Počty byly na vysvědčení z 30. července 1853 ohodnoceny jako vyhovující, kaligrafie ovšem sklídila ohodnocení neodpovídající a proto ji Kinter v následujícím roce v 2. pololetí opakovat, ovšem s výsledkem jen o málo lepším – s těžší dostačující.²²² Opakování předmětu tedy následovalo i za rok, tentokrát již na vysvědčení s datem 31. července 1855 nalézáme alespoň známku dostačující.²²³ Vzhledem k tomu, že Kinter byl rodilý brněnský Němec, nemůže nás překvapit jeho prospěch z českého jazyka, který se ovšem od počátečních vyhovujících znalostí posunul až ke známám velmi dobrý

²²¹ Tamtéž, fol. 6r. – V klasifikaci se objevuje několik následujících typů: vorzüglich, sehr a rechrgut, befriedigend (opět i ve spojení s recht a sehr), entsprechend, zuweichend, genügend, kaum genügend. Tyto známky jsou často doprovázeny též dalším slovním hodnocením, nebo jsou vztaženy v rámci např. jazyků zvlášť na psaný a mluvený projev.

²²² Tamtéž, fol. 8r.

²²³ Tamtéž, fol. 10r.

v posledních dvou gymnaziálních ročnících²²⁴ i na maturitním vysvědčení²²⁵. Znamky z češtiny se tak naprosto srovnaly s hodnocením němčiny, tedy Kinterova rodného jazyka.

Ve druhém pololetí druhého ročníku se matematika rozdělila na aritmetiku a geometrii,²²⁶ přibyl zpěv a od prvního pololetí třetího ročníku se Kinter začal učit řečtinu,²²⁷ ze které posléze i maturoval. V druhém pololetí pátého ročníku si Kinter přidal italštinu, hodnocenou jako výbornou, a stenografii, ve které Kinterovy výsledky jeho profesor na vysvědčení ohodnotil jako ne zcela odpovídající.²²⁸

Italštinu měl Kinter v učebním plánu znovu o rok později a spolu s ní se na vysvědčení objevilo též rýsování, hodnocené jako velmi uspokojivé.²²⁹ V následujícím pololetí pokračovalo rýsování (hodnocené jako velmi dobré) a nově se objevil další z maturitních předmětů – filozofická propedeutika.²³⁰ Tu Kinter absolvoval i v posledním pololetí, tedy v druhém pololetí sedmého ročníku, a vedle ní navštěvoval též výuku francouzštiny.²³¹

V průběhu léta 1860 složil Josef Maurus Kinter, již jako novic rajhradského benediktinského kláštera,²³² maturitní zkoušku, a to z předmětů náboženství, latinský jazyk,²³³ řecký jazyk,²³⁴ německý jazyk,²³⁵ český jazyk,²³⁶ dějiny a geografie, matematika,²³⁷ fyzika, geognosie a fyziologie,

²²⁴ Tamtéž, fol. 14r až 17r.

²²⁵ Tamtéž, fol. 18r.

²²⁶ Tamtéž, fol. 8r.

²²⁷ Tamtéž, fol. 9r.

²²⁸ Tamtéž, fol. 13r.

²²⁹ Tamtéž, fol. 15r.

²³⁰ Tamtéž, fol. 16r.

²³¹ Propedeutiku měl Kinter hodnocenu vždy jako velmi dobrou, francouzština se, co se týká známek, přiřadila k italštině a na vysvědčení z ní měl Kinter výbornou. – Tamtéž, fol. 17r.

²³² Kinter byl o termínech zkoušek informován dopisem ředitele gymnázia Hofmanna z 1. června 1860, v dopise bylo rovněž uvedeno, jaké pomůcky si má Kinter ke konkrétním zkouškám přinést (např. Logaritmické tabulky ke zkoušce z matematiky). Dopis byl Kinterovi adresován již do rajhradského kláštera – Tamtéž, fol. 51r – a vznikl patrně na žádost Kinterova představeného opata Vintře Kalivody z 22. května téhož roku. – Tamtéž, fol. 50r.

²³³ Překlad z latiny do němčiny psal Kinter 3. července 1860 dopoledne. – Tamtéž, fol. 51r.

²³⁴ Překlad z řečtiny do němčiny psal 4. července. – Tamtéž.

²³⁵ Písemnou zkoušku z německého jazyka (sloh) skládal 27. června 1860, překlad z němčiny do latiny psal 2. července 1860. – Tamtéž

²³⁶ Písemnou zkoušku (sloh) z českého jazyka skládal 3. července ve dvě hodiny odpoledne. – Tamtéž.

²³⁷ Zkoušku z matematiky skládal 28. června. – Tamtéž.

přírodní vědy a filozofická propedeutika. Známky se pohybovaly ponejvíce u velmi dobré a velmi uspokojivé a celková maturita byla složena s vyznamenáním. Maturitní vysvědčení bylo vydáno 3. října 1860.²³⁸

Po maturitě nastoupil Kinter ke studiu na Biskupském alumnátu v Brně. Většinu studia absolvoval v době, kdy stál v čele ústavu profesor Ferdinand Panschab, konkrétně v letech 1860–1864.

Již před ukončením gymnaziálních studií si Josef Kinter podal na radu svého profesora náboženství Matěje Procházky²³⁹ žádost k přijetí do rajhradského benediktinského kláštera. Na tuto svou žádost obdržel 26. června 1859²⁴⁰ odpověď rajhradského opata Vintíře Kalivody s tím, že mu bude vstup do řádu umožněn po absolvování jarního semestru. Do noviciátu byl tedy přijat 17. srpna téhož roku.²⁴¹

Kinterovo rozhodnutí vstoupit do benediktinského řádu navazovalo na fakt, že malý Josef byl již roku 1849 svou matkou přislíben na duchovní dráhu. V tomto roce si totiž zlomil levé rameno a úraz si vyžádal chirurgický zákrok. I přes něj ovšem hojení neprobíhalo nejlépe a proto jeho matka vykonala o dva roky později pouť k P. Marii Zázračné, po které se zlomenina rychle zahojila. Tak alespoň celou událost nalézáme popsanou v Kinterově medailonku v *Scriptores ordinis S. Benedicti*, který nejspíše psal sám Kinter.²⁴²

Po vstupu do řádu následovalo dokončení gymnaziálních studií a studia teologická.²⁴³ Již před jejich absolvováním v létě 1864 se Kinter začal připravovat na složení věčných slibů. 31. března 1864 sepsal závět'²⁴⁴ a také byl sepsán „protokol kapituly ve věci připuštění br. Maura Kintera, klerika

²³⁸ Tamtéž, fol. 18r–19r.

²³⁹ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter* O.S.B., ČKD 1928/7, s. 831.

²⁴⁰ MZA, E 6, kart. 194, sig. 2048, sig. Dn 7/1, Tamtéž, fol. 44r.

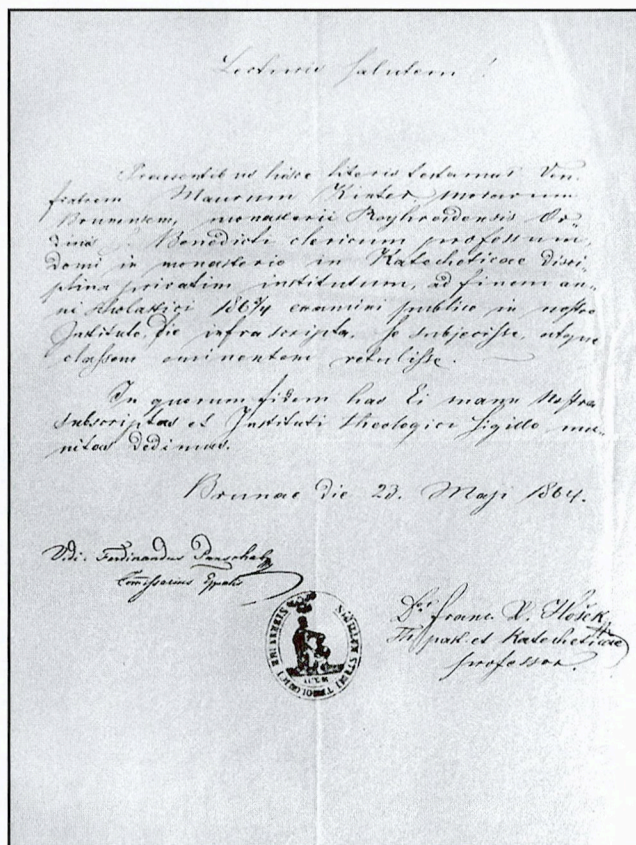
²⁴¹ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 831.

²⁴² *Scriptores Ordinis S. Benedicti*, s. 234.

²⁴³ V rámci studií na alumnátu absolvoval Kinter v té době obvyklé předměty – v 1. ročníku fundamentální teologii (prof. Langer), biblistiku SZ (prof. Hára) a dialektiku (prof. Hára); ve 2. ročníku dogmatickou teologii (prof. Langer), biblickou hermeneutiku (prof. Sušil), biblistiku NZ (prof. Sušil); ve 3. ročníku církevní dějiny (prof. Zeibert), morální teologii (prof. Vojtěch); a ve 4. ročníku pastorální teologii (prof. Hošek), církevní právo (prof. Zeibert) a katechetiku (prof. Hošek). Více ke skladbě studia na alumnátu viz Charouz, Jindřich Zdeněk: *Brněnský alumnát. Výchova a vzdělávání duchovenstva v Brně v letech 1807–1950*. Brno 2007 a Dokoupil, Vladislav – Pavelková, Jindra: *Katalog rukopisů a prvořisů knihovny Biskupského alumnátu v Brně*. Brno 2011. Vysvědčení z jednotlivých zkoušek uložena v MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, fol. 20r–37r.

²⁴⁴ Tamtéž, fol. 60r.

a studenta 4. ročníku teologie k slavným slibům“.²⁴⁵ V rámci přípravy na věčné sliby si Kinter nechal vyhotovit rodný a křestní list²⁴⁶ a předložil osvědčení o prodělaných nešťovicích.²⁴⁷

Obr. 33 – Jedno z Kinterových vysvědčení na brněnském biskupském alumnátu (MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, fol. 37r)

²⁴⁵ Tamtéž, fol. 57r.

²⁴⁶ Vydán 12. ledna 1864 (MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 1/7, fol. 4r). Do této chvíle Kinter rodný list k dispozici neměl, např. ještě na maturitním vysvědčení se objevuje špatné datum Kinterova narození – 23. únor místo 21. února. – Tamtéž, fol. 19r.

²⁴⁷ Proti nešťovicím byl Kinter očkovaný 11. června 1844 a následně je v pořádku prodělal. – Tamtéž, fol. 42r.

Sliby Kinter složil 5. dubna téhož roku.²⁴⁸
S sebou do kláštera si Josef Maurus Kinter přinesl dle vlastnoručního seznamu:

a) Z prádla:

Košile 8 ks
ponožky 12 párů
kapesníky 7 ks
povlaky 10 ks
lněná prostěradla 3 ks
noční stůlek (?) 1 ks
spodky 6 ks
ručníky 6 ks
přehoz 1 ks

b) kusů oblečení

nohavice (kalhoty) 4 ks
vesty 4 ks
kabát včetně nákrčníku 1 ks
(deponováno ve vestiiariu)
boty 2 páry
střevíce 1 pár

c) ložní prádlo

polštář pod hlavu 3 ks
povlečení 2 ks

d) knihy²⁴⁹

1) latinské:

Krebsova latinská gramatika
latinský slovník Kreufslera a Volledinga
latinsko-český slovník Chmelův
ve dvou částech
Vergilius Opera omnia, ed. Voss, 6 částí
Schulzova malá latinská gramatika
Horatius Flacchus Opera omnia, 3 části
De imitatione Jesu Christi (Orationes)

2) řecké:

slovník k Homérovi
gramatika

3) italské:

Valentiniho italsko-německý a
německo-italský slovník

Vittorio Afieri Tragedie
Lodovico Ariosto Opere complete
Pietro Metastasio Opere complete²⁵⁰

4) české:

Tomíčková česká gramatika
Čelakovského česká čítanka
pro vyšší gymnázia

5) německé:

a) dějepisné

Bumüller Weltgeschichte, 3 části ve 2 dílech
Gruber Characterbilder, 3 části v 1 svazku
Putz Geschichte des Alterthums
Bignon Geschichte Frankreichs unter Napoleon vom Frieden zu Tilsit v 6 dílech

b) matematické

Pollatzovy matematické úlohy,
1, 2 a 4 část ve 2 svazcích
Rognerovy matematické úlohy, 1 díl
Heifovy matematické úlohy, 1 díl
Ruhlmanovy Logaritmické tabulky
Schnippelova fyzika se základy matematiky
Zimmermanova populární fyzika, 2 části
Schneiderova geometrie
Kunzekova fyzika s matematikou

c) různé

Über die Formen der Deutschen
Weinhold Mittelhochdeutsches Lesebuch
Modlitební kniha pro studenty gymnázií
Das Buch der Erfindungen, 2 svazky
Petiscus: Mythologie der Gr. Rn. Aeg.
Adam: Der Entwurf der Kartennetze
mit mathematische Begründung
Litrow, Kalendar an das Jahr 1859
Müllersova francouzská gramatika
Thümel, Werke, 4 svazky
Platon, Werke, 4 svazky
Pyrker [János László], Werke, 3 svazky
Klopstock, Werke, 5 dvousvazků
Goethe, Werke, 20 dvousvazků
Schiller, Werke, 8 dvousvazků

Stříbrné cylindrové hodiny na zlatém
řetízku²⁵¹

²⁴⁸ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 831.

²⁴⁹ Seznam knih je uvedený v němčině bez ohledu na jazyk díla, němčina je v soupisu ponechána pouze tam, kde se jedná o přesný název a nikoliv pouze obsahový popis jednotky.

²⁵⁰ MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, fol. 46r.

²⁵¹ Tamtéž, fol. 46v.

[illegible]

Obr. 34 a-b – seznam šatstva a knih, které si s sebou Maurus Kinter přinesl do rajhradského benediktinského kláštera (MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, fol. 46r-v).

Soupis je Kinterem též podepsán.

Souběžně se vstupem do řádu probíhal i Kinterův postup na poli kněžské dráhy. 30. května byl brněnským biskupem Antonínem Ernestem Schaaffgotschem vysvěcen podjáhmem,²⁵² 2. června jáhnem²⁵³ a 4. června knězem²⁵⁴. Ve farní správě působil Kinter nejdéle v 70. letech v děkanátu modřickém a židlochovickém.²⁵⁵

Dne 1. září roku 1864 se Kinter stal rovněž klášterním knihovníkem²⁵⁶ a roku 1870 klášterním archivářem.²⁵⁷ Obě funkce zastával až do roku 1920 (sic), kdy se jich z důvodu vysokého věku vzdal.²⁵⁸ Do roku 1879 zapsal do knihovních přírůstkových seznamů a proveniencí označil na 9 000 svazků knih, pořídil katalog 820 rukopisů, 900 svazků prvních vydání a 880 map.²⁵⁹ Počet Kinterem do knihovny zaevidovaných svazků se samozřejmě za celou dobu, po kterou knihovnu spravoval, zněkolikanásobil. Ke konci tohoto období již ovšem knihy do knihovny jen volně přibývaly bez nutné evidence, neboť vytíženost redakční prací Kinterovi nedovolovala věnovat se evidenci knihovny naplno.

Do vědeckého života vstoupil Kinter výrazně roku 1879. Dne 25. srpna tohoto roku se v Melku konala konference opatů řádu sv. Benedikta, na které bylo u příležitosti 1 400letého výročí památky narození řádového zakladatele rozhodnuto vydat spis,²⁶⁰ který by shrnul a přiblížil literární činnost benediktinů v habsburském soustátí v letech 1750 až 1880.²⁶¹ Do této publikace *Scriptores Ordinis S. Benedicti, qui 1750–1880 fuerunt in Imperio Austriaco-Hungarico* přispěl Maurus Kinter články o rajhradských benediktinech.²⁶² Na setkání bylo dále rozhodnuto začít vydávat vědecký

²⁵² Tamtéž, fol. 62r

²⁵³ Tamtéž, fol. 63r.

²⁵⁴ Tamtéž, fol. 64r.

²⁵⁵ Tamtéž, fol. 67r a d.

²⁵⁶ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 831.

²⁵⁷ *Scriptores Ordinis S. Benedicti*, s. 235.

²⁵⁸ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 831; Dokoupil, V.: *Dějiny*, s. 48 uvádí rok 1919.

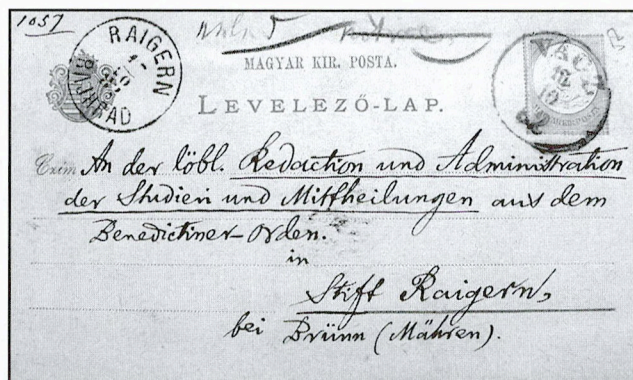
²⁵⁹ *Scriptores Ordinis S. Benedicti*, s. 235.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 831.

²⁶¹ Tamtéž, s. 832.

²⁶² *Scriptores Ordinis S. Benedicti* (Kinter je autorem článků – Casparides Paul, Conrad Othmarus, Drescher, Ignatius, Dudík, Beda, Grüber Bonavetura, Haberhauer Maurus, Habrich Alexius, Halabala Methodius, Harlacher Paulus, Heisler Placidus, Hlobil Petrus, Kaliwoda Guntherus, Keller Bonifacius, Knihel Thaddaeus, Kinter Maurus, Klappitz Antonius, Knopp Procopius, Kráčmer Cyrillus, Kříž Venceslaus, Mathon Placidus, Miklík Pius, Mück Ioannes Bapt., Müller Ferdinandus, Navrátil Ioannes Sarcander, Okáník Cyrillus, Ottmanský Hugo, Richter Benedictus,

časopis. Vydávání bylo zahájeno vytištěním provolání podepsaného 43 přihlášenými spolupracovníky již 8. prosince 1879 a jeho redaktorem se stal právě Maurus Kinter. Časopis nejprve s názvem *Wissenschaftliche Studien und Mittheilungen aus dem Benediktinerorden* vycházel čtyřikrát ročně, vždy v rozsahu cca 200 stran. Každé číslo se skládalo ze tří částí, v němčině či latině psaných vědeckých prací týkajících se především řádu, kratších zpráv ze všech klášterů a literatury – recenze a posudky nových děl či

Obr. 35 – Korespondence docházela do redakce časopisu Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner- und Cisterzienser-Orden téměř ze všech koutů Evropy, zde je ukázka z Maďarska (MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2049, sig. Dn 7/1a, fol. 58r)

kritiky spisů, které napsal některý z řádových členů. První sešit vyšel na začátku roku 1880, od roku 1882 došlo k vynechání slova *Wissenschaftliche* z názvu a konec názvu byl upraven na *aus dem Benediktiner- und Cisterzienser-Orden*, neboť se k tomuto vydavatelskému počínu přidaly i cisterciácké kláštery.²⁶³ Kinter vedle vedení redakce obstarával i administraci a korespondenci,²⁶⁴ a to až do konce roku 1910, kdy vše předal klášteru sv. Petra v Salzburku.²⁶⁵ Redaktorská práce zabírala Kinterovi většinu

Rubin Beno, Rücker Antonius, Sazavský Gregorius, Schaller Richardus, Schlossar Victor, Schmidt Fridericus, Seidl Petrus, Slouk Adalbertus, Tiray Benno, Vajda Bonifacius, Wagner Cyrillus, Winckler Venceslaus, Wolný Gregorius, Zbrožek Marianus).

²⁶³ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 832.

²⁶⁴ Kinterova korespondence týkající se vydávání časopisu je uložena v MZA, E 6, sig. D n 7–3. Ve stejném fondu jsou uloženy i podklady k jednotlivým sešitům, především autorské originály příspěvků. – sig. D n 7–4a.

²⁶⁵ Zde časopis vycházel do roku 1925, kdy jeho vydávání převzala Bavorská benediktinská akademie v Mnichově (Bayerische Benediktinerakademie – <http://www.bay-bened-akad.de/>).

času, proto se v časopise z jeho pera objevují především pouze recenze a zprávy z jednotlivých klášterů. Celkem připravil Kinter k vydání 1 238 rukopisů.²⁶⁶

O rok dříve (29. 3. 1909), než se z důvodu věku vzdal redakce *Studii*, mu byl k třicetiletému výročí jejich vydávání propůjčen titul biskupského notáře litoměřické diecéze.²⁶⁷ Vedle tohoto titulu získal Kinter za svého života i tituly další. Byl duchovním radou knížete biskupa vídeňské arcidiecéze, biskupským radou brněnským²⁶⁸ a v neposlední řadě mu byl 25. dubna 1902 udělen rytířský řád císaře Františka Josefa.²⁶⁹ Audienci u císaře Kinter absolvoval 9. června téhož roku.²⁷⁰ Roku 1898 byl jmenován čestným doktorem filozofie benediktinského kolegia sv. Anselma v Římě.²⁷¹ Záhy po jejím založení se stal členem vedení Leogesellschaft ve Vídni,²⁷² dále byl členem K. K. Böhmische Gesellschaft v Praze, korespondujícím členem Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunstdenkmale, korespondentem archivní rady ve Vídni²⁷³ a od roku 1865²⁷⁴ členem Centrálního stenografického spolku pro Moravu (Zentral-Stenographen-Bundes für Mähren).²⁷⁵

Patrně roku 1899 vykonal Kinter pouť do Říma.²⁷⁶

Vedle *Studii* přispíval Kinter též články do katolických deníků *Das Vaterland*, jeho nástupkyně *Die Reichpost* a do *Weltblattu*,²⁷⁷ a dále do *Notizenblatt der historisch-statistischen Section in Brünn* a *Anzeige für Kunde der deutschen Vorzeit*. Od roku 1866 spolupracoval též s *Wiener allgemeine Litteraturzeitung*.²⁷⁸ Vedle těchto vydal Kinter i samostatné spisy jako *Die Herrschaft Hochwald* v roce 1868, životopis opata Vintře Kalivody roku 1879, biografii Bedy Dudíka v roce 1890, pro publikaci Šebestiána

²⁶⁶ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 832.

²⁶⁷ MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, fol. 70r.

²⁶⁸ Tamtéž, *Tagesbote*, s. 8.

²⁶⁹ Tamtéž, kart. 194, inv. č. 2049, sig. Dn 7/1a.

²⁷⁰ Tamtéž, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, *Das Vaterland*, Num 157, s. 2.

²⁷¹ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 833.

²⁷² Tamtéž, s. 831.

²⁷³ MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, *Augsburger Postzeitung*, Nr. 67.

²⁷⁴ *Scriptores Ordinis S. Benedicti*, s. 235.

²⁷⁵ MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, *Augsburger Postzeitung*, Nr. 67.

²⁷⁶ Tamtéž, kart. 194, inv. č. 2049, sig. Dn 7/1a, fol. 18r.

²⁷⁷ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 832.

²⁷⁸ *Scriptores Ordinis S. Benedicti*, s. 235.

Brunnera *Benediktinerbuch* krátké dějiny Rajhradu²⁷⁹ a dále *Friedrich Graf zu Waldstein, Erzbischof zu Prag, Drangfale Iglau während der Schwedenzeit* z roku 1878 a *Die Kongregation der Töchter des göttlichen Heilandes in Wien*. Všechny tyto spisy byly psány v němčině. Nejvýznamnější z jeho samostatných publikačních počinů byl vydán roku 1908 u příležitosti 25. jubilea opata²⁸⁰ Benedikta Korčiana²⁸¹ a jednalo se o *Vitae monachorum, qui ab anno 1613 in Monasterio O. S. B. Raihradensis in Moravia professi in Domino obierunt*.²⁸² Tento spis je dodnes nepřekonaným dílem o významných rajhradských benediktinech a základním pramenem pro další práce na tomto poli. Pouze v rukopise zůstala pro B. Dudíka sestavená *Regesta ad diplomatarium ordinis Theutini, Chronik der böhmischen reformirten Franciscaner-Provinz, von der Gründung bis zum Jahre 1678, nach den Aufzeichnungen des P. Bernard Sannig, Ordens-Definitoris, Urkundliche Beiträge zur Stadtgeschichte Znaims von 1365–1640, nach Originalien zusammengetragen und commentirt, Diplomatarium monasterii Raigradensis inde ab anno 1046 congestum ..., geschichte der Rayigerner Bibliothek und des dortigen Stiftsarchives a Necrologium monasterii Raigradensis inde ab anno 1624*.²⁸³

Roku 1911 utrpěl Kinter dvojitou zlomeninu kotníku na pravé noze.²⁸⁴ Bolestivé následky této zlomeniny, patrně ne nepodobné úrazu z mládí, jej trápily zřejmě až do jeho smrti 26. června 1928.²⁸⁵ Pochován byl o dva dny později na rajhradském hřbitově.²⁸⁶

²⁷⁹ Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 833.

²⁸⁰ MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, *Augsburger Postzeitung*, Nr. 67.

²⁸¹ Benedikt Karel Korčian vstoupil do rajhradského kláštera ve stejném roce jako Kinter. – Tamtéž, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, fol. 71r.

²⁸² *Vitae monachorum, qui ab anno 1613 in Monasterio O. S. B. Raihradensis in Moravia professi in Domino obierunt*. Brunae 1908.

²⁸³ *Scriptores Ordinis S. Benedicti*, s. 236.

²⁸⁴ MZA, E 6, kart. 194, inv. č. 2048, sig. Dn 7/1, *Augsburger Postzeitung*, Nr. 67.

²⁸⁵ Zemřel o půl jedné ráno. – Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter*, s. 831.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 833.

Dějiny rajhradského kláštera v poválečném období

I. Do tzv. Akce K a převzetí klášterních budov Ministerstvem obrany (1945–1952)

Když psal 23. ledna 1942 „zcela bezvýznamný řádový klerik v upadajícím klášteře v Rajhradě“ Petr Adolf Unger blahopřejný osobní dopis Emanuelu Moravcovi k jeho nástupu do funkce ministra školství a národní osvěty,²⁸⁷ vystihl situaci svého mateřského konventu bezesporu velmi přesně, byť v rámci díkce tohoto blahopřejného listu šlo zároveň o stylistický prvek podbízivosti vůči adresátovi gratulace.²⁸⁸ Starobylý klášter benediktinů v Rajhradě měl období rozkvětu a prosperity v době krátce před polovinou 20. století dávno za sebou a fakt, že se jednalo o válečná léta, neměl ve skutečnosti na daném stavu rozhodující podíl. Rozklad klášterního hospodářství a celkový úpadek instituce, která se v brzké době chystala oslavit 900 let své existence, nastal již v souvislosti s první pozemkovou reformou,²⁸⁹ a v období druhé světové války plynule pokračoval. Rozsáhlý klášterní areál, na jehož udržování a opravy nestačily řeholní komunitě ani finance ani síly, byl klerikovi Petrovi Adolfovi Ungerovi onoho roku 1942 o to neradostnějším domovem, že se cítil nepochopen, ba ostrakizován za své politické postoje – jakoby mimochodem ministrovi sděloval, že již dva roky je mu představeným kláštera bráněno ve vykonání kněžských slibů, aby, jak se domnívá, nemohl působit na lid, neboť prý „*dělá Němce a zaprodává se jim*“.²⁹⁰ Avšak ani sám Unger v této době ještě nemohl tušit, že záhy nastane daleko větší úpadek (nejen) jeho mateřského kláštera, a to v rozsahu, jež by si dokonce i v těchto válečných letech stěží kdo dovedl představit.²⁹¹

²⁸⁷ Emanuel Moravec stál v čele Ministerstva školství a národní osvěty od 19. 1. 1942 do 5. 5. 1945.

²⁸⁸ Archiv bezpečnostních složek (=ABS), fond G/N4 Velitelství stanice SNB – Rajhrad (= G/N4), kart. č. 28, inv. č. 573.

²⁸⁹ Zákon č. 215/1919 Sb. ze dne 16. 4. 1919 o zabránění velkého majetku pozemkového. Vlivem ztenčené hospodářské základny musel klášter začít mj. rozprodávat některá umělecká díla. Vlastní budovy konventu byly dlouhodobě v havarijním stavu. Dílčí opravy přerušila válka (ABOR, kart. Předávací protokol: Situační zpráva o stavu budov kláštera Benediktinů v Rajhradě, 24. 5. 1950) a vlivem bojů utrpěly budovy kláštera další škody. Srov. Eliáš, Jan O. – Horká, Zdeňka: *Areál bývalého kláštera v Rajhradě*. Stavebně-historický průzkum. Dějiny kláštera. Textová část. Brno 1981 uvádí též základní přehled dílčích oprav kláštera na počátku 20. století.

²⁹⁰ „Proto, abych nemohl kázati, abych nemohl vyučovati ve škole a vůbec, abych nemohl slepým pomáhat k vrácení zraku, krátce: Abych se nedostal do styku s lidem a nemohl na nikoho působiti jinak, než tito t.z.v. „vlastencové“, kteří zaspali poslední tři léta, ale stále zde zastávají všechna systematizovaná místa.“ – ABS, G/N4, kart. č. 28, inv. č. 573: Opis Ungerova dopisu Emanuelu Moravcovi pořízený 8. 4. 1946 na Velitelství stanice SNB v Rajhradě.

²⁹¹ Osoba Adolfa Petra Ungera (nar. 17. 6. 1914 v Šumvaldu) je skutečnou černou ovčí rajhradské řeholní komunity této doby. Ctizádostivý mladík, který vstoupil do kněžského semináře v Praze-

V roce 1947 přistoupilo ministerstvo zemědělství v čele s Júliem Ďurišem k revizi první pozemkové reformy – zákon č. 142/1947 Sb. byl schválen 11. července 1947. Brzy poté došlo na tzv. novou pozemkovou reformu podle zákona č. 46/1948 Sb. o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě schváleného 21. března 1948, která znamenala rozparcelování veškeré soukromé půdy nad 50 hektarů rozlohy.²⁹² Oba tyto kroky měly za cíl zbavit církev ekonomické závislosti jejího samostatného působení a uvrhnout ji tak do závislosti na státu.²⁹³

Dejvicích, odkud byl záhy vyloučen pro podezření z homosexuality (ABS, G/N4, kart. č. 28, inv. č. 573: Zemský národní výbor v Praze, Zemský odbor bezpečnosti odd. II., pro velitelství stanice SNB v Rajhradě ve věci výpovědi Josefa Berana, rektora semináře, ohledně šetření obvinění A. P. Ungera z anonymního vyhrožování, 29. 4. 1946) a jehož se i přes nepříznivá hodnocení ujal rajhradský klášter – opat Alois Kotyza mu umožnil vysvěcení na kněze (MZA, E 6, kart. 252, inv. č. 2221, sig. Dn 37: Dopis Josefa Berana rajhradskému opatovi ohledně okolností vyloučení Ungera ze semináře a jeho povahových vlastností), dokázal vždy rychle vycítit, na čí straně je moc, z níž by mu mohl plynout prospěch. Za války vsadil na přijetí říšského občanství a navázal zmíněný kontakt s E. Moravcem – po válce byl vyšetřován pro podezření z kolaborace a vyhrožování J. Beranovi (ABS, G/N4, kart. č. 28, inv. č. 573) – případ byl pro nedostatek důkazů odložen; ještě roku 1948 působil v církevní správě (Diecézní archiv Biskupství brněnského (=Diecézní archiv), fond Biskupská konzistoř Brno (=BKB), kart. č. 958, inv. č. 3329), ovšem již jako tzv. „vlastenecký-pokrokový“, tedy s novým režimem spolupracující, duchovní. Ve víru událostí roku 1949 resp. 1950 nabrala jeho kariéra zcela jiný kurz – stal se zaměstnancem Státního úřadu pro věci církevní (=SÚC, k úřadu viz dále v textu) a účastnil se shromažďování a přerozdělování klášterního movitého majetku. Světská spravedlnost jej však nakonec dostihla – pro svoji hamížnost (rozkrádání národního majetku) a další negativní osobnostní rysy (znovu použito obvinění z homosexuality, ale i z kolaborace) se stal nakonec nepohodlným i novému režimu a roku 1951 byl odsouzen Státním soudem v Praze k 20 letům vězení – Vlček, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc 2003, s. 157–159, 417–419 a příl. č. 3, s. 431.

²⁹² Janišová, Milena – Kaplan, Karel (eds.): *Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948*. Dokumentace. Praha – Brno 1995. Parcelace klášterního velkostatku rajhradských benediktinů byla prováděna postupně v mnoha dílčích etapách opakovanými revizemi předchozích výnosů. Pořádkat její kompletní přehled s určením přesných přidělů je proto velmi komplikovaný úkol, přesahující rámec této studie. Omezím se zde tedy na hlavní fakta a uvedu jednotlivé největší příjemce nemovitostí či jejich skupiny. Podle: ABOR, kart. Předávací protokol: Oznámení Ministerstva zemědělství ve věci revize pozemkové reformy dle zákona č. 142/47 Sb. z 22. 4. 1948, kopie z ústřední spisovny Ministerstva zemědělství z 22. 8. 1994, Tamtéž: Dodatek Ministerstva zemědělství k reviznímu výměru, 7. 4. 1950, kopie z ústřední spisovny Ministerstva zemědělství z 22. 8. 1994 a Tamtéž: Soupis pozemkového majetku podléhajícího revizi podle zákona ze dne 11. července 1947, č. 142 Sb. o revizi první pozemkové reformy, kopie z ústřední spisovny Ministerstva zemědělství z 22. 8. 1994 byla úhrnná výměra majetku kláštera ke dni 12. 8. 1947 tato: 375 ha 92 a 30 m² orná půda, půda jiná v rozloze 1 130 ha 09 a 85 m², celkem tedy 1 506 ha 02 a 15 m². – Podle přehledu MNV Rajhrad byla v době 1948/49 na katastru obce ještě nerozparcelována tato výměra pozemků kláštera: zastavěná plocha činila 5 ha 45 a 95 m², neplodná půda 8 ha 46 a 81 m², pastviny 6 ha 44 a 87 m², zahrady 13 ha 43 a 38 m², les 30 ha 10 a 28 m², pole 264 ha 50 a 55 m² a cesty zabíraly 1 ha 39 a 77 m² – Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě (=SOKA Brno-venkov), fond N-110 MNV Rajhrad (=N-110), kart. č. 48, inv. č. 294: nedatovaný soupis z doby 1948/49.

²⁹³ V duchu této politiky následoval zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem – Tretera, Jiří Rajmund OP: *Nová právní situace církvi a náboženských společností v roce 1950*, in: Hanuš, Jiří – Stříbrný, Jan (eds.): *Stát a církev v roce*

Mezi největší příjemce půdy z parcelace nemovitého majetku velkostatku Rajhrad, jenž se rozkládal na katastru několika obcí, podle oznámení ONV Židlochovice Církevnímu oddělení Náboženské matice z 23. února 1952 k 1. říjnu 1948 patřili: („z jedné části“) Státní statek v Židlochovicích, („z druhé části“) Státní lesy v Rosicích,²⁹⁴ „dvě malé výměry“ připadly farnímu úřadu v Syrovicích a MNV v Holasicích.²⁹⁵ Další část pozemků velkostatku – sady a vinice – byla přidělena družstvu Vinopa (sdružené vinařské podniky okresu Hustopeče), jež mělo tyto pozemky původně od velkostatku benediktinů v pronájmu.²⁹⁶ Na katastru obce Holasice pak klášter vlastnil cihelnu, jež však byla po válce zcela zničena a tedy mimo provoz,²⁹⁷ v katastru obce Lesní Hluboké u Velké Býteše krom lesů a rybníčního hospodářství patřil klášteru zámek s parkem.²⁹⁸ Na parcelaci zbytků nemovitého majetku kláštera byly účastny též jednotlivé soukromé osoby,²⁹⁹ o některé

1950. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze. Brno 2000, s. 21–33.

²⁹⁴ ABOR, kart. Předávací protokol: Rozhodnutí Ministerstva zemědělství z 14. 9. 1948 o převzetí lesního a rybníčního majetku velkostatku Rajhrad (Hluboké u Velké Býteše) ke dni 22. 9. 1948 státem a následném přidělení podniku Státní lesy a statky, kopie z ústřední spisovny Ministerstva zemědělství z 20. 5. 1993.

²⁹⁵ ABOR, kart. Předávací protokol. Součástí sdělení úřadu je, že předávací protokoly jsou vesměs nezvestné a pořádku jejich opisy nelze. Zároveň uvádí stručný výpis výměry půdy pro Státní statek Židlochovice takto: „Orná půda v katastrálních územích Rajhrad, Holasice, Opatovice, Popovice, Loučka, Rebešovice, Rajhradice, Syrovice Dle zák.(č.) 142 160 ha 7 817 a, Dle zák. (č.) 46 45 ha 9 589 a.“ Živý a mrtvý inventář, zásoby, nevyužitá hnojiva a ovocné stromy vyvlastněné podle obou zmíněných zákonů k datu 1. 10. 1948 měly podle sdělení celkovou hodnotu 2 560 556 Kčs – Tamtéž.

²⁹⁶ ABOR, kart. Předávací protokol: kopie z ústřední spisovny Ministerstva zemědělství z 20. 5. 1993. Vinopa (založena roku 1936 jako ovocnicko-vinařské družstvo Velké Pavlovice) na některých pozemcích pronajatých od klášterního velkostatku hospodařila podle pachtovní smlouvy již od roku 1939 (smlouva byla uzavřena roku 1940 na 20 let do roku 1959; roku 1946 byl nájem prodloužen do 31. 10. 1964; šlo o vinohrad, sad a dům v obci Rajhrad s vinnými sklepy) – Tamtéž: kopie zápisu z jednání 14. 7. 1949 v Rajhradě (kancelář čs. státních statků), pořizena 20. 5. 1993.

²⁹⁷ Srov. zpráva o nutnosti vyklizení „zbořeniště bývalé cihelny a poplužního dvora“ kláštera, kde měly vzniknout stavební parcely – ABOR, kart. Předávací protokol: KNV Brno-venkov, 25. 6. 1949.

²⁹⁸ Přízemí lesního zámku v Hlubokém již roku 1948 využívala lesní správa, jak vysvítá z žádosti opata konventu adresované 8. 9. 1948 Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty ohledně ponechání zámku ve vlastnictví kláštera, jehož patro by členové konventu využívali jako oázovu a letovisko, vzhledem k nezdravému prostředí, v němž se nachází stavby rajhradského kláštera – MZA, E 6, kart. 252, inv. č. 2217, sig. Dn 34/10.

²⁹⁹ Srov. např. ABOR, kart. Předávací protokol: Sdělení přidělcům půdy získané revisí první pozemkové reformy, Přídělový plán pro kat. úz. Rajhrad, Katastrální měřičský úřad v Židlochovicích, 10. 9. 1949; SOkA Brno-venkov, N-110, kart. č. 48, inv. č. 294 a 295: Přihlášky o přidělení půdy vykoupené podle zákona ze dne 21. března 1948, č. 46 Sb., o nové pozemkové reformě podávané roku 1949, jako odůvodnění žádostí uváděno nejčastěji zřízení zahrádky nebo sadu.

stavby žádal například MNV Rajhrad pro různé obecní potřeby (hospodářské – vepřín, veřejná jatka; sociální – hasičská zbrojnice, veřejná knihovna, poradna matek, jesle; úřadovny MNV aj.), s odůvodněním, že „*klášter po provedené reformě nebude pro budovy míti upotřebení a v případě pronajetí sloužily by mu k bezpracným ziskům*“.³⁰⁰ Něco málo bylo prozatím ponecháno i klášteru: krom vlastních konventních budov to byla například kůlna, skleník, včelín, části zahrad, luk, cesta a různé drobné výměry označené jako role, v celkové rozloze 53 ha 01 a 40 m² s výhradou, že „*Pokud by v seznamu ponechaných nemovitostí až do výměry 50 ha byly obsaženy nemovitosti mající charakter, nebo vyžadující z důvodů veřejného zájmu zvláštní ochrany (...) vyhrazuje si ministerstvo zemědělství právo podle dodatečných zjištění ponechání těchto nemovitostí zrušiti, převzít je a přiděliti tak, aby byla zajištěna jejich ochrana a udržování*“.³⁰¹ Toto ustanovení bylo také brzy na budovy konventu uplatněno, a to s odůvodněním, že „*Po provedení revize první pozemkové reformy (...) byla zeslabena finanční a materiální základna pro udržování památek v řádném stavu a tím plnění vlastníku uložených povinností z výnosu velkostatku, jehož součástí ponechaný objekt byl. (...) Proto ministerstvo zemědělství, přihlížejíc k těmto změněným poměrům, musí předem zabrániti takovému ohrožení památek, jejichž poškození po případě zkáza by se mohlo státi nenapravitelným a učiniti přísl. opatření z moci úřední*“.³⁰² Tímto definitivně stát převzal poslední část nemovitého majetku benediktinského kláštera v Rajhradě – konventní budovy v zájmu ochrany kulturních památek do své následné „péče.“

(„*Dělníci pracující v továrnách v Brně dojíždějí denně do Rajhradu, chtějí si založiti malou zahrádku, kde se hodlají po své celodenní dřině zotaviti prací ve své přidělené zahrádce, čímž se dvojnásobně zapojí do budovatelského plánu.*“ – SOKA Brno-venkov, N-110, kart. č. 48, inv. č. 295, Místní rolnická komise pro revizi první pozemkové reformy v Rajhradě u Brna Ministerstvu zemědělství, 23. 3. 1948.)

³⁰⁰ SOKA Brno-venkov, N-110, kart. č. 48, inv. č. 295: MNV Rajhrad 28. 3. 1948 Ministerstvu zemědělství. Vzhledem k tomu, že nemovitosti rajhradského kláštera ležely na katastru více obcí, docházelo při jejich parcelaci také ke sporům. Srov. např. protest MNV v Syrovicích z 16. 4. 1948 proti rozdělení půdy rajhradského kláštera bez účasti zástupců Syrovic, na niž podle předsedy MNV Syrovic má jeho obec „*přednostní právo, poněvadž její výměra byla zkrácena zabráním dálnice*“ – Tamtéž.

³⁰¹ ABOR, kart. Předávací protokol: Rozhodnutí Ministerstva zemědělství (14. 0. (– srpna, září ?) 1949) o půdě ponechané vlastníku, kopie z ústřední spisovny Ministerstva zemědělství z 20. 5. 1993.

³⁰² ABOR, kart. Předávací protokol: Výměr Ministerstva zemědělství z 18. 10. 1949, Zrušení ponechání půdy vlastníku podle §20 př. z. č. 81/1920 Sb. (Pozemky s konventními budovami byly klášteru původně ponechány na základě znění §20 zákona přidělového č. 81/1920 Sb. z 30. 1. 1920).

V době vydání tohoto ministerského výměru však již řeholní komunita v rajhradském klášteře pět měsíců neexistovala. Celá předchozí hospodářská likvidace klášterního velkostatku³⁰³ byla, tak jako analogicky v případě likvidace ekonomické základny činnosti ostatních řeholních domů, součástí a přípravou na jejich likvidaci společenskou. Pro tuto detailně propracovanou státní akci, uskutečněnou úředně ve dvou,³⁰⁴ prakticky ve třech postupných vlnách, jež měla vést ke konečné likvidaci činnosti mužských řeholních řádů v Československu, zvolila státní správa označení Akce K (kláštery).³⁰⁵ Benediktinský klášter v Rajhradě byl zařazen do etapy druhé, která v okrese Brno-venkov proběhla v noci z 3. na 4. května 1950.

Když v dubnu 1949 předsednictvo ÚV KSČ schválilo změnu došavadní církevní politiky, nesené alespoň zdánlivou snahou o dohodu s církvemi, nastal v podstatě otevřený boj státu o prosazení svého dominantního vlivu ve struktuře církvi a náboženských společnostech na území

³⁰³ Výmluvná je zpráva podaná opatem kláštera na vyžádání ONV v Židlochovicích 14. 5. 1949 ve věci Soupisu církevního majetku, reagující na oběžník z 6. 5. 1949 zasláný opatství kláštera. (Soupis majetku církvi byl požadován na základě §26 vl. nař. č. 219/49 Sb. o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem. Zjišťováno bylo samozřejmě též hotovostní jmění klášterů – spořitelní vklady, cenné papíry aj.). Cynismus státní správy, která se dotazuje na stav klášterního majetku, jež sama v uplynulých letech systematicky decimovala (o čemž vedla podrobnou agendu) je bez komentáře – MZA, E 6, kart. č. 252, inv. č. 2217, sign. Dn 34/10. Viz obr. 41.

³⁰⁴ První fáze Akce K, do níž byly zařazeny nejpočetnější řeholní komunity, jež měly největší vliv mezi veřejností (např. salesiáni, kteří intenzivně pracovali s mládeží, či jezuité) proběhla v noci z 13. na 14. 4. Druhá fáze, zahrnující zbylých osmnáct řeholí, pak v noci z 27. na 28. 4. 1950. Vlček, V.: *Perzekuce. O průběhu první fáze akce srov. Informační zpráva o průběhu soustředění římskokatolických řádů a kongregací z 17. dubna 1950*, opis tištěn v: Kaplan, Karel: *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950. Dokumenty a přehledy 1. část*. Praha 1993 (Dokumenty o perzekuci a odporu, sv. 4), s. 165–168. Souhrnná zpráva pak: *Zpráva o výsledku akce proti klášterům*, opis tištěn Tamtéž, s. 169–173.

³⁰⁵ Literatura publikovaná k tématu obecně čerpá především z archivního materiálu uloženého v Národním archivu (=NA), fond č. 852 Státní úřad pro věci církevní (=fond č. 852). Tento archivní fond obsahuje bohatý materiál k 1. fázi Akce K a řadu obecně platných nařízení ohledně přesného postupu vyklizování klášterů aj. směrnice. Velká část materiálů je otištěna v přepisu v dvoudílné publikaci: Kaplan, Karel: *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950. Dokumenty a přehledy 1. a 2. část*. Praha 1993 (Dokumenty o perzekuci a odporu, sv. 4 a 6). Na materiál ke klášterům vyklizeným ve 2. fázi Akce K je již fond č. 852 mnohem chudší – nejen pro rajhradský klášter benediktinů bychom zde např. soupisy konkrétních osob žijících v klášteře nebo informace ohledně přesného průběhu akce v daném řeholním domě hledali marně. V případě rajhradského kláštera se konkrétní materiál podařilo dohledat dílčím způsobem ve fondech nižších úřadů státní správy, a to zejména v MZA, fond č. B 124 Krajský národní výbor v Brně (=B 124) a zčásti též v SOKA Brno-venkov, N-110. Fond SOKA Brno-venkov č. A-7 ONV Židlochovice(=A-7), jehož církevní oddělení mělo dle nařízení SÚC většinu akce a její agendy zajišťovat, bohužel dokumenty tohoto oddělení vůbec neobsahuje. Ty jsou patrně zařazeny v dosud nezpracovaném, a tudíž nepřístupném fondu č. A-4 ONV Brno-venkov (=A-4) tamtéž, na nějž po reorganizaci agenda původního ONV Židlochovice přešla. (SOKA Brno-venkov, A-4, spis. manipulace 1949–1954, odbor církevních spisů, neinv.) Díky aktivitě benediktinského řádu v době po roce 1989 ve snaze o restituce majetku bylo možno studovat některé z těchto archiválií v ABOR ve formě ověřených xero kopií z fondu č. A-4.

Československa, provázený v důsledku nezakrytou snahou o likvidaci mnohých z nich, nebo alespoň jejich částí, jako tomu bylo v případě církve římskokatolické, kde stát vyvinul snahu o definitivní zrušení a zákaz činnosti mužských a krátce nato i ženských řeholí.³⁰⁶ Přesto, že k právnímu zrušení mužských ani ženských řeholí v Československu nikdy nedošlo, byla jejich činnost radikálně omezena a pozměněna podle státního diktátu (v případě ženských řeholí) a zcela utlumena v případě řeholí mužských, jak jsou toho dokladem i osudy benediktinského kláštera v Rajhradě a jeho komunity.³⁰⁷

Církevní komise ÚV KSČ, tzv. církevní šestka, jejímiž členy byli ministři a členové vedení KSČ a jíž příslušela iniciativní role při tvorbě a provádění církevní politiky státu,³⁰⁸ pověřila řízením celé Akce K Státní úřad pro věci církevní (SÚC),³⁰⁹ který prostřednictvím církevních tajemníků na krajské a okresní úrovni a v součinnosti s orgány Státní bezpečnosti zahájil konkrétní přípravu podle přesně propracovaných pokynů již v roce 1949.³¹⁰

³⁰⁶ Věnovat se zde podrobněji vývoji státní politiky vůči římskokatolické církvi po roce 1948, jejíž represivní charakter začal být otevřeně stupňován tzv. novými církevními zákony – zák. č. 217/1949 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní (v čele s Alexejem Čepičkou a od dubna 1950 Zdeněkem Fierlingerem) a zák. č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církvi; přes hnutí tzv. Katolické akce, jež se měla podílet na vytvoření tzv. národní církve (vyhlášena 10. 6. 1949), až po soudní proces s deseti představenými řádů (Machalka a spol., 31. 3.–4. 4. 1950), jenž už byl bezprostřední politickou přípravou na Akci K, nelze – odkazují proto na základní literaturu k tématu: Kaplan, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno 1993. K ženským řádům: Vlček, Vojtěch (usp.): *Ženské řehole za komunismu (1948–1989)*. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze. Olomouc 2005. Podrobně sledovat postup státní moci v otázce církvi lze též díky edici: Bulínová, Marie – Janišová, Milena – Kaplan, Karel (eds.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*. Edice dokumentů. I. Církevní komise ÚV KSČ („Církevní šestka“) duben 1949–březen 1950. Praha – Brno 1994.

³⁰⁷ Tretera, J. R. OP: *Nová právní situace*. Srov. též Stížnost představitelů řádů a kongregací ministru kultury z 6. 2. 1971 analyzující existující právní úpravy se závěrem, že neexistuje právní podklad pro prohlášení mužských řádů a kongregací za zrušené a apelující na umožnění pokračování řeholního života a činnosti řádů – Kaplan, Karel: *Těžká cesta*. Spor Československa s Vatikánem 1963–1973. Brno 2001 (CDK, řada Historia ecclesiastica, sv. č. 9), příloha č. 10, s. 166–171.

³⁰⁸ Členy komise byli 25. 4. 1949 jmenováni: Alexej Čepička – předseda, Vladimír Clementis, Zdeněk Fierlinger, Jiří Hendrych, Václav Kopecký a Viliam Široký. O rok později, 2. 5. 1950 se komise v pozměněném složení a za předsednictví Zd. Fierlingera začala nazývat církevní radou.

³⁰⁹ Státní úřad pro věci církevní byl zřízen zákonem č. 217/1949 Sb. ze dne 14. 10. 1949, jeho působnost byla určena vládním nařízením č. 228 Sb. z 25. 10. 1949. Úřad začal pracovat 18. 10. 1949 za předsednictví Alexeje Čepičky, jehož náměstky byli František Hub, Jaroslav Plíhal a Jaroslav Havelka. Od 25. 4. 1950 vystřídal Čepičku v čele SÚC Zd. Fierlinger (do 31. 1. 1953). V době od 14. 9. 1953 do zrušení úřadu (vládním nařízením č. 19 z 16. 6. 1956) stál v jeho čele Jaroslav Havelka.

³¹⁰ Vládním nařízením č. 116 z 22. 4. 1949 o přesunech působnosti ve veřejné správě byla na KNV a ONV zřízena církevní oddělení, která převzala působnost Ministerstva školství, věd a umění ve věcech církvi. Jejich činnost byla koordinována s činností SÚC, pod jehož odborným dohledem oddělení stála (vládní nařízení č. 232 ze dne 25. 10. 1949 a §5 vládní vyhlášky č. 228/1949.) MZA,

(Řečeno slovy úředními: „*Politicky i hospodářsky měl zajistiti řádný průběh akce Státní úřad pro věci církevní, přičemž ministerstvo vnitra mělo zajistit akci po bezpečnostní stránce*“.)³¹¹ Také vlastní průběh akce byl detailně naplánován a prováděn podáváním průběžných podrobných zpráv o plnění instrukcí nadřízeným orgánům.³¹² Pro každý vyklizovaný klášter byl určen jeden zmocněnec SÚC s přesně vymezenými pravomocemi, jehož hlavním úkolem byl dohled nad soupisem majetku a praktickým převzetím budovy. Vedoucí tajemníci krajských výborů KSČ obdrželi od prvního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského směrnicí ohledně přesného postupu při vyklizování klášterů, jež obsahovala tyto základní pokyny: krajský velitel Státní bezpečnosti (StB) odevzdá na schůzce ve večerních hodinách písemné informace a pokyny církevnímu tajemníkovi KNV a předsedům ONV z dotčených okresů. Nato se oddíly Bezpečnosti rozjedou do klášterů, které obsadí. Zároveň s nimi tam dorazí zmocněnec SÚC a zmocněnec příslušného KNV.³¹³ Při akci asistovali také příslušníci místního SNB. Z formuláře pokynů pro zmocněnce vyklizených klášterů stojí za zmínku tyto organizační podrobnosti: Ve „*vedení kláštera*“ bude zmocněnci nápomocen hospodářský vedoucí, který bude přidělen příslušným KNV. Při soupisu majetku se zmocněncem spolupracuje tříčlenná kontrolní komise, kterou ustanoví příslušný ONV. Během zásahu, který provede bezpečnostní oddíl, se do kláštera dostaví okresní církevní tajemník, který pomůže zmocněnci při vyklizování kláštera. K průběhu samotného zásahu: Po vstupu do kláštera budou uzavřeny a zajištěny všechny vstupy. Orgány StB shromáždí řeholníky v jedné místnosti, zajistí, aby si sbalili nejnnutnější věci, a připraví je k odjezdu. StB provede důkladnou prohlídku kláštera. Zmocněnec shromáždí další v klášteře žijící neřeholní osoby a přikročí k okamžitému

B 124, III. manipulace, kart. č. 2615, inv. č. 1819, sign. cír/99: Tajné pokyny církevním tajemníkům ve věci Kláštery, 14. 12. 1949. Seznam informací, které je třeba o každém klášteře zjistit, zahrnoval mj. počty řeholníků a řeholnic, jejich konkrétní činnost např. ve farní správě nebo nemocnicích, vliv kláštera na okolí, které osobnosti z kláštera jsou nejvlivnější, jejich politické smýšlení, přibližný situační plán kláštera vč. fotografií (zejména vchody do kláštera), technický stav budov, zbylý nemovitý i movitý majetek a mnoho dalších podrobností.

³¹¹ Zpráva Zdeňka Fierlingera o provádění akce vyklizování klášterů v roce 1950 z 26. 1. 1953, opis tištěn v: Kaplan, K.: *Akce K. 2.* část, s. 100–111, zde s. 101.

³¹² Nejdůležitější závazné instrukce publikovány v přepise v: Kaplan, K.: *Akce K. 1.* část, s. 11–53 (Dokumenty I. díl).

³¹³ Směrnice Rudolfa Slánského z 12. 4. 1950, přepis tištěn v: Kaplan, K.: *Akce K. 2.* část, s. 57–58. Jde sice o směrnici pro 1. fázi akce, avšak postup byl stejný. (Obsahuje řadu cynických detailů jako např. že „*Řeholníkům nebude ublíženo a bude pro ně zajištěno slušné ubytování, stravování a veškerá péče. (...) Řeholníci v kláštorech, které nebyly postiženy zásahem, mají zachovat klid a věnovat se své běžné práci. Zásah proti některým řádům neomezuje ani v nejmenším náboženskou svobodu věřících, o kterou se nikdo nemusí bát.*“ – Tamtéž, s. 58.)

„vyklizování“ těchto zbylých obyvatel z kláštera. Hospodářský vedoucí zajistí pokladní hotovost a účetní knihy a pořídí o tom zápis. V místnosti v I. poschodí („aby nebyl možný útek“) soustředí nemocné řeholníky neschopné přepravy. Zmocněnec získá od představeného kláštera „zprávu o hospodaření kláštera, jakož i seznam všech účtů u peněžních ústavů“ a zařídí, aby tato zpráva byla zahrnuta do protokolu sepisovaného s představeným kláštera StB. Po domovní prohlídce a uvolnění místností, kde byli ubytováni řeholníci, budou tyto místnosti uzavřeny a zapečetěny a klíče budou soustředěny v rukou zmocněnce. Důležité byly též úkoly po odjezdu řeholníků: „K ránu dostaví se do kláštera okresní církevní tajemník, který bude (...) spolupracovat při vyklizování kláštera. Současně (...) dostaví se tříčlenná kontrolní komise, která společně s hospodářským správcem provede soupis klášterního majetku. (...) Hospodářský zmocněnec zjistí přibližný stav kuchyňského zařízení, tj. hrnců, kuchyňských strojů, jakož i jídelních příborů. Dále zásob potravin a ubytovacího zařízení, tj. postelí, židlí, skříní, stolů a ložního prádla.“ Ráno vypracují zmocněnci zprávu pro KNV, která musí obsahovat: jak proběhlo vyklizení, jaká je nálada mezi obyvatelstvem v místě kláštera, kolik obyvatel zůstalo po odvozu řeholníků v klášteře, stav vybavení kuchyně, zásob potravin a ubytovacího zařízení. V první den po zásahu pak: Hospodářský správce s tříčlennou kontrolní komisí přikročí k soupisu klášterního majetku, a to „místnost za místností – soupisové formuláře budete vyplňovat trojmo. V soupisových formulářích budete uvádět, v kterých místnostech se zařízení nalézá, a po soupisu vždy jednotlivé místnosti znovu zapečetíte.“ Skončení inventury „nahlásí ihned na KNV a SÚC, odkud přijedou zaměstnanci, kteří inventuru překontrolují, schválí a uzavřou“.³¹⁴

Dne 22. dubna 1950 vypracoval náměstek SÚC Jaroslav Havelka tajné pokyny pro krajské církevní tajemníky pro druhou fázi Akce K, týkající se též Rajhradského kláštera. Krajský církevní tajemník byl mj. pověřen: Pozvat na SÚC na určené hodiny představené klášterů (a s nimi provinciální představené) nebo jejich zástupce, v případě potřeby je dopravit do Prahy autem. Připravit plán zajištění bohoslužeb v „uprázdněných kostelech“ a rozvrhnout, které kostely bude kdo dál spravovat – vybrat duchovního pro faru. Jakmile proběhne na SÚC jednání s představenými, bude tajemník informován o tom, jaké tituly zaujali postoje („kteří přijali pokyny kladně, kteří se postavili na odpor, případně kteří se nedostavili“), pokud se představený postavil proti, bylo nutné v daném klášteře zajistit, aby řeholníky nemohl po

³¹⁴ Pokyny pro zmocněnce vyklizených klášterů – formulář, opis tištěn v: Kaplan, K.: *Akce K*. 2. část, s. 96–99.

svém návratu informovat; řeholníky je třeba ve 20 hodin večer svolat, vysvětlit jim nutnost soustředění a vyzvat je, aby do dalšího dne do 20 hodin sbalili svoje věci a odjeli do příslušného centralizačního kláštera; zajistit, aby ve všech klášterech ihned po odjezdu řeholníků nastoupil „*druhý zmocněnec a okresní trojka a byla zahájena inventura*“. Spolu s předsedou KNV a krajským sekretariátem KSČ má krajský církevní tajemník provádět „*potřebná opatření k vysvětlení akce mezi obyvatelstvem kolem klášterů a k udržení klidu*“.³¹⁵ Revize inventury provedená kontrolními orgány měla podle pokynů, jež obdržel církevní tajemník KNV Brno, v jeho kraji v klášterech druhé etapy proběhnout nejpozději do 23. května 1950.³¹⁶

Z materiálů vypracovaných církevním oddělením KNV Brno plyne, že ke 22. březnu 1950 byli v duchovní správě z řad benediktinů evidováni tito řeholníci: Karel Rudolf Musil, administrátor v Rajhradě, Jan Kopáček, kooperátor v Rajhradě, Vojtěch Horák, kooperátor v Rajhradě; a dále z řeholníků v duchovní správě bydlících na farách inkorporovaných rajhradskému klášteru to byli: Josef Cyril Krejčí, administrátor v Domašově u Brna, Benedikt Malý, administrátor v Ostrovačicích u Brna,³¹⁷ Josef Holcman (spr. Holzmann), kooperátor dojíždějící na neděli z Rajhradu do Ostrovačic a Prokop Alois Vostál, administrátor v Syrovicích.³¹⁸ Řeholníci žijící v klášteře byli tito: Václav Pokorný, opat,³¹⁹ Karel Musil, farář v Rajhradě a převor, Vojtěch Horák, kooperátor dojíždějící do Ostrovačic, Josef Holzmann, kooperátor a Jan Kopáček, kooperátor.³²⁰ Z laických zaměstnanců v klášteře bydleli mj.: kuchařka, prادلena, pomocnice v domácnosti; komorník,

³¹⁵ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. cír/99: SÚC, pokyny pro krajské církevní tajemníky, 24. 4. 1950.

³¹⁶ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. cír/99: Pokyn SÚC pro KNV Brno z 10. 5. 1950 ve věci Revize soupisu majetku. Z připojeného rukopisného rozvržení postupu revizí plyne, že Rajhradský klášter přišel na řadu až jako poslední, a to v hraničním termínu 22. 5. – Tamtéž. Předsedou revizní komise byl ustanoven Josef Mikešník, kultový referent církevního oddělení KNV, dalším členem pak úředník Dr. Cyril Pekárek – Tamtéž: Pověřovací listiny KNV v Brně z 15. 5. 1950.

³¹⁷ 30. 4. 1950 byl P. Benedikt Malý jmenován ještě administrátorem fary ve Veverských Kníních – Diecézní archiv, fond BKB, kart. č. 958, inv. č. 3329.

³¹⁸ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2615, inv. č. 1819, sign. č. cír/99: KNV v Brně pro SÚC, 22. 3. 1950, Jmenný seznam řeholníků v duchovní správě v kraji brněnském.

³¹⁹ P. Václav Pokorný byl opatem kláštera od října roku 1947. Předtím působil jako farář v Syrovicích – Diecézní archiv, fond BKB, kart. č. 958, inv. č. 3329. Ve funkci nahradil opata P. Aloise Kotyzu.

³²⁰ Jak vyplývá z materiálů církevní provenience ze 40. let 20. století, jednotliví členové konventu se na všech kláštrem spravovaných farách a ve všech funkcích, jež bylo nutné v rámci duchovní správy zajišťovat, postupně různě střídali – Diecézní archiv, fond BKB, kart. č. 958, inv. č. 3329 a kart. č. 5633, inv. č. 17972. Osobní spisy řeholníků, kteří po roce 1950 zůstali působit na okolních farách, nejsou veřejně přístupné.

zřízenec knihovny, šofér a dělník v jedné osobě Alois Kotyzán (spr. Kotyza) a jeho rodina s dětmi (dvě dcery a syn), rodiče jeho ženy a švagrová – celkem šlo o dvanáct civilních osob.³²¹ Celkový počet neřeholných osob bydlících v klášteře byl však větší – jednalo se o 56 lidí, včetně dětí.³²²

Dne 3. a 4. května 1950, podle předchozích pokynů, podalo Církevní oddělení KNV v Brně dvě situační zprávy o několika vyklizených klášterech z druhé vlny druhé fáze Akce K (tedy třetí etapy vyklizování v Brněnském kraji),³²³ mezi nimi tyto informace: „*Řeholníci byli informováni svými představenými o nastávajícím přestěhování, (...) zprávu přijali řeholníci klidně, v Rajhradě i s humorem, sbalili si své svršky a čekali na odjezd. Okolí kolem klášterů nejevilo zájem o odjezd řeholníků. (...) Bohoslužby jsou všude zajištěny kněžími, kteří zůstali v kláštorech*“.³²⁴ Řeholníci z Rajhradu odjeli ve 21 hodin 10 minut: „*Odjezd řeholníků nebudil zájem proto, že okolní obyvatelstvo dosud o přestěhování neví. Lze očekávat, že v Rajhradě vzbudí velký zájem přemístění opata Pokorného, který byl jako kněz oblíben a znám jako vědecký pracovník*“.³²⁵ O další situaci ve vyklizeném klášteře benediktinů pak druhá zpráva uvádí mimo jiné toto: Zmocněnci v klášteře byli Karel Chmel (SÚC) a Jan Helar (hospodářský zmocněnec). Členy čtyřčlenné kontrolní komise byli: Jan Vybíral (přednosta finančního referátu ONV Židlochovice), Matěj Dvořák (člen předsednictva okresní KSČ), Josef Efenberger (člen předsednictva okresní KSČ) a Karel Antonín (vrchní účetní ONV Židlochovice). V klášteře nezůstali žádní nemocní řeholníci, z laických osob tam ke dni vyklizení bydlely dvě kuchařky a komorník Kotyza. Následoval první základní seznam postelí, matrací a lůžkovin a též zásob potravin – mezi jinými kromě různých druhů mouky a různě pro skladování upraveného masa a zeleniny například 12 kg škvarků, 40 kg sádla, 50 sklenic zavařenin a další. Zmocněnec žádal vyslání odhadce na skvosty, odborného znalce na obrazy a též knihy. Podotýkal, že správcem knihovny,

³²¹ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2615, inv. č. 1819, sign. č. cír/99: KNV v Brně pro SÚC, 22. 3. 1950, Jmenný seznam řeholníků v duchovní správě v kraji brněnském.

³²² SOKA Brno-venkov, N-110, kart. č. 54, inv. č. 338: Seznam osob (kromě duchovních) bydlících v Klášteře Benediktinů v Rajhradě. (Šlo mj. o zaměstnance státního statku – ředitel, účetní, krmič aj.)

³²³ K datu 3. 5. 1950 byly krom rajhradského v kraji vyklizeny ještě tyto kláštery: kapucini Znojmo, piaristé Mikulov a petrini v Brně na Vinohradech.

³²⁴ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sign. č. cír/99: KNV v Brně, Situační zpráva ze dne 3. května 1950.

³²⁵ Tamtéž. Bohoslužby v Rajhradě druhý den po akci zajistili: v 6.30 převor a rajhradský farář Karel Musil, v 8 hodin kooperátor Josef Holzmann.

kteří „sloužila vědcům z celé republiky“ byl znalec P. Pokorný, farář v Syrovicích a zároveň opat kláštera a žádá „vyslání stejně kvalifikovaného odborníka pro správu knihovny“.³²⁶

Řeholníci, kteří před 3. květnem 1950 působili jako faráři inkorporovaných far, byli ponecháni na svých místech. Zbylí dva – Vojtěch Horák a Jan Kopáček byli odvezeni do tzv. centralizačního kláštera, jímž byl pro benediktiny františkánský klášter v severočeských Hejnicích.³²⁷ Opat Pokorný byl odeslán do internačního tábora v Želivu, odkud později mohl odejít na odpočinek do Žernůvky u Tišnova.³²⁸ P. Josef Holzman, kooperátor v Rajhradě, požádal k 14. červenci 1950 biskupskou konzistoř v Brně o své penzionování.³²⁹

Souhrnná Zpráva o vyklizených kláštorech Brněnského kraje (opatřená razítkem s datem 6. června 1950) podaná církevním tajemníkem KNV mezi jiným uvádí, že „dosud není hotov soupis majetkové podstaty v klášteře Benediktinů v Rajhradě, protože nebyly nalezeny o tom žádné

³²⁶ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sign. č. cír/99: KNV v Brně, Situační zpráva ze dne 4. května 1950. Dochoval se též kádrový posudek vypracovaný na opata kláštera Václava Pokorného v rámci sběru informací o jednotlivých kláštorech (srov. pozn. 310) – MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. Cír/99. Viz obr. 42.

³²⁷ Režim v centralizačním klášteře v Hejnicích byl hodnocen ve srovnání s ostatními středisky jako nejmírnější a jeho osazenstvo v zásadě z hlediska „reakčnosti“ jako bezproblémové – NA, fond č. 852, kart. č. 82, inv. č. 108: Zpráva II. odboru SÚC (Záznam o průzkumu CK Osek, Bohosudov, Hejnice a Králíky) z 17. 5. 1950: „Velmi dobrý kolektiv (dozorových kádřů – pozn. ER) (...) vytvořil i nejlepší podmínky ze všech centralizačních klášterů. (...) Řeholníci jsou velmi zvědaví, rádi diskutují a dožadovali se sami, aby bylo pokračováno v referátech o politických a hospodářských problémech. (...) Při diskuzi projevovali zájem nejen o politickou situaci, nýbrž i hospodářské problémy, jako otázku JZD, (...) socialistickou soutěž, údernictví. (...) V tomto klášteře doporučuji zmírnit co možno nejvíce bezpečnostní opatření a vyjíměčně povolovat nejlepším duchovním i vycházky v doprovodu našich soudruhů.“ K 24. 7. 1950 bylo v Hejnicích soustředěno 64 řeholníků, z toho čtrnáct bylo označeno za mladé – Tamtéž: II. odbor SÚC, Návrh na reorganizaci CK. („Režim v tomto CK bude mírnější a bude postupně uvolňován až tito řeholní bratři svým chováním dají záruku, že nevyužijí uvolnění režimu k činům proti budovatelskému úsilí.“ – Tamtéž.) Spolu s benediktiny a „domácími“ františkány byli v Hejnicích postupně soustředěni také petrini, bosí augustiniani, cisterciáci a servité. Osazenstvo jednotlivých centralizačních klášterů se však proměňovalo, mniši byli různě přemisťováni, jejich počty v jednotlivých centralizačních kláštorech se měnily – Vlček, V.: *Perzekuce* (k Hejnicím stručně viz s. 89–90). To se týkalo i rajhradských benediktinů – zatímco J. Kopáček pobýval v prosinci 1950 ještě v Hejnicích, V. Horák již v klášteře v Oseku – MZA, B 124, III. manipulace, kart. 2614, inv. č. 1819, sign. č. cír/99: Církevní oddělení KNV Brno ve věci Vydání soukromého vlastnictví, l. 12. 1950 (odpověď řeholníkům na požadavek vydání soukromých předmětů z vyklizeného kláštera). Podle obecní kroniky ovšem byli oba jmenovaní rajhradští benediktini odvezeni do kláštera v Oseku a odtud do Králík – SOKA Brno-venkov, fond C-108 Archiv městečka Rajhradu (=C-108), inv. č. 10b, Pamětní kniha městyse Rajhradu k roku 1950, s. 185–186. Je tudíž dobře možné, že prošli všemi zmíněnými centralizačními kláštéry.

³²⁸ SOKA Brno-venkov, C-108, inv. č. 10b: Pamětní kniha městyse Rajhradu k roku 1950, s. 186. Vlček, V.: *Perzekuce*, příloha č. 4, s. 464.

³²⁹ Diecézní archiv, BKB, kart. č. 958, inv. č. 3329: Žádost o přeložení do stavu odpočinku zejména ze zdravotních důvodů.

záznamy“.³³⁰ Dále informuje, že zatímco zlaté a stříbrné předměty z klášterů první etapy, jež nejsou cenné historicky nebo umělecky, byly již předány revizní komisí IV. odboru SÚC, „z ostatních klášterů budou rovněž předány SÚC, jakmile skončí revizní komise svoji práci v rajhradském klášteře“.³³¹ Z výše uvedeného se lze domýšlet, že malé personální obsazení kláštera v době Akce K (většina řeholníků navíc fyzicky sídlila na jimi spravovaných inkorporovaných farách) a obecné povědomí o dlouhodobě úpadkovém hospodářském stavu konventu (ostatně zjevném i navenek na havarijním stavu jeho budov), vedly ze strany státních orgánů k jistému podcenění praktické stránky Akce K v tomto klášteře. Klášter byl vyklizován mezi posledními, a jak se ukázalo, nevýznamnému počtu řeholníků rozhodně neodpovídal význam ani množství předmětů, jež bylo v klášteře třeba zaevidovat a následně vyklidit. Toto velké množství je dobře patrné z dalších dochovaných dokumentů – podrobných seznamů movitého jmění kláštera.

Správu majetkových podstat řádů a kongregací na základě §1 vyhlášky SÚC č. 351/1950 ze dne 31. května 1950 převzala Náboženská matice (dříve Náboženský fond).³³² Náboženská matice jakožto orgán SÚC byla zřízena postupně během Akce K. Po provedení Akce K však Matice převzala i některé další úkoly, jako například financování, řízení a kontrolu hospodaření centralizačních klášterů. Úkolem Matice tedy bylo spravovat veškerý majetek získaný při rušení klášterů a jeho postupná likvidace (ve smyslu účetním – alespoň dle původního plánu...). Správa tohoto majetku zahrnovala sjednávání nájemních smluv s novými uživateli objektů, likvidaci movitého majetku a revize hospodaření zmocněnců.

Organizováním výběru a svozu uměleckých a kulturně cenných předmětů z klášterů byl na SÚC pověřen přednosta III. odboru úřadu František Hub. Dále byla zřízena kulturní komise SÚC, složená z odborníků jako byli například Zdeněk Wirth (předseda Národní kulturní komise) či Emanuel Poche (ředitel Uměleckoprůmyslového muzea v Praze), archiváři, hudební vědci a další. Byly vydány směrnice pro třídění a svoz památek, z nichž ty

³³⁰ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. cír/99: Zpráva o vyklizených kláštrech Brněnského kraje, bez data, opatřeno dodatečně razítkem s denním datem 6. 6. (19 dopl. ER)50. Zpráva zmiňuje, že rajhradští benediktini vlastní osobní vůz Škoda-Rapid, jež zmocněnec t.č. využívá „při zjišťování majetkového stavu kláštera“ (!).

³³¹ Tamtéž.

³³² Označení Náboženský fond bylo změněno na Náboženskou matici s účinností od 11. 7. 1951. Právní postavení Matice však nebylo nikdy přesně vymezeno, což vedlo k mnoha nesrovnalostem v jejím hospodaření i ke kompetenčním střetům s jinými odděleními SÚC. Na tento závažný nedostatek bylo později poukazováno v rámci majetkové revize celé Akce K: NA, fond č. 852, kart. č. 82, inv. č. 108: Závady a nedostatky projednávané u Náboženské matice, které vypracoval revizor SÚC Jaromír Frčka 21. 6. 1954. (Daný stav vedl podle této zprávy zejména k mnoha nejasnostem a pochybením v hospodaření fondu a jeho účetnictví).

památky, jež byly podle rozhodnutí odborníků „celostátního významu“, měly obdržet „vrcholné kulturní instituce“ a předměty „krajového významu“ měly být „ponechány krajským a okresním kulturním institucím“.³³³ Odborné prohlídkové komise dokončily třídění předmětů přímo v kláštorech koncem června 1950, a poté následoval svoz předmětů do nově určených institucí. Pouze svoz archiválií proběhl samostatně v režii Ústředního archivu ministerstva vnitra. Podle Zdeňka Fierlingera to, co „bylo bezcenné, nebo nanejvýše mohlo být použito pro běžné potřeby církve, (...) bylo předáno k distribuci katolické Charitě“.³³⁴ Charita (Chrámové družstvo) vedená podnikovým ředitelem Haasem podléhala dozoru IV. odboru SÚC a byla pověřena převzetím bohoslužebných předmětů a devocionálií a jejich distribucí pro užití ve farní správě. Pro tuto činnost Charity vypracovala Náboženská matice směrnice. (Předměty měly být z klášterů svezeny do skladů Charity, zde měly být roztříděny a předány farám a jejich kostelům, přičemž vše mělo být pečlivě vyúčtováno Náboženské matici).³³⁵ Cenné bohoslužebné předměty byly soustředěny Náboženskou maticí a uloženy v sejfu Státní banky, odkud byly přerozděleny a zapůjčeny do užívání některým nově jmenovaným vysokým církevním hodnostářům (tzv. „pokrokovým duchovním“, tedy těm, již spolupracovali se státní mocí). Kontrolu vyklizovací akce následně provedlo likvidační oddělení Matice, existující od roku 1952. Do jeho kompetence spadala v této době spuštěná celková revize všech klášterů (nakládání s movitostmi během jejich vyklizování), přičemž zvláštní pracovní skupina tohoto likvidačního oddělení kontrolovala činnost Charity. Bylo zjištěno, že praxe byla od směrnic značně odlišná: předměty nebyly řádně ohodnoceny ani sepsány (soupisy byly značně neurčité a pro zpětnou identifikaci předmětů mnohdy nepoužitelné). Charita přejímala z klášterů i předměty, které do její kompetence nespádaly, jako např. nábytek, lůžkoviny aj. a často došlo k tomu, že do skladů Charity byly sváženy

³³³ Zpráva o provádění akce vyklizování klášterů v roce 1950, Zdeněk Fierlinger, 26. 1. 1953 – opis tištěn v: Kaplan, K.: *Akce K. 2.* část, s. 100–111, zde s. 103. Různé pokyny pro postup těchto prací jsou dochovány v NA, fond č. 852, kart. č. 82, inv. č. 108 (některé ve stádiu pracovních návrhů s rukopisnými poznámkami): Pokyny pro odbornou komisi při provádění prohlídky vyklizených klášterů; Návrh na opatření a zajištění kulturních památek klášterů; Návrh na zabezpečení církevních památek z klášterů (archivů, knihoven, obrazů a sbírek) – uvádí mj. kompletní seznam tří variant komise odborníků pro jednotlivé vyjmenované okruhy památek (pracovní varianta návrhu datována 9. 5. 1950) a další.

³³⁴ Zpráva o provádění akce vyklizování klášterů v roce 1950, Zdeněk Fierlinger, 26. 1. 1953 – opis tištěn v: Kaplan, K.: *Akce K. 2.* část, s. 100–111, zde s. 106.

³³⁵ NA, fond č. 852, kart. č. 82, inv. č. 108: IV. odbor SÚC, návrh F. Knotteho na využití bohoslužebných předmětů a devocionálních předmětů získaných v akci VK, 10. 8. 1950.

i hodnotné předměty vybrané kulturní komisí do muzeí a galerií, neboť nový uživatel, jemuž byl ten který klášter přidělen, naléhal na rychlé vyklizení objektů.³³⁶

Nedostatky, které postupně likvidační oddělení Náboženské matice odhalilo, plynuly podle Fierlingerovy zprávy hlavně ze špatné komunikace, rozdělení pravomocí a koordinace práce mezi F. Hubem a F. Knottem (přednostou IV. odboru SÚC) a památkovým referentem IV. odboru SÚC J. Márou.³³⁷ Další střety ohledně kompetencí probíhaly mezi ředitelem Charity Haasem a přednostou Knottem. Zdeněk Fierlinger ve své zprávě přiznává, že mnozí zaměstnanci Charity se dopouštěli krádeží různých předmětů a kritizuje též volbu zmocněnců SÚC, z nichž mnozí byli nespolehliví a přímo zavinili nebo připustili různé drobné krádeže většinou z osobních věcí řeholníků nebo drobného inventáře či potravinových zásob kláštera.³³⁸ Tak byl například rozsudkem nižšího vojenského soudu v Brně ze dne 3. února 1950 odsouzen strážmistr SNB Oldřich Čalkovský z Brna, protože dne 4. května 1950 „*konaje domovní prohlídku v klášteře benediktinů v Rajhradě, ponechal si 5 láhví s lihovinami a 4, slovy čtyři zlaté Rakousko-Uherské desetikoruny*“.³³⁹

Podle výše uvedené souhrnné zprávy KNV Brno (Zpráva o vyklizených kláštorech Brněnského kraje) byla na základě výnosu SÚC z 8. května 1950 ke zhodnocení uměleckých předmětů v kláštorech v kraji zřízena tato komise: Jaroslav Krejčí a Josef Mikeščík (zástupci SÚC z církevního oddělení KNV v Brně), dr. Karel Vetterl (ředitel Univerzitní knihovny v Brně),

³³⁶ Zpráva o provádění akce vyklizování klášterů v roce 1950, Zdeněk Fierlinger, 26. 1. 1953 – opis tištěn v: Kaplan, K.: *Akce K. 2.* část, s. 100–111.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Tamtéž. Z rozhovoru s pamětnicí akce: „*V klášteře jsem byla se známými hned potom, co je (řeholníky pozn. ER) odvezli – postele byly ještě teplé, jak je z nich estébáci násilím vytahovali a odváželi. (...) Vzal jsem si tam takovou malou knížečku, co ležela na zemi. (...)*“ – Rozhovor s M. S. (roč. 1922) z 20. 2. 2012, údaje o respondentce v archivu autorky. O podobně dramatické variantě přepadu kláštera lze ovšem důvodně pochybovat (srov. dokumenty citované výše, zejm. pozn. 324). Řeholníci byli mj. o chystané akci informováni den předem podle výše zmíněných instrukcí pro krajské církevní tajemníky, jak potvrzuje záznam v rajhradské obecní kronice: „*Den před tím byli opat kláštera, převor a rada Vojtěch Horák povoláni do Prahy k úřadu pro církevní záležitosti a tam krátce informováni o rozhodnutí vlády, klášter zrušit, ponechat v Rajhradě P. Karla Musila jako faráře a P. Josefa Holzmanna jako kaplana a také i na klášterních farážích ponechat ostatní členy řádu. Po této instrukci byli zavezeni domů. (...)*“ – SOKA Brno-venkov, C-108, inv. č. 10b: Pamětní kniha městýše Rajhradu k roku 1950, s. 185.

³³⁹ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. cirk/99: ONV v Židlochovicích Náboženskému fondu v Praze ve věci čtyř zlatých mincí – zaslání, opis ze dne 14. 2. 1951. Ukradené mince byly předány ONV v Židlochovicích, jenž je zaslal Náboženské matici.

dr. Karel Krejčí (přednosta obrazárny Moravského muzea jakožto odborník na obrazy a sochy), dr. Antonín Král (správce Uměleckoprůmyslového muzea v Brně jako odborník na tzv. užité umění).³⁴⁰

Inventární soupisy movitých věcí nalézajících se v klášteře (podepsané členy uvedené kontrolní komise) byly sepisovány svědomitě, podle pokynů. Datovány jsou v rozmezí 4. května (nařízený soupis lůžkovin, popis typu a stavu postelí) – 1. června 1950. Dochovaly se podrobné seznamy, systematizované podle jednotlivých pokojů a dalších místností kláštera³⁴¹ včetně chodeb, schodišť či skladu krmiva nebo skladu ovoce, zahrnující předměty od uměleckých (obrazy – uvádí velikost a laický popis námětu, např. „*starý muž před sebou lebku na stole*“), přes nábytek (prádelníky, postele), až po běžné věci domácího zařízení (záclony, lustry, koberce, noční nádoby). Objevují se tu různé úsměv vzbuzující položky jako „*nočník porculánový*“, „*dřevěný přístroj pro neznámý účel*“, „*vycpaný bažant na větvi*“, „*I rozprašovač, nemoderní*“, „*regál na knihy s obsahem knih*“; pověřeníce patrně zaujal též „*dívčí portrét s hlubokou dekoltáží*“ v pokoji č. 6 na prelaturě.³⁴² Seznamy jsou velmi podrobné, u domácích textilií uvádějí často např. rozměry nebo popis vzoru, u nábytku stav opotřebení a zaznamenávají skutečně i takové bezcenné drobnosti jako byla například „*I menší háčkovávaná dečka*“ v pokoji č. 9 nebo „*I cedítka*“ v pokoji č. 15 či dokonce „*I gumová hubka v bakelitové misce*“ v pokoji č. 23 konventu, jenž byl pokojem pátera Vojtěcha Horáka.³⁴³

Další seznamy z rajhradského kláštera benediktinů zachycují předměty předané SÚC podle rozpisu celkem ve čtyřech bednách – jedná se o drobné předměty tzv. uměleckého řemesla z drahých kovů nebo drahým kovem povrchově upravené (předměty bohoslužebné, ale i nádobí jako konvičky, příbory, podnosy aj. nebo např. hodinky, tabatěrky či mince a pamětní medaile).³⁴⁴ Ohledně účetních knih kláštera byla komise nucena podat neuspokojivou zprávu, neboť se jí nepodařilo aktuální doklady klášterního

³⁴⁰ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. cír/99: Zpráva o vyklizených klášteřích Brněnského kraje, bez data, opatřeno dodatečně razítkem s denním datem 6. 6. (19 dopl. ER)50.

³⁴¹ Včetně splachovacího záchoda, kde se podle soupisu nacházely: „*I podstavec na stěnu se svícnem, I elektrický teplomet, I rohožka, I nízká stolička dřevěná a I skříňka na toaletní papír*“. O tom, že členové komise postupovali skutečně zodpovědně, svědčí i údaje jako např. „*elektrický nefungující zapalovač*.“ – ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené.

³⁴² Zatímco ikonografie obrazů pověřencům až na výjimky zjevně unikala, naopak bohoslužebné předměty byli schopni pojmenovávat přesně: stoly, monstrance, cingule k dalmatikám, pluviály, alby, rochetky, tunicelli, humerale, corporale a další.

³⁴³ ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené.

³⁴⁴ Tamtéž. (Ověřené kopie ze SOkA Brno-venkov, A-4, srov. pozn. 305).

účetnictví nalézt a opat kláštera je informoval, že klášter v roce 1950 nevedl žádné účetní knihy. Poslední pokladní kniha kláštera, kterou komise našla, byla dovedena do konce července 1949 a inventární kniha byla skončena v roce 1948.³⁴⁵ Zároveň komise ve svém Protokolu o vykonané revizi v klášteře Benediktinů v Rajhradě z 8. června 1950 vyjádřila – ostatně jistě oprávněně – přesvědčení, že „*správa kláštera (...) pomocné knihy před příchodem kontrolní komise zničila*“.³⁴⁶

Ze dne 8. června 1950 pochází Protokol o uměleckoprůmyslových předmětech, sepsaný na základě vyjádření a hodnocení PhDr. Antonína Krále, ředitele UMPRUM v Brně, podle kterého je většina uměleckoprůmyslových předmětů „*velmi kvalitní úrovně*“.³⁴⁷ K protokolu byl připojen podrobný seznam předmětů, systematizovaný opět podle jednotlivých prostor kláštera, čítající celkem třináct stran.³⁴⁸ Následně byl ještě vyhotoven seznam, v němž byly tyto předměty, opět na základě původní lokace v budovách konventu, roztríděny podle své hodnoty (skupina I. – předměty širšího významu, hodnoty nadprůměrné až průměrné, skupina II. – předměty lokálního významu, kvality podprůměrné).³⁴⁹ Dále je dochován protokol s vyjádřením K. Vetterla o knihovně, obsahující mj. doporučení, aby byl uchován hlavní knihovní sál, jenž je „*umělecko-historický celek, jeden z nejkrásnějších na Moravě*“.³⁵⁰ Pro účely rajhradské fary byly vyčleněny a předány hudební archiválie a bohoslužebná roucha nalezené v klášteře a další drobnosti, jež mohly posloužit při běžném provozu farního úřadu. Farářem v Rajhradě ostatně zůstal benediktin P. Karel Musil.³⁵¹

S předáváním některých předmětů různým institucím se začalo prakticky obratem. Tlak na rychlé vyklizování klášterů byl obecně velký, neboť bylo třeba je urychleně předávat novým uživatelům. To sice nebyl přímo případ rajhradského kláštera benediktinů, s jehož vhodným využitím,

³⁴⁵ Tamtéž: Protokol sepsaný dne 6. května 1950 v klášteře Benediktinů v Rajhradě o stavu účetních knih a dokladů kláštera.

³⁴⁶ Tamtéž: Protokol o vykonané revizi v klášteře Benediktinů v Rajhradě z 8. června 1950. Viz obr. 43.

³⁴⁷ Tamtéž: Protokol sepsaný dne 8. června 1950 v klášteře Benediktinů o uměleckoprůmyslových předmětech.

³⁴⁸ Tamtéž (xerokopie archiválií). Některé originály v NA, fond č. 852, kart. č. 85, inv. č. 109, další lze předpokládat v SOkA Brno-venkov, A-4, srov. pozn. 305. Za zmínku také stojí, že tyto soupisy byly pořizovány na hlavičkový papír opatství (z rubu soupisu opatřený erbem kláštera).

³⁴⁹ ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené.

³⁵⁰ Tamtéž: Protokol o knihovně, 10. 7. 1950.

³⁵¹ Tamtéž: Protokol o převzetí hudebních archiválií z kláštera benediktinů v Rajhradě pro účely farního kostela v Rajhradě; Prohlášení o nález a předání rouch za přítomnosti zmocněnce SÚC Karla Chmela.

jak se dále ukázalo, měla státní správa, vzhledem k rozsáhlosti a míře devastace areálu, jenž byl nadto nemovitou památkou, poněkud problém, snaha objekt co nejdříve vyklidit však byla patrná i zde.

Předávání předmětů probíhalo postupně, tudíž pro každou z nabývajících institucí existuje několik následně vyhotovených seznamů jí postoupených movitých věcí. Celkově šlo o tisíce položek. Umělecké předměty různé kvality získalo několik, převážně moravských, kulturních institucí. Obrazárna Moravského zemského muzea získala přes 500 kusů obrazů a soch, a dále též kresby a grafiky.³⁵² Uměleckoprůmyslové muzeum v Brně postupně převzalo další stovky předmětů odpovídajících svým charakterem zaměření tohoto muzea. Zkrátka ovšem nepřišlo ani Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze (více než 500 evidovaných kusů), celou historickou knihovnu převzala do své správy Zemská univerzitní knihovna v Brně³⁵³ (tedy její nadřízené Ministerstvo školství, věd a umění, od roku 1953 Ministerstvo školství – to ovšem obdrželo i některé další drobnější předměty: prsteny, medaile, pectorály, monstrance), některé obrazy putovaly do pobočky Národní galerie v Kroměříži a hudební nástroje a noty do hudebního oddělení Moravského zemského muzea. Vlastivědné muzeum v Rajhradě (Muzeum pro Rajhrad a okolí v Rajhradě) obdrželo mj. některé knihy (bez historické hodnoty, duplikáty),³⁵⁴ ale též mobiliář jako záclony, vitríny, židle, a samozřejmě různé drobné muzejní předměty nepříliš vysoké hodnoty, jež by spíše v mnoha případech bylo možno označit za kuriozity, jako byla lidská lebka, staré fotografie, či „jeden vybuchlý granát z fronty“.³⁵⁵ Svůj díl získalo též Okresní vlastivědné muzeum v Židlochovicích. Mnohé položky seznamu věcí pro toto muzeum však působí poněkud tristním dojmem: „*urazená hlavice sloupu kloubového vzhledu*“, „*2 skleněné obrazy rozbité*“,

³⁵² Tamtéž: Přidělení obrazů z kláštera benediktinů v Rajhradě, 1. 9. 1950: Přidělení bylo učiněno s poznámkou, že „*uvedené předměty zůstávají majetkem Náboženského fondu v Praze*.“ Předměty pro Moravské zemské muzeum vybral dr. K. Krejčí, člen odborné komise a přednosta obrazárny Moravského zemského muzea.

³⁵³ Tamtéž: Protokol sepsaný dne 24. října 1950 v Rajhradě o předání, případně převzetí klášterní knihovny Benediktinů tamtéž. (Všechny cenné knihy byly přemístěny do hlavního knihovního sálu, staré tisky byly nachystány k převezení do trezorů Zemské univerzitní knihovny, ostatní bylo ponecháno na místě. Univerzitní knihovna převzala do správy i knihovní mobiliář.)

³⁵⁴ Tamtéž: Protokol o předání knih Vlastivědnému muzeu v Rajhradě, 24. 10. 1950. Šlo o knihy z osobního majetku řeholníků, nikoliv o části historicky cenné klášterní knihovny – srov. MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. církv/99: Církevní oddělení KNV Brno, Klášterní knihovny – přejímání a vyřídění (1. 11. 1950).

³⁵⁵ ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené: Seznam předmětů, které převzalo Vlastivědné muzeum pro Rajhrad a okolí, 24. 10. 1950. V seznamech se však objevují i obrazy z 18. a 19. století, nepochybně nevalné kvality – Tamtéž: Seznam obrazů a plastik vyříděných v klášteře Benediktinů v Rajhradě, které se svěřují museu pro Rajhrad a okolí v Rajhradě.

„poškozený malý globus“, „skořábka (!) kraba na dřevěné desce“, „rozbité hodiny“, „1 ptačí hnízdo na větvi“, „cínová odměrka bez víka“, „1 vycpaná straka“ a další podobné „cennosti“.³⁵⁶ Některé knihy získala ještě Veřejná obecní knihovna v Rajhradě a Novinářský studijní ústav v Praze (časopisy).³⁵⁷

Obyčejné předměty – nábytek a jiný domácí mobiliář byly převáděny na různé další instituce. Tak například různé kusy nábytku, textilií, svítidel nebo rádia převzal okresní výbor KSČ v Židlochovicích,³⁵⁸ něco později do svého vybavení odkoupily další instituce, jako například Archeologický ústav ČsAV pobočka Brno nebo Moravské zemské muzeum. Poslední marginální kapitolou byly předměty z klášterů „dané do užívání soukromníkům“, jako např. koberce, hudební nástroje atd. S touto praxí souvisí i poněkud tragikomický dopis někdejšího zmocněnce SÚC Karla Chmela, adresovaný 11. prosince 1950 přímo Zdeňku Fierlingerovi. K. Chmel si zakoupil z majetku benediktinského kláštera několik předmětů, hlavně nábytek. Náboženský fond mu však následně sdělil, že koupí neschvaluje a že musí dané předměty vrátit. Chmel se dožadoval pochopení ministra, neboť si již tyto předměty odvezl do svého bytu a „Židlochovice jsou město, jako větší ves a kde kdo ví, že jsem předměty docela otevřeně převážel do svého bytu. Je však na pováženou, jak na tyto občany, kteří nejsou příliš pokrokovými, bude působit jev, až budu ze svého bytu stěhovat předměty na dráhu a odesílat do Prahy“.³⁵⁹

³⁵⁶ Tamtéž: Seznam věcí převzatých Okresním muzeem v Židlochovicích z tak zv. musea v klášteře Rajhradském, 19. 6. 1950. Že si o hodnotě převzatého inventáře nedělal iluze ani zástupce musea, svědčí poznámka na konci soupisu: „Veškeré převzaté předměty jsou ve špatném, nábytek pak v chatrném a rozviklaném stavu.“ Muzeum dále obdrželo další předměty z vlastního původního vybavení kláštera, vesměs podobné nebo jen o málo větší hodnoty i kvality (to se týkalo samozřejmě též např. obrazů, jež byly muzeu přenechány poté, co si hodnotnější díla rozdělily jiné instituce) – Tamtéž: Seznam věcí, které byli (!) vydány dne 14. 7. 1950 s. JUdr. (!) Dezortovi správci okresního musea v Židlochovicích; další seznamy – Tamtéž.

³⁵⁷ Tamtéž: Inventurní seznam pro základní prostředky k 1. lednu 1954, schovací smlouvy – dokument Náboženské matice z 12. 10. 1954.

³⁵⁸ Tamtéž: Protokol o převzatém a zároveň řádně soudně odhadnutém inventáři z jmenovaného kláštera, 27. 10. 1950.

³⁵⁹ Tamtéž: Dopis místopředsedy ONV Židlochovice Karla Chmela Zdeňku Fierlingerovi z 11. 12. 1950 (viz obr. 44) a odpověď na něj z 4. 4. 1951, již Náboženský fond vyřídil žádost kladně – Tamtéž. Že Chmelovy obavy byly opodstatněné, svědčí pozdější poznámka v rajhradské obecní kronice: „Chmel byl v roce 1955 raněn mrtvicí následkem přílišného požití alkoholu a zemřel. Tenkrát mnoho rajhradských občanů i občanů z okolních obcí si se zadostiučiněním řeklo: ‚Dobře se mu stalo!‘“ – SOKA Brno-venkov, C-108, inv. č. 10b: Pamětní kniha městyse Rajhradu k roku 1950, s. 186.

Teprve v roce 1953 v rámci nařízené revize však začaly být předměty zpětně oceňovány a znovu sepisovány.³⁶⁰ Z dochovaných dokumentů je též patrné, že některé „konkurenční“ instituce na sebe v rámci procesu přerozdělování tohoto majetku nevražily a také, že ani různé vyčerpávající seznamy a protokoly o majetku postupně sepisované samozřejmě nemohly zabránit tomu, aby se předměty neztrácely nebo nebyly přidělovány některým institucím jaksi „bokem“ bez řádné evidence.³⁶¹ Také o způsobu, jakým byla odhadována cena jednotlivých uměleckých i jiných předmětů, lze samozřejmě mít pochybnosti. V každém případě po roce 1989 se řádu benediktinů podařilo shromáždit za účelem restitucí movitého majetku doklady pro to, aby mohl žádat navrácení těchto předmětů v celkové hodnotě 3 633 084 Kč.³⁶²

Návrh na postup přidělování (vyklizených) venkovských klášterů byl předložen na poradě náměstků SÚC 15. května 1950. Krom klášterů, které si vybere pro své účely SÚC (budou sloužit pro přeškolení kněží a řeholníků, pro rekreaci (!) kněží a řeholnic nebo jako rezerva pro další internaci kněží), budou „*ostatní venkovské kláštery zařazeny do dislokačních plánů ostatních KNV, které však budou upraveny podle pokynů vl. dislokační komise tak, aby mohly být respektovány celostátní zájmy ústředních úřadů. KNV budou povinny k těmto pokynům přihlížet*“.³⁶³ Rozhodování vládní dislokační komise probíhalo na podkladě informací ohledně stavu získaných objektů vzhledem k zmíněným „celostátním zájmům ústředních úřadů“. Zhodnocení stavu budov benediktinského kláštera v Rajhradě sepsané 24. května 1950 vyznívá z tohoto hlediska poměrně neperspektivně: „*V přízemí jsou místnosti chladné a vlhké a nehodí se z větší části k obývání. Pokoje v I. poschodí jsou studené, avšak suché a zdravotně vyhovující. (...) Budovy kláštera jsou vzhledem ke svému stáří a válečným událostem ve velmi*

³⁶⁰ Protokoly Náboženské matice – Deposita z let 1953 a 1954, uvádějící znovu, které jednotlivé položky byly konkrétní instituci předány, s popisem jejich materiálu, fyzických rozměrů a konečně též oceněním – xerokopie uloženy v ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené.

³⁶¹ ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené: Odpověď Vlastivědného muzea v Rajhradě Chrámovému družstvu – likvidačnímu oddělení (12. 6. 1953) ve věci dohledávání a evidence přidělených předmětů z rajhradského kláštera, z níž jasně vysvítají nesrovnalosti, k jakým při vyklizování kláštera docházelo – viz obr. 45 a Tamtéž: Informace o stavu předmětů uložených v muzeu v Rajhradě a Židlochovicích, které podal 8. 2. 1955 Náboženské matici okresní církevní tajemní v Židlochovicích – viz obr. 46, které naznačují, že spory mezi Vlastivědným muzeem pro Rajhrad a okolí a Okresním vlastivědným muzeem v Židlochovicích ohledně movitostí z rajhradského kláštera pokračovaly ještě i roku 1955 a s nimi i – nepochybně nakonec marné – dohledávání některých předmětů.

³⁶² Tamtéž: Potvrzení břevnovského převora P. Prokopa Siostronka, že převzal od Náboženské matice v Praze seznamy movitostí v celkové uvedené hodnotě (20. 11. 1991).

³⁶³ NA, fond č. 852, kart. č. 82, inv. č. 108: SÚC, návrh pro poradu u náměstků dne 15. 5. 1950.

špatném stavu a opravy by vyžádaly investice ve výši asi 15 000 000 Kčs včetně opravy kostela.³⁶⁴ (...) Zvláště jsou poškozeny: velká knihovna a chodba v konventě, kde při deštích zatéká. Také střecha je ve velmi špatném stavu a je nutno ji co nejdříve spraviti.“ Několik konventních místností dostal do pronájmu Archiv KNV Brno k uložení spisů.³⁶⁵ KNV Brno ve vyžádaném návrhu na využití budov nejprve navrhoval jejich přidělení pro svůj zdravotní referát. Další postupně uvažovanou možností bylo přemístit sem Ústav choromyslných z Prahy-Bohnic, a tedy přidělit budovy Ministerstvu zdravotnictví. Samotný SÚC v jedné fázi rozhodování plánoval zřídit v klášteře „katolické středisko pro Moravu, pokud se týče soustředění církv. archivů a umělecky cenných věcí z vyklizených klášterů, dále jako rezervu pro zřízení dalšího internačního kláštera“.³⁶⁶

Vládní dislokační komise rozhodla o využití benediktinského kláštera v Rajhradě dne 11. července 1950.³⁶⁷ Úřad předsednictva vlády sděluje 17. července 1950 KNV Brno ohledně rajhradského kláštera benediktinů, že „tento klášter má být event. použit pro vymístění určité instituce z Prahy. Ministerstvo národní obrany po přezkoumání sdělí vládní dislokační komisi, zda objekt pro tento účel vyhovuje. V záporném případě přiděluje se ministerstvu národní obrany pro jeho účely“.³⁶⁸ Nicméně ještě 19. října 1950 však byla patrně stále ve hře varianta, že klášter připadne Ministerstvu zdravotnictví pro Ústav choromyslných z Prahy-Bohnic.³⁶⁹ V objektu kláštera byla krom spisů archivu KNV Brno na základě rozhodnutí kulturní komise SÚC z 24. října 1950 ponechána také klášterní knihovna.³⁷⁰

³⁶⁴ Údaj poskytl komisi opat kláštera P. V. Pokorný.

³⁶⁵ ABOR, kart. Předávací protokol: ONV Židlochovice, Situační zpráva o stavu budov kláštera Benediktinů v Rajhradě, 24. 5. 1950.

³⁶⁶ NA, fond č. 852, kart. č. 82, inv. č. 108: Přidělení uvolněných budov klášterů, podepsán Josef Plíhal, náměstek ministra, příloha, 1. 6. 1950. (Žádost SÚC o přidělení vybraných klášterů z kraje Brno).

³⁶⁷ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sign. č. církv/99: Náboženský fond (Maticce) pro KNV v Brně v reakci na návrh KNV ohledně využití budov kláštera pro zdravotní referát KNV Brno sděluje, že komise již rozhodla přidělit objekty jinému než navrhovanému vlastníkově (toho však neuvádí). Návrh církevního oddělení KNV Brno na využití budov – Tamtéž.

³⁶⁸ Tamtéž: Úřad předsednictva vlády Krajskému národnímu výboru v Brně, 17. 7. 1950.

³⁶⁹ Tamtéž: KNV v Brně pro SÚC, Mužské kláštery v Brněnském kraji – situace. U kláštera Benediktini Rajhrad v kolonce „komu přidělen“ uvedeno Ministerstvo zdravotnictví s poznámkou „dosud nepřevzal.“ Podle materiálů KNV k tomuto rozhodnutí dislokační komise mělo dojít 22. 7. 1950 – Tamtéž. Mohlo však též jít pouze o váznutí komunikace mezi úřady, což by bylo po poněkud chaotických a rychlých změnách rozhodnutí pochopitelné.

³⁷⁰ Tamtéž: Náboženský fond církevnímu tajemníkovi KNV Brno ve věci Rozhodnutí odb. komise SÚC o knihovnách. Historická knihovna zůstala v klášteře až do 70. let 20. století, kdy teprve byla přestěhována do depozitářů Univerzitní knihovny v Brně.

Dne 13. září 1951 konečně oznamuje přednosta sekretariátu Ministerstva obrany Josef Fišer církevnímu tajemníkovi ONV Židlochovice, že Ministerstvo obrany žádá o přidělení objektů benediktinského kláštera pro účely vojenské správy, sděluje, že k přemístění ústavu z Bohnic do Rajhradu nedošlo pro nevyhovující stavební stav kláštera, a žádá, aby s objektem kláštera nebylo nijak disponováno.³⁷¹ Následně byl okresnímu církevnímu tajemníkovi v Židlochovicích dán pokyn k uvolnění kláštera do 9. října 1951 (ve lhůtě 3 dnů).³⁷² Tuto lhůtu nebylo možno dodržet, a to z praktických důvodů: v klášteře bylo totiž uskladněno obilí...³⁷³ „MNO poznamenává, že objekt potřebuje se vším urychlením pro ubytování branné moci a trvá bezpodmínečně na neprodleném jeho odevzdání a uvolnění.“³⁷⁴ Problém ovšem spočíval v tom, že objekty kláštera byly v takovém stavu, že ono avizované ubytování branné moci v nich, rozhodně z dlouhodobého hlediska, nebylo tak jako tak možné. Máme sice dochovány zprávy, že vojáci v klášteře topili starým nábytkem, tudíž tam po nějakou dobu ubytováni byli, dlouhodobě ovšem nikoliv.³⁷⁵

Ještě na začátku roku 1952 odpovídá církevní oddělení ONV Židlochovice Náboženské matici na její dotaz ohledně provedení předání a konečného vyklizení (likvidace inventáře) objektů benediktinského kláštera v tom smyslu, že obilí podle pokynů z kláštera sice urychleně vyklidili a připravovali objekt k předání, avšak „když zástupci MNO shlédli pak vnitřek kláštera, zastavili započaté opravné práce a k dalšímu jednání se nedostavili. (...) Teprve tento týden dostavil se do druhého kláštera (Těšitelek BSJ pozn. ER)³⁷⁶ opět zástupce voj. správy (...).“ Dokument pokračuje sdělením, že budovu kláštera Těšitelek již vojenské správě úředníci předali, co

³⁷¹ NA, fond č. 852, kart. 85, inv. č. 109: Josef Fišer, předseda sekretariátu MNO Okresnímu národnímu výboru v Židlochovicích. Příslušná žádost MNO Tamtéž: MNO ve věci Rajhrad – klášter benediktinů, přidělení MNO pro účely vojenské správy, Úřadu předsednictva vlády, 8. 9. 1951.

³⁷² Tamtéž: MNO ve věci Rajhrad u Brna – převzetí kláštera.

³⁷³ Tamtéž: MNO ve věci Rajhrad u Brna – klášter Benediktinů – přidělení voj. správě – převzetí, na vědomost SÚC, 22. 9. 1951. (Tato informace poněkud překvapí vzhledem ke stavu budov stížených vysokou vlhkostí – srov. pozn. 365.)

³⁷⁴ Tamtéž: MNO Okresnímu národnímu výboru Židlochovice ve věci jako viz výše, 29. 9. 1951.

³⁷⁵ Zpráva Vlastivědného muzea v Rajhradě Chrámovému družstvu – ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené. Ohledně zasklených skříní, o které žádali, zástupci muzea konstatují, že nedostali nakonec nic, „ač skříní tam bylo dost, až s tím vojáci topili.“ (Srov. pozn. 361). Jedná se o zprávu z června roku 1953 – vzhledem k tomu, že první složky armády (53. PTP) přišly do Rajhradu v březnu roku 1952, lze se domnívat, že vojáci byli přechodně v klášteře ubytováni a prováděli základní přípravu budov na jejich další využití.

³⁷⁶ Blíže viz v další části textu.

se týče „inventáře od benediktinů“, o ten vojenská správa zájem nemá.³⁷⁷ Patrně se ovšem nebudeme příliš mýlit, budeme-li ze znění uvedených dokumentů a průtahů provázejících jednání se zástupci MNO ohledně převzetí kláštera benediktinů vyvozovat, že vojenská správa neměla příliš velký zájem nejen o inventář těchto budov...

Ministerstvo národní obrany přesto nakonec objekt benediktinského kláštera v Rajhradě převzalo a využití pro něj našlo. Budovy starobylého benediktinského opatství se na dalších téměř čtyřicet let přeměnily na tzv. „Dolní klášter“, skladovací objekt vojenské posádky Rajhrad.

II. Posádka Rajhrad a tzv. „Horní“ a „Dolní klášter“ (1952–1989)

Další řeholní komunitou žijící v Rajhradě byly od roku 1924 sestry Těšitelky Božského Srdce Ježíšova (BSJ), které sem přišly z Brna, kde jejich počet po oficiálním schválení kongregace papežem Benediktem XV. (roku 1915) rychle narůstal. Sestry, jejichž praktická činnost navenek se orientovala na pomoc nemocným a trpícím (zejména na péči o nemocné a staré lidi přímo v rodinách), vystavěly svůj klášter na opačném konci obce, než se nacházel konvent benediktinský.³⁷⁸ Také klášter Těšitelek utrpěl v závěru druhé světové války značné škody, sestry však dokázaly, na rozdíl od benediktinů, budovy v krátké době opravit, resp. znovu vystavět, a tak v době kolem roku 1950 tvořil jejich rajhradský mateřinec³⁷⁹ ucelený

³⁷⁷ ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené: Náboženská matice v Praze pro ONV Židlochovice ve věci zaslání předávacího protokolu a zprávy o odprodeji inventáře, 15. 1. 1952 a odpověď ONV Židlochovice z 1. 2. 1952 – Tamtéž.

³⁷⁸ Klášter byl postaven v letech 1924–1929 jako novostavba. K náplni činnosti Těšitelek viz např. Výroční zpráva kongregace Těšitelek BSJ – Sester chudých nemocných v Rajhradě za rok 1948, shrnující počty ošetřených nemocných všemi filiálkami, typy poskytované péče, úspěšnost léčby atd. Kongregace byla členskou složkou katolické Charity. – SOKA Brno-venkov, N-110, kart. č. 54, inv. č. 336.

³⁷⁹ Kongregace měla na území Čech a Moravy dalších čtrnáct filiálních domů – <http://www.sestrytesitelky.eu/historie/> (citováno dne 21. 11. 2012). Úřední záznam z doby před započítáním soustřeďování eviduje tyto řeholní domy Těšitelek a počty řeholnic v nich: Rajhrad (50 řeholnic), Brno (10), Tišnov (5), Velké Meziříčí (5), Telč (5), Břeclav (6), Vyškov (5), Ostrava – diecéze Olomouc (7), Slezská Ostrava – diecéze Vratislav (5), Praha II. (7), Praha-Kobylisy (5), Kolín (7), Hradec Králové (4), Pardubice (7), Choceň (4) a Poděbrady (4). Dohromady tedy 136 řeholnic (dokument chybně uvádí součet 138) – MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sign. č. církJ/99. (Jiný nedatovaný soupis pořízený ONV Židlochovice uvádí pro Rajhrad 53 sester – Tamtéž.)

komplex několika budov obehnaných zdí, po stavebně technické stránce ve velmi dobrém stavu.³⁸⁰ A právě tento fakt se jim a jejich klášteru v brzké době stal osudným.

Poté, co se státní moci podařilo zlikvidovat komunitní život mužských mnišských řádů, zaměřila svoji pozornost i na řády a kongregace ženské. Akce vyklizení ženských klášterů následovala brzy po Akci K, opět v několika vlnách. Již v dubnu 1950 začala „církvní šestka“ pracovat na plánech postupného soustřeďování řeholnic a jejich pracovního využití, v červenci 1950 předložil SÚC předsednictvu ÚV KSČ konkrétní návrh provedení akce v několika etapách – vyklizení vybraných klášterů mělo být provedeno co nejrychleji, neboť o některé konventní budovy projevil eminentní zájem Ministerstvo národní obrany. Do vybraných klášterů, které se měly stát soustřeďovacími středisky, byly za tímto účelem dosazeny spolehlivé zmocněnkyně (nejčastěji z dělnických profesí) – v případě rajhradského domu Těšitelek se jimi stalo hned několik zaměstnankyň Zbrojovky Brno: Marie Tinclová (působila v Rajhradě 11.–15. září 1950), Anežka Letáková (11.–13. září 1950), Zdena Strnadová (11.–14. září 1950) a Josefa Glosová (11.–16. září 1950).³⁸¹ Celé soustřeďování řeholnic bylo zahájeno v létě 1950 a ukončeno bylo v listopadu téhož roku.³⁸² Do rajhradského mateřince byly během září³⁸³ postupně sestěhovány sestry v počtu těsně pod 140 osob ze všech ostatních filiálních domů kongregace.³⁸⁴ Uprázdňené budovy filiálek byly postupně předávány různým úřadům.

³⁸⁰ Šlo o jednopatrový dům s kostelem v jeho středu, „po obou stranách do čtverce obytná budova kláštera“ a hospodářské budovy. Obytných místností, charakterizovaných jako „malé světničky“, bylo v klášteře celkem padesát. Kolem kláštera byla ovocná zahrada, obehnaná třímetrovou zdí – MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sign. č. Círk/99: Hlášení klášterů rajhradských vypracované při KNV Brno, nedat.

³⁸¹ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. církv/99: KNV Brno Národnímu podniku Zbrojovka Brno ve věci vyplacení nákladů (jízdné, stravné atd.) uvedeným zmocněnkyním, koncept z 21. 9. 1950.

³⁸² Tesař, Petr: *Ženské řehole v období totality*, in: Vlček, V. (usp.): *Ženské řehole*, s. 19–58. Kaplan, K.: *Stát a církev*, s. 121–122. Vaško, Václav: *Dům na skále 2*. Církev bojující 1950 – květen 1960. Kostelní Vydří 2007, s. 142–145.

³⁸³ Šlo o druhou etapu, jež proběhla ve dnech 11.–18. 9. 1950 – NA, fond č. 852, kart. č. 82, inv. č. 108: SÚC dislokační komisi Úřadu předsednictva vlády ve věci Předběžné zprávy o uvolňování klášterů v rámci soustřeďování ženských řádů, 15. 9. 1950.

³⁸⁴ Srov. pozn. 379. Podle nedatovaného Hlášení klášterů rajhradských vypracovaného při KNV Brno bylo v klášteře celkem 134 sester, včetně novic. (Jde nepochybně o počet po soustřeďení řeholnic ze všech filiálek, a tedy dokument z doby mezi zářím a říjnem 1950). – MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. církv/99. Novicek bylo celkem osm. V klášteře se ještě měly nacházet tři kandidátky – <http://www.sestrytesitelky.eu/historie/> (citováno dne 21. 11. 2012).

Snaha státní moci odstranit z veřejného života řeholnice a členky kongregací byla ovšem poněkud komplikovanější – mnohé řády přímo provozovaly různá zdravotnicko-sociální zařízení, v nichž se sestry staraly o nemocné, přestárlé, umírající či postižené osoby a zajišťovaly tak péči, kterou stát nebyl s to sám vykonávat. Tato situace se odrazila v době po zrušení ženských klášterů, kdy následovala snaha různým způsobem přeorganizovat a zajistit chod těchto zařízení s čistě sekulárním personálem.³⁸⁵ Státní aparát však brzy zjistil, že za sestry jednoduše nemá adekvátní náhradu. Byla sice vyvinuta snaha urychleně doškolovat alespoň sestry a ošetřovatelky do nemocnic, ale nakonec se státní moc smířila s faktem, že v některých typech zařízení – zejména pro těžce fyzicky i mentálně postižené osoby či v hospicích, zůstala role řeholnic nezastupitelnou.

Řeholnice přemístěné do soustředovacích klášterů (většinou v pohraničních, tedy odlehlých, oblastech) byly využívány na různé typy prací, zejména v zemědělství a textilním (případně jiném lehkém) průmyslu. Některé Těšitelky byly z Rajhradu převezeny do velkého centralizačního střediska sester v Bílé Vodě již někdy v říjnu nebo na začátku listopadu 1950.³⁸⁶ Ještě v prosinci 1950 však větší část sester v klášteře pobývala³⁸⁷ a byla zaměstnávána podle pokynů státní správy právě v zemědělství, o čemž podala podrobnou zprávu nová zmocněnkyně SÚC Josefa Švecová.³⁸⁸ O tom, že některá konečná rozhodnutí ohledně využití objektů vyklizených klášterů byla až do poslední chvíle tajena nejen před těmi, jichž se bezprostředně týkala, ale i před nižšími státními úředníky, svědčí znepokojený dopis okresního církevního tajemníka z Židlochovic z 19. února 1951, adresovaný KNV Brno: tajemník popisuje úspěšné splnění svého úkolu – zařazení sester do pracovního procesu v zemědělství (sestry byly při práci ve státních statcích a JZD hodnoceny velmi kladně) i celkově klidnou situaci v klášteře a jeho okolí a apeluje, aby byly Těšitelky ponechány v Rajhradě.³⁸⁹ Přitom

³⁸⁵ Plány na redukcí nemocnic a sociálních ústavů s řeholním personálem až po jeho úplné odstranění z kontaktů s veřejností viz: NA, fond č. 852, kart. č. 82, inv. č. 108.

³⁸⁶ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. církv/99: KNV Brno Náboženskému fondu (Matici) ve věci Přemístění řeholnic – výlohy (17. 11. 1950) žádá proplacení účtu za „odvoz kláš. sester z Rajhradu do Bílé Vody“, který zajistil cukrovar v Židlochovicích, a to ve výši 8 943 Kčs a 90 hal.

³⁸⁷ O místech pobytu a činnosti sester v následujících letech po jejich vyhnání z rajhradského mateřince viz: <http://www.sestrytesitelky.eu/historie/> (citováno dne 21. 7. 2012)

³⁸⁸ NA, fond č. 852, kart. č. 85, inv. č. 109: Josefa Švecová, Zpráva o návštěvě řeholnic v Rajhradě, prosinec 1950 (denní datum nečitelné).

³⁸⁹ Tamtéž: Církevní oddělení ONV Židlochovice pro KNV Brno, 19. 2. 1951 ve věci Klášter těšitelék – zpráva. (Tato zpráva byla brněnským krajským církevním tajemníkem přeposlána 27. 3. 1951 na SÚC do Prahy „k informaci a event. dalšímu opatření“ – Tamtéž.) Viz obr. 47.

podle materiálů KNV Brno bylo o přidělení objektů pro účely MNO rozhodnuto již 3. října 1950.³⁹⁰ Ještě 12. dubna 1951 sděluje SÚC Josefě Švecové, aby pokračovala v činnosti „*referentky náboženského fondu pro soustředovací klášter v Rajhradě*“ podle udělených směrnic a klášter pravidelně navštěvovala.³⁹¹ Teprve 22. října 1951 konečně obdrželo církevní oddělení ONV Židlochovice z Ministerstva národní obrany tajné oznámení o přidělení kláštera Těšitelek pro účely MNO, kteréžto objekty „*v nejbližších dnech převezme Zástupce Vojenské stavební správy v Brně*“.³⁹² Konvent sester Těšitelek BSJ se pro armádu stal tzv. „Horním klášteřem“.³⁹³

Na základě zjištěných skutečností se lze domnívat, že Ministerstvo národní obrany by objekty benediktinského kláštera v Rajhradě pro svoje využití nebylo převzalo, pokud by se v obci zároveň nebyl nacházel klášter Těšitelek BSJ, jehož konventní budovy byly předválečnou novostavbou ve velmi dobrém technickém stavu, což je činilo vyhovujícími pro účely velitelství budoucí vojenské posádky Rajhrad a velitelství jednotlivých sem dislokovaných útvarů. I pouhé nejnutnější úpravy benediktinského konventu tak, aby mohl sloužit alespoň jako skladovací objekt se základním provozně-technickým vybavením a nutným bezpečnostním zajištěním, stály armádu nemalé úsilí a investice. Prováděné stavební práce se omezovaly jen na nejnutnější úpravy a opravy permanentně havarijního stavu budov, které nikdy za celou dobu armádního využití nebyly z hlediska nároků na skladovací prostory vyhodnoceny jakožto vyhovující. Veškeré tyto stavební úpravy musely nadto být konzultovány s Památkovým ústavem a musel být brán ohled na další subjekty, které na využívání budov a přilehlých pozemků bývalého benediktinského kláštera participovaly.³⁹⁴ Různé dílčí problémy

³⁹⁰ MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. cír/99: Přidělení klášterních objektů (mužských řádů) v brněnském kraji. Klášter Těšitelek je zahrnut v seznamu mužských řádů spolu s klášteřem benediktinů nejen proto, že oba objekty obdrželo MNO, ale proto, že v možnosti jejich plánovaného využití byla úzká souvislost. Schválení bezplatného převodu nemovitostí z majetku kongregace Těšitelek v Rajhradě na MNO proběhlo úředně až v roce 1956 – NA, fond č. 852, kart. č. 85, inv. č. 109: Náboženská matice SÚC ve věci Kongregace Těšitelek, Rajhrad – převod nemovitostí – schválení, 8. 6. 1956.

³⁹¹ NA, fond č. 852, kart. č. 85, inv. č. 109: Sdělení pro soudružku Josefu Švecovou, 12. 4. 1951.

³⁹² Tamtéž: MNO pro ONV Židlochovice ve věci Rajhrad u Brna – klášter Těšitelek – přidělení voj. správě, 22. 10. 1951. Mezitím byla v červenci 1951 zatčena představená kláštera S. Marie Vintrová a následně (11.–13. 6. 1952) odsouzena v procesu Mádr a spol. k sedmnácti letům vězení za velezradu. (Její vyšetřovací spis je uložen v ABS, archivní číslo 670 Brno.) Vlček, Vojtěch: *Procesy s řeholicemi v 50. letech*, in: Týž (usp.): *Ženské řehole*, s. 59–91, zde s. 90.

³⁹³ V dalším textu již budu obě označení – Horní a Dolní klášter – užívat bez uvozovek tak, jak se obvykle objevují v pramenech vojenské provenience (s výjimkou přesných citací z dokumentů, kde v případě jejich použití v originálu uvozovky zachovávám).

³⁹⁴ Například ještě v roce 1954 sídlil v budovách konventu farní úřad a KNV v Brně k situaci sděluje, že „*vojáci těžce nesou, že objekt nemohou uzavřít pro civilní obyvatelstvo, které často*

s tímto stavem související tak provázely využívání objektů Dolního kláštera po celou dobu přítomnosti armády v Rajhradě.

Objekt Dolní klášter sloužil jako sklady několika různých vojenských útvarů. Některé z nich byly v posádce Rajhrad dislokovány současně, některé se zde postupně vystřídaly a některé objekt využívaly pouze jako dočasné sklady, přičemž dislokovány byly jinde na jižní Moravě.³⁹⁵ V objektech Horního kláštera sídlilo posádkové velitelství a velitelství jednotlivých v Rajhradě dislokováných útvarů.

Vzhledem k uvedenému stavu objektů Dolního kláštera začali vojáci nejprve budovat základní technické stavby jako vodovod a kanalizaci, opravovali most a silnici, budovali nový vjezd do areálu, instalovali elektrické osvětlení. Zároveň probíhaly základní stavební úpravy budov konventu – zajištění střechy a oken, stavba různých příček a nových komunikačních tras v rámci objektu, kde se museli vypořádat s přítomností civilních subjektů, jež bylo třeba od vojenské části fyzicky oddělit.³⁹⁶

navštěvuje farní úřad v úředních záležitostech“. Zároveň navrhuje přestěhování fary do budovy „*naproti kláštera, těsně vedle kostela*“, kterážto „*stará opuštěná budova*“ však napřed musí být velkým nákladem (v odhadu 130–150 000,- Kčs) zrekonstruována, a to na náklady vojenské správy „*neboť jedině oni mají zájem, aby farní úřad byl z kláštera přestěhován*“, díky čemuž by vojáci mohli objekt pro civilisty uzavřít. – NA, fond č. 852, kart. č. 85, inv. č. 109: KNV v Brně Sekretariátu předsedy SÚC, 18. 3. 1954. Podle evidenčního listu NPÚ, územní pracoviště Brno byl benediktinský konvent v Rajhradě nemovitou památkou od 3. 5. 1958 – za informaci děkuji Mgr. Heleně Lenomarové. V přímém sousedství kláštera například ležely též stáje státního statku a zahradičtví s nově vybudovanými skleníky, posléze pozemky a některé budovy využíval podnik Agrostav a konečně v 80. letech začaly být podnikány kroky k realizaci projektu Památníku písemnictví na Moravě pod odborným patronátem Státní vědecké knihovny v Brně, umístěného přímo v jednom z křidel kvadratury.

³⁹⁵ Dne 30. 11. 1955 převzal budovu Dolního kláštera do užívání zdravotnický prapor 16. střelecké divize se sídlem v Brně (vznikla 09. 05. 1955) – ABOR, složka (=sl.) Zastavovací plán komunikace, voda a kanalizace, sign. 1/5: Vyjádření MNO k investičnímu plánu z roku 1953. (Šlo o výstavbu garáží v jižní části původní zelinářské zahrady.) Krajská vojenská ubytovací a stavební správa (=KVUSS) Brno vydala s platností od 1. 1. 1961 na podkladě jednání a posouzení stavu budov z května předchozího roku povolení k trvalému provozu – užívání skladů – Dolní klášter v Rajhradě pro 260. protiletadlovou dělostřeleckou brigádu v Brně (dislokována po celou dobu své existence 01. 10. 1956–01. 10. 1958 v Bučovicích, Kasárny Jiřího z Poděbrad) a pro 2. technický pluk (sídlicí v Rajhradě; zřízen 01. 10. 1957 z 53. technického praporu, v Rajhradě 01. 10. 1957–01. 10. 1960 – srov. dále). Povinností uživatele bylo „*údržbě objektu, jeho okolí, úpravě a využití ovocné zahrady i okrasné věnovat patřičnou péči*.“ – ABOR, sl. Most a silnice do Dolního kláštera, sign. 1/2. (Údržbou objektu se myslelo hlavně uvolnění a udržování ventilačních průduchů kvůli vysoušení, postupná výměna uhnílych trámů krovu, výměna a údržba oken, oprava fasády.) V dokumentu se opakovaně konstatuje, že objekty jsou vhodné jako sklady, pro ubytování však nikoliv. V dalším textu se budu věnovat již jen vojenským útvarům, které byly dislokovány v posádce Rajhrad.

³⁹⁶ Stavebnětechnická dokumentace KVUSS Brno, vztahující se k různým stavebním úpravám v Dolním i Horním klášteře a jejich okolí, jakož i k jiným vojenským investičním stavebním akcím v Rajhradě, byla po roce 1989 předána Benediktinskému opatství Rajhrad a je uložena v jeho archivu, zčásti se nachází v SOKA Brno-venkov, N-110.

Železobetonový most přes bývalý mlýnský náhon (přemostění bylo zničeno v závěrečných bojích války)³⁹⁷ a silnice do kláštera (spojující nový vstup do kláštera se silnicí Rajhrad – Rajhradice) byly prvními stavbami, na nichž se pracovalo. Projektová dokumentace pochází z roku 1952 (v tomto roce přicházejí do Rajhradu první vojáci),³⁹⁸ realizováno bylo obojí v průběhu následujícího roku.³⁹⁹ Před novým vjezdem byla zároveň vytvořena zpevněná plocha pro otáčení a parkování vozů vojenské techniky. Zároveň bylo instalováno venkovní osvětlení areálu (1954).

Převod objektu bývalého benediktinského kláštera z Náboženské matice na stát formou darovací smlouvy začal být projednáván teprve v roce 1959.⁴⁰⁰ Darovací smlouva mezi Náboženskou maticí a Československým státem – finančním odborem ONV Brno-venkov byla podepsána 13. března 1963 (za Náboženskou maticí) a 29. června 1963 (za ONV Brno-venkov). Ministerstvo školství a kultury její podpis schválilo 17. srpna 1963.⁴⁰¹

V areálu Dolního kláštera byly postupně budovány další praktické objekty, jako např. dva skladovací tescos (montované) baráky – každý s kanceláří a devíti skladovacími místnostmi (1953/54) včetně příjezdové cesty, kanalizace, vodovodní a elektrické přípojky k nim (1955) a garážový dvůr – objekty pro garážování, technická kontrolní stanice, studna s čerpací stanicí a s mycími plochami pro těžkou techniku – kolová vozidla (1955) či sklad pohonných hmot. Vedle stávající, památkově chráněné, brány do kláštera byl vyprojektován nový vjezd pro velká vozidla. Tyto nově projektované objekty zabraly část „*zelinářské zahrady*“ (byly situovány jižně od konventu), kterýmžto řešením bylo prý dosaženo toho, že „*umístění není*

³⁹⁷ SOKA Brno-venkov, C-108, inv. č. 10b, Pamětní kniha městyse Rajhradu k roku 1953, s. 191.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 190. Podrobně viz dále.

³⁹⁹ Napojení mostu na veřejnou komunikaci bylo shledáno za „*nezdařilé*“, ovšem jakožto nejlevnější a nejrychlejší varianta bylo schváleno a ponecháno – ABOR, sl. Most a silnice do Dolního kláštera, sign. 1/2.

⁴⁰⁰ SOKA Brno-venkov, N-110, kart. č. 54, inv. č. 339: Náboženská matice Místnímu národnímu výboru Rajhrad ve věci Benediktini Rajhrad – Převod objektu kláštera darovací smlouvou na fin. odbor – Čsl. stát, 6. 5. 1959.

⁴⁰¹ ABOR, kart. Předávací protokol: Ověřená kopie z Katastrálního úřadu v Brně, ze sbírky listin Pozemkové knihy, 7. 11. 1996. Předmětem smlouvy byly budovy konventu, další přílehlé stavby (skleník, včelín), rozvodné zařízení, stavební parcely a pozemkové parcely (zahrada, cesta). Předmětem separátní darovací smlouvy mezi Náboženskou maticí a Římskokatolickým farním úřadem v Rajhradě se stala budova kostela sv. Petra a Pavla s dřívější kapitulní kaplí, částí klášterního nádvoří a zahrady (13. 3. 1963 za Náboženskou maticí; 16. 3. 1963 za farní úřad v Rajhradě; schváleno v květnu téhož roku) – Tamtéž: Ověřená kopie z Katastrálního úřadu v Brně, ze sbírky listin Pozemkové knihy, 7. 11. 1996.

*závadou a nenaruší památkový celek“.*⁴⁰² V roce 1957 byla dobudována kanalizace pro celý areál a stavěna čistící stanice.⁴⁰³ Přestože stavba kanalizace a čistící stanice namísto nevyhovujících žump byla značně nákladná a v průběhu příprav dokumentace byly mnohé pochybnosti, zda projekt provádět, nakonec bylo rozhodnuto, že tato investice je nutná, neboť „*posádka Rajhrad bude podle rozhodnutí s. ministra národní obrany nadále používána vojenskou správou a i vzhledem na charakter součásti, která bude do Rajhradu dislokována je potřebné výstavbu kanalizace a čistící stanice provést*“.⁴⁰⁴ S tímto projektem souviselo vybudování vodovodu z Rebešovic, neboť staré přívodní potrubí bylo kapacitně i technicky nevyhovující.⁴⁰⁵ Venkovní osvětlení areálu bylo rekonstruováno ve druhé polovině 70. let (1977–80, kolaudační rozhodnutí z roku 1983), neboť podle dochovaných materiálů bylo v hrozném technickém stavu (sloupy shnilé a vedení mezi nimi uvolněné, při větru docházelo ke zkratu, světla vypálená a rezivělá) a nevyhovujícím rozmístění z hlediska ostrahy objektu.⁴⁰⁶ Průběžně probíhaly nutné drobné opravy, respektive nejvíce neodkladné zachraňovací práce, jakož i dostavby a přestavby užitkového zařízení, nutného pro každodenní provoz stále se zvětšující posádky – o některých se ještě stručně zmíníme.

Také v Horním klášteře bylo samozřejmě třeba učinit stavební úpravy, aby zde mohly fungovat kanceláře posádky a velitelství jednotlivých útvarů, a též kasárna. Tak byla například koncem 60. let v areálu kláštera vystavěna ubytovna mužstva (třípodlažní, zčásti podsklepená budova), kotelna a sklad uhlí,⁴⁰⁷ zpevněny komunikace, zbudován autopark a sklad pohonných hmot a další. Z klášterního kostela se stal kinosál.

Zároveň bylo ovšem třeba zajistit zázemí pro samotné vojáky z povolání a jejich rodiny – prioritou tedy bylo vystavět ubytovací kapacity. Odbor

⁴⁰² ABOR, sl. Tesco baráky, sign. 1/3: Technická zpráva, r. 1953; ABOR, sl. Zastavovací plán komunikace, voda a kanalizace, sign. 1/5. Obr. 48 a-b zachycuje situační plán staveb i vlastnické vztahy v rámci areálu.

⁴⁰³ ABOR, sl. Kanalizace a čistící stanice, r. 1956, sign. 1/4. Čistička byla původně dimenzována pro 200–250 osob, posléze byl projekt změněn na kapacitu 100 osob, což byl počet vojáků útvaru (zdravotnického praporu 16. střelecké divize, srov. pozn. 395), který objekt v té době (roku 1956) využíval, s možností rozšíření na původně plánovanou kapacitu do počtu 250 osob.

⁴⁰⁴ Tamtéž: Vyjádření náčelníka operačního oddělení Velitelství 2. VO, 30. 7. 1955. (Bez dalších podrobností).

⁴⁰⁵ ABOR, sl. Generální oprava vodovodu Rebešovice – klášter Rajhrad, sign. 1/1.

⁴⁰⁶ ABOR, sl. Izolační závody Brno – Rekonstrukce veřejného osvětlení, sign. 1/6.

⁴⁰⁷ ABOR, sl. Vojenské úpravy v klášteře Těšitelek v letech 1968–1988. Projektová dokumentace na stavbu ubytovny z roku 1968. Další čtyři blíže nespecifikované objekty vznikly na pozemku zahrady kláštera již před polovinou 50. let – MZA, B 124, I. a II. manipulace, kart. č. 1, inv. č. 2.

pro výstavbu KNV v Brně vydal 14. ledna 1955 stavební výměr na novostavbu šedesáti bytových jednotek pro vojenskou správu v západní místní části Matlaška, v blízkosti Horního kláštera. Projekt navázal na výstavbu 48 bytových jednotek v téže lokalitě, která v dané době již probíhala.⁴⁰⁸ Součástí projektu byly objekty občanské vybavenosti jako obchody, školka, kulturní dům aj. a též prostor nového náměstí.⁴⁰⁹ Také v této části obce vybudovala armáda pro potřeby Horního kláštera a veškeré této bytové výstavby vodovod a kanalizaci (roky 1954/56–58).⁴¹⁰ Ve druhé polovině 60. let převzal po delších jednáních vojenský vodovod a kanalizaci do svojí správy MNV Rajhrad.⁴¹¹

Na svrchu uvedených stavebních projektech se ve velké míře podíleli sami vojáci, a to konkrétně příslušníci 53. pomocného technického praporu (PTP) s krycím číslem 9991, jenž přišel do Rajhradu v březnu 1952 z Města Libavá na severní Moravě.⁴¹² K 1. listopadu 1953 byl reorganizován na 53. technický prapor, od 7. září 1953 byl součástí 2. technického pluku, od 1. března 1954 3. technické skupiny (dislokována v posádce Rajhrad), od 1. října 1960 2. skupiny vojenských staveb,⁴¹³ podléhající Velitelství 2. vojenského okruhu v Trenčíně.

⁴⁰⁸ Stavba začala v roce 1954 a jednalo se v první řadě o domy pro důstojníky posádky. Již roku 1955 byly domy dokončeny a obydleny – SOKA Brno-venkov, C-108, inv. č. 10b, Pamětní kniha městysu Rajhradu k roku 1954, s. 193.

⁴⁰⁹ SOKA Brno-venkov, N-110, kart. č. 39, inv. č. 249: KNV v Brně Místnímu národnímu výboru v Rajhradě ve věci Novostavba 60 byt. jedn. pro voj. správu, 14. 1. 1955. Jednalo se o čtyři bloky dvoupatrových budov, celkem 48 dvoupokojových a dvanáct třípokojových bytů (celková obytná plocha 2 360 m², podle tehdejší normy pro cca 260 lidí) a pět prodejen (čítaje v to prodejnu tabáku). Vybudování jeslí bylo vyhodnoceno jako nadbytečné „pro malé procento zaměstnaných žen“ – Tamtéž: Technická zpráva zastavovacího plánu. Podle vyjádření Odboru pro obchod KNV v Brně byly uvedené prodejny dostačující pro zásobování 400–450 obyvatel v nově postavených bytových jednotkách. – Tamtéž: KNV v Brně Vojenské stavební správě, 28. 12. 1954. Znamená to tedy, že 48 starších a šedesát novějších bytových jednotek postavených Vojenskou stavební správou v 50. letech 20. století v lokalitě na Matlašce, bylo projektováno k ubytování cca 450 vojáků posádky Rajhrad a jejich rodin. Ideový náčrt celé lokality na Matlašce s vyznačením její polohy vůči Hornímu klášteru viz obr. 49.

⁴¹⁰ V prostoru Horního kláštera byla zřízena čerpací stanice a vodojem o objemu 150 m³, zásobovaný ze studny.

⁴¹¹ SOKA Brno-venkov, N-110, kart. č. 38, inv. č. 243. Bytové jednotky od KVUSS Brno převzal MNV Rajhrad již od 1. 1. 1958 – Tamtéž: KVUSS Brno pro MNV Rajhrad ve věci Převzetí vodovodu vojenské správy, 27. 2. 1958.

⁴¹² 53. PTP byl vytvořen k 01. 09. 1950 ze IV. silničního praporu 3. ženijního Karpatského pluku ve vojenském výcvikovém táboře (prostoru) Libavá. Prapor po svém vytvoření budoval zejména tento vojenský výcvikový prostor a jiné vojenské objekty na severní Moravě.

⁴¹³ Vojenský historický archiv (=VHA), fond č. 850 2. skupina vojenských staveb – Brno 1950–1963, pracovní kartotéční list.

Praporu postupně veleli: mjr. Jaroslav Snášel (01. 11. 1953–11. 05. 1954), npor. Ladislav Kučera (12. 05. 1954–22. 10. 1954) a mjr. Jan Zerrich (23. 10. 1954–20. 09. 1957). Pluku veleli: pplk. Ignác Voráč (od 01. 10. 1957), který však podle kroniky nenastoupil a místo něj velel pplk. Jan Zerrich (do 02. 12. 1958), pplk. Miloslav Kašpar (02. 12. 1958–01. 11. 1960). 2. skupině vojenských staveb od 1. listopadu 1960 velel plk. Jan Sokol.⁴¹⁴

Původní silniční (IV.) prapory ženijních pluků, do nichž byli již od podzimu roku 1948 zařazováni tzv. politicky nespolehliví branci, byly záhy transformovány na systém tzv. pomocných technických praporů (první čtyři tzv. lehké neboli stavební PTP byly vytvořeny k 1. září 1950, mezi nimi i 53. PTP VÚ 9991) a následně modifikovány na tzv. technické prapory (TP). Jejich úkolem bylo soustředit, politicky převychovat a v rámci této převýchovy zejména využít jako levnou pracovní sílu v mnoha odvětvích od stavebnictví přes průmyslové podniky až po těžební průmysl (tzv. těžké, báňské neboli důlní (P)TP) osoby, jež byly rozčleněny do několika kategorií a uznány za neschopné nebo politicky nezpůsobilé (státně nespolehlivé) ke službě se zbraní. Ke konci roku 1951 existovalo již celkem jedenáct lehkých PTP, v nichž sloužilo více než 11 000 vojáků. Do podzimu roku 1952 dosáhl jejich celkový počet čtrnácti s cca 15 000 muži. Roku 1953 začal proces jejich reorganizace na TP. K 1. listopadu 1953 bylo sedm PTP, mezi nimi i 53. PTP, přeměněno na technické prapory (stejného čísla). Součástí této reorganizace byla velká prověrka výsledků politické převýchovy – její dobré výsledky (prověrkou úspěšně prošlo 80,3% původně politicky nespolehlivých) měly napomoci zahájit proces postupného rušení PTP a zároveň v souvislosti s jejich transformací na TP přesvědčit veřejnost, že sem vojáci nejsou zařazováni z politických důvodů, nýbrž že se jedná o plnohodnotnou vojenskou službu ve specializovaných útvech. K 1. lednu 1951 byly PTP podřízeny Stavební a ubytovací správě MNO, která zajišťovala všechny investiční a stavební akce pro armádu, po další reorganizaci k 1. říjnu 1951 Hlavní stavební a ubytovací správě (HSUS); od 1. ledna 1952 pak podléhaly Velitelství vojenských pracovních jednotek (VVPJ), které se v souvislosti s přeměnou PTP na TP reorganizovalo na Velitelství vojenských technických jednotek (květen 1954). V režii vojenské správy pracovaly výhradně lehké PTP a TP, a to ve vojenských výcvikových prostorech – takto byly využity silniční prapory ženijních pluků i první vzniklé PTP a jednalo se o ty nejtěžší práce, často vykonávané namísto ženistů. Později, po vzniku vojenských stavebních podniků, byla většina vojáků PTP

⁴¹⁴ VHA, fond č. 850, kart. č. 31, inv. č. 127: Vojenská kronika Ev. č. MNO: 387 A. Vedena v období 01. 06. 1954–31. 08. 1963.

odvelena k nim, kde pracovali ve prospěch vojenského stavebnictví, což bylo označováno termínem „vojenská pracovní výpomoc“ – zde byly pracovní podmínky velmi různé, závislé na místě konkrétního pracovního zasazení (pracoviště). Část vojáků pracovala pro generální ředitelství Vojenských lesů a statků, část byla dávána k dispozici různým podnikům.⁴¹⁵

Velmi špatné ubytovací podmínky (provizorní a nevyhovující, s nedostatečně zajištěnou hygienou a vytápěním) jednotek PTP jsou obecně známé a týkaly se i 53. PTP po jeho příchodu do Rajhradu.⁴¹⁶ Nicméně v této době byla ubytovací provizoria běžná i u ostatních, bojových složek armády, což ostatně platilo i v případě posádky Rajhrad. Nad VÚ 9991 mělo patronát JZD Rajhrad (od 9. května 1954) a JZD Moutnice (od 17. července 1958).⁴¹⁷ Samotný útvar provozoval polní zemědělské hospodářství, jež přešlo na jeho nástupce 133. silniční prapor, který jej při svém zrušení předal opět dalšímu útvaru – VÚ 1754.⁴¹⁸ U útvaru působil dechový orchestr, příslušníci útvaru se také úspěšně účastnili různých sportovních soutěží, jako např. v roce 1956 turnaje v odbíjené, závodů v lehké atletice nebo ve sportovní střelbě.⁴¹⁹ U příležitosti voleb do Národních výborů v roce 1957 vytvořil útvar agitační brigádu, která aktivně působila v rámci židlochovického okresu na 42 vystoupeních, schůzích a besedách s voliči a též jejím přispěním, jak konstatuje kronika útvaru, volby proběhly s vynikajícím výsledkem. V rámci útvaru volili všichni vojáci a všichni odevzdali své hlasy kandidátům Národní fronty.⁴²⁰ Vojáci však byli v obci užiteční nejen při volebních agitacích – požární družstvo technické rotý se v noci z 3. na 4. června 1958 zúčastnilo zdolávání požáru, v rámci čehož „obětavě a účinně pomohli zachránit majetek JZD Rajhrad“.⁴²¹

⁴¹⁵ Bílek, Jiří: *Pomocné technické prapory 1950–1954*. Vznik, vývoj, organizace činnosti. Praha 1992. Týž: *Pomocné technické prapory*. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci. Praha 2002. Týž: *Československá armáda jako oběť i nástroj politické perzekuce*. Sborník vybraných dokumentů z let 1948–1953. Praha 2005. V případě 53. (P)TP se jednalo zejména o stavební podnik Moravostav nebo o podnik Prefa, vyrábějící prefabrikáty – betonové a železobetonové dílce.

⁴¹⁶ Srov. pozn. 375

⁴¹⁷ VHA, fond č. 850, kart. č. 31, inv. č. 127: Vojenská kronika Ev. č. MNO: 387 A.

⁴¹⁸ K němu viz dále. Správní archiv Armády České republiky (=Správní archiv AČR), fond č. 2000, kart. č. 1, Obyčejné spisy (=OS) 1969: Zápis o předání PZH VÚ 9991 Rajhrad, 28. 12. 1968, přebírající VÚ 1754. Předáno bylo: orná půda o výměře 01 ha 53 a, sady 0,50 ha. Vysazeno bylo 186 plodných stromů a 20 kusů mladých stromků, 0,50 ha půdy ovšem při předání v roce 1968 zabíral automobilní park útvaru VÚ 1754. Součástí hospodářství bylo 52 kusů prasat a 11 kusů selat (též „porodna prasnic“), zásoby krmiva a vytápěný skleník a pařeniště.

⁴¹⁹ VHA, fond č. 850, kart. č. 31, inv. č. 127: Vojenská kronika Ev. č. MNO: 387 A.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Tamtéž.

Vojáci útvaru byli nasazeni na práci na mnoha různých pracovištích. Jako příklad uveďme některé údaje z (konce) roku 1953, tedy prvního celého roku po příchodu útvaru do Rajhradu. V roce 1953 šlo o celkem osmnáct různých pracovišť, přičemž pouze u podniku Prefa Olomouc pracovali vojáci (2. rota) po celý uvedený rok. Z pracovišť na jižní Moravě můžeme pro rok 1953 uvést např. Řečkovice u n. p. Moravostav (1. a 5. rota)⁴²² nebo Vranov, kde vojáci 3. roty prováděli zemní a pomocné zednické práce.⁴²³ 3. rota na konci roku 1953 pracovala také v Heršpicích (např. výkopové práce pro vodovodní potrubí), v Bohunicích (výkopy kanalizace) a v Černých Polích (na stavbě kasáren).⁴²⁴ Zajímavý je pohled na hrubé mzdy za měsíc prosinec roku 1953: ty se pohybovaly v hodnotách „do 100 Kčs“, což byla měsíční mzda, jíž docílilo 65 příslušníků útvaru, nejvíce – 114 vojáků – pobíralo v prosinci 1953 mzdu 600 Kčs, zatímco nejvyšší měsíční mzdu tohoto období, nad 2 000 Kčs obdrželo pět příslušníků útvaru (přehled je bez uvedení hodnoty vojáků).⁴²⁵ V Rajhradě bydleli s rodinami na konci roku 1953 čtyři důstojníci 53. TP.⁴²⁶ Pod organizací n. p. Moravostav vojáci pracovali i přímo v Rajhradě na svrchu uvedených stavebních projektech v obci (zejména 5. rota), a též v samotném Horním klášteře, kde útvar sídlil.⁴²⁷ Z dokladů o životě útvaru v Rajhradě se zachoval také pokyn k ostraze objektu Horního kláštera včetně plánu stanovišť ostrahy, z nějž mj. vyplývá, že například věž kostela se výborně hodila k využití jako hláska a že v případě chemického nebo atomového útoku měla následná

⁴²² VHA, fond č. 850, kart. č. 40, inv. č. 163, Tajné spisy (=TS) 1954: Souhrnná zpráva pracovních výsledků útvaru za rok 1953, podaná 28. 1. 1954.

⁴²³ Tamtéž: Souhrnná zpráva pracovních výsledků za rok 1953, přepracování, 23. 2. 1954.

⁴²⁴ Tamtéž: Statistické hlášení za měsíc prosinec 1953, 14. 1. 1954. Pracoviště Bohunice bylo v tomto hlášení vyhodnoceno jako nejhorší – s plněním plánu na 60–70 %, což bylo zapříčiněno mj. tím, že „u mužstva se značně projevuje duševní méněcennost, takže není možno plně jim vyložit význam práce. (...)“

⁴²⁵ VHA, fond č. 850, kart. č. 40, inv. č. 163, TS 1954: Rozmezí hrubých mezd za měsíc prosinec 1953.

⁴²⁶ Tamtéž: Souhrnné situační hlášení za dobu od 1. do 31. prosince 1953, kádrová situace. Mezi mužstvem útvaru, jak se lze domýšlet, byli i příslušníci maďarské menšiny ze Slovenska – srov. Tamtéž: Souhrnné situační hlášení za dobu od 1. do 31. prosince 1953, zdravotnická situace: „Došlo k jednomu onemocnění pohlavnímu/kapavka. V měsíci lednu bude provedena přednáška o boji proti pohlavním chorobám a bude provedena velmi přístupně, tak aby všichni mohli tematu porozumět. Bude provedena také v jazyce maďarském.“

⁴²⁷ Tamtéž: Vojenská stavební správa Brno pro 53. technický prapor Rajhrad ve věci Udělení stavebního povolení na adaptaci, 23. 10. 1954. Šlo o adaptaci místností proražením a osazením třech dveří. – Tamtéž: Stavební výměr. Výslovně bylo uvedeno, že půjde o svépomocnou práci útvaru.

hygienická očista a dezaktivace probíhat v místě družstevního zahradnictví na jižním okraji Rajhradu u Svatky, tedy v blízkosti Dolního kláštera.⁴²⁸

V září 1962 se velitelství skupiny přemístilo do Brna a následně byla na základě rozkazu MNO 001/1963 a plánu reorganizace a redислоkace silničního vojska 2. skupina vojenských staveb Brno zlikvidována (k 01. 09. 1963) a vojáci převeleni k různým útvarům silničního vojska, mezi nimi též ke 133. silničnímu praporu Rajhrad. Ten byl vytvořen k 1. září 1963 a byl součástí 31. silniční brigády (existovala 01. 09. 1961–01. 05. 1969), jejíž velitelství se nejprve nacházelo v České Třebové a od října 1968 do jejího zrušení pak v Ústí nad Orlicí. 133. silniční prapor Rajhrad převzal krycí označení VÚ 9991. Zrušen byl též k 1. květnu 1969.⁴²⁹

Všechny útvary postupně dislokované v posádce Rajhrad byly útvary pozemního vojska, a to především vojska silničního, automobilního a též oddíly týlového zabezpečení. Silniční vojsko bylo vyčleněno ze ženijních oddílů jako speciální druh vojska určený k plnění úkolů silničního zabezpečení zahrnujícího průzkum silnic a cest, budování, obnovu a opravu silnic a mostů a jejich udržování v provozuschopném stavu. Silniční vojsko mělo též na starosti organizaci a provádění silniční pořádkové služby a technické ochrany objektů spojených se silničním provozem. Automobilní vojsko byly fakticky dnešní dopravní útvary zabezpečující manévr vojsk včetně přísunu a odsunu potřebného materiálu.

Od roku 1961 působil v Rajhradě 128. cisternový prapor, VÚ 9381. Po svém vzniku v srpnu 1961 spadal pod Velitelství 3. automobilní brigády v Jemnici. Již v roce 1961 mu byly přiděleny sklady v Dolním klášteře v Rajhradě a kanceláře v místnostech Horního kláštera.⁴³⁰ K 16. červnu 1966 přešel do podřízenosti Velitelství 1. automobilní brigády Vysoké Mýto⁴³¹ – do roku 1968, od roku 1969 velitelství sídlilo v Pardubicích.

⁴²⁸ VHA, fond č. 850, kart. č. 40, inv. č. 164, TS 1955: Smernice pre obranu objektu – schválenie, 30. 11. 1955. Podrobný plán obrany ubytovacího prostoru v případě napadení vypracovaný mjrem Janem Zerrichem, velitelem 53.TP.

⁴²⁹ VHA, fond č. 2316. Viz též: http://vojenstvi.cz/vasedotazy_29.htm (citováno dne 25. 11. 2012). V letech 1952–1955 sídlilo v Rajhradě též velitelství 8. pevnostní brigády (vznikla 15. 04. 1952 v podřízenosti Velitelství 2. VO), k 01. 11. 1954 byla přejmenována na 8. střeleckou brigádu, zanikla 01. 11. 1955. – http://vojenstvi.cz/vasedotazy_45.htm (citováno dne 13. 12. 2012); Dubánek, Martin: *8. pevnostní brigáda Rajhrad*, in: *XXX. Mikulovské sympozium 2008. Hranice na jižní Moravě a její obrana od doby římské*. Brno 2009, s. 369–381. VHA, fond č. 1647 (nezmanipulován).

⁴³⁰ Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 1: Kronika útvaru, s. 2.

⁴³¹ Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 1, TS 1966: Zápis o předání útvaru do podřízenosti velitelství 1. automobilní brigády, 13. 6. 1966. Plánovaný stav vojáků z povolání u praporu byl v této době pět, skutečný čtyři, občanských pracovníků bylo plánováno šest, v době předání útvaru zaměstnáni čtyři. Zápis se vyjadřuje i ke stavu skladů v Dolním klášteře, kde „chybí manipulační sklad“ a „vhodnou místnost blokuje PL brigáda Brno, protipožární zařízení nevyhovuje, málo zdrojů vody, staré hadice od r. 1953.“ – Tamtéž, s. 7 dokumentu.

Roku 1984 byl útvar předán do podřízenosti 103. automobilního praporu, který byl reorganizován na 1. automobilní brigádu s velitelstvím v Olomouci.⁴³² Jednotlivé roty útvaru byly umístěny takto: 1. aut. cist. rota v ČSAD Znojmo, 2. aut. cist. rota v ČSAD Břeclav a 3. aut. cist. rota v ČSAD Kyjov. Velitelství 128. cist. praporu působilo v Rajhradě až do roku 1989, kdy došlo (srpen – říjen) k jeho přemístění do posádky Šternberk (zde od 01. 11. 1989), kde byl prapor k 31. říjnu 1992 zrušen.⁴³³

Útvaru veleli: pplk. Jindřich Kostel (09. 08. 1961–01. 07. 1970), pplk. Jiří Fikes (09. 10. 1970–30. 09. 1976),⁴³⁴ mjr. Bohumír Červinka (náčelník štábu – 01. 10. 1976 pověřen funkcí velitele praporu, 01. 11. 1977 ustanoven do funkce velitele praporu, do 30. 08. 1991, kdy byl v hodnosti pplk. přeložen do zálohy), mjr. Ladislav Honek (30. 08. 1991–01. 05. 1992), mjr. Lubomír Jakubek, náčelník štábu, jenž byl pověřen konečnou likvidací útvaru.

Z každodenního života útvaru se například dozvídáme, že v květnu až červenci 1971 byly provedeny „s vynaložením maximálního úsilí všech příslušníků útvaru“ úpravy automobilního parku v Dolním klášteře (vyrovnání a zpevnění odstavných ploch) a že „toto úsilí bylo ohodnoceno i orgány

⁴³² Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 1: Kronika útvaru, s. 77. Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 4, TS 1984: Zápis o předání a převzetí 128. cisternového praporu provedené (!) ve dnech 8. 10.–19. 10. 1984. K technickým podrobnostem se zde dozvídáme, že „Velitelství útvaru je umístěno u VÚ 1745 (spr. VÚ 1754, 74. ženijní spr., pozn. ER – viz dále) Rajhrad ve zděné budově, I. poschodí se samostatným vchodem, vytápění místnosti je prováděno ústředním topením, prostory útvaru jsou udržovány v dobrém stavu. Ubytování vojáků v záloze je prováděno péčí VÚ 1745 (!) Rajhrad ve zděných budovách, koupání je zabezpečeno denně teplou vodou z elektrického boileru a v koupelně VÚ 1745 (!). (...) Materiál všeho druhu je uložen v kasárnách Dolní Klášter, sklady jsou umístěny v přízemí a I. poschodí, jsou vlhké, vyžadují náročnou údržbu, budova je chráněna památkovým úřadem bez možnosti stavebních úprav. Technika je umístěna v autoparku kasáren Dolní Klášter pod přístřešky ESO a PTÚ-6 na betonové ploše. (...)“ – Tamtéž, s. 3 dokumentu.

⁴³³ Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 5, TS 1992: Velitel Vojenského velitelství Západ, Rozkaz ke zrušení útvarů v podřízenosti 1. ab., 25. 3. 1992. Tamtéž: Zápis o ukončení činnosti VÚ 9381 Šternberk. (Činnost útvaru byla ukončena 01. 07. 1992). Útvar postupně vyklízel přidělené místnosti Dolního kláštera od poloviny 80. let (Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 5, OS 1989), demontoval přístřešky pro vozidla aj. – Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 6, Denní rozkazy (=DR) 1989: DR č. 24 ze 7. 6. 1989 a DR č. 25 ze dne 12. 6. 1989, Demontáž přístřešků v objektu Dolní klášter. Definitivní vyklizení a předání objektu tímto útvarem proběhlo až roku 1990, kdy byla za tímto účelem realizována poslední služební cesta příslušníků útvaru – Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 6, DR 1990: DR č. 12 ze dne 12. 4. 1990, Služební cesta ve dnech 12.–17. 4. 1990 do posádky Rajhrad, kterou vykonal mjr. Ing. Jan Dušek „za účelem dovozu materiálu útvaru a předání objektů“.

⁴³⁴ Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 1, TS 1970: Analýza morálně politického stavu vojáků z povolání a stupeň konsolidace u 128. cpr. za dobu od ledna 1968 do května 1969 vypracovaná náčelníkem štábu 128 cpr. pplk. Jiřím Fikesem (velitel praporu pplk. Kostel byl nemocen), 12. 3. 1970 (Výňatky viz obr. 50), na podkladě Osnovy otázek analýzy – Tamtéž: Velitelství 1. automobilní brigády veliteli 128. cpr. Rajhrad ve věci Osnova analýzy za dobu od ledna 1968 do května 1969, 3. 3. 1970.

svazku“.⁴³⁵ Další úpravy a vylepšování parkovacích ploch v Dolním klášteře, jakož i skladových prostor, zachycuje kronika i v dalším roce, a následně pak pro rok 1974.⁴³⁶ Rozsáhlé stavební úpravy v prostoru velitelství praporu (Horním klášteře) kronika zaznamenává na počátku výcvikového roku (v listopadu) 1976 (výměny dveřních zárubní, rekonstrukce ústředního topení, přestěhování skladu běžných zásob z prostoru velitelství do Dolního kláštera). V takto uvolněných místnostech Horního kláštera byla vybudována mj. učebna. V Dolním klášteře byly zároveň útvaru přiděleny nové místnosti.⁴³⁷

V roce 1978 byl z nařízení náčelníka generálního štábu k 1. září vytvořen v posádce Rajhrad 65. automobilní prapor, VÚ 8978, jenž podléhal Velitelství 1. automobilní brigády Pardubice a za jehož vytvoření byl zodpovědný náčelník 128. cpr.⁴³⁸ Jeho prvním velitelem se stal mjr. Vendelín Gabaš (31. 08. 1978, od 01. 10. 1979 v hodnosti pplk., do 31. 12. 1987).⁴³⁹ Ve funkci jej později vystřídal kpt. Ladislav Honek (31. 12. 1987 – 25. 08. 1988),⁴⁴⁰ kterého nahradil mjr. Anton Baláz (12. 08. 1988 – zrušení útvaru).⁴⁴¹ 1. dopravní rota tohoto útvaru byla vytvořena na bázi ČSAD Žďár nad Sázavou, 2. dopravní rota na bázi ČSAD Znojmo.

⁴³⁵ Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 1: Kronika útvaru, s. 17.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 25 a 38.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 48–49. Všechny tyto práce pokračovaly v kalendářním roce 1977 – Tamtéž, s. 51. Další úpravy prostorů velitelství i skladů kronika zaznamenává k roku 1980 – Tamtéž, s. 63. V tomtéž roce byl v rámci socialistické soutěže vybudován v prostoru „hývalé dřevárky“ v Dolním klášteře sklad barev, které do té doby nebylo u útvaru kde skladovat – Tamtéž, s. 64, a v prostoru velitelství – Horní klášter byla provedena generální oprava elektrické instalace – Tamtéž, s. 65. Kronika zmiňuje „zkvalitňování“ kanceláří velitelství i skladových prostorů v podstatě průběžně téměř každým rokem a nevhodnými skladovými podmínkami pro techniku odůvodňuje případné horší roční hodnocení útvaru v rámci svazku – srov. Tamtéž (k r. 1982), s. 75.

⁴³⁸ Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 1: Kronika útvaru, s. 56. Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 4, TS 1978: Zápis o součinnostním dohovoru k zabezpečení dislokace 65. automobilního praporu, 31. 5. 1978. Tamtéž: Velitelství 1. automobilní brigády Veliteli 128. cpr. Rajhrad – Výpis z nařízení velitele 1. automobilní brigády k reorganizačním a dislokačním změnám u 1. automobilní brigády k 1. 9. 1978.

⁴³⁹ Mjr. Vendelín Gabaš byl původně přidělen k 128. cpr. (03. 09. 1962) v hodnosti kapitána jako velitel 1. acr. – Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 1: Kronika útvaru.

⁴⁴⁰ Ke 12. 12. 1987 byli u útvaru čtyři důstojníci a tři občanští pracovníci, což byl i plánovaný stav – Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 3, TS 1987: Zápis o převzetí a odevzdání funkce velitele 65. automobilního praporu. Kpt. Ing. Ladislav Honek byl dnem 1. 9. 1988 vyslán ke studiu do SSSR, 25. 8. 1988 ukončil činnost u útvaru a přestal být jeho příslušníkem – Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 1: Kronika útvaru, s. 36.

⁴⁴¹ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 3, TS 1988: Zápis o odevzdání a převzetí funkce velitele 65. automobilního praporu, 18. 8. 1988. Anton Baláz byl v roce 1994 v hodnosti pplk. převelen do likvidační skupiny VÚ 7370 Olomouc.

V prostoru Dolního kláštera byly pro potřeby nově zřízeného útvaru vybudovány další parkovací plochy a přístřešky pro techniku. Jak praví kronika útvaru: „*Cílevědomou prací a vynaložením velkého úsilí všech příslušníků útvaru se podařilo v roce 1979 vybudovat pracoviště velitelství, štábu i skladovacích prostorů.*“⁴⁴² O tom, v jakém stavu přebírané skladovací prostory byly, vypovídá Zápis o předání skladovacích prostor v objektu Dolní klášter. Všechny místnosti byly vlhké, v některých nedoléhala nebo chyběla okna, resp. jejich části, byly nefunkční zámky dveří, objevovaly se i další nedostatky.⁴⁴³ V roce 1987 při změně velitele útvaru byly VSB útvaru předány některé další místnosti a při té příležitosti se mj. dozvídáme, že v I. poschodí budovy Dolního kláštera byl umístěn sklad zbraní a munice, jenž byl hodnocen jako „*značně zvlhlý*“ – k odstranění tohoto nedostatku bylo doporučeno jej „*při příznivém počasí větrat*“.⁴⁴⁴ Ani v následujícím roce se při další výměně velitele nic nezměnilo,⁴⁴⁵ zároveň se ovšem rozběhla jednání o postupném uvolnění místností v objektu Dolního kláštera a nalezení náhradních skladovacích prostor tak, aby lépe vyhovovaly potřebám vojska a zároveň mohlo být započato s opravami havarijního stavu budov bývalého benediktinského kláštera.⁴⁴⁶

K 1. lednu 1985 přešel prapor pod velení 103. automobilního pluku Olomouc⁴⁴⁷ a v měsících září – říjen 1989 začalo stěhování útvaru

⁴⁴² Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 1: Kronika útvaru, s. 6. Podle nařízení mělo být pro nový útvar uvolněno 500 m² skladovacích ploch „*v suchém a odpovídajícím prostředí*“, šest kanceláří a pět bytů pro vojáky z povolání. – Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 4, TS 1978: Zápis o součinnostním dohovoru k zabezpečení dislokace 65. automobilního praporu, 31. 5. 1978. V Dolním klášteře získal útvar skladovací místnosti č. 58–61 a 138–141, kanceláře útvaru byly zřízeny ve čtyřech místnostech třetího podlaží budovy mužstva v Horním klášteře, technika byla uložena v prostoru Dolního kláštera. – Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 3, TS 1978: Posádková správa Rajhrad pro Velitelství 1. automobilní brigády Pardubice – Zápis o komisionálním projednání dislokace 65. automobilního praporu do posádky Rajhrad, 3. 8. 1978.

⁴⁴³ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 4, OS 1978: Zápis o předání skladovacích prostor v obj. Dolní klášter – VÚ 9381, 10. 7. 1978.

⁴⁴⁴ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 3, TS 1988: Zápis o periodické revisi hospodaření s materiálem (...) u 65. apr. Rajhrad (...), 16. 2. 1988, s. 2–3 dokumentu. Pohonné hmoty a automobilní technika byly uskladněny v Horním klášteře.

⁴⁴⁵ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 3, TS 1988: Zápis o předání objektů VÚ 8978 Rajhrad, 16. 8. 1988.

⁴⁴⁶ Velitel posádky Rajhrad pplk. Josef Sedláček pozval na jednání dne 9. 4. 1987 ohledně generální opravy kláštera zástupce zainteresovaných stran civilního sektoru a vojenských útvarů posádky. Jednání bylo řízeno odborem kultury ONV Brno-venkov. – Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 4, OS 1987: Vojenský útvar 1754 Rajhrad Veliteli Vojenského útvaru 8978 Rajhrad, 20. 3. 1987. Podrobněji viz dále.

⁴⁴⁷ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 3, TS 1984: Velitelství 1. automobilní brigády, Zápis o předání a převzetí 65. automobilního praporu provedené ve dnech 8.–19. 10. 1984. K provozním podrobnostem se zde dozvídáme: „*Velitelství útvaru je dislokováno v posádce Rajhrad ve zděném*

z posádky Rajhrad do kasáren Kapitána Nálepky ve Šternberku; tato redislokace byla ukončena dnem 1. listopadu 1989.⁴⁴⁸ Zde bylo k 1. květnu 1992 provedeno předání útvaru do podřízenosti Vojenského velitelství střed v Olomouci,⁴⁴⁹ a skutečněna změna otevřeného názvu útvaru na 202. automobilní prapor Šternberk (se stejným útvarovým číslem).⁴⁵⁰ Ke dni 31. prosince 1993 byl 202. automobilní prapor VÚ 8978 Šternberk zrušen.⁴⁵¹

Největším útvarem posádky Rajhrad, který zde byl zároveň dislokován nejdéle, byl VÚ 1754, 74. ženijní silniční prapor. Vznikl 1. září 1963 jako 74. silniční těžký mostní prapor v Hodoníně (velitel kpt. Stanislav Hanousek), následně byl (24. 06. 1963) redislokován do Ružomberoku⁴⁵² a od října 1968 do Rajhradu. Zde došlo k 1. září 1969 ke změně jeho otevřeného názvu na 74. silniční speciální mostní prapor.⁴⁵³ Podléhal Velitelství 7. silniční mostní brigády Hodonín (vznikla 01. 09. 1961).⁴⁵⁴ Dnem

objektu VÚ 1745 (!) Rajhrad v přízemí se samostatným vchodem zabezpečeným mříží proti vniknutí nepovolané osoby. Místnosti a prostory velitelství jsou dobře udržovány. (...) Materiál a technika je uložena v kasárnách Dolní Klášter, sklady jsou umístěny v I. poschodí, což stěžuje vývoz materiálu, který je spaletizovaný, (...) pro vývoz jsou vyhotoveny dřevěné skluzy. Skladové prostory vyžadují náročnou údržbu. (...) Technika je umístěna v autoparku 128. cpr. Rajhrad na betonové ploše pod přístřešky ESO a ve vybudovaném přístřešku PTÚ-6. Skladové prostory pro uložení PHM jsou v upravených hospodářských místnostech, které nevyhovují ČSN.“ – Tamtéž, s. 2–3 dokumentu.

⁴⁴⁸ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 1: Kronika útvaru, s. 40 a 43. Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 6, Rozkazy velitele (=RV) 1989: RV č. 79 z 1. 11. 1989 – první s označením Vojenský útvar 8978 Šternberk.

⁴⁴⁹ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 1: Kronika útvaru, s. 52.

⁴⁵⁰ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 1: Inventární pomůcka.

⁴⁵¹ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 1: Kronika útvaru, s. 67. Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 4, TS (likvidační skupina) 1993: Nařízení velitele 202. automobilního praporu k zrušení 202. apr. ke dni 31. prosince 1993, 13. 8. 1993.

⁴⁵² Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 12, DR 1963: DR č. 02/63 z 22. 6. 1963, velitel mjr. Josef Hostovský.

⁴⁵³ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 10, Tajné rozkazy (=TR) 1969: TR č. 22/69 z 1. 9. 1969.

⁴⁵⁴ 7. silniční mostní brigáda byla od roku 1966 součástí Silničního sboru a po jeho zrušení roku 1969 přešla k velitelství Západního vojenského okruhu v Táboře: http://vojenstvi.cz/vasedotazy_19.htm (citováno dne 30. 11. 2012). Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 1, TS 1969: Předání svazku do nové velitelské podřízenosti a upřesnění „Plánu činnosti“ na září a říjen 1969, 28. 8. 1969. Předání bylo provedeno ve dnech 15.–17. 10. 1969. V této době byly u útvaru tyto počty vojáků: 43 důstojníků, 11 praporčíků, 80 poddůstojníků a 300 vojáků mužstva – Tamtéž: Doklad velitele 74. silničního speciálního mostního praporu k předání útvaru do nové podřízenosti, 10. 10. 1969. Také se zde dozvídáme, že 12. 9. 1969 došlo k novému přerozdělení skladovacích prostorů v Dolním klášteře, kde útvar získal další potřebné plochy. Oproti tomu tři pětiny skladu PHM zabírá stále cizí útvar a materiál vlastního útvaru tak musí být trvale uložen na vlecích a volně v oploceném prostoru skladu: „Objekty, v nichž útvar žije, jsou ve své většině jako kasárna nevyhovující a to z toho důvodu, že jde buď o neadaptivní, památkovým úřadem chráněný klášter, nebo dřevěné baráky s proslou životností.“ Ve výstavbě tou dobou byla první ze dvou

1. září 1977 proběhla další změna otevřeného názvu útvaru na 74. ženijní silniční prapor.⁴⁵⁵ V Rajhradě setrval až do 1. listopadu 1991, kdy byl přesunut do Hodonína.⁴⁵⁶

Úkoly ženijního vojska spočívají v plnění zvláštních pozemních úkolů pomocí speciální ženijní techniky. Jedná se o úkoly bojové i technické, v obraně i v útoku. Lze je rozdělit na dvě základní prolínající se oblasti: ženijní bojová podpora zabezpečující vlastní mobilitu vojsk, na druhé straně pak úkoly snižující mobilitu nepřítele. Mezi základní činnosti ženijního vojska patřily zemní práce – budování a zpevňování komunikací (silnic, železničních tratí, mostů), budování a odstraňování zátarasů a opevnění, budování krytů a velitelský stanovišť a ničení nepřátelských, pokládání minových polí, ničení trhavinami, ale též stavba skladů munice, budování a opravy přístavů, letišť, maskování či přímá bojová podpora – nasazení mechanizovaných jednotek ženistů. V rámci mírového nasazení se podílí na odstraňování následků různých živelních i jiných katastrof, např. záplav, železničních neštěstí aj.⁴⁵⁷ Velké množství těžké techniky a specifické potřeby pro výcvik (vodní toky či plochy) ovlivňovaly také život a pobyt útvaru v posádce Rajhrad.

Útvaru veleli: pplk. Josef Krivčík (01. 09. 1963–23. 05. 1969), pplk. Stanislav Kunst (23. 05. 1969–14. 11. 1970). V době převzetí velení útvaru pplk. Kunstem byla situace u útvaru popsána jako nevyhovující v mnoha aspektech, mj. těchto: „*Ve vnějších i vnitřních rajonech je všeobecný nepořádek /chybí seznamy ubytovaných, (...) v kamnech a nádobách na uhlí jsou odpadky a zbytky jídel, není zavedena jednotná úprava postelí, v ubytovacích prostorech jsou špinavé stěny, nepoužitelné záchody a pod./*“⁴⁵⁸ Po provedené redislokaci a reorganizaci útvaru bylo v květnu 1969

nových budov pro ubytování mužstva s kotelnou pro centrální vytápění a „*kuchyňský blok jugoslávského typu*.“ „*Pokračující výstavbou získá útvar moderní kasárna na úrovni požadavků doby*.“ – Tamtéž, nestr. Dokončení výstavby ubytovny mužstva bylo plánováno na rok 1970 a její plánovaná kapacita byla 240 vojáků.

⁴⁵⁵ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 11, TR 1977: TR č. 01/77 z 1. 9. 1977.

⁴⁵⁶ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 11, TR 1991: TR č. 11/91 z 31. 10. 1991 Rajhrad, TR č. 12/91 z 31. 12. 1991 Hodonín.

⁴⁵⁷ K pozici ženijního vojska v současné armádě srov. např. Zelený, Jaroslav: *Všeobecná ženijní podpora*. Brno 2011. Týž: *Řízení, podpora, ochrana a zabezpečení činnosti jednotek ženijního vojska*. Brno 2012.

⁴⁵⁸ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 1, TS 1969: Zápis komise velitele 7. silniční mostní brigády k předání funkce velitele 74. silničního těžkého mostního praporu, 23. 5. 1969. Z téhož dokumentu se také dozvídáme počty ostrahy objektů obou klášterů: 1+3 posádková stráž Dolní klášter, 1+3+1 stráž PHM Horní klášter a věznice, 1+2 dozorčí vchodu, 1+2 dozorčí parku – Tamtéž, s. 5 dokumentu. Útvar převzal 55 kusů automobilní techniky, což představovalo 95 % plánované techniky; 28 kusů ženijní techniky a tři vagony drobného ženijního materiálu, což představovalo 90 % plánovaného materiálu – Tamtéž, s. 10–11.

vyhodnoceno, že útvar se v nové posádce doposud nepodařilo konsolidovat.⁴⁵⁹ Při vyhodnocení stavu bojové a politické přípravy při provádění kontrole Dolního kláštera byl „zjištěn naprosto nevyhovující stav podmínek uložení TMS (těžká mostová souprava, pozn. ER) *nenakonservovaná, bedny nepečetěné, ARS (ARS-12M automobil chemický rozstřikovací, pozn. ER), neošetřené, pily bez zakrytí, řemeny hnací v nepořádku – hníjí, pily rezavé, bez krytů plachet, (...) odrazová skla rozbitá, bedny s náradím páčené. Zarostlé místo travou, neoplocený prostor! Není provedeno důsledné opatření v zabezpečení skladů zbraní u rot. (...)*“⁴⁶⁰ Na základě kádrového rozkazu velitele Západního vojenského okruhu č. 0409 ze 14. listopadu 1970 se dalším velitelem útvaru stal pplk. Martin Doleček,⁴⁶¹ jenž se zároveň stal velitelem posádky Rajhrad (funkci převzal k 23. 11. 1970),⁴⁶² díky čemuž se dozvídáme i další zajímavé podrobnosti, například o bytové situaci v posádce. K roku 1970 bylo v posádce 24 tří a 24 dvoupokojových vojenských bytů. Jejich obsazení bylo takovéto: šestnáct bytů bylo obsazeno vlastními příslušníky útvaru, dva byty příslušníky posádky, dvanáct bytů příslušníky cizích útvarů mimo posádku, šestnáct bytů vojáky v záloze a dva byty civilními občany. Nabídku převažovala poptávka celkem dvanácti žadatelů o byt. V plánu byla výstavba dalších 48 bytů ve dvou bytových jednotkách. Dalších pět vojáků z povolání bylo ubytováno ve dvou místnostech v objektu velitelské budovy, tzv. svobodárnách.⁴⁶³ Zápis o předání a převzetí

⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 23 dokumentu.

⁴⁶⁰ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 1, TS 1969: Vyhodnocení BPP, MU, kázně a praxe za květen, červen 1969, s. 15 dokumentu.

⁴⁶¹ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 1, TS 1970: Zápis komise velitele 7. silniční mostní brigády k předání funkce velitele 74. silničního speciálního mostního praporu. Podle zápisu došlo v tomto roce k celkovému zlepšení v úseku technické služby v péči o materiál, provedena byla reorganizace parku automobilní techniky do prostoru proti ubikacím, stavěny nové přístřešky, vyměněno oplocení areálu a areál řádně uzamčen – Tamtéž, s. 18 dokumentu. Obecně lze říci, že materiál, který byl uložen v prostoru kasáren (Horní klášter), byl hodnocen jako v pořádku a skladován podle norem. Materiál uložený v prostoru Dolního kláštera byl skladován vesměs v nevyhovujících podmínkách, zejména vlivem vlhkosti budov. Byly vyslovovány apely na jeho přemístění do areálu Horního kláštera, což však nebylo z prostorových důvodů možné – srov. např. dělostřelecký a chemický materiál – Tamtéž, s. 22.

⁴⁶² V roce 1968 byl velitelem posádky pplk. Ladislav Kučera, od 30. 03. 1969 pplk. Jozef Krivčík. Původní okruh posádky tvořily obce Rajhrad, Holasice a Rajhradice. Brzy ovšem došlo ke zmenšení okruhu posádky na samotný Rajhrad – Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 51, Obvyčejné rozkazy velitele posádky 1968: DR č. 02/68 z 15. 10. 1968. (Přechodně byl okruh zvětšen o obec Holasice, ale pro opakovanou nekázeň vojáků záhy zase omezen na Rajhrad – Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 51, Obvyčejné rozkazy velitele posádky 1985: DR č. 04/85 ze 17. 9. 1985).

⁴⁶³ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 1, TS 1970: Zápis o předání a převzetí funkce velitele posádky Rajhrad, 20. 11. 1970. Posádková stráž pro objekt Dolní klášter byla stavěna v síle 1+3. Bylo konstatováno, že „vzhledem k důležitosti a rozlehlosti objektu, dále k jeho umístění na okraji osady, střežení stráží v síle 1+3 (je) nedostatečné. Jeví se potřeba využít pro střežení

funkce správce budov z roku 1974 podrobně popisuje stavebnětechnický stav všech užívaných budov Horního i Dolního kláštera. Krom faktu, že v dezolátním stavu byla koupelna útvaru a kotelna pracovala jen na polovinu svého výkonu, byly budovy Horního kláštera obecně v relativně dobrém stavu (počítáme-li samozřejmě s drobnými provozními nedostatky, jako bylo např. chybějící zábradlí u vstupu do ubytovny mužstva nebo WC tamtéž, kam zatékala stropem voda z prvního patra); položeny byly v areálu i nové vozovky. Poněkud problematickým faktem bylo, že různé provedené stavební úpravy nebyly, jak zpráva výslovně uvádí, zaznamenány v projektové dokumentaci – to se týkalo též úprav prováděných v této době i v Dolním klášteře. O objektu Dolního kláštera se k roku 1974 dozvídáme, že „v prvním poschodí se v několika místnostech a prostorech propadá strop, který je podepřen trámy. (...) V celé budově je nutno opravit okna, dvěře, a elektroinstalaci. (...) Budova je značně provlhlá, je nutno provést (!) vodorovnou izolaci. (...) V prostoru DK je neoprávněně napojen na vodovodní síť státní statek, který neplatí odběr vody. (...) Je důležité GO venkovní i vnitřní elektroinstalace.“⁴⁶⁴ Patrně nijak nepřekvapí, že při opětovném předávání funkce správce budov dalšího roku byla situace v podstatě nezměněna, krom faktu, že již fungovaly v kotelně Horního kláštera oba kotle.⁴⁶⁵ Jaké nešvary z hlediska bezpečnosti a kázně se k provozu v Dolním klášteře vztahovaly, lze odvodit z Rozkazu velitele posádky Rajhrad ze dne 22. ledna 1974, jímž velitel posádky ve vztahu k objektu Dolního kláštera a okolnímu prostoru nařizuje, resp. zakazuje: čl. 4 – zákaz vstupů na strážnici Dolní klášter všem příslušníkům, kteří nejsou ke vstupu funkčně oprávněni, čl. 6 – zákaz přemísťování skladů a obsazování prostorů v objektu bez vědomí velitele posádky, čl. 7 v rámci protipožárních opatření – zákaz skladování PHM v objektu, používání otevřených světel a kouření v prostorách skladů, zákaz vyvážení smetí a jiného hořlavého materiálu do prostorů vnitřní a vnější zahrady, čl. 8 – zákaz střílení v prostoru objektu z malorážek, vzduchovek i loveckých zbraní, čl. 10 – zákaz parkování

strážního psa, kterého útvar nevlastní. Posádkový objekt „Dolní klášter“ je v materiální péči a v obhospodařování vojenské správy budov Rajhrad, která nemá potřebné pracovníky pro jeho údržbu a provádění oprav, (...) je ve stavu schátralém, což je konstatováno již po řadu let všemi kontrolami, včetně kontrolních orgánů památkové péče i orgánů KVUSS Brno.“ V roce 1987 vypadala bytová situace posádky takto: bytů 1+2 bylo 48, bytů 1+3 bylo též 48, obydleno: vojáci z povolání 33 bytů, občanští pracovníci 10 bytů, ostatní 51 bytů a domovníci 2 byty – Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 6, TS 1990: Zápis o stavu posádky Rajhrad při předání funkce velitele posádky ke dni 23. 10. 1987.

⁴⁶⁴ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 1, TS Vojenské správy budov (=VSB) 1974: Vojenská správa budov 0622 Rajhrad pro Vojenský útvar 8027 Hodonín, Zápis o předání a převzetí funkce správce budov, 12. 3. 1974.

⁴⁶⁵ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 1, TS VSB 1975: Vojenská správa budov 0622 Rajhrad pro KVUSS Brno, Zápis o předání a převzetí funkce správce budov, 24. 3. 1975.

soukromých motorových vozidel v ohrazeném prostoru objektu.⁴⁶⁶ V dalším rozkazu z téhož roku se objevuje ještě zákaz mytí vozidel v areálu Dolního kláštera (vzhledem k nebezpečí pronikání ropných produktů do blízkých studní) – k tomuto účelu sloužil v Dolním klášteře provizorní mycí můstek zřízený VÚ 9381 bez souhlasu velitele posádky, jenž měl být neprodleně odstraněn a vozidla myta výhradně v areálu Horního kláštera (čl. 1), a zákaz zřizování skládek materiálu na nádvoří skladů (čl. 2), kde se t. č. nacházely např. pražce a kolejnice uložené VÚ 9381 v manipulačním prostoru nádvoří opět bez souhlasu velitele posádky.⁴⁶⁷ Jak se lze přesvědčit v dalších rozkazech velitele posádky, uvedené nešvary přetrvávaly i po těchto nařízeních⁴⁶⁸ a objevil se nešvar nový – vojáci nedovoleně trhali ovoce a zeleninu v prostoru kasáren...⁴⁶⁹

V 70. letech bylo pro potřeby útvaru vybudováno na levém břehu řeky Svatky na katastrálním území obcí Rajhrad a Rebešovice vodní cvičiště stavby mostů.⁴⁷⁰ A ještě v polovině 80. let budoval útvar v Horním klášteře další ESO přístřešky – celkem dvacet stání pro automobilní techniku, jakožto součást postupně budovaného stálého parku techniky, společného pro útvary posádky Rajhrad, a to v celkové ceně 1 541 000 Kčs.⁴⁷¹ V souvislosti se změnou otevřeného názvu a v rámci reorganizačních změn svazku odešel do starobního důchodu pplk. Martin Doleček a ve funkci velitele praporu i velitele posádky jej nahradil pplk. Alfréd Šouc (25. 08. 1977–01. 11. 1982),⁴⁷² od 1. listopadu 1982 byl velitelem posádky a útvaru pplk. Josef Sedláček,⁴⁷³ od 29. října 1987 mjr. Štefan Sedlák, jenž zůstal, v hodnosti

⁴⁶⁶ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 51, Obyčejné rozkazy velitele posádky 1974: DR č. 01/74 z 22. 1. 1974, s. 1–2.

⁴⁶⁷ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 51, Obyčejné rozkazy velitele posádky 1974: DR č. 06/1974 z 24. 6. 1974.

⁴⁶⁸ Pokračovalo jak mytí automobilní techniky na nádvoří Dolního kláštera, tak vjíždění osobních i nákladních vozidel do areálu (ta způsobovala zjevné narušení povrchu vozovky a statiky objektů) – Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 51, Obyčejné rozkazy velitele posádky 1980, 1981.

⁴⁶⁹ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 51, Obyčejné rozkazy velitele posádky 1982: DR č. 02/82 z 13. 7. 1982.

⁴⁷⁰ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 6, TS 1981: materiály z let 1971–1976.

⁴⁷¹ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 9, OS 1985: Zápis o posouzení projektového úkolu stavby (...) ESO Rajhrad (20 stání), 4. 1. 1985.

⁴⁷² Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 6, TS 1977: Zápis o převzetí funkce velitele 74. žen. sil. praporu v rámci reorganizačních změn svazku dle č. j. 00703/77, 24. 8. 1977. Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 11, TR 1977: TR č. 02/77 z 2. 9. 1977.

⁴⁷³ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 11, TR 1982: TR č. 17/82 z 1. 11. 1982 a Tamtéž, kart. č. 51, Obyčejné rozkazy velitele posádky 1982: DR č. 04/82 z 3. 11. 1982. Rozdělení vnějších rajonů v Dolním a Horním klášteře na základě rozkazu velitele posádky DR č. 06/1985 z 19. 11. 1985 – Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 51, Obyčejné rozkazy velitele posádky

plka, velitelem útvaru i po jeho přesunu do Hodonína.⁴⁷⁴ Zde byl – po dalších změnách názvů: 201. ženijní prapor Hodonín (od 1992) k 30. září 1997 jako 7. ženijní prapor útvar zrušen.⁴⁷⁵

Posledním útvarem dislokovaným od roku 1985 v posádce Rajhrad byl VÚ 3877, 2. týlová základna. Byla přiřčena do materiální péče v oblasti výzbrojního zabezpečení k 74. žsilpr. Rajhrad (VÚ 1754), který byl povinen nový útvar zabezpečovat veškerým materiálem výzbrojní služby včetně oprav výbroje.⁴⁷⁶ Od 1. listopadu 1990 byl útvar dislokován v Uherském Hradišti,⁴⁷⁷ kde byl k 31. květnu 1992 zrušen.⁴⁷⁸

Podle sovětského vzoru bylo v Československé lidové armádě všestranné zabezpečení armády v poli rozděleno na tři části: týlové, technické a zdravotní zabezpečení. Základem týlového zabezpečení byly pohyblivé zásoby materiálu, tj. materiál všech materiálových tříd potřebný k tomu, aby bojující armáda mohla vést boj po dobu 3–5 dní, než se rozvinul polní zásobovací systém. Kalkulace pohyblivých zásob, které se dále dělily na spotřební část a nedotknutelné zásoby, počítala s tzv. palebným průměrem jednotky nebo útvaru (počet kusů střeliva určený k dané zbrani a jejich součet pro celou jednotku či útvar), denní dávkou potravin, zálohou výstroje (letní, zimní) a náplní pohonných hmot (předepsané množství PHM, které u sebe muselo mít jedno vozidlo nebo agregát).⁴⁷⁹ Ke službám týlu tedy patřily služby PHM, proviantní a výstrojní.⁴⁸⁰

Vojenský útvar 3877 byl v posádce Rajhrad vytvořen v době, kdy se již začalo jednat o postupném vyklizení Dolního kláštera, a jeho činnost zde se tak nestihla plně rozvinout. Náčelníkem základny byl nejprve plk. Josef

1985, viz obr. 51 a-b.

⁴⁷⁴ Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 11, TR 1987: TR č. 15/87 z 29. 10. 1987 a Tamtéž, kart. č. 8, TS 1991.

⁴⁷⁵ Správní archiv AČR, fond č. 2000, Inventární pomůcka. Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 63, OS 1997: Velitelství 6. výevikové a mobilizační základny Jihlava ve věci Předložení hlášení o zrušení 7. žpr., 29. 9. 1997. Materiály fondu nebyly pro období od 90. let proskartovány a fond tudíž není pro toto období existence útvaru uspořádán.

⁴⁷⁶ Správní archiv AČR, fond č. 2859, kart. č. 2, TS 1985: Velitelství Západního vojenského okruhu týl Náčelníkovi TZ Rajhrad ve věci Opatření k přiřčení do materiální péče, duben 1985.

⁴⁷⁷ Správní archiv AČR, fond č. 2859, kart. č. 4, DR 1990: DR č. 20/90 z 9. 10. 1990. Stěhování proběhlo v měsíci září 1990.

⁴⁷⁸ Správní archiv AČR, fond č. 2859, kart. č. 3, TS 1992: Rozkaz ke zrušení velitelství Týlové základny (VVZ) ze 17. 2. 1992 ke dni 1. 7. 1992. Tamtéž: Hlášení ke zrušení velitelství Týlové základny se stavem k 1. 7. 1992.

⁴⁷⁹ Podrobně viz: <http://www.csla.cz/armada/druhyvojsk/sluzbaphm2polnizasobovani.htm> (citováno dne 30. 11. 2012).

⁴⁸⁰ Podrobně viz: <http://www.csla.cz/armada/druhyvojsk/vystrojnisluzba.htm> (citováno dne 30. 11. 2012) a <http://www.csla.cz/armada/druhyvojsk/sluzbaphm.htm> (citováno dne 30. 11. 2012).

Paďour (1984),⁴⁸¹ poté až do jejího zrušení plk. Vladislav Polách (1984/5–1992).⁴⁸² Pro velitelství základny a ubytování mužstva a záloh byly útvaru přiděleny prostory taktéž v Horním klášteře v budově č. 1., skladové prostory v Dolním klášteře „v poměrně vlhkém prostředí, málo vhodném pro skladování materiálu“.⁴⁸³

Postupné vyklízení objektu Dolního kláštera armádou bylo zahájeno ve druhé polovině 80. let,⁴⁸⁴ kdy začala jednání o přidělení náhradních pozemků armádě pro výstavu nových skladových objektů, jež by nahradily celý Dolní klášter, který by tak mohl být, jakožto kulturní památka, předán zpět civilnímu sektoru a mohlo by se započít s jeho neodkladnými opravami.⁴⁸⁵ V roce 1988 vypadala situace vyklizování a sanace objektu a plán jejího dokončení (s provedením nutných stavebních prací) takto: východní křídlo ambitu bylo vyklizeno, sanace provedena, stavební práce naplánovány na roky 1989–1990. Severní křídlo vyklizeno, sanace měla proběhnout

⁴⁸¹ Správní archiv AČR, fond č. 2859, kart. č. 3, TR 1985: TR č. 02/85 z 23. 1. 1985 – plk. Josef Paďour byl ustanoven do funkce zástupce náčelníka Týlové základny pro technické věci s tím, že se mu po dobu šesti měsíců zachovává plat z dřívější funkce, do které byl ustanoven a kterou vykonával. Jako náčelník TZ podepsán na dokumentu z 13. 11. 1984 pro Velitelství Západního vojenského okruhu ve věci návrhu investiční výstavby (třech garážových přístřešků a dvou skladových hal) v posádce Rajhrad v souvislosti s provedením organizačních a dislokačních změn podle nařízení Velitelství ZVO čj. 0021479/6-1984 – Správní archiv AČR, fond č. 2859, kart. č. 3, TS 1987 (!).

⁴⁸² Správní archiv AČR, fond č. 2859, kart. č. 3, TR 1985: TR č. 01/85 z 9. 1. 1985 a TR č. 02/85 z 23. 1. 1985: plk. Polách byl do funkce ustanoven rozkazem velitele Západního vojenského okruhu č. 0575 ze dne 28. 12. 1984, funkci převzal 17. 01. 1985.

⁴⁸³ Správní archiv AČR, fond č. 2859, kart. č. 2, TS 1987: Zápis o předání a převzetí funkce zástupce náčelníka základny pro týl, k 30. 12. 1986. (Další skladový prostor měl útvar vyčleněn v prostoru vodního cvičiště 7. žsilm. Hodonín-Rohatec, neboť VÚ 3877 sídlil krom posádky Rajhrad i v posádce Hodonín.)

⁴⁸⁴ Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 4, OS 1987: KVUSS Brno Vojenskému útvaru 8978 Rajhrad ve věci Zaslání zápisu o uvolnění objektu Dolní klášter Rajhrad. Jednalo se o zápis z jednání se zástupci ONV Brno-venkov o uvolnění objektu ve prospěch téhož, 24. 4. 1987. K tomu srov. pozn. 446.

⁴⁸⁵ Postupně mělo být uvolněno nejprve severní křídlo ambitu, materiál přemístěn do jižního křídla a zbudovány nové příčky. Pro uvolnění jižního křídla bylo podle zástupců KVUSS předpokladem, že ONV Brno-venkov vyčlení poblíž objektu Horního kláštera pozemky o výměře cca 1000 m² k výstavbě nových skladových hal pro útvary VÚ 8978 a VÚ 9381. Nový skladový objekt bylo nutno situovat tak, aby mohl být začleněn do areálu kasáren Horní klášter, a zároveň mělo dojít k rekonstrukci a předání náhradního objektu v blízkosti Dolního kláštera, užívaného dosud ZNZ Brno-venkov. To vše se mělo podle prvotního plánu uskutečnit do roku 1990 – Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 4, OS 1987: Zápis z jednání ve věci uvolnění prostorů Dolní klášter v Rajhradě pro potřebu ONV Brno-venkov, 9. 4. 1987. Celá akce měla být hrazena prostředky ČSLA. – Tamtéž: Zápis z jednání ve věci nabídky náhradní lokality v Rajhradě pro investiční výstavbu ČSLA s cílem trvalého uvolnění objektu bývalého kláštera – památky I. kategorie, 24. 6. 1987. Armáda avizovala, že nebude-li jí přidělen vyhovující náhradní pozemek, setrvá v objektu kláštera a „bude za cca 5 let požadovat od majitele finanční prostředky na zabezpečení oprav, které přesáhnou charakter běžné údržby“.

v letech 1989–1990, stavební práce v roce 1991. Jižní křídlo mělo být vyklizeno do 31. prosince 1989, sanace provedena 1991–1994, stavební práce plánovány na období 1993–1994. Západní křídlo křížové chodby bylo v plánu vyklidit do 31. prosince 1992, sanovat 1993–1995, stavební práce uskutečnit roku 1996. Křídlo budov k prelaturě měla armáda vyklidit do 31. prosince 1994, sanaci provést v době 1996–1997, samotnou prelaturu pak vyklidit do 31. prosince 1996 a sanovat v letech 1996–1999.⁴⁸⁶ V této době již také probíhaly práce na vybudování Památníku písemnictví na Moravě pod odborným vedením Státní vědecké knihovny v Brně,⁴⁸⁷ a bylo tedy nutné koordinovat tyto práce a přístup do objektu se zástupci vojenské správy.⁴⁸⁸ Definitivní uvolnění objektu bylo ze strany ČSLA schváleno k roku 2000.⁴⁸⁹

Události podzimu roku 1989 však učinily celý tento harmonogram bezpředmětným. Následovaly postupné redisklace jednotlivých vojenských útvarů z posádky Rajhrad a vyklizování objektů obou klášterů. Předání objektu Dolního kláštera probíhalo na etapy tak, jak jej jednotlivé redisklované útvary vyklízely.⁴⁹⁰ Jako poslední předávaly části skladovacích prostor v objektu Dolního kláštera v roce 1990 VÚ 9381 a VÚ 1754.⁴⁹¹

⁴⁸⁶ ABOR, šanon Rajhrad-klášter: Odbor kultury ONV Brno-venkov pro KVUSS ve věci Rajhradský klášter – harmonogram sanačních prací, 29. 6. 1988.

⁴⁸⁷ Spisovna MZK, oddělení Klášter Rajhrad: *Památník písemnictví na Moravě*. Politicko-ideové a kulturně výchovné využití býv. kláštera benediktinů v Rajhradě, Brno 1986, strojopis, plány. O postupném vyklizování jižního křídla ambitu se začalo s KVUSS jednat již v roce 1982 – ABOR, šanon Rajhrad-klášter: KVUSS pro ONV Brno-venkov, odbor kultury ve věci Památková obnova areálu kláštera v Rajhradě, 11. 12. 1982 a Tamtéž: Zápis z jednání ve věci vyklizení jižního křídla bývalého kláštera Rajhrad dne 8. 12. 1982 v posádce Rajhrad; statické zajišťování východního křídla bylo započato roku 1984.

⁴⁸⁸ KVUSS se zavázala uvolnit místnosti I. patra severního křídla ambitu do 15. 10. 1987 bez náhrady za podmínky, že bude zabezpečeno vybudování zděných příček v chodbách oddělujících „majetek KVUSS a prostory budoucích prostor Památníku moravského písemnictví“. – ABOR, šanon Rajhrad-klášter: Odbor kultury ONV Brno-venkov, Sdělení místopředsedkyně ONV Brno-venkov Paedr. (!) Zdeňky Čapkové do porady vedení ONV Brno-venkov dne 13. 4. 1987. Srov. pozn. 485.

⁴⁸⁹ ABOR, šanon Rajhrad-klášter: KVUSS pro ONV Brno-venkov, Zápis z jednání dne 18. 3. 1988 ke kontrole plnění úkolů přijatých na jednání dne 9. 4. 1987 v posádce Rajhrad. Xerokopie zápisů z dalších jednání uskutečněných během let 1987–1989 mezi KVUSS a ONV Brno-venkov ohledně hledání náhradních pozemků pro armádu uloženy Tamtéž.

⁴⁹⁰ Například: Správní archiv AČR, fond č. 2810, kart. č. 4, OS 1989: Zápis o předání objektů HKL, 27. 11. 1989: předány některé prostory k 27. 10. 1989; Zápis o předání prostorů od VÚ 8978, 30. 10. 1989. Předány byly některé prostory v Dolním i Horním klášteře; Zápis o převzetí prostorů od VÚ 8978, 21. 12. 1989 (Dolní klášter).

⁴⁹¹ Srov. pozn. 433. ABOR, sl. Klášter Rajhrad-vojsko: Zápis z komisionálního jednání v rajhradském klášteře konaném dne 10. dubna 1990 za účelem posouzení a zjištění stavu budov a místností předaných dne 20. března 1990 řádu benediktinů. Tamtéž: Protokol o předání a převzetí prostor, které dosud užívalo vojsko, v Benediktinském klášteře v Rajhradě, 13. 9. 1990. Tamtéž: Protokol

O tom, v jakém stavu předávané objekty byly, si lze udělat hrubou představu na základě Zápisu z komisionelní prohlídky části předaných prostor rajhradského kláštera benediktinů ze 4. dubna 1990. Mimo jiné bylo do zápisu zaneseno, že: „*Střešní krytina u celého objektu vyžaduje generální opravu (dosud se prováděla pouze nedostatečná běžná údržba). Víkyře jsou poškozeny, otevřeny a zamokalo na půdy. (...) Je nutno zcela nově provést veškeré klempířské práce. (...) Okna vojsko nenatíralo, jsou poškozena povětrnostními vlivy z venkovní strany v havarijním stavu. Historické dveře poškozeny (...) Parkety a dřevěná ostění jsou zatřena barvou, nebo poškozena a 40 roků nebyla prováděna řádná údržba.*“⁴⁹² KVUSS se dokonce uvolila poskytnout finanční sumu 200 000 Kčs na „*odstranění závad vzniklých užíváním objektu vojenskou správou.*“⁴⁹³ O navýšení této sumy bylo následně s armádou neúspěšně jednáno. Velitel VÚ 1754 pplk. Štefan Sedlák administrátorovi benediktinského kláštera Rajhrad Janovi Valíkovi ve věci Odpovědi na stížnost (podanou ze strany opatství k 7. říjnu 1991) dne 12. listopadu 1991 stroze sdělil, že: „*Další finanční prostředky nejsou k dispozici*“ a že „*vojenská správa předala Vámi užívaný klášter v rámci svých možností a povinností ze zákona vyplývající (!). Byly plněny jak písemné, tak ústní dohody. Po roce od předání je diskutabilní na čem jsme se dohodli a jaký je současný stav. (...) Útvar je v současné době v redislukaci a záležitost Vašeho kláštera považujeme dnem předání za vyřízenou.*“⁴⁹⁴

o předání a převzetí zbývajících prostor, které doposud užívalo vojsko v Benediktinském klášteře v Rajhradě, 16. 10. 1990. Mj. bylo dohodnuto, že skladovací tescovy baráky v jižní části zahrady nebudou prozatím zbourány, neboť je klášter využije jako sklad stavebního materiálu a „*vojenská správa se těchto baráků bezplatně (!) vzdává s tím, že demolici provede klášter na svůj náklad.*“ Stejně tak panelová zpevněná plocha nebyla odstraněna, neboť „*odklizení není ekonomické*“ a plochy bude využito jako „*zařízení staveniště*“.

⁴⁹² ABOR, sl. Klášter Rajhrad-vojsko: Zápis z komisionelní prohlídky částí předaných prostor rajhradského kláštera benediktinů konané dne 4. 4. 1990. Jako další jednotlivé závady uváděné u konkrétních místností se opakují: nápisy olejovými barvami na podlahách a dlažbách, okna zatřená neodstranitelnými barvami, zbytky závěsů mříží a závory, poškozené a chybějící kování, zazděné a oplechované nebo naopak rozštípané dveře, chybějící klíče a kliky dveří, poškození dlažeb, zazděné komíny (!), osekání štuky, zničené malby, poškození způsobená dlouhodobým zatížením. Všechny vojskem „aktivně“ prováděné devastační změny měly samozřejmě za logický cíl proměnu zcela nevyhovující budovy někdejšího benediktinského kláštera pro její novou strategickou roli – zabezpečení skladu armádního materiálu.

⁴⁹³ ABOR, šanon Rajhrad-klášter: KVUSS pro ONV Brno-venkov ve věci Zabezpečení finančních prostředků na opravy Dolního kláštera Rajhrad, 2. 5. 1990.

⁴⁹⁴ ABOR, sl. Klášter Rajhrad-vojsko: VÚ 1754 administrátorovi benediktinského kláštera Janovi Valíkovi ve věci odpovědi na stížnost, 12. 11. 1991.

A tak se oznámení o obnově řeholního života řádu, kterou oficiálně proklamoval nový převor kláštera P. Benedikt Karel Malý již 2. února 1990,⁴⁹⁵ stalo počátkem další náročné etapy v životě benediktinských mnichů v Rajhradě. Etapy, vyznačující se nejen úsilím o obnovení duchovního života řeholní komunity a znovunalezení role kláštera v pospolitosti celého města, ale též úsilím o praktickou obnovu a zachování hmotného dědictví, které benediktinský řád na bažinatém území poblíž řeky Svratky v Rajhradě spravoval po celá staletí. Tato etapa trvá dosud.

⁴⁹⁵ Tamtéž: P. Benedikt Karel Malý, OSB, převor kláštera, t. č. bytem Sekaninova 2, 614 00 Brno Jihomoravskému krajskému národnímu výboru a na vědomí Okresnímu národnímu výboru ve věci oznámení o obnově řeholního života a žádosti o navrácení budov kláštera, 2. 2. 1990. Viz obr. 52.

***Neue Regale, Zettelkataloge und unzählige
Bücher überall ringsum
(Jindra Pavelková)***

Die Geschichte der Klosterbibliothek in Rajhrad ist mit der Geschichte des eigentlichen Klosters sehr eng geknüpft. Die Anfänge der Bibliothek können schon im Moment der Gründung des Klosters in der Mitte des 11. Jahrhunderts vermutet werden, denn liturgische Bücher waren für das Leben einer Mönchsgemeinde sehr wichtig. Die Handschriftenbibliothek wurde im 13., 14. und 15. Jahrhundert weiter erweitert, mit dem 16. Jahrhundert kommen auch erste gedruckte Bücher nach Rajhrad (Gross Raigern). Die Bibliothek wächst jedoch immer noch infolge der Bedürfnisse der Klostergemeinde und dank den Geschenken von verschiedenen Mäzenen. Über einen systematischen Aufbau der Bibliothek kann man jedoch erst um die Hälfte des 17. Jahrhunderts reden. Der Propst Georg Adalbert Kotelicius von Horstein (1623–1643) kaufte nicht nur systematisch die Bücher für das neu gegründete Knabenseminar und Coelestin Arlet (1666–1683) erwarb nicht nur neue Bücher, sondern er ließ auch alte Bücher mit neuen Einbänden und Supralibros versehen.

Im Jahre 1703 wurde der erste Katalog der Bibliothek erstellt, und zwar vom Augustiner Augustin Kneutgen aus Brünn. Der Fonds wurde in zehn Bereiche, bezeichnet mit den Buchstaben A-K, gegliedert und bis 1758 ergänzt. Neue Bücher waren in dieser Zeit überwiegend immer noch Geschenke.

Die Lage begann sich erst unter dem Propst Bonaventura Pitr (1756–1764) zu ändern. Neben dem Archivmaterial bemühte sich Pitr auch um eine bessere systematische Gliederung des Bücherfonds. Auch wenn man natürlich noch nicht über die klassische Bücherakquisition, wie sie heute bekannt ist, reden kann, hört die Bibliothek auf, nur von der Großzügigkeit der Spender abhängig zu sein. 1762 erwarb die Bibliothek einen neuen Katalog. Gegenüber den vorhergehenden Katalogen wurden die Bücher in neun Fachbereiche, bezeichnet A-I, gegliedert. Der Urheber des Katalogs war der Bibliothekar Otmar Conrad, der bis zu seiner Ernennung zum Propst sich mit der Konventbibliothek beschäftigte, später hat er auch die Bibliothek in der Prälatur gegründet. Er hat auch neue Supralibros eingeführt, 1789 um zwei Rajhrader Exlibris ergänzt.

Unter dem Propst Otmar Conrad wurde der Bücherfonds überwiegend durch Einkäufe bei den vorrangigen Buchhändlern der Donaumonarchie, vor allem bei Holzmeyer in Graz, erweitert. In 1804 bis 1806 ließ Conrad neue Regale für die Bibliothek erwerben. Die Bücher wurden in den Regalen ohne jedes System aufbewahrt, in der Galerie wurden sie sogar in den Wandelgängen und in den Fensternischen gestapelt. In diesem Zustand

blieb der Bücherfonds bis 1818, bis zum Antritt des neuen Bibliothekars Benedikt Richter.

1820 wurde Benedikt Richter auf dem Posten des Bibliothekars durch Victor Schlossar abgelöst, dieser setzte die von Richter begonnene Arbeit fort und 1832, nach seiner Wahl zum Abt, hat er eine jährliche Subvention von 1000 Gulden zum Büchereinkauf bestimmt. Ab 1828 war in der Bibliothek als Hilfsbibliothekar Anton Rücker tätig und 1832 hat er die gesamte Bibliothekspflege übernommen. Mit Ausnahme der Jahre 1835–1843 – damals war er als Professor des theologischen Seminars in Brünn tätig – arbeitete er als Bibliothekar bis zu seinem Tod in dem Jahre 1860. Er setzte den Aufbau des von Richter gegründeten Zettelkatalogs fort und widmete seine Aufmerksamkeit auch der Bibliothek in der Prälatur. 1855 hat er einen neuen Katalog für die Prälatur erstellt.

1864 wurde als Bibliothekar Maurus Kinter bestellt, der wahrscheinlich schon am Anfang seiner Tätigkeit mit der neuen Katalogisierung der Bibliothek begann. Er hat den neuen Katalog der Handschriften und Inkunabel gegründet, hat auch die Sammlung der Landkarten und Atlasse neu geordnet, die einen der Bestandteile der historischen Bibliothek in Rajhrad darstellt. Damit war seine Katalogisierungsarbeit zu Ende, da er mit der Verlegertätigkeit beschäftigt war. Am Ende des 19. Jahrhunderts geriet das Kloster in wirtschaftliche Probleme, die teilweise auch durch den Verkauf des Bücherfonds saniert wurden.

Maurus Kinter hat den Posten des Bibliothekars in einem hohen Alter 1919 verlassen, dann wurde die Bibliothek einige Monate lang von Adalbert Horák verwaltet, der jedoch in demselben Jahr von Wenzel Johann Pokorný abgelöst wurde; dieser kümmerte sich um die Bibliothek bis 1940. Im zweiten Weltkrieg wurde die Bibliothek indirekt beschädigt. Bei der Befreiung Brünns stabilisierte sich die Front einige Tage lang in der Nähe von Rajhrad, was eine wesentliche Beschädigung der Klostergebäude zur Folge hatte.

In diesem Zustand wurde die Bibliothek 1950 durch die Universitätsbibliothek Brünn übernommen. Neben den erforderlichen Bibliothekararbeiten und der Anordnung der Bücher entstand auch ein spürbarer Bedarf an den Reparaturen des Bibliotheksaals und der Depositorien. Viele Fensterscheiben waren immer noch durch Holzplatten oder Papier ersetzt, dazu kam noch, dass die Gründungspfeiler fingen an, sich infolge der gestörten Statik zu setzen.

Noch im Jahre 1950 sind die Mitarbeiter des Journalistenbundes nach Rajhrad „zu Besuch“ gekommen und mit der Genehmigung des Informationsministeriums ältere Zeitschriften ohne Konsignation ausgesucht und abtransportiert. Die Bibliothek hat also nicht nur eine Menge

der kompletten Zeitschriftenreihen verloren, durch die Auswahl wurden auch viele andere komplette Reihen schwer verletzt.

Neben der Ermittlung des physischen Zustandes der Bibliothek ist Vladislav Dokoupil aus der Universitätsbibliothek in Brunn sehr aktiv auch an die Bearbeitung des Bücherfonds gegangen. Er hat nicht nur die Revision der Bibliothek sehr schnell erfolgreich durchgeführt und her und da gestapelte Zugänge in Regale eingeordnet und in der Evidenz erfasst, sondern auch erste Kataloge herausgegeben. 1973 ist die Bibliothek infolge der immer mehr gestörten Statik aus Rajhrad ausgeräumt worden. Nach Rajhrad ist sie erst nach der kompletten Reparatur des historischen Saals und der Depositorien 2004 zurückgekommen. Zu Anfang der 1990 Jahre wurde die Bibliothek im Rahmen der Restitutionen dem Benediktinerorden zurückgegeben und physisch 2004 übergeben; damals ist sie in die Verwaltung der Mitarbeiter des Museums des Schrifttums in Mähren, Zweigstelle des Museums der Brünner Region, überführt worden.

Als erster Schritt des weiteren Erschließens des Bücherfonds ist der Schlossars Zettelkatalog gescannt und auf den Webseiten des Museums präsentiert worden. Im Jahre 2008 ist es auch mit der schrittweisen elektronischen Katalogisierung des Bücherfonds begonnen worden. Die Katalogisierungsarbeiten im historischen Saal sollten dank dem Projekt NAKI – Benediktinerkloster Rajhrad als Kulturphänomen – 2015 vollendet werden. Die Mitarbeiter des Museums des Schrifttums in Mähren beschäftigen sich auch weiter mit der Katalogisierung der in den Depositorien aufbewahrten Werke.

Vom Sammlungskabinett zum Museum (Lucie Heilandová)

Das Klostermuseum in Rajhrad wurde im Anschluss an das Sammlungskabinett ausgebaut, das in dem Kloster in Rajhrad schon im 17. Jahrhundert existiert hatte. In den 1830er Jahren sind die Sammlungen in Rajhrad in einen in Nachbarschaft der Bibliothek befindlichen Raum verlegt, wo sie systematisch klassiert, ergänzt und entsprechend den wissenschaftlichen Kenntnissen der damaligen Zeit geordnet wurden. Als Begründer des Klostermuseums gilt der Abt Victor Schlossar (im Amt 1832–1854). Während seiner Amtszeit ist die Bibliothek erweitert, das Archiv geordnet und das Klostermuseum errichtet worden; es handelte sich um ein allgemeines landeskundliches Museum, das sich mit der Geschichte des Klosters und der Umgebung beschäftigte. Endgültig gestaltet wurde das

Museum unter dem Abt Gunther Kalivoda (Abt 1854–1883); dieser ließ die Bibliothek um den kleinen Saal und angrenzende Büroräume erweitern. In Nachbarschaft wurde auch das Museum mit seinem Depositorium im ersten Stock endgültig untergebracht. Die Verwaltung des Museums wurde den Bibliothekaren und deren Helfern anvertraut.

In seiner Zeit war das Klostermuseum mit seinen verschiedenen Sammlungen imstande, ein Museum in Rajhrad zu ersetzen, denn dieses ist erst 1945 gegründet worden. Dank dem Interesse der Rajhrader Benediktiner für die Umgebung spielte das Klostermuseum bald die Rolle eines Regionalmuseums. Im Rahmen des Museums wurden Vorträge veranstaltet, die Benediktiner arbeiteten mit der Schule im Ort zusammen, wo sie nicht nur unterrichteten, sondern auch die Gegenstände aus dem Museum für den Unterricht benutzten. Die Sammlungen des Klostermuseums wurden, ähnlich wie die Bibliothek, auch den Forschern zugänglich gemacht und die bestellten Besucher hatten die Möglichkeit, die Sammlungen zu besichtigen oder zu studieren. Vielseitige museale Sammlungen des Rajhrader Klosters umfassten nicht nur die Geschichte, sondern wurden auch durch die Interessengebiete der Benediktiner geprägt. Im Klostermuseum waren verschiedene Sammlungen aufbewahrt, z. B. Waffensammlung, graphische Sammlung und Kunstwerke, Mineralien und Naturprodukte – Gehölze, Kräuterbücher, ausgestopfte Vögel und Kleintiere und präparierte Seetiere. Ausgestellt waren auch verschiedene Modelle von Gebäuden, Verkehrsmitteln und Maschinen und Gegenstände alltäglichen Bedarfs. Im Museum gab es auch Volksplastiken, Steinfragmente wie z. B. Säulenkapitelle, Uhren oder Möbelstücke. Den Grund einer reichen numismatischen Sammlung stellten die Münzen aus der privaten Sammlung des Abtes Victor Schlossar, oder aus den Sammlungen von Beda Dudík oder Anton Boček, die das Kloster erworben hatte. Der Stolz des Museums war eine umfangreiche archäologische Sammlung, deren Grundlage die bei dem Ausbau der Eisenbahn aus Brünn nach Rajhrad oder bei der Umwandlung des Klostergrundstücks bei Rebešovice zum Weinberg 1846 gefundenen Gegenstände und Objekte waren. Die meisten archäologischen Funde wurden von Gregor Volný und Beda Dudík beschrieben, die auch auf deren Auffinden beteiligt waren. Interessante und wichtigere Funde wurden dank der Initiative dieser Ordensbrüder im Museum aufbewahrt, wo Gregor Volný eine spezielle Ausstellung der mit seinen handschriftlichen Legenden versehenen Gegenstände errichtet hat. Zu den wichtigeren Gegenständen gehörten z. B. keltische Münzen, Schmuckstücke, Gefäße, Bestattungsurnen oder die Figur einer altslawischen Gottheit mit zwei Gesichtern. Neben den archäologischen Funden wurden in den Museumsammlungen auch anthropologische

Materialien aufbewahrt, einige Schädel und Knochen, die entweder im Klostergelände, oder in Rebešovice gefunden worden waren und hier eher als Raritäten aufbewahrt waren. Neben den Fundsachen und Exponaten aus der Heimat gab es hier auch einige Funde und Erinnerungsgegenstände aus dem Ausland. Im Museum gab es auch mehrere Gegenstände, die dem Museum der Afrikaforscher Emil Holub bei seinen Besuchen in Rajhrad in den Jahren 1900 und 1901 geschenkt hatte.

Das Klostermuseum war in Rajhrad bis zur Aufhebung des Klosters 1950 tätig. Im 20. Jahrhundert wurden die Sammlungen nicht mehr erweitert, nach der Bodenreform 1920 befand sich das Kloster im Niedergang und die Äbte wurden aus finanziellen Gründen dazu gezwungen, die Klostersammlungen zu verkaufen – das hat vor allem die Gemäldegalerie und die Bibliothek betroffen – es wurden jedoch auch wertvollere Gegenstände aus dem Museum verkauft. Aus der Initiative der Gesellschaft für Rajhrader Museum, mit Franz Method Žampach und Karl Uhl an der Spitze, ist 1945 das Museum für Heimatkunde von Rajhrad und Umgebung gegründet. Nach der Aufhebung des Klosters 1945 hat das Museum für Heimatkunde jene Exponate aus den Klostersammlungen erworben, die Bezug auf Rajhrad und die umgebende Region hatten.

Beda Dudík und Anfänge der Archäologie in Mähren ***(Richard Mahel)***

Zur Einführung muss bemerkt werden, dass der Anteil des Benediktiners aus Rajhrad und des mährischen Historikers Beda Dudík (1815–1890) an der Entwicklung und an der Popularisierung der entstehenden mährischen Archäologie des 19. Jahrhunderts schon Jaroslav Hudec bei der Beschreibung der Rajhrader Sammlung grob umgerissen hat. Meiner Meinung nach handelt es sich eher um Dudíks wenig bekannte und konzeptuell im Grundsatz gelegentliche Aktivität, die zuerst durch patriotische und erst danach auch durch fachliche Motive getrieben wurde. Trotzdem ist es empfehlenswert, diesem Bereich seiner Tätigkeit dieselbe Aufmerksamkeit zu widmen als seinen allgemein bekannten Aktivitäten auf dem Gebiet der mährischen und österreichischen Historiographie, des Archivwesens oder der Bibliothekslehre. Ich ergänze, präzisiere und auf gewissen Gebieten immer noch erweitere die Erkenntnisse, die Hudec im Fall Dudík zusammengetragen hat.

Beda Dudík zählte in Mähren zu den ersten Propagatoren und gelegentlichen Forschern in diesem damals neuen Fachbereich und mit

seinen theoretischen und praktischen Erfahrungen trug er zur Bereicherung der Ergebnisse sowie zur Popularisierung des neuen Fachbereichs zu. Im Gegenteil zu J. Hudec bin ich jedoch nicht der Meinung, dass die Ergebnisse der Dudíks theoretischen und gelegentlich auch Feldforschungen einen wesentlichen Beitrag zur Entwicklung der Archäologie in Mähren in der zweiten Hälfte des 19. darstellten. Dudíks Verdienste bestehen vor allem in einer kräftigen öffentlichen Popularisierung damaliger Fundberichte und in seiner eigenen, oft nicht abgegriffenen Interpretierung der ausgewählten Gegenstände in den Sammlungen des mährischen Kaiser-Franz-Museums in Brünn oder der Funde in der originalen, seit langem aufgebauten archäologischen Sammlung im Benediktinerkloster Rajhrad. Zuerst wollte er dadurch auf die historische und gegenwärtige Bedeutung Mährens hinweisen und dadurch auch die besondere Stellung Mährens im Rahmen der Länder der ursprünglichen Böhmisches Krone sowie der Donaumonarchie betonen. Seine Aufmerksamkeit widmete er auch der Methodologie des Faches, die damals erst in ihrem Entstehungsstadium stand; er betonte die Wichtigkeit der vergleichenden Forschung der Schädel und Knochen, mit dem Ziel, deren oft widersprüchliche Interpretierung und diskutierte Datierung zu präzisieren. Auf dem Gebiet der Archäologie hat er trotzdem niemals die Rolle eines belehrten Laien verlassen und in der Geschichte der mährischen Historiographie hat er sich vor vollem als Historiker und Pädagoge in Brünn und später in Wien und in seiner zweiten Lebenshälfte auch als kaiserlicher Rat und österreichischer Diplomat eingetragen.

Dudíks Interesse für die Archäologie entwickelte sich paradoxweise auf dem Hintergrund seiner Tätigkeit als mährischer Historiograph. Nach seiner Ernennung auf diesen wichtigen Posten 1859 konnte er als selbstständiger Forscher auftreten und seine bisherige übrigens fruchtbare Zusammenarbeit mit der Historisch-statistischen Sektion in Mähren schrittweise unterbrechen. Dudíks Mitgliedschaft hing gleichzeitig mit seinem Wunsch zusammen, sich als ständischer Landesarchivar in Brünn durchzusetzen (erfolglos in den Jahren 1849–1861) und außerdem eine finanzielle und diplomatische Unterstützung des Landesausschusses der Mährischen Stände für beabsichtigte Forschungsreisen ins Ausland sowie für die Veröffentlichung fachlicher Teilstudien zu erhalten.

Im Rahmen seiner vielen späteren Reisen und Besuche der Archive und Museen in der Donaumonarchie sowie in den Nachbarstaaten trat er in bedeutende Fachkontakte und wurde zum Mitglied vieler historischer Landsmannschafts- und Landesvereine und gelehrter Gesellschaften und gerade das hat ihm den Weg zur Archäologie geöffnet. Als Benediktiner in Rajhrad kannte er den schrittweisen Ausbau einer Klostersammlung im

Bereich Archäologie gut, einschl. des wesentlichen Beitrages von G. T. Volný zur Katalogisierung und zur ausführlichen Beschreibung der Funde. Ähnlich war Dudík auch mit den Ergebnissen der bisherigen Feldforschungen in der Umgebung von Mohelnice (Müglitz), Olomouc (Olmütz) und vor allem in der nahen Region von Brünn vertraut. Beda Dudík beschäftigte sich mit der Archäologie intensiv erst nach 1853, denn damals fing die Archäologie an, sich als eigenständiger Fachbereich in Mähren erfolgreich zu entwickeln, und er hatte schon ausreichende Kenntnisse und Erfahrungen, um in diese Entwicklung so oder so einzugreifen.

Seine grundsätzliche, jedoch sehr vereinfachte und wesentlich subjektive Stellungnahme zur Methodologie und zu den Ergebnissen des neuen wissenschaftlichen Fachbereichs hat Dudík erst mit einem gewissen Zeitabstand 1875 in der wissenschaftlichen Zeitschrift *Časopis Matice moravské* veröffentlicht. Dieser Veröffentlichung gingen kleinere bahnbrechende Aufsätze voran, wobei der wichtigste und thematisch nächste Beitrag schon 1854 erschienen war (in deutscher Sprache).

In seinem avisierten Beitrag aus dem Jahr 1875, dessen Grund ein Konferenzreferat war, veröffentlichte Dudík seine Ansichten über die Methodologie des Faches, über dessen weitere Entwicklung und territoriale Orientierung auf die, wie es seinem Forscherinteresse entsprach, heidnischen Begräbnisstätten in Mähren.

Unter den methodischen Verfahren damaliger Archäologie schätzte Beda Dudík vor allem die Kraniologie, weiter die vergleichende Philologie und die Osteologie. Da sie jedoch einzeln nicht imstande waren, die Antwort auf die Frage der Ethnizität der Funde vorzulegen, schlug Dudík in seinem Beitrag vor, diese methodischen Verfahren zu kombinieren und in einer neuen wissenschaftlichen Disziplin zusammenzufassen; diese neue Disziplin hat er vorläufig als *vorläufige Archäologie der vorhistorischen Zeit* bezeichnet. Sie sollte sowohl mit der bestehenden Methodologie der Archäologie, als auch mit der herkömmlichen Historiographie eng zusammenarbeiten. Dudíks anthropologische Methode war also nichts grundsätzlich Neues, sie legte nur Nachdruck auf die Kombination einzelner Verfahren und der Ergebnisse verschiedenartiger Auffassungen in der damaligen Archäologie und den verwandten Disziplinen.

Als Zeugnis des unaufhörlichen Interesses Dudíks für die Archäologie und Vorgeschichte kann auch einen weiteren, diesmal kurzer und eher symbolischer Beitrag in einer Fachzeitschrift aus dem Jahre 1878 genannt werden, vor allem ist jedoch eine aktive Teilnahme Dudíks an mehreren archäologischen Kongressen zu erwähnen, wo eine lobende Anerkennung seiner Tätigkeiten ausgesprochen wurde. Trotzdem haben Dudíks inländische und ausländische Aktivitäten in dem tschechischen und

mährischen Milieu keinem größeren Widerhall begegnet, im Unterschiede zu dem Ausland.

Allgemein kann gesagt werden, dass Dudík nichts Neues oder Umwälzendes in die mährische Archäologie eingelegt hat. Er wies jedoch ununterbrochen auf den unumstrittenen Beitrag der Archäologie für die historische Wissenschaft hin, er betonte deren Anteil an dem tieferen Erkennen der nationalen Geschichte und deren Bedeutung für die Befestigung eines gesunden mährischen Patriotismus. Auch wenn damit alles ausgeschöpft würde, was über die Tätigkeit des Rajhrader Benediktiners Beda Dudík im Bereich Archäologie gesagt werden könnte, ist es im Kontext des 19. Jahrhunderts, in dem er tätig war, nicht wenig.

Benediktinerdruckerei in Rajhrad (Lucie Heilandová)

Die Gründung der Benediktinerdruckerei in Rajhrad hängt mit der Entwicklung der Druckindustrie im 19. Jahrhundert zusammen, nachdem die Anfrage nach gedruckten Medien, nicht nur nach Büchern, sondern auch nach periodischen Druckschriften enorm angestiegen ist. Als Hauptinitiator der Gründung der eigenen Klosterdruckerei gilt Placid J. Mathon (1841–1888), der sich ab 1867 die literarische Bahn nicht nur als Schriftsteller, sondern auch als Redakteur und Verleger voll antrat. Schon in den 1870er Jahren hatte er die Gründung einer eigenen Benediktinerdruckerei in Rajhrad vor, was 1881 realisiert worden ist. Die Druckerei wurde von Placid Mathon geleitet, er war hier bis 1886 tätig, dann musste er auf seinen Posten infolge der Gesundheitsprobleme verzichten. Zuerst war die Firma in den gemieteten Räumen in der Bischofstraße – vom 19. April 1881 bis zum Ende 1882 – angesiedelt, danach wurde der Betrieb in ein eigenes erworbenes Haus des ehemaligen Knabenseminars in der Dominikanerstraße Nr. 4, in Nachbarschaft des bischöflichen Alumnats, verlegt. In Betrieb wurde die Buchdruckerei am 5. Januar 1883 bei der festlichen Öffnung genommen; der Brünner Bischof Franz S. Bauer hat das gesamte Werk gesegnet.

Durch die Errichtung einer klostereigenen Druckerei wollten die Rajhrader Benediktiner die Selbstständigkeit erwerben, eine Stütze für die tschechische Literatur schaffen, verschiedene katholische Schriften und Bücher drucken und größere Werke der kirchlichen Schriftsteller herausgeben. Die Produktion der Benediktinerdruckerei war deshalb relativ spezifisch. Die Werke waren den katholischen Lesern bestimmt, es wurden

vor allem Religionsschriften, tschechische Druckschriften und eigene Werke der Rajhrader Benediktiner herausgegeben. Auch dank der Tatsache, dass die Benediktiner die Ergebnisse ihrer Arbeit veröffentlichen konnten, ist das Benediktinerkloster in Rajhrad zu einem wichtigen Zentrum der wissenschaftlichen Forschung und der literarischen Schaffung geworden. Die Druckerei veröffentlichte auch die Werke bisher unbekannter katholischer Autoren, es wurden hier Erstlingswerke oder Schriften herausgegeben, die ohne finanzielle Unterstützung keine Chance hätten, zu erscheinen. Placid Mathon bemühte sich darum, die katholische Literatur auch unter der ärmsten Bevölkerung zu verbreiten, die sich nicht leisten konnte, die Bücher zu kaufen, deshalb wurden viele Bücher, die durch die Benediktinerdruckerei produziert worden waren, nur mit einem Mindestgewinn verkauft oder ganz entgeltlos in den Dörfern distribuiert. Um die Kosten zu reduzieren, haben die Benediktiner auch einen Verlag und eine Buchbinderei errichtet, denn Placid Mathon wollte eine absolute Eigenständigkeit erreichen und die Bücher nur in eigener Regie herausgeben. Dank der Verbindung der Buchdruckerei mit der Buchbinderei wurden die Bücher in verschiedenen Varianten angeboten. Der Leser konnte die durch die Buchdruckerei produzierten Bücher nur als Heft oder in einem Druckerumschlag kaufen oder in der Buchbinderei an Ort und Stelle einbinden lassen.

Die Bemühungen der Rajhrader Benediktiner um das Verbreiten und Herausgeben der katholischen Literatur würdigte der Papst Leo XIII. nicht nur durch aufmunternde Blätter, sondern 1885 auch durch die Verleihung des Titels Päpstliche Druckerei: „Tipografia pontificia dei benedettini di Raihrad.“ Die Päpstliche Druckerei gedieh auch unter den Nachfolgern von Placid Mathon – Bernard Plaček und Paul Vychodil. Paul Vychodil (1862–1938) hat sich an die Spitze der Druckerei im Jahr 1896 gestellt, aber schon ab 1885 war hier als Redakteur der literarischen Zeitschrift *Literární hlídka* tätig, er war auch Autor von mehreren durch die Druckerei herausgegebenen Übersetzungen und Werken. Da die Buchdruckerei ein erfolgreiches Unternehmen war, die viele Druckschriften herausgab, waren kleine Räume in der Dominikanerstraße für den Betrieb bald zu eng. Dank der Initiative von Paul Vychodil wurde 1907 an der Ecke der Alt-Brünner- und Bischofstraße ein neues dreigeschossiges Gebäude für die Buchdruckerei erbaut. Der Urheber des Entwurfes war Anton Müller, er hat ein modernes unterkellertes dreigeschossiges Mietshaus entworfen, der nicht nur den Bedürfnissen des Betriebes der Druckerei, der Buchbinderei und einer Buchhandlung, sondern auch den modernen Ansprüchen an die Wohnkultur entsprechen sollte. In den oberen Stockwerken gab es neben Büros und der Wohnung des Direktors der Druckerei auch die Wohnungen

für andere Mieter. Es wurde vorgesehen, aus den Zinsen mindestens teilweise die mit dem Bau und vor allem mit der Instandhaltung des Hauses verbundenen Kosten zu decken.

1919 wurde die Druckerei gemeinsam mit der Druckkonzession der Landwirtschaftlichen Gefolgschaft verkauft; diese ist zum ausschließlichen Inhaber geworden und die Benediktiner, die für sich nur einen kleinen Anteil an der Druckerei behielten, verloren ihren Einfluss auf erscheinende Veröffentlichungen und konnten kaum die Unterbrechung des Herausgebens mancher periodischer Schriften und Editionen verhindern. Beginnend mit dem Jahr 1920 trat die ehemalige Päpstliche Druckerei unter dem Titel Bürgerliche Druckerei auf.

***Zwischen Bibliothek und Verlagshaus – Leben
und Werk von Maurus Kinter
(Jindra Pavelková)***

Maurus Kinter ist in Brünn, in der Ferdinandstraße Nr. 403, in der Familie des Metzgers Johann Kinter und seiner Frau Josefa, Tochter von Wedl Polavský, am 21. Februar 1842 geboren und am nächsten Tag in der Pfarrkirche St. Johannis getauft worden. Als er 5 Jahre alt war, wurde er von einem Hauslehrer unterrichtet und ab 1848 besuchte er die St. Jacobi-Schule in Brünn, wo er vier Klassen absolviert hat. Nach dem Schulabschluss am 17. August 1852 setzte er seine Studien an dem K. und K. Gymnasium Brünn fort.

Schon vor dem Abschluss seiner Gymnasialstudien hat er auf Anraten seines Religionsprofessors Matthias Procházka die Aufnahme ins Benediktinerkloster beantragt. Ins Noviziat ist er am 17. August 1859 aufgenommen worden und seine Versprechungen hat er am 5. April 1864 abgegeben.

Am 1. September 1864 ist Kinter zum Klosterbibliothekar und 1870 auch zum Klosterarchivar ernannt worden. Beide Funktionen bekleidete er bis 1919 (1920) und in diesem Jahre hat er wegen seines hohen Alters resigniert. Bis 1879 hat er 9000 Buchbänder in den Zugangslisten der Bibliothek eingetragen und mit Provenienzanangaben versehen, außerdem hat er einen Katalog von 820 Handschriften, 900 Inkunabeln und 880 Landkarten erstellt. Die Anzahl der von Kinter in der Bibliothek erfassten Bänder hat sich während der gesamten Zeit, in der ihm die Verwaltung der Bibliothek anvertraut war, vervielfacht. Am Ende seiner Amtszeit kamen die Bücher in die Bibliothek jedoch frei ohne notwendige Erfassung, denn

Kinter war durch die Arbeit in der Redaktion überlastet und er war nicht mehr imstande, alle Kräfte der Bibliothek zu widmen.

Ins wissenschaftliche Leben ist Kinter unübersehbar 1879 eingetreten. Am 25. August 1875 fand eine Konferenz der Äbte des Benediktinerordens in Melk statt und es wurde entschieden, zur Gelegenheit des 1400. Jahrestages des Begründers des Ordens eine Schrift herauszugeben, welche die literarische Tätigkeit der Benediktiner in der Habsburgermonarchie in den Jahren 1750 bis 1880 zusammenfassen sollte. Maurus Kinter hat in die Veröffentlichung *Scriptores Ordinis S. Benedicti, qui 1750–1880 fuerunt in Imperio Austriaco-Hungarico* mit den Aufsätzen über Rajhrader Benediktiner beigetragen. Bei dem Zusammentreffen wurde es außerdem entschieden, eine wissenschaftliche Zeitschrift herauszugeben. Das Herausgeben wurde am 8. Dezember 1879 mit einem gemeinsamen Aufruf von 43 angemeldeten Mitarbeitern eröffnet und gerade Maurus Kinter wurde zum Chefredakteur ernannt. Zuerst erschien die Zeitschrift vierteljährlich unter dem Titel *Wissenschaftliche Studien und Mittheilungen aus dem Benediktinerorden*, jedes Heft in einem Umfang ca. von 200 Seiten. Das erste Heft ist am Anfang des Jahres 1880 erschienen. Neben der Redaktion wurde Kinter auch mit der Verwaltung und Korrespondenz beauftragt, und zwar bis zum Ende 1910, als er alles der Erzabtei St. Peter in Salzburg übergeben hat. Die Redaktionsarbeit nahm Kinter sehr viele Zeit ein, es erscheinen deshalb in der Zeitschrift vor allem nur Rezensionen und Berichte aus einzelnen Klöstern aus seiner Hand. Insgesamt hat Kinter 1238 Handschriften zum Herausgeben vorbereitet.

Neben *Studien* trug Kinter mit seinen Aufsätzen in katholische Tageszeitungen *Das Vaterland*, *Die Reichpost* und *Weltblatt*, und außerdem auch ins *Notizzenblatt der historisch-statistischen Section in Brünn* und die *Anzeige für Kunde der deutschen Vorzeit* bei. Ab 1866 arbeitete er auch mit der *Wiener allgemeinen Literaturzeitung* zusammen. Außerdem hat Kinter auch eigene Schriften wie z. B. *Die Herrschaft Hochwald* 1868, Biographie des Abtes Gunther Kalivoda 1879, Biographie von Beda Dudík 1890 veröffentlicht, für die Veröffentlichung von Sebastian Brunner *Benediktinerbuch* hat er eine kurze Geschichte Rajhrads und außerdem die Arbeiten *Friedrich Graf zu Waldstein, Erzbischof zu Prag, Drangfale Iglaus während der Schwedenzeit z roku 1878* und *Die Kongregation der Töchter des göttlichen Heilandes in Wien* geschrieben. Das wichtigste seiner eigenen Veröffentlichungen ist 1908 zur Gelegenheit des 25. Jubiläums des Abtes Benedikt Korčian erschienen – es geht um *Vitae monachorum, qui ab anno 1613 in Monasterio O. S. B. Rajhradensis in Moravia professi in Domino obierunt*. Diese Schrift stellt ein bis heute noch nicht überwundenes Werk über wichtige Rajhrader Benediktiner und die

wichtigste Quelle für weitere Arbeiten auf diesem Feld dar. Nur in handschriftlicher Bearbeitung ist das für B. Dudík zusammenfasste Werk *Regesta ad diplomatarium ordinis Theutini*, *Chronik der böhmischen reformierten Franciscaner-Provinz, von der Gründung bis zum Jahre 1678, nach den Aufzeichnungen des P. Bernard Sannig, Ordens-Definitors, Urkundliche Beiträge zur Stadtgeschichte Znaims von 1365–1640, nach Originalien zusammengetragen und commentirt, Diplomatarium monasterii Raigradensis inde ab anno 1046 congestum ...*, *geschichte der Rayigerner Bibliothek und des dortigen Stiftsarchives a Necrologium monasterii Raigradensis inde ab anno 1624* geblieben.

Im Jahre 1911 hat sich Kinter einen doppelten Knöchelbruch am rechten Bein zugezogen. Wahrscheinlich litt er an schmerzlichen Folgen dieses Knochenbruchs, nicht unähnlich einem Unfall aus der Jugend, bis zu seinem Tod am 26. Juni 1928. Er ist 2 Tage später im Friedhof in Rajhrad begraben.

Geschichte des Rajhrader Klosters in der Nachkriegszeit (Eva Richtrová)

Der Zerfall des Großgrundbesitzes des Benediktinerklosters wurde durch die erste Bodenreform 1919 eingeleitet und wurde auch in dem Zweiten Weltkrieg fortgesetzt. Die Klostergebäude verfielen und in den Befreiungskämpfen wurden sie noch zusätzlich beschädigt. Bevor die Benediktinerabtei mit der Nachkriegskonsolidierung ihrer Wirtschaft und mit den Reparaturen der Gebäude beginnen konnte, wurde die erste Bodenreform revidiert (1947) und dann noch durch die sogenannte neue Bodenreform (1948) verschärft. Im Rahmen dieser neuen Reform wurden auch die Reste des Klostergrößgrundbesitzes liquidiert, was die wirtschaftliche Abhängigkeit der Klostergemeinde vom Staat zur Folge hatte. Dieser Zustand war jedoch nur eine Vorstufe zur vorgesehenen absoluten Liquidierung des Ordenslebens. Im Rahmen der auf dem gesamten Staatsgebiet gleichzeitig durchgeführten Aktion K wurde das Rajhrader Benediktinerkloster in der Nacht vom 3. auf 4. April 1950 ausgeräumt, zwei Ordensbrüder wurden in die sog. Zentralisierungszentren gebracht, vier in der Pfarrverwaltung in den ursprünglich dem Kloster inkorporierten Pfarrgemeinden gelassen, was auch den Ort Rajhrad einschloss, ein Bruder wurde pensioniert und der Abt in Želiv (Seelau) interniert. Mit der Verwaltung der Substanz des Ordensvermögens wurde der Religionsstiftungsfonds beauftragt. Reiche kunstwertvolle und

historisch wichtige Sammlungen aus dem Klosterbesitz wurden inventarisiert, kommissioniert und schrittweise in verschiedene staatliche Kulturinstitutionen verteilt. Zu den wichtigsten Empfängern gehörten das Mährische Landesmuseum in Brünn und das Kunstgewerbliche Museum in Brünn. Nach einer längeren Suche nach geeigneter Nutzung wurden die Klostergebäude, gemeinsam mit den Gebäuden des ausgeräumten Konvents der Schwestern Trösterinnen des Herzens Jesu, dem Nationalverteidigungsministerium zugeteilt.

Erste Truppen – das 53. technische Bataillon – das entspricht den Bausoldaten in der ehemaligen DDR – (Verband Nr. 9991) – sind nach Rajhrad im Jahr 1952 gekommen. Zuerst arbeiteten die Soldaten auf verschiedenen Baustellen, wie z. B. Kanalisation, Wasserleitung, Straßen, Herberge für Mannschaft und Wohnungen für Offiziere. Das Kloster der Trösterinnen des Herzens Jesu wurde durch die Armee als sog. Oberes Kloster bezeichnet und diente als Kommandantur der Garnison Rajhrad, als Kommandantur einzelner in der Garnison dislozierter Verbände und als Kaserne. Das Benediktinerkloster unter Bezeichnung Unteres Kloster wurde zu Lagerzwecken genutzt. In der Garnison Rajhrad wurden weiter folgende Verbände disloziert: 133. Straßenbaubataillon (Verband 9991), Kommandantur der 8. Festungsbrigade (Schützenbrigade), 128. Zisternenbataillon (Verband 9381), 65. Automobilbataillon (Verband 8978), 74. Genie- und Straßenbataillon (Verband 1754) und 2. Etappenbasis (Verband 3877). In der zweiten Hälfte der 1980er Jahre wurde es mit der schrittweisen Ausräumung des verwüsteten Geländes des Benediktinerklosters, das für Kulturdenkmal erklärt und wo die Errichtung des Museums des Schrifttums in Mähren vorgesehen worden war, begonnen. Die Ereignisse 1989 haben diesen Prozess vorangetrieben – die Verbände aus der Garnison Rajhrad wurden schrittweise neu disloziert und das Klostergelände wurde freigelegt. Dieser Prozess war 1990 zu Ende, damals hat der Orden wieder sein Vermögen angetreten und erste Mitglieder der Ordensgemeinde sind in das verwüstete Kloster zurückgekehrt.

Seznam zkratek

- ABOR** – Archiv Benediktinského opatství Rajhrad
ABS – Archiv bezpečnostních složek
acr. – automobilní cisternová rota
akce VK – akce vyklizení klášterů
apr. – automobilní prapor
AR – Archeologické rozhledy
BPP – bojová a politická příprava
CK – centralizační klášter
cpr. – cisternový prapor
ČKD – Český katolický deník
čl. – článek
ČMM – Časopis Matice moravské
ČsAV – Československá akademie věd
ČSLA – Československá lidová armáda
DK (DKL) – Dolní klášter
DM – Dějiny Moravy
DR – denní rozkaz
fol. – folio
FPF SU – Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity
GO – generální oprava
HG – Historická geografie
HK (HKL) – Horní klášter
HSUS – Hlavní stavební a ubytovací správa
inv. č. – inventární číslo
JZD – Jednotné zemědělské družstvo
kart. – karton
KBOR – Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad, ve správě Muzea Brněnska, p. o., Památníku písemnictví na Moravě
KNV – Krajský národní výbor
kongregace sester Těšitelek BSJ – kongregace sester Těšitelek Božského Srdce Ježíšova
kpt. – kapitán
KSČ – Komunistická strana Československa
KVS – Krajská vojenská správa
KVUSS – Krajská vojenská ubytovací a stavební správa
MAG – Mährens allgemeine Geschichte
mjr. – major
MNO – Ministerstvo národní obrany
MNV – Městský národní výbor
MZA – Moravský zemský archiv v Brně
MZKEEB – Mittheilungen der Kaiserl. königl. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale (do r. 1874)

MZKEEKD – Mittheilungen der Kaiserl. königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. Neue Folge (od roku 1875)

n. p. – národní podnik

NA – Národní archiv

např. – například

npor. – nadporučík

NPÚ – Národní památkový ústav

ONV – Okresní národní výbor

OS – obyčejné spisy

PA – Památky archeologické

PHM – pohonné hmoty

plk. – plukovník

pplk. – podplukovník

PTP – pomocný technický prapor

PZH – polní zemědělské hospodářství

RV – rozkazy velitele, rozkaz velitele

s. – strana

SA – Slovenská archeológia

SAW – Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien

sig. – signatura

sl. – složka

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SOkA Brno-venkov – Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě

spr. – silniční prapor

Správní archiv AČR – Správní archiv Armády České republiky

StB – Státní bezpečnost

SÚC – Státní úřad pro věci církevní

TP – technický prapor

TR – tajné rozkazy, tajný rozkaz

TS – tajné spisy

TZ – týlová základna

ÚHV – Ústav historických věd (Slezská univerzita v Opavě)

UMPRUM – Uměleckoprůmyslové muzeum

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VHA – Vojenský historický archiv

VO – vojenský okruh

VSB – Vojenská správa budov

VÚ – vojenský útvar

VVPJ – Velitelství vojenských pracovních jednotek

ZDVGMS – Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens

ZEVBG – Zeitschrift für Ethnologie und der Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte

ZVO – Západní vojenský okruh

žpr. – ženijní prapor

žsilmb – ženijní silniční mostní brigáda

žsilpr. – ženijní silniční prapor

Seznam pramenů

Archiv Benediktinského opatství Rajhrad (ABOR)

sl. Generální oprava vodovodu Rebešovice – klášter Rajhrad, sign. 1/1
sl. Most a silnice do Dolního kláštera, sign. 1/2
sl. Tesco baráky, sign. 1/3
sl. Kanalizace a čisticí stanice, r. 1956, sign. 1/4
sl. Zastavovací plán komunikace, voda a kanalizace, sign. 1/5
sl. Izolační závody Brno – Rekonstrukce veřejného osvětlení, sign. 1/6
sl. Vojenské úpravy v klášteře Těšitelek v letech 1968–1988
sl. Klášter Rajhrad – vojsko
kart. Movité věci kláštera zabavené
kart. Předávací protokol
šanon Rajhrad-klášter

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

fond G/N4 Velitelství stanice SNB – Rajhrad
kart. č. 28

Diecézní archiv Biskupství brněnského (Diecézní archiv)

fond Biskupská konzistoř Brno (BKB)
kart. č. 958
kart. č. 5633

Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad (KBOR)

Sbírka rukopisů

sig. R 38
sig. R 39
sig. R 40
sig. R 41
sig. R 42
sig. R 633
sig. R 636

Moravský zemský archiv v Brně (MZA)

fond E 6 Benediktini Rajhrad
inv. č. 67, sig. Ag 43
kart. 18
kart. 19
kart. 116
kart. 153
kart. 155
kart. 162

kart. 163
kart. 165
kart. 178
kart. 193
kart. 194
kart. 222
kart. 227
kart. 233
kart. 237
kart. 246
kart. 252
kart. 283

fond č. B 124 Krajský národní výbor v Brně, I. a II. Manipulace

kart. č. 1
kart. č. 262

fond č. B 124, III. Manipulace

kart. č. 2614
kart. č. 2615

Národní archiv (NA)

fond č. 852 Státní úřad pro věci církevní

kart. č. 82
kart. č. 85

Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě (SOKA Brno-venkov)

fond č. A-4 ONV Brno-venkov

fond č. C-108 Archiv městečka Rajhradu

inv. č. 10b

F 6 Karel Uhl – pozůstalost

Kart. 1

fond č. N-110 MNV Rajhrad

kart. č. 38
kart. č. 39
kart. č. 48
kart. č. 54

Spisovna MZK, oddělení Klášter Rajhrad

Správní archiv Armády České republiky (AČR)*fond č. 2019 VÚ 9381*

kart. č. 1

kart. č. 4

kart. č. 5

kart. č. 6

fond č. 2000 VÚ 1754

kart. č. 1

kart. č. 6

kart. č. 8

kart. č. 9

kart. č. 10

kart. č. 11

kart. č. 12

kart. č. 51

kart. č. 63

fond č. 2810 VÚ 8978

kart. č. 1

kart. č. 3

kart. č. 4

kart. č. 6

fond č. 2859 VÚ 3877

kart. č. 2

kart. č. 3

kart. č. 4

Vojenský historický archiv (VHA)*fond č. 850 2. skupina vojenských staveb – Brno*

kart. č. 31

kart. č. 40

*fond č. 1647 8. střelecká brigáda Rajhrad**fond č. 2316*

Seznam literatury

- Beneš, František Xaver: *Archaeologické poznámky z okolí Brna (dle zprávy, kterou zaslal hr. Egbert Belcredi)*. PA 10, 1875, s. 365–367.
- Bílek, Jiří: *Pomocné technické prapory 1950–1954*. Vznik, vývoj, organizace činnosti. Praha 1992.
- Bílek, Jiří: *Pomocné technické prapory*. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci. Praha 2002.
- Bílek, Jiří: *Československá armáda jako oběť i nástroj politické perzekuce*. Sborník vybraných dokumentů z let 1948–1953. Praha 2005.
- Brandl, Vincenc: *Glossarium illustans bohemicum-moravicum historiae fontes*. Brno 1876.
- Brunner, Sebastian: *Ein Benediktinerbuch: Geschichte und Beschreibung der bestehenden und Anführung der aufgehobenen Benediktinerstifte in Oesterreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*. Würzburg 1880.
- Bubeník, Josef: *K časně slovanským nalezištím v exponovaných polohách na území Čech*. PA 79, 1988, s. 183–198.
- Buchta, Placid: *Rajhrad (1045–1895)*. Dějepisný náčrtek k jubilejnímu roku 1895. Brno 1894.
- Bulínová, Marie–Janišová, Milena–Kaplan, Karel (eds.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*. Edice dokumentů. I. Církevní komise ÚV KSČ („Církevní šestka“) duben 1949 – březen 1950. Praha–Brno 1994.
- Bursa, Vladimír: *Moderní technika zachraňuje památný kostel v Rajhradě*. Zlín, velké vydání č. 5, 29. 1. 1941, s. 7.
- Červinka, Innocenc Ladislav: *Morava za pravěku*. In: *Vlastivěda moravská I.: Země a lid*. Díl 2. Brno 1902.
- Červinka, Innocenc Ladislav: *Pěstování praehistorické archaeologie na Moravě*. Čáslav 1902. (otisk z Československých Letopisů Musejních, roč. I, separát 1–15).
- Červinka, Innocenc Ladislav: *Pravěk zemi českých. Úvod do archaeologie pravěké, předvěké a historické*. Brno 1927. (příloha Pravěku).
- Červinka, Innocenc Ladislav: *Slované na Moravě a říše Velkomoravská. Její rozsídlení, památky a dějiny (podle původních pramenů, místních studií a výzkumů archaeologických)*. Brno 1928. (příloha Pravěku).
- Dokoupil, Vladislav – Král, Adolf Bunny: *Knihovna benediktinů v Rajhradě*. Rajhrad 1968.
- Dokoupil, Vladislav: *Soupis prvotisků, spravovaných Universitní knihovnou v Brně, sv. 4. Klášterní knihovna benediktinů v Rajhradě*. Brno 1955.
- Dokoupil, Vladislav: *Soupis komenian Universitní knihovny v Brně*. Brno 1957.
- Dokoupil, Vladislav: *Soupis tisků 16. století z fondů Universitní knihovny v Brně, sv. 2. Tisky 16. století z knihovny benediktinů v Rajhradě*. Brno 1959.

- Dokoupil, Vladislav: *Soupis rukopisů knihovny benediktinů v Rajhradě*. Praha 1966.
- Dokoupil, Vladislav: *Katalóg slovacikálnych kníh do roku 1800 Univerzitetnej knižnice v Brne*. Martin 1969.
- Dokoupil, Vladislav: *Dějiny klášterních knihoven jižní Moravy ve Správě vědecké knihovny v Brně*. Brno 1970.
- Dokoupil, Vladislav: *Soupis prvotisků z fondů Universitní knihovny v Brně*. Praha 1970.
- Dokoupil, Vladislav: *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně*. Brno 1972.
- Dokoupil, Vladislav: *Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800*. Brno 1978.
- Dokoupil, Vladislav – Pavelková, Jindra: *Katalog rukopisů a prvotisků knihovny Biskupského alumnátu v Brně*. Brno 2011.
- Dubánek, Martin: *8. pevnostní brigáda Rajhrad*. In: XXX. Mikulovské sympozium 2008. Hranice na jižní Moravě a její obrana od doby římské. Brno 2009, s. 369–381.
- Dudík, Beda: *Smlouva, kteráž se stala mezi císařem Rudolfem a Matyášem, arciknížetem rakouským v ležení polním mezi Štěrboholy a dolními Měcholupy léta 1608*. ČČM 19, 1845, sv. 2, s. 292–308.
- Dudík, Beda: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrathum Mähren*. Mit steter Rücksicht auf die Landesgeschichte, nach Urkunden und Handschriften bearbeitet. Bd. I-II. Wien 1849 a 1868.
- Dudík, Beda: *Über die alten heidnischen Begräbnissplätze in Mähren*. SAW, Phil.-hist. Classe, 1854, Bd. 12, s. 467.
- Dudík, Beda: *Des Hohen Deutschen Ritterordens Münz – Sammlung in Wien*. Wien 1858.
- Dudík, Beda: *Mährens allgemeine Geschichte*. Im Auftrage des mährischen Landesausschusses. 12 Bde. Brünn 1860–1888.
- Dudík, Beda: *Dějiny Moravy*. Pomocí slavného výboru zemského markrabství Moravského. Díly 1-9. Praha 1871–1884.
- Dudík, Beda: *Welt-Ausstellung 1873 in Wien. Catalog der nationalen Hausindustrie und der Volkstrachten in Mähren*. Etnographisch, statistisch und historisch erläutert und mit Unterstützung des mähr. Landesausschusses herausgegeben von B. Dudík, O.S.B. Brünn 1873.
- Dudík, Beda: *Dějiny knihtiskařství na Moravě od vzniku jeho až do roku 1621*. ČMM 7, 1875, s. 103–138.
- Dudík, Beda: *Předkřesťanská pohřebiště na Moravě*. ČMM 7, 1875, s. 9–21.
- Dudík, Beda: *Vorchristliche Begräbnissplätze in Mähren*. Mittheilungen der Kaiserl. königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale (Neue Folge) I, 1875.

- Dudík, Beda: *Über trepanirte Cranien im Beinhaus zu Sedlec*. ZEVBG 10, Heft III, 1878, s. 227.
- Dudík, Beda: *Geschichtliche Entwicklung des Buchdruckes in Mähren vom Jahre 1486 bis 1621*. Brünn 1879.
- Eliáš, Jan O. – Horká, Zdeňka: *Areál bývalého kláštera v Rajhradě*. Stavebně historický průzkum. Dějiny kláštera. Textová část. Brno 1981, strojopis.
- Fr. Ot. (=Karel Uhl): *Z bouřných dob (Pomněnka na hrob buditele lidu tiskem P. Placida Mathona)*. Slovanské listy. Časopis hájící zájmy českého lidu na jihu Moravy XVI, č. 13–17. Brno 1910.
- Galuška, Luděk: *Velká Morava*. Brno 1991.
- Hudec, Jaroslav: *Archeologie v původních sbírkách benediktinského kláštera v Rajhradě*. In: Sborník Muzea Brněnska 2008. Předklášteří 2008, s. 122–133.
- Charouz, Jindřich Zdeněk: *Brněnský alumnát. Výchova a vzdělávání duchovenstva v Brně v letech 1807–1950*. Brno 2007.
- Charouz, Jindřich Zdeněk O. Praem.: *Internační tábor Želiv*. In: Hanuš, Jiří – Stříbrný, Jan (eds.): *Stát a církev v roce 1950*. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze. Brno 2000, s. 68–83.
- Ign. Zh.: *Dr. Maurus Kinter O.S.B.*, ČKD 1928/7, s. 831–833.
- Janák, Jan: *Brněnské tiskárny v letech 1848–1918. Od tiskařských oficin k polygrafickému průmyslu*. In: Knihtisk v Brně a na Moravě. Sborník z konference Brno – 4. září 1986. Brno 1987, s. 43–66.
- Janák, Jan: *Časopis Matice moravské od vlastivědy k historické revui 1869–1882*. In: Kulturní periodika na Moravě. XXIV. Mikulovské sympozium 1996. Brno 1997, s. 67–81.
- Janišová, Milena – Kaplan, Karel (eds.): *Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948*. Dokumentace. Praha – Brno 1995.
- Kaplan, Karel: *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*. Dokumenty a přehledy 1. a 2. část. Praha 1993 (Dokumenty o perzekuci a odporu, sv. 4 a 6).
- Kaplan, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno 1993.
- Kaplan, Karel: *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963–1973*. Brno 2001 (CDK, řada Historia ecclesiastica, sv. č. 9).
- Kinter, Maurus: *Wissenschaftliche Reise des mährischen Landeshistoriographen Dr. Beda Dudík, O.S.B., durch Ungarn und Siebenbürgen, anlässlich der Tagung des histor.- archäologischen Kongresses zu Maros-Vásárhely 1864*. ZDVGMS 18, 1914, s. 58–84.

- Kinter, Maurus: *Vitae monachorum, qui ab anno 1613 in Monasterio O. S. B. Raihradensis in Moravia professi in Domino obierunt*. Brunae 1908.
- Klanica, Zdeněk: *Slovanské kostrové hroby v Blučině*. In: Přehled výzkumů (1965), 1966, s. 70–71.
- Kneidl, Pravoslav: *Počátky sběratelství a strahovský kabinet kuriozit*. Praha 1989.
- König, Bohumír: *Další úkoly musea pro budoucnost*. Věstník československých muzeí a spolků archaeologických. II, Čáslav 1897, s. 113–114.
- Kroupa, Jiří – Vobr, Jaroslav – Drlík, Vojen: *Benediktinský klášter v Rajhradě. Klášter, klášterní knihovna, Památník písemnictví na Moravě. Předklášteří 2006*.
- Křivová, Petra: *Mapová sbírka knihovny benediktinského kláštera v Rajhradě. Problematika historických a vzácných knižních fondů 2007*. Olomouc – Brno 2008, s. 17–20.
- Křivová, Petra – Pavelková, Jindra: *Top 10 rajhradské klášterní knihovny v 19. a počátkem 20. století. Problematika historických a vzácných knižních fondů 2009*. Olomouc – Brno 2010, s. 147–148.
- Kubíček, Jaromír: *Brněnský knihtisk od roku 1918 do současnosti*. In: Knih-tisk v Brně a na Moravě. Sborník z konference Brno – 4. září 1986. Brno 1987, s. 67–75.
- Lutovský, Michal: *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001.
- Mahel, Richard: *Život, dílo a pozůstalost moravského historiografa Františka Bedy Dudíka (1815–1890)*. Netištěná disertační práce na FPF SU, ÚHV, 2011.
- Měchurová, Zdeňka: *Archeologické nálezy z Moravy ve sbírkách Přírodovědeckého muzea ve Vidni. Zprávy ČSSA, Supplementum 13, 1992*.
- Měřínský, Zdeněk: *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu. Část 1*. Praha 2002.
- Minařík, Pavel: *Československá armáda v letech 1945–1969. Organizace a dislokace velitelských orgánů pozemního vojska, Vojenské rozhledy 9, 1994, s. 141–150*.
- Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1853*. Brno 1852.
- Národní listy I, 1861, č. 16*.
- Nekvasil, Jindřich: *Výzkum v Rebešovicích na Moravě*. AR 6, 1954, s. 433–437.
- Nosovský, Karel: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*. Praha 1927.
- Pavelková, Jindra: *Dějiny rajhradského kláštera v poznámkách B. Pitra a M. Lefevra*. Muzeum Brněnska Sborník 2006. Předklášteří 2006, s. 26–33.

- Pavelková, Jindra: *Alexius Habrich, nejen knihovník, Z cyklu osobností rajhradského benediktinského kláštera*. Muzeum Brněnska Sborník 2007. Předklášteří 2007, s. 86–96.
- Pavelková, Jindra: *Nejstarší soupisy rukopisů knihovny Benediktinského opatství Rajhrad z pera A. Habricha a jejich srovnání s dnešním stavem*. Problematika historických a vzácných knižních fondů 2007. Olomouc – Brno 2008, s. 161–172.
- Pavelková, Jindra: *Rajhradský knihovník a převor Otmar Conrad*. Muzeum Brněnska Sborník 2008. Předklášteří 2008, s. 134–142.
- Pavelková, Jindra: *Život a dílo Josefa Bonaventury Pitra*. Muzeum Brněnska Sborník 2009. Předklášteří 2009, s. 45–55.
- Pavelková, Jindra: *Opatská knihovna rajhradského benediktinského kláštera*. Problematika historických a vzácných knižních fondů 2010. Olomouc – Brno 2011, s. 234.
- Pavelková, Jindra: *Exlibris a supralibros rajhradské klášterní knihovny*. Opera romanica 11. Jazyk a řeč knihy. České Budějovice 2011, s. 501–502.
- Peuckner, Eduard von: *Das deutsche Kriegswesen der Urzeit in seinen Verbindungen und Wechselwirkungen*. Berlin 1860–1864.
- Pokorný, Václav Jan: *Klášter Rajhrad jeho dějiny a památnosti*. Rajhrad 1925.
- Scriptores Ordinis S. Benedicti, qui 1750–1880 fuerunt in Imperio Austriaco-Hungarico*. Vindobonae 1881.
- Seznam knih vydaných nákladem papežské knihtiskárny rajhradských benediktinů v Brně 1881–1897*. [Brno 1897].
- Seznam knih vydaných nákladem papežské knihtiskárny rajhradských benediktinů v Brně 1881–1913*. [Brno 1913].
- Schuster, Oskar: *Die alten Heidenschanzen Deutschlands mit specieller Beschreibung des Oberlausitzer Schanzensystems*. Dresden 1869.
- Sklenář, Karel: *Archeologické nálezy do r. 1870 v Čechách*. Prehistorie a protohistorie. Praha 1992.
- Sklenář, Karel: *Bibliografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*. Praha 2005.
- Skutil, Jan: *Raně středověký Rajhrad a jeho místní a funkční proměny*. HG 21, 1983, s. 235–253.
- Skutil, Jan: *Rajhradský klášter a moravská archeologie*. Hlídka 57, 1940, č. 12, s. 345–357.
- Skutil, Josef: *Rajhradský klášter a moravská archeologie. (Příspěvek k osvětlení vědecké práce rajhradského kláštera a k dějinám moravské archeologie)*. Hlídka 1940, roč. LVII, číslo 12, s. 345–357.
- Skutil, Josef: *Moravská muzea. Díl 1*. Brno 1941.
- Slaviček, Lubomír: *„Sobě, umění, přátelům“: kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*. Brno 2007.

- Slovo biskupské o významu tisku. Zprávy apoštolátu tisku. Listy věnované zájmům křesť. písemnictví. Ročník I., č. 4, Brno 1884, s. 49–53.*
- Staňa, Čeněk: *Zjišťovací výzkum na slovanském pohřebišti v Rajhradě*. In: *Přehled výzkumů* (1960), 1961, s. 92–94.
- Staňa, Čeněk: *Slovanská pohřebiště v Rajhradě a v Rajhradcích u Rebešovic (okr. Brno-venkov)*. In: *Přehled výzkumů* (1975), 1977, s. 54–55.
- Staňa, Čeněk: *Anfänge des Klosters in Rajhrad im Lichte der archäologischen Quellen*. In: *Život v archeologii středověku*. Praha 1997, s. 597–609.
- Špét, Jiří: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Praha 1979.
- Špoková, Dominika: *Publikace o sbírkách a muzeích v knihovně benediktinského kláštera v Rajhradě*. Netištěná diplomová práce na FF MU, 2009.
- Tesař, Petr: *Ženské řehole v období totality*. In: Vlček, Vojtěch (usp.): *Ženské řehole za komunismu (1948–1989)*. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze. Olomouc 2005, s. 19–58.
- Tretera, Jiří Rajmund OP: *Nová právní situace církvi a náboženských společností v roce 1950*. In: Hanuš, Jiří – Stříbrný, Jan (eds.): *Stát a církev v roce 1950*. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze. Brno 2000, s. 21–33.
- Třeštík, Dušan: *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*. Praha 2002.
- Tvrдый, Josef: *J. P. Vychodil*. Praha 1940.
- Uhl, Karel: *Stoleté jubileum (ročníce) rajhradského opatství 1813–1913*. Moravan. Kalendář na rok 1913. Brno 1912, s. 96–105.
- Uhl, Karel: *Benediktinské opatství v Rajhradě od roku 1813*. Otisk z kalendáře Moravana na rok 1934, Brno 1933.
- Uhl, Karel: *Památce Dr. Pavla Vychodila*. Moravan. Kalendář na rok obyčejný. Ročník 88. Brno 1938, s. 40–50.
- Uhl, Karel: *Rozdané sbírky dr. Emila Holuba*. In: Sborník české společnosti zeměpisné sv. XLVI, ročník 1940–1941. Praha 1940, s. 98–100.
- Uhl, Karel: *Rajhradské dopisy dr. Emila Holuba*. In: Sborník české společnosti zeměpisné sv. XLIX, Praha 1944, s. 1–8.
- Uhl, Karel: *Z posledních let života afrického cestovatele a badatele dra. Emila Holuba*. Rajhrad 1946.
- Uhl, Karel: *Dr. Emil Holub slavný český cestovatel po jižní Africe*. K 100 výročí jeho narozenin napsal Dr. Karel Uhl. Rajhrad 1947.

- Vaško, Václav: *Dům na skále 2. Církev bojující 1950 – květen 1960*. Kostelní Vydří 2007.
- Vignatiová, Jana: *Přehled vývoje archeologického bádání na Moravě do začátku 20. století*. Zprávy ČSSA 17, 3, s. 93–125.
- Vitae monachorum, qui ab anno 1613 in Monasterio O. S. B. Raihradensis in Moravia professi in Domino obierunt*. Brunae 1908.
- Vlček, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc 2003.
- Vlček, Vojtěch: *Procesy s řeholnicemi v 50. letech*. In: Vlček, Vojtěch (usp.): *Ženské řehole za komunismu (1948–1989)*. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze. Olomouc 2005, s. 59–91.
- Vobr, Jaroslav: *České tisky Moravské zemské knihovny v Brně a jihomoravských klášterních knihoven z let 1501–1800*. Brno 2005.
- Vocel, Jan Erazim: *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*. Prag 1845.
- Vocel, Jan Erazim: *Pravěk země české*. Praha 1868.
- Vychodil, Pavel: *Benediktinská knihtiskárna v Brně*. In: Tumpach, Josef: *Český slovník bohovědný*. Praha 1916, s. 108.
- Vychodil, Pavel: *Zemřel P. Placid Mathon, benediktin rajhradský*. Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1889. Ročník 38. Brno 1888, s. 115–117.
- Vychodil, Pavel: *Zemřel P. Placidus Jan Mathon*. Hlídka literární. Listy věnované literární kritice. Ročník V., Brno 1888, s. 284–286.
- Vychodil, Pavel: *Konec benediktinky*. Hlídka XLI, Brno 1924, s. 92–94.
- Vychodil, Pavel: *Listy z Čech*. Hlídka literární. Ročník I., číslo 5, Brno 1886, s. 69.
- Weinhold, Karl: *Die heidnische Totenbestattung in Deutschland*. SAW, 1859, č. 29 a 30 (Nachdruck: Hamburg 2011).
- Zelený, Jaroslav: *Všeobecná ženijní podpora*. Brno 2011.
- Zelený, Jaroslav: *Řízení, podpora, ochrana a zabezpečení činnosti jednotek ženijního vojska*. Brno 2012.

<http://www.csla.cz>

<http://www.sestrytesitelky.eu>

<http://vojenstvi.cz>

Seznam edic

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. (=CDM) I-IV. Ed. A. Boček.
Olomouci 1836–1845.

Die Regesten der Archive im Markgrathum Mähren und A. Boczeke Berichte über die Forschung in diesem Lande. Ed. P. R. v. Chlumecky.
Brünn 1856.

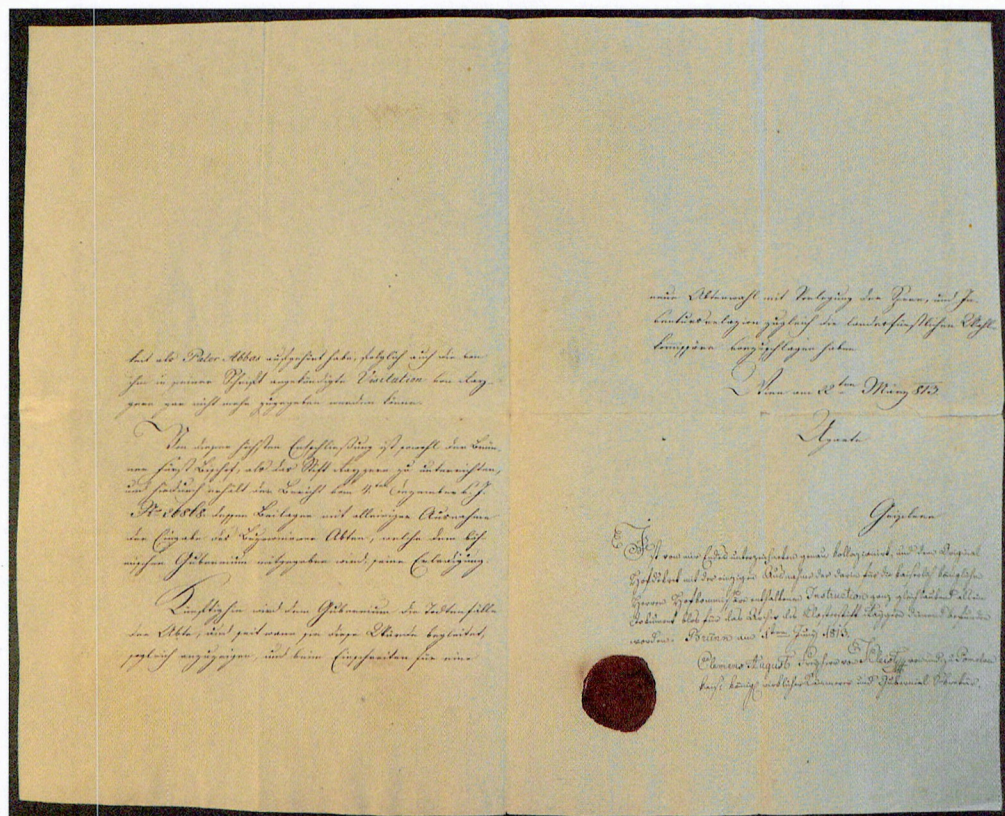
Jmenný rejstřík

Antonín, Karel.....19, 44, 111, 116	Eder, Jan.....51
Arlet, Coelestin.....12	Efenberger, Josef.....111
Baláž, Anton.....137	Ern, Jan Křtitel.....10
Bauer, František S.....73	Ferdinand II.....11
Beran, Josef.....103	Fierlinger, Zdeněk. .107, 114, 115,
Berendt, G.....62	119, 120
z Bienenberka, Karl Josef	Fikes, Jiří.....136
Biener.....52	Flygare-Carlén, Emilie.....22
Boček, Antonín. .34, 56, 61, 62, 64	František Josef I.....100
z Boskovic, Ladislav Velen.....21	Gabaš, Vendelín.....137
z Boskovic, Ladislav.....21	Glosová, Josefa.....124
Brancouzký, Benno II.....28, 34	Haan, Jan Nepomuk.....13
Brandl, Vincenc.....65	Haas.....114, 115
Bruckner, Lorenz.....11	Habrich, Alexius 10, 14, 15, 17, 98
Bucelin, Gabriel.....16	Halouzka, Antonín.....44
Buchtela, Karel.....52	Hanousek, Stanislav.....138
Cibulka, Josef.....45	Havelka, Jaroslav.....107, 109
Conrad, Otmar....7, 10, 11, 14, 15,	Helar, Jan.....111
16, 17, 18, 21, 28, 98	Helcelet, Jan.....74
Čáda, František.....82	Hellich, Josef Vojtěch.....52
Čalkovský, Oldřich.....115	Herben, Jan.....74
Červinka, Bohumír.....136	Hermann, Anton.....11
Červinka, Inocenc Ladislav.....52	Hlobil, Petr.....43, 45, 98
d'Angeli, Domenico.....10	Holcmann, Josef.....110
D'Elvert, Christian.....52, 54	Holub, Emil.....43, 44
Dobrovský, Josef.....22, 52	Holzmann, Josef.....110, 111, 112
Dokoupil, Vladislav 12, 13, 14, 15,	Holzmeyer, knihkupec.....17
16, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 94	Honek, Ladislav.....136, 137
Doleček, Martin.....140, 143	Horák, Vojtěch. .22, 110, 112, 115
Dudík, Beda....7, 9, 11, 34, 35, 42,	Hruška, sběratel.....36
49, 50, 51, 54, 55, 56, 57, 59,	Hub, František.....107, 114, 115
60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67,	Hudec, Jaroslav.....49, 51, 56, 64
69, 77, 98, 100, 101	Chlumecký, Petr rytíř.....54
Dudík, Eduard.....56	Chmel, Karel.....111, 119, 120
Dvořák, Matěj.....111	Chytil, Josef.....54

Jan Jindřich.....	9	Mašek, Karel Jaroslav.....	53
Janáček, Leoš.....	37	Mathon, Placid..	39, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 82, 98
z Jäthensteinu, Matyáš Kalina...	52	May, Karel.....	22
Ježek, Jan.....	74	Mikešník, Josef.....	110, 116
Jošt.....	9	Müller, Anton.....	83
Kalivoda, Vintř31, 45, 69, 93, 94, 100		Musil, Karel.....	110, 111, 118
Kašpar, Miloslav.....	131	Navrátil, Jan Sarkander.....	74, 98
Kinter, Jan.....	91	Niederle, Lubor.....	52
Kinter, Maurus....	7, 20, 22, 45, 62, 63, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101	Novotný, Placidus.....	10
Kinterová, Josefa.....	91	Okáník, Cyril.....	19, 98
Klappiz, Antonín.....	16	Paďour, Josef.....	144
Klement V.....	74	Palacký, František.....	22, 65
Knott, František.....	114, 115	Palliardi, Jaroslav.....	53
Koch, Augustin.....	11, 19, 35	Panschab, Ferdinand.....	72, 94
Kopáček, Jan.....	110, 111, 112	Pavlovický, Josef.....	78
Korčian, Benedikt.....	83, 101	Peucker, Eduard von.....	62
Kosmák, Václav.....	74, 78	Píč, Josef Ladislav.....	52
Kotelicius z Horštejna, Jiří Vojtěch.....	12	Pirmus, Antonín.....	10, 14
Kotyza, Alois	45, 46, 47, 103, 111, 112	Pitr, Bonaventura.	7, 10, 14, 15, 17
Král.....	25, 37	Plaček, Bernard.....	79, 80
Král, Antonín.....	116, 117	Plodek, Kristin.....	70
Krejčí, Josef Cyril....	110, 116, 118	Poche, Emanuel.....	114
Krivčík, Josef.....	140, 141	Pokorný, Jan Václav....	22, 28, 34, 36, 45, 110, 111, 112, 121
Krolm, Václav.....	52	Polách, Vladislav.....	144
Křen, Fr. K.....	78	Polavský, Wedl.....	91
Křižkovský, Pavel P.....	74	Procházka, Matěj.....	74, 94
Kučera, Ladislav.....	131, 141	Pustovka, Jiří.....	76
Kulda, Beneš Metoděj.....	74	Raab, Ignác.....	28
Kunst, Stanislav.....	140	Reinhold, Viktorin.....	10, 12, 17
Letáková, Anežka.....	124	Richter, Benedikt.....	19, 20, 21, 98
Malý, Benedikt Karel.....	110, 147	Rohrer, Rudolf M.....	68
Mára, J.....	115	Rotter, Jan Nepomuk.....	39
		Royt, Václav.....	55
		Rücker, Antonín.....	19, 20, 21

Santini-Aichel, Jan Blažej.....	10	Trautmannsdorf, hrabě.....	11
Sázavský, Řehoř.....	11	Třebízský, Beneš.....	74
Sedlák, Štefan.....	143, 147	Ugart, hrabě.....	11
Schaaffgotsch, Antonín Ernest, biskup brněnský.....	98	Uhl, Karel...31, 43, 44, 47, 73, 85, 88	
Schlossar, Viktor....19, 21, 31, 34, 35, 36, 69, 99		Unger, Petr Adolf.....	102
Schuster, Oskar.....	62	Uvarov, hrabě.....	64
Schwoy, František Josef.....	61	Verne, Jules.....	22
Sieber, Augustin.....	13	Vetterl, K.....	117
Siostronek, Prokop.....	120	Vintrová, Marie.....	126
Slánský, Rudolf.....	108	Vítek.....	9
Slouk, Vojtěch.....	37	Vobr, Jaroslav.....	9, 25
Smolík, Josef.....	52	Vocel, Jan Erazim.....	51, 52, 61
Snášel, Jaroslav.....	131	Volný, Řehoř....34, 40, 41, 42, 51, 55, 61, 62, 69	
Sokol, Jan.....	131	Vostál, Prokop Alois.....	110
Stín, A.G.....	74	Vrzal, Augustin Alois.....	69, 74
Strnadová, Zdena.....	124	Vybíral, Jan.....	111
Sušil, František.....	74	Vychodil, Pavel Julius. .68, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 86, 87, 88	
Šamalík.....	86	Wankel, Jindřich.....	56
Šamalík, tajemník Zemědělské družiny.....	86	Weinhold, Karel.....	62
Šembera, Alois Vojtěch.....	65	Winiker, Karel.....	68, 72
Šrámek, docent.....	86	Wirth, Zdeněk.....	114
Šťastný, Karel.....	74	Wurm, Ignát.....	74
Šup, Prokop Bartoloměj.....	86	Zerrich, Jan.....	131
Švecová, Josefa.....	125, 126	Ziegelbauer, Magnoald.....	10
Theodorik.....	9	Žampach, František Method.....	47
Tinclová, Marie.....	124		

Obrazové přílohy

Obr. 36 – Oznámení dvorské kanceláře ve Vídni o udělení práva samostatné opatské volby rajhradskému klášteru ze dne 22. března 1813 (MZA, E 6, sig. Ag 43)

LA PONTIFICIA ACCADEMIA ROMANA

D 1

ARCHEOLOGIA

*Intenta sempre ad accogliere nel suo seno que predari
uomini, che dotti principalmente nelle antichità e nel
la filologia possono recarle utile ed ornamento, ha me-
ritamente eletto al R. P. D.^{no} Beda Dudík
dell'Ordine di S. Benedetto, Membro di varie Accademie &c.
nel numero de suoi soci.*

*Dato in Roma dall'Aula dell'Archiginnasio
questo dì 16 Giugno 1853.*

Registrato al Numero 41. E.

Il Protetto Luigi Riario Sforza Cam. di S. R. C.

Il Presidente Ottavio Quirico Bulgarelli

Il Segretario Perpetuo Pietro Escole Commens. Viceret.

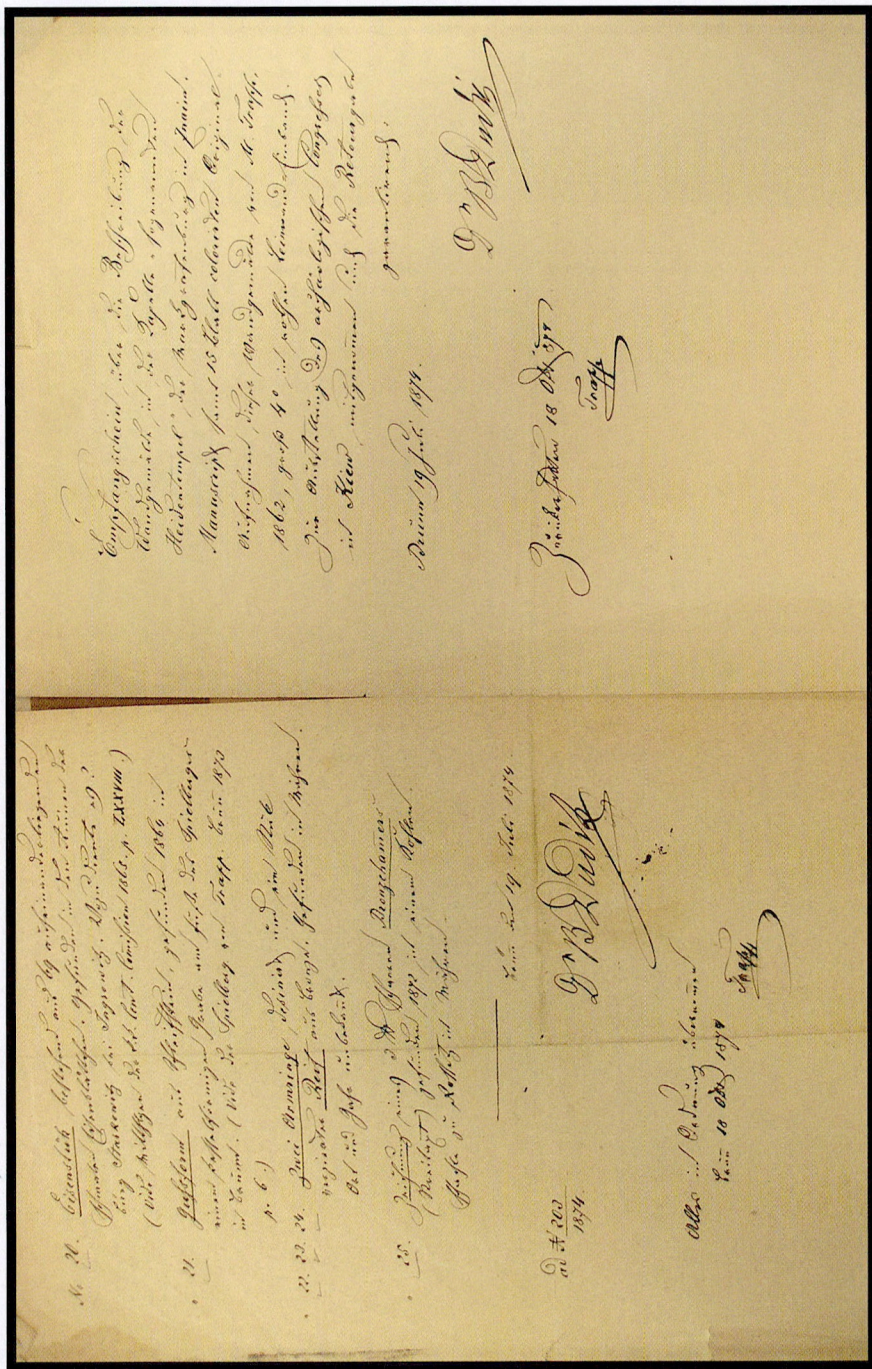
N

Obr. 37 – Potvrzení Papežské římské akademie pro archeologii Bedu Dudíkovi.
(MZA, E 6, inv. č. 1951, sig. Dm 3/2d, kart. 163, dat. 16. 6. 1853)

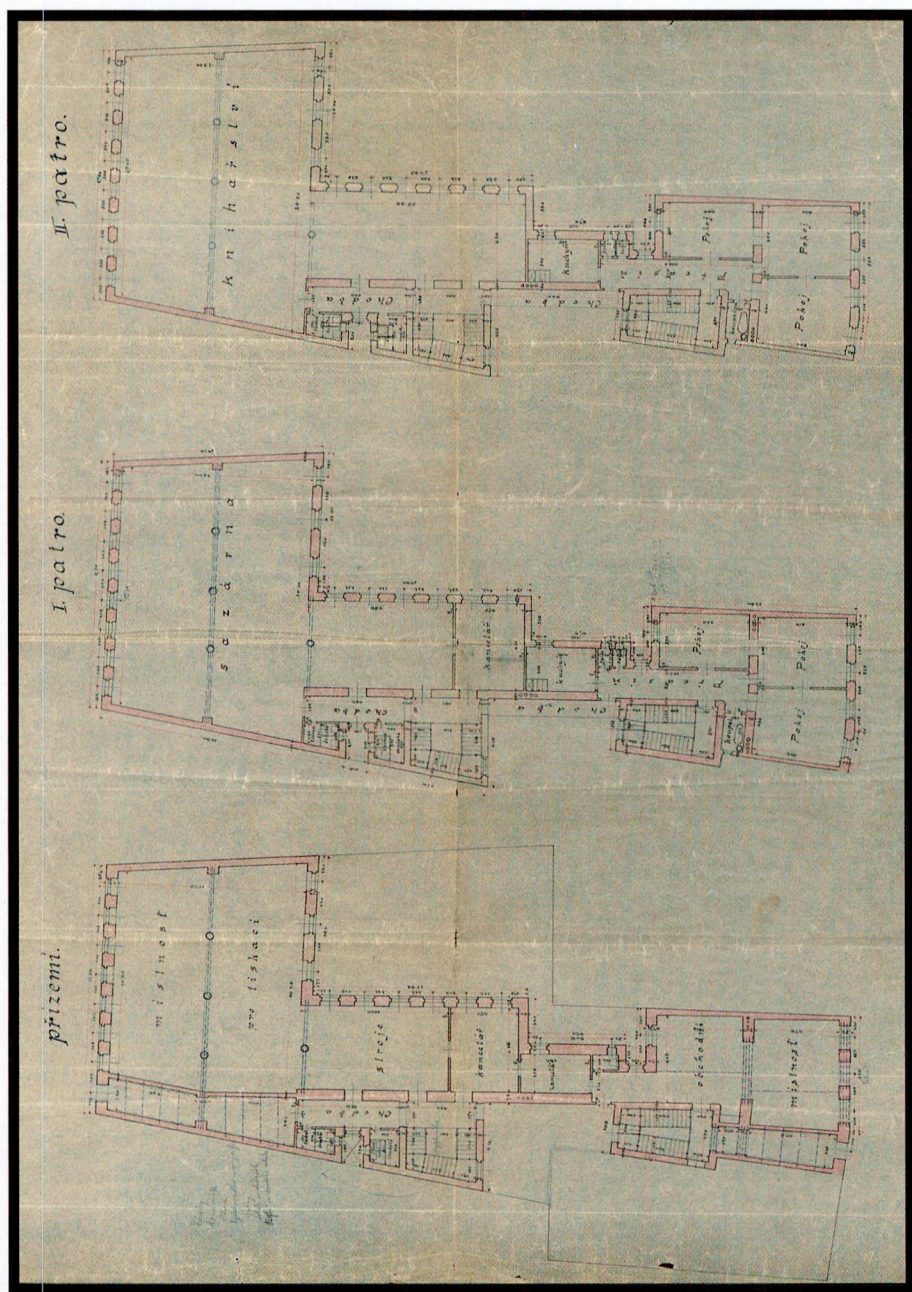
Antiquitäten aus dem Franzens Museum in Brünn
Die zum archäologischen Congress in Kiew am 17. April
1874 dem Herrn Regierungsrath V. Dudík übergeben
wurden.

- No. 1. 2. Schwertgriff aus Bronze, und Kleinbeil aus Bronze
 gefunden in den Ausgrabungen von Neusserowitz 1856.
- " 3. Schwertgriff aus Bronze, gefunden auf einem Fels
 unter zu Olm. Löff bei Klobouk 1856.
- " 4. Bronze Nessel gefunden bei Raigern 1858. (Vide Bz.
Heftung u. V. Dudík. Künigstbrunnen des J. Wladimir. In
Wissenschaften in Wien hist. phil. Classe XL 8. p. 467.)
- " 5. 6. Bronze Nessel und Lanzenspitze gefunden beim Gräbchen
bei dem Gräbchen in Tarnau bei St. Tarnau 1858.
- " 7. 8. 9. 10. Bei Pestlinge aus Bronze und ein Bronze Schmuck
stück mit einer Figur (eigentlich ein sogenanntes Bräutchen
Stück) ausgegraben in Valda zu Klein am See Garuga bei
Bohemia. (Vide Dudík u. V. Dudík 1869. (Vide Mittheilungen
des S. S. Central Comitees in Wien 1869. p. 49. 1869.)
- " 11. Ein kleine Fibel aus Bronze in der Stadt von Hradec (Klein)
gefunden in der Gräbchen bei Hradec bei Hradec. (Vide
1870. (Vide Mittheilungen des S. S. Central Comitees in Wien 1870. p. 49. 1870.)
- " 12. Bronze Fibel gefunden auf dem Polauer Gräben 1865.
- " 13. 14. Fibel und ein Schmuckstück aus Bronze, gefunden bei
Hradec 1879. (Vide Ebers Gräben u. Hradec p. 220.)
- " 15. Schmuckstück aus Bronze, gefunden 1864 beim bei der
Gräbchen bei Hradec. (Vide Dudík u. V. Dudík 1864. (Vide
des S. S. Central Comitees in Wien 1864. p. 49. 1864.)
- " 16. 17. 18. Gräbchen Gräben und 2 Bronzestücke gefunden
1864 auf der Hradec bei Hradec. (Vide Mittheilungen des
S. S. Central Comitees in Wien 1864. p. 49. 1864.)
- " 19. Nadel aus Eisen, Hradec in einem Gräbchen bei
Hradec 1862 in der Gräbchen bei Hradec. (Vide
des S. S. Central Comitees in Wien 1865. p. 49. 1865.)

Obr. 38 – Soutpis demonstračních předmětů, které si Dudík proti podpisu zapůjčil ve Františkově muzeu v Brně pro archeologický kongres v Kyjevě v roce 1874. (MZA, E 6, inv. č. 1951, sig. Dm 3/2d, kart. 163, dat. 19. 7. 1874)

Obr. 39 – Soupis demonstračních předmětů, které si Dudík proti podpisu zapůjčil ve Františkově muzeu v Brně pro archeologický kongres v Kyjevě v roce 1874. (MZA, E 6, inv. č. 1951, sig. Dm 3/2d, kart. 163, dat. 19. 7. 1874)

Obr. 40 – Plány nové budovy postavené v roce 1907 na rohu Starobrněnské a Biskupské ulice. (MZA, E 6, kart. 233, inv. č. 2125, sig. Dn 21/1, fol.22)

Opatství kláštera Benediktinů v Rajhradě.

Věc:
Soupis církevního
majetku.

V Rajhradě dne 14. května 1949.

Titl.

Okresnímu národnímu výboru

v Židlochovicích.

Váš oběžník dte 6. 5. 1949, zn. 370-4-V-49 byl nám doručen teprv 10.5. 1949 k polední. Pro krátkost času možno jej zodpovědět jenom v těchto bodech :

1. Podle zákonů č. 142 o revizi pozemkové reformy a č. 46 o výkupu půdy zůstal klášteru Rajhradskému s platností od 1. října 1948 z 1506 ha polní a lesní půdy toliko 1 hektar a budovy: opatský kostel a konvent kláštera, jež ocenit není vůbec možno, poněvadž jsou to stavby památkové a v nynějším stavu většinou velmi schátralé a válkou poškozené, takže se již po 10 let / s přestávkami / provádějí zabezpečovací a udržovací opravy.
2. Vklady: vázané Kčs 314.275.20
volné Kčs 584.966.80 /Poštovní spořitelna/.
3. Cenné papíry: jmen. hodnota Kčs 1,091.000
4. Dopravní prostředky: nákladní 2 1/2 tunové auto/mimo provoz/ a jeden osobní vůz pro farní duchovní správu.
5. Živý inventář: 1 vepř 120 kg, 15 slepic, 4 kachny.
6. Vnitřní zařízení : obrazy, sochy, přetlasy, varhany, zvony, knihovna, roucha, sbírky a pod.

Rajhradský klášter trvá 900 let /od r. 1048/ a za tu dobu nahromadilo se v něm sub 6/ tolik rozličných předmětů, že vznikly historické sbírky, obrazárna, knihovna a vnitřní zařízení kostela, prelatury a konventu, že přicházejí je shlednouti návštěvníci domácí i z ciziny. Poněvadž po okupaci a po válce, kdy byly ohroženy, je třeba znovu je uspořádati a pořádati inventáře a poněvadž se jedná vešměs o předměty starožitné a historicky památné, je naprosto vyloučeno, aby v termínu několika málo dní byl pořízen jejich soupis a ocenění, jež bez přizvání památkářských odborníků jsou vůbec nemožné. Žádoucí uspořádání

46

Obr. 41 – Zpráva podaná opatem kláštera na vyžádání ONV v Židlochovicích 14. 5. 1949 ve věci Soupisu církevního majetku, reagující na oběžník z 6. 5. 1949 zasláný opatství kláštera, s. 1 (MZA, E 6, kart. č. 252, inv. č. 2217, sig. Dn 34/10, f. 46)

a katalogisace sbírek jsou závislé na vnější opravě a adaptaci kláštera, který v stavebním ohledu se nalézá v stavu přímo desolátním a jen dokončení rozdělaných oprav by podle odhadu odborníků vyžadovalo nákladu přes 20 milionů Kčs.

Veškerý majetek Rajhradského kláštera přešel dnem 1. října 1948 na jiné držitele a dosud nebyla za něj poskytnuta žádná náhrada. Klášter má dluhů téměř 7 milionů Kčs, obstarává farní duchovní správu v Rajhradě, Ostrovačicích, Domašově a Syrovicích, kde exponovaní členové řádu nepobírají dosud kongruální plat, poněvadž byli vydržováni ze statku klášterního. Od 1. října 1948 je nezbytno žít z hotovosti a není možno splácet dluhy. U ministerstva financí je podána žádost za odkup ukládacích cenných papírů.

opat kláštera Benediktinů
a zemský moravský prelát
v Rajhradě.

Obr. 41 – Zpráva podaná opatem kláštera na vyžádání ONV v Židlochovicích 14. 5. 1949 ve věci Soupisu církevního majetku, reagující na oběžník z 6. 5. 1949 zaslaný opatství kláštera, s. 2 (MZA, E 6, kart. č. 252, inv. č. 2217, sig. Dn 34/10, f. 46)

Kádrový posudek.

o Václavu Pokorném Opatu kláštera řádu benediktinů Rajhrad č. 1.

Podle spolehlivých zpráv, má Opat Václav Pokorný poměr k duchovním
chorem uvedeného kláštera velmi dobrý. ¹akéž pověst mezi občanstvem má dob-
rou. Mluví se o něm, že má porozumění a sociální citění pro drobný lid,
ovšem, že by byl socialistou to o něm nelze říci.
²Před volbami resoluci i prohlášení podepsal. tak lze možno říci,
že jeho postoj by k lidově demokratické republice by byl kladný.

Obr. 42 – Kádrový posudek na opata P. V. Pokorného, nedatováno (patrně 1949)
(MZA, B 124, III. manipulace, kart. č. 2614, inv. č. 1819, sig. č. cír/99, f. 50)

Protokol

Str. 5

o vykonané revizi v klášteře Benediktinů v Rajhradě

a/ Revisi byla provedena za přítomnosti zástupců KNV Josefa M i k e š a a Dr. Cyrila P e k á r k a, zmocněnce Súc Karla Ch m e l a, hospodářského vedoucího Karla A n t o n í n a, členů kontrolní trojky Jana V y b í r a l a, Josefa E f e n b e r g r a a Methoděje D v o ř á k a a příslušníka Stb, a zmocněnce ONV Jana H e l a r a.

b/ Cenné předměty budou předány na Súc přímo, vkladní knížky převzala revisní komise podél, připojeného seznamu, cenné papíry pak deponovány u Ředitelství státního dluhu v Praze a u spořitelny a záložny v Brně.

d/ Živý inventář a to 1 krava byla prodána ČSSS za 11400 Kčs, dvě prasata byla prodány Hospodářskému družstvu jako jatečné za 4.934.80 Kčs, 5 slepic spotřebováno a 35 slepic bylo odprodáno místním zájemcům po 130 Kčs, 1 stará husa byla prodána za 280 Kčs, 5 housat 4 týdny staré byly prodány po 80 Kčs, 10 kachen 4 týdny staré po 37 Kčs, 6 kachen 14 denních po 31 Kčs, 6 starých kachen byly prodány po 150 Kčs, 20 kuřat 6 týdenních po 30 Kčs, vše rovněž bylo rozprodáno místním zájemcům. Místnímu faráři bylo předáno proti potvrzení bez finanční úhrady 5 starých slepic, 13 6 týdenních kuřat a 6 14 denních kachen.

e/ Finanční hotovost byla nalezena v částce 9.769.50 Kčs a byla uložena u Finančního referátu ONV v Židlochovicích. Částka stržena za odprodáný živý a mrtvý inventář nachází se u zmocněnce Súc. Hotovost bude odvedena na účet Psp č. 44611 Náboženská matice - IV odb. Praha, Kralovské Vinohrady.

f/ Záloha zmocněnce v částce 3.000 Kčs byla zcela vyčerpana.

g/ Klášter měl běžný účet u Spořitelny ve Velké Bíteši a spořitelny a záložny v Brně ve staré měně a spořitelny v Rajhradě v nové měně v částce 2.663 Kčs a u Poštovní spořitelny v Brně č. 108.001 se zůstatkem k dnešnímu dni 1.624.20 Kčs.

h/ Revisní komise zjistila, že soupis inventáře odpovídá skutečnému stavu a neshledala žádných závad.

Přenosný psací stroj znač. MUSA IDEAL č. 208417 byl ponechán k užívání správě kláštera, psací stroj zn. UNDERWOOD č. 2047722-5, 1 počítačový stroj zn. Continental č. V.48280, byly zapůjčeny ČSSS v Rajhradě. Fotoaparát zn. METZHEL, byl přemístěn do tresoru v klášteře, radioaparát KONGRES č. 453264 byl ponechán v užívání v místnos-

ti č. 22, a radioaparáty zn. PHILIPS s automatem č. 132291 a č. 135765 byly soustředěny do místnosti č. 28, která pak byla zapečetěna.

Osobní automobil zn. Škodaapid, bude oddisponován dne 13. 6. 1950 do kláštera Premonstrátů v Praze IV. na Strahově.

Jelikož věšina místností byla revisní komisí zapečetěna / až na ty, které jsou používány/ a v těchto místnostech se nachází různé devocionálie, bylo uloženo zmocněnci, aby u příležitosti otevření místnosti odbornou komisí veškeré devocionálie z místností vybral, z nich vypracoval přesný seznam a se vzorky očíslovanými podle seznamu zaslal na adresu SÚC IV odb. Praha II. Vladislavova XXII, k rukám soudr. U n g r a.

Osobní svršky řeholníků byly odeslány do jejich centralisačního střediska v Hojnicí.

rozřídění inventáře na inventář historicko cenný a inventář potřebný pro centralisační kláštery, bylo ponacháno odb. komisí.

Zásoby potravin byly z větší části spotřebovány, zbytek pak bude po skončení akce odprodán závodní kuchyni ONV v Židlochovicích.

revisní komisí byla zjištěna ve sklepě kláštera zásoba měsíčního vína v množství 48 litrových láhví, 4 lahve á 1,1 vína červeného a 8 lahví á 7 dcl rovněž vína červeného.

Stb převzal z kláštera tyto předměty :

1 kus auto pneu MATADOR rozměr 150 X 40, částečně použitý,
5 kusů THE MURRAY 600x 16

2 kusy BAŤA SUPER rozměr 5.25 x 16

2 kusy autoduše pneu BAŤA a 4 kusy Kenion Guston Built Super 600 x 16

Nový promítací přístroj na zvukový film v dřevěné kasetě

c/ Oiná půda ve výměře 1 ha a zahrada ve výměře 1 ha 87 a 88 m byla pronajata ČSSS na základě smlouvy s výhradou schválení SÚC a gen. ředatelství státních statků.

Ve spořitelně a záložně v Brně byla zjištěno, že u bývalé Cyrila methodějské záložny v Brně má uloženo na vkladní knížku Vostál Alois Prokop, farář v Syrovicích a to na jméno Vostál Alois 14.000 Kčs a na jméno Vostál Prokop 25.000 Kčs a Pokorný Václav, bývalý opat kláštera 20.000 Kčs. Vkladní knížky nebyly nalezeny.

Dopisem ze dne 3. června 1950 sdělila nám pobočka spořitelny a záložny v Brně na Zelném Trhu, že vklad na jméno Vostál Prokop Alois nezjistili. Dodávají však k tomu, že existují vklady na knížky na obdobné jméno a žádají nás, abychom jim sdělili č. vkladních knížek aby měli jistotu, o který vklad se jedná na nějž se vztahuje zákaz

disposice Státního úřadu pro Věci církevní. Žádosti spořitelny nemůžeme vyhověti, jelikož jak již bylo podotknuto, vkladní knížky jsme nenalezli. Tato záležitost by mohla býti jediné rozřešena na základě patřičného zmocnění Ministerstva financí.

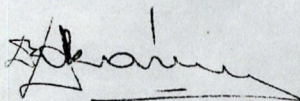
V závěru upozorňujeme na okolnost, že soupisy majetku kláštera byly pořízeny bez jakéhokoliv účetního podkladu, neboť správa kláštera v roce 1949 a 1950 nevedla žádné účetní knihy a pomocné zápisy před příchodem kontrolní komise zničila.

Vzhledem k tomu, mohou se některé údaje v seznamech vklady, pohledávky, cenné papíry a nezaplacené účty po provedeném šetření změnit.

Šetření u peněžních ústavů a dodavatelských firem provádí se i po skončení soupisu.

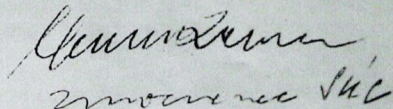
V Rajhradě dne 8. června 1950.

Podepsání :

Dvořák
antonín

Výhod

Josef Mikeš

Michal

NÁRODNÍ VÝBOR V ŽIDLOCHOVICÍCH

S knoflíky - odzvonění

V Židlochovicích dne 11. prosince 1950.
STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ

Soudruh ministr

Zdeněk F i e r l i n g e r

Došlo 27. XII. 1950

11791

PRH

předseda Státního úřadu pro věci církevní,

P R A H A XII.

.....

Vážený soudruhu ministře.

Od 2.5.1950, jsem konal funkci zmocněnce SÚC kláštera benediktinů v Rajhradě na základě dekretu č. 1154/50-K-3 ze dne 3.5.1950 do 31.10.1950, kdy bylo vyhověno mé žádosti o odvolání, jelikož jsem byl povolán do funkce místopředsedy ONV v Židlochovicích. Krom uvedeného ukolu, byl jsem v téže době pověřen soustředováním řeholnic řádu Těšitelek BSK v ženském klášteře v Rajhradě.

V době mé činnosti v benediktinském klášteře po roztržení a odvozu umělého-průmyslových předmětů, obrazů a knih, zaslal Náboženský fond přípis, kterým byl pověřen Josef B a r t o š, záptupcem Charitativního Náboženského fondu pro moravskou oblast. Když zahájil svoji činnost, dotázal jsem se ho, zda já, jako zmocněnec kláštera, bych měl možnost zakoupiti si z majetku v klášteře nějaké předměty a nábytek/jednotlivé části/. Soudr. B a r t o š z titulu své funkce mi odpověděl, že dle pokynů Náboženského fondu, má právo zmocněnec a církevní tajemník na zakoupení předmětů, které mu mohou býti odprodány po řádném soudním odhadu. Předal jsem mu soupis žádaných předmětů se žádostí a řádným soudním odhadem, který s. B a r t o š schválil, prohlásil, že si uvedené mohou odvézt a očekávat od něho složenku, kterou soudně uvedený odhad proplatím.

Před skončením své funkce v klášteře, jsem si dle pokynů zakoupené předměty odvezl do svého bytu v Židlochovicích.

Přípisem Náboženského fondu č. 313/106-59-50-SR ze dne 13.11.1950 bylo mi však sděleno, že Náboženský fond koupí neschvaluje, uvedené předměty že musím vrátit.

Jsem nemajetný, mám 2 nezaopatřené děti a o uvedené předměty jsem projevil poctivý zájem, vzhledem k potřebě mé nevybavené domácnosti. Dle mého usudku a věřím, že tak bude soudit každý, byla tato koupě v naprostém pořádku a velmi trapná na mne působí dodatečné rozhodnutí Náboženského fondu. Nejedná se zde však o moji osobu, je zde věc jiná. Židlochovice jsou město, jako větší ves a kde kdo ví, že jsem předměty docela otevřeně převážel do svého bytu. Je však na pováženou, jak na tyto občany, kteří nejsou příliš pokrokovými, bude působit jev, až budu ze svého bytu stěhovat předměty na dráhu a odesílat do Prahy. Myslím soudruhu ministře, že ani ty nezavrhněš moje oprávněné domněnky, že celé město si bude povídat o tom, že jsem věci někde ukradl a musím je vracet. Dále stojí rozhodně za uvážení, jak bude celá tato věc mít odezvu k mé veřejné funkci t.j. místopředsedovi ONV.

Obr. 44 – Dopis místopředsedy ONV Židlochovice Karla Chmela Zdeňku Fierlingerovi, 11. 12. 1950, s. 1 (ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené)

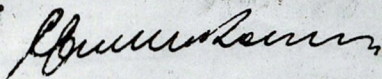
Vzhledem k těmto všem uvedeným okolnostem, obracím se soudruhu ministře k Tobě, jako k představenému SÚC s prosbou, abys působil na Náboženský fond v tom smyslu, aby setrvali na původním rozhodnutí jejich zástupce s. Bartoše, ponechali mi zakoupené předměty a poslali složenku k zaplacení.

Celý případ je naprosto zjevným v ničem nebylo žádného postranního umyslu a rozhodnutím ve smyslu mé prosby, bude jednak pomoheno mé rodině a za druhé, budu moci dále řádně vykonávat svoji funkci, kterou konám rád a svědomitě.

Se soudružským pozdravem

Čest práci!

Karel Chmela, místopředseda ONV,
Židlochovice.

Obr. 44 – Dopis místopředsedy ONV Židlochovice Karla Chmela Zdeňku Fierlingerovi,
11. 12. 1950, s. 2 (ABOR, kart, Movité věci kláštera zabavené)

Rajhrad, 12. června 1953.

P. T.

Chrámové družstvo v Praze II.,
Vladislavova 12.

Pro Likvidační středisko V.K. Vaše značka VK 583/CH/33, datum
Vašeho dopisu 2.VI. 1953.

Poslali jste nám trojmožné dodací list D-L-M, 744 a jeden originál s poznámkou, že to posíláte dodatečně za účelem likvidace depositních předmětů, které jsme převzali od Charity z akce VK z kláštera benediktinů v Rajhradě.

Žádáte nás o doplnění, event. správu všech položek v dodacím listě uvedených a žádáte nás, abychom Vám sdělili, zda jsme převzali ještě jiné předměty z akce VK.

Odpovídám a sděluji:

Tři kopie Vámi poslaného dodacího listu posílám zpět nepodpsané a neoznačované, jelikož nejsou správné. Musíte-li mít formálně všecko tak, jak to máte předtištěno, vyhotovte dodací listy jině textem, jak Vám zde posíláme, a pak Vám to bude všeho potvrzíme. Nemusí-li to býti formálně na Vašem tiskopise, použijte našeho textu, potvrzeného.

Není nám známo, co to vlastně byla ta akce VK /snaží vyklizování klášterů/. My jsme pro naše musejní sbírky evšem dostali z kláštera benediktinů v Rajhradě hodně památkových předmětů /místní význam a důležitost pouze/, ale to nám přidělilo moravské museum v Brně, zemská galerie v Brně, průmyslové museum v Brně a z rozhodnutí SÚC jeho zmocněnec.

Věci, které nespadaly do výběru věcí památkových, o nichž rozhodovala musea a j. kulturní ústavy, tedy, běžné věci užitkové, přidělovala, resp. o nich rozhodovala Charita, brněnská pošta /p. řed. Beneš/. Ta nám dle protokolu ze 24. října 1950 přidělila ve 13 položkách tyto věci: (*podškrtnuté = bez příměsí*)

1. Vložky a pokrývky pro dvě historické postele z prelatury, které byly museu již přiděleny /z t. zv. Napoleonského pokoje/ *pozn.* Jáe o vložky, nikoliv matrace, do postele empírové, t. zv. Napoleony, a do postele gotické /t. zv. Uleršterterovy/, každá z jiného pokoje. Postele ty nepatřily do žádného nábytkového souboru, byly to památkové kusy nábytku samy o sobě, i když se jich prakticky používaly pohostinky. Pokud jáe o pokrývky, tedy nešlo o nějaké pokrývky nějak zvláště cenné, nýbrž o lehké rámy, potažené řídkým bílým slátnem, které se prostě na postele skládaly, aby na ně nesešal prach. Rámy ty a pokrývky měly míru jen těchto postelí a byly jinak zcela bezcenné. Také ty vložky se nedají jinak použít. Proto jsme o ně žádali jako o ochranné zařízení těchto kusů. Jiné cen pro nás nemají. O nějakém kompletním zařízení t. zv. Napoleonského pokoje nemůže býti ani řeči. Postel t. zv. Napoleonská stávala v salonně plném obrazů a památkových předmětů, evšem naprosto ne Napoleonských, které rozdělila musejní správa. Také postele přidělila. Nám.

D-M-701

Obr. 45 – Odpověď Vlastivědného muzea v Rajhradě Chrámovému družstvu – likvidačnímu oddělení ve věci dohledávání a evidence přidělených předmětů z rajhradského kláštera, 12. 6. 1953, s. 1 (ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené)

2. Vyšívané záclony ze dvou oken v prelaturě /čtyři půlky/, které byly vyšity r. 1892 v rajhradské škole a věnovány opatru školy opatu Kerčianovi k jeho jubileu. I s garnýžema. ~~xxx~~
 pozn.: Tak to stojí v protokole. Ve skutečnosti nejde o čtyři půlky těchto vyšívanych záclon, nýbrž jen o dvě široké záclony, každá na jedno okno. Ty jsme dostali. Původně jsme žádali ještě o dvě podobné, ale krajkové záclony ze sousedního pokoje, háčkované v téže době v brněnské Vesně nebo na ústavu učit. za vedení rajhradské učitelky a edb. spisovatelky Waltrové A. Ale ty nám nechtěl pan zmečnělec SÚC vydat /přišly do Židlochovic/. Ale do protokolu je diktoval a zůstalo to tam tak.

3. Jeden sádrový model sousoší sv. Cyrilla a Metodaže od Josefa Maxe, darované umělcem opatu Kalivodovi, když r. 1863 byla do Rajhradu přivezena a v kostele postavena socha knížete Břetislava I.

pozn.: Popis je trochu popleten. Jde o model asi 45 cm vysoký, sádrový odlitek, dnes v obchodech zcela běžný, polychromovaný. Někteří tvrdí, že to není model z r. 1863, nýbrž z doby zcela novější. Ovšem model Maxova sousoší, které je z mramoru provedeno a stojí na Velehradě, to je určitě. Model je polychromován, což svědčí o novějším původu. Pův. model byl bílý. Dnes je model velmi poškozen v důsledku toho, jak se s ním zacházelo, než jsme jej dostali přidělen.

4. Pět velkých bust ve velkém sále prelatury: Pirmus, Kalivoda, Kerčian, Dr. Volný a Pitr. ~~xxxxxx~~

Busty ty nám byly přiděleny již dříve muzeem. Pitrova busta je z doby před r. 1740, 1760, Pirmusova z doby před r. 1740. Kalivoda a Kerčian byli opati a Dr. R. Volný byl slavný moravský historik a topograf. Jsou to museálně památkové věci.

5. Jeden závěs nad výklenkem - rajhradská ruční práce.

Jenže při demontáži byl závěs rozrušen a je z toho jen kus látky.

6. Zasklené skříně: Jedna menší v bývalém hudebním archivu, starší, jedna archivní v kapitulní kapli.

Žádali jsme o tyto užítkové skříně pro náš archiv a příruční knihovnu. Nedostali jsme však ani jednu, ač to bylo zapsáno do protokolu. Tu skřín z hudebního archivu mají vojáci kdesi složenou, tu druhou odvezli do Židlochovic. Pan zmečnělec nám doporučil, abychom si z inventáře, který v klášteře zbyl, vybrali dvě skříně jiné, ale klášter byl uzavřen, nikde tam nesměl, a nedostali jsme na konec nic, ač skříně tam bylo dost, až s tím vojáci topili.

7. Jeden prasklý granát z fronty r. 1945, zlomky rajhradských rekvirovaných zvonů, lurský růženec z r. 1872 a různé drobnosti. /bez výpočtu těchto./

Granát je pětaadvacítka rudé armády, která vybuchla u kostela v Syrovicích za bojů v dubnu 1945. Bez ceny. Zlomky ze zvonů jsou z rekvizice v I. světové válce r. 1915. Lurský růženec se ztratil, než jsme jej měli dostat.

8. Obrazy malované nebo fotografie osob opatů a členů kláštera v rámech 46 kusů, bez rámu 24 kusů.

Jde o obrazy běžné bez umělecké nebo historické hodnoty a také vesměs z doby nové, hlavně fotografie a tisky, a také různé diplomy čestného občanství nebo členství. Cen jen dokumentární, hmotná žádná.

9. Obrazy budov, kostelů atd. z Rajhradu a okolí, malované nebo tištěné v rámech, celkem 8 kusů.

Jde čistě o rajhradské objekty bez jakékoliv zajímavosti jiné. A také bez umělecké hodnoty. Věcná hodnota 0.

10. ~~XXV~~ Jiné obrazy malované, tištěné nebo fotografie a transparenty, hodnoty museální. Celkem 16 kusů.

Jsou to malované diplomy a gratulace, několik tisků, 4 transparenty /diapositivy/ a většinou fotografie. Význam jen místní, rajhradský, museální. Věcná hodnota 0.

11. Staré nástěnné mapy, které archiv KNV v Brně vyřadil, 3 kusy. Destali jsme však jen 1 kus. Dvě mapy zmizely než jsme mohli věci převzít. Mapy ty jsou v Židlechevicích.

12. Různé sdružení rámy, celkem 26 kusů.

Rámy použitelné jen se nákladnou opravou. Převzali jsme je jen proto, že by jinak byly spáleny jako všechny ostatní, které ještě porůznu byly sezešči nalezeny. Cena 0.

13. 1 Lebka ženy z novické knihovny.

Jde o líškovu lebku, jednu z pěti, které byly vykopány r. 1841 v konventní zarádce. Pocházejí z pravěkého sídliště-hradiště, na němž klášter stojí. Lebka ta je prozatím uložena na farním úřadě a bude odevzdána Stát. archeolog. ústavu, až bude prováděn průzkum půdy, na které klášter stojí /staré slovanské hradiště z doby velkomoravské/.

V protokole, citovaném se praví, že věci nám byly odevzdány z rozhodnutí ústředí Charity v Praze II., Vladislavova 12, přípisem ze 6. října 1950 pod. zn. Ju/Kr, a že nám je předal p. Josef Bartoš za přítomnosti zmocněnce SÚC Karla Chmela. Jak se to předávání dále, je víane z heřejších poznámek. Že jsme všechny nedostali, toho si byli všichni vědomi, zejména také p. zmocněnec, který nabízel, abychom si vybrali něco jiného. Prostě některé věci nám dáti nechtěl.

V protokole není zmínka o tom, na jaké náhradu za přičleněné ~~XXV~~ věci se naši zástupcové s p. Bartošem dohodli. Pozvali si odhadce MNV v Rajhradě J. Hružu a J. Mátka a sjednalo se, že se zaplatí Charitě za všechny paušální cena 600 Kčs. Odhadci pak se ve prospěch Vlastiv. muzea zřekli své odměny. Pan Bartoš peněz přijati nechtěl, že nemůže, a že máme počkat, až dostaneme účet z Prahy. Čekali jsme na něj skoro 3 roky. Váš dodatečný dod. list došel 2.VI. 1953, kdy již všechny naše peníze byly vyměněny 50:1. Tedy i těch 600 Kčs za 12 Kčs nevých. Máme to platit a jak? Pošlete účet se složenkou?

Ty pohlednice a židle v protokole nejsou, ale převzali jsme je a cena za ně spadá do oněch 600 Kčs smluvených paušálně za všechny. Část pohlednic, prodejních dali jsme farnímu úřadu na rozprodej ve prospěch ~~XXV~~ opravy kostela za to, že nám dovolil uskladnit část musejního inventáře ve svém skladišti. Daleko větší část pohlednic zůstává přísně uskladněna a je neprodejná, ani se pohlednic nesmí používat. Jde o obrázky dnes vojenského objektu /budov kláštera/ a na to je přísný zákaz. Ze židli jsme dostali jen 14 nejhorších, ostatních asi 50 je v Židlechevicích.

Pokud jde o ty 3 kusy vitrin modelových včetně postavů, které máte uvedeny na prvním místě svého dodatečného dodacího listu, račte vzít na vědomost, že nám byly všechny tři vitriny i s modely a postavci přiděleny jako památková musejní věc brněnským

muuseum. Stávaly ve velké knihovně a musily býti odklizeny hned, při čemž /a ještě při dvojitá stěhování/ byly velmi poškozeny. Podstavce plné knih, zůstaly na svém místě v knihovně dosud. A také vitriny i s modely se asi na své místo zase vrátí, neboť je rozhodnuto, že knihovna v budově zůstane i nadále. Bohužel byla místnost, v níž nyní jsou vitriny s modely umístěny, vylopujena a modely velmi těžce poškozeny. Loupež provedli kluci-nezbedové a musili jsme modely shánět po rodinách. Ještě dosud všechny nemáme pohromadě. Jsou to modely různých budov. Záleži-
test vitrin s podstavci i modelů tedy není dosud vyřízena a stane se tak, jakmile bude knihovna v pořádku /má to být letes/.

Z uvedeného víáte, že není snadnou věcí, přesně Vám vyhovět. I když je na naší straně vůle co nejlepší. Poměry jsou silněj-
ší než my. V tom vězí příčina. Definitivně rozhodnu o tom, co se se vším stane, příslušné úřady /osvětový referát KNV a řed. brněnských muzeí/. Ovšem podle toho, kdy a jak budou skončeny
opravy a upravy budov, kde vedle knihovny má býti i muuseum.

Stačí-li Vám náš seznam a naše zpráva, dobrá. Pošlete pak účet a složenku a splníme i svůj závazek platební.

Ostatně příštího týdne má přijíti k nám reviser SÚC a tak se snad o všem dovíme ještě více. Nechceme však zdrževati svou
odpověď na Vaš přípis a proto odpovídáme aspoň tak, jak je to
možné.

L. Karel 24.6.1953, Kustig

*Štěpán
přidala kněžské.*

Obr. 45 – Odpověď Vlastivědného muzea v Rajhradě Chrámovému družstvu – likvidačnímu oddělení ve věci dohledávání a evidence přidělených předmětů z rajhradského kláštera, 12. 6. 1953, s. 4 (ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené)

Okresní národní výbor v Židlochovicích
církevní oddělení.

38/7-54-5

V Židlochovicích dne 8.II.1955.

NÁBOŽENSKÁ MATICE PRAHA

Doslo: 10 II 1955

C. j. 64/55

11/Ry-106

Náboženská matice

P r a h a

Věc: Informace o stavu předmětů uložených v muzeu v Rajhradě
a Židlochovicích.

K č.j. 7686/54-VII-Ry-106

Předem omlouváme pozdní vyřízení, které mělo hlavní příčinu v nepřítomnosti členů soupisové komise, kteří byli na 3 měsících školení.

Zpráva OCT.:

V době předávání inventáře z kláštera muzeím, nebyl jsem ještě ve funkci OCT. Přzději měl jsem možnost sledovat jen jednání představitelů muzea v Rajhradě, /muzeum neexistuje/ kteří svěřený majetek několikrát stěhovali a žádné z míst kde byl jimi uskladněn, zejména ne poslední, nevyhovovaly museálnímu účelům. Osobně jsem jejich jednání pranýřoval v našich vesnických novinách a doslovně psal, že inventář budou tahat po různých kolnách tak dlouho, až jej sežere červotoč. /Výtisk zaslá KNV/ V r. 1954 našla voj. správa v býv. klášteře "Těšitelek" v Rajhradě skryš s kuchynským nádobím a pod., které bylo se souhlasem SÚC předáno Charitě. Mezi těmito starými "krámy" byly dva obrazy, nemající zvláštní hodnoty, které pochází z inventáře svěřeného rajhradským "musejníkem". Obrazy jsem dal proti potvrzení do úschovy farnímu úřadu a marně dosud čekám, že muzejníci je budou postrádat. Ústně jsme o tom informoval vaše zastupce, když byli u nás. Tyto okolnosti dokreslují skutečnost, jak je s uvedeným majetkem zacházeno.

Představitelem neexistujícího muzea je pan Ž a m p a ch, býv. redaktor starého lidoveckého tisku, který sice má zájem o památkové hodnoty, ale v daném případě byl to jeho osobní zájem, doslova "nahrabat" co nejvíce a zachovat v Rajhradě benediktinský majetek. Byl velmi úzce spjat s životem kláštera a nejraději by jej instaloval znovu.

Zařízení, které převzali židlochovičtí, jsem prohlížel v přítomnosti gen. vikáře, v r. 1953 a nejevilo se poškozené. Jiného o něm nevím.

Okresní církevní tajemník:
Rada okresního národního výboru v Židlochovicích

Obr. 46 – Informace církevního oddělení ONV v Židlochovicích o stavu předmětů uložených v muzeu v Rajhradě a Židlochovicích podané Náboženské matici, 8. 2. 1955 (ABOR, kart. Movité věci kláštera zabavené)

OKRESNÍ NÁRODNÍ VÝBOR V ŽIDLOCHOVICÍCH
církevní oddělení.

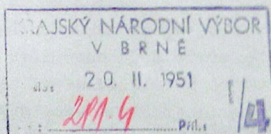
číslo: 291.4 /1951

V Židlochovicích dne 19. února 1951.

Krajský národní výbor

v B r n ě, benesova 8.
/ do rukou s.Dr.Krejčího./

Věc: Klášter Těšitelek - zpráva.

Na poslední krajské konferenci církevních tajemníků v Brně uvedl s.Dr.Krejčí ve své zprávě, že do ženských klášterů budou dosazeny stále zmocněnkyně. Do tohoto opatření dle jeho zprávy není zařazen klášter Těšitelek v Rajhradě z čehož usuzuji, že funkce kláštera není dosud vyřešena. Nevím jaké plány SÚC s tímto klášteřem má a snad právě proto bude vhodné abych upozornil na několik okolností ze současné situace.

Podle dosavadních instrukcí měl jsem postupovati v klášteře tak, aby došlo postupně k řádnému zařazení sester do pracovního poměru. Spojil jsem se proto se státními statky a JZD v okrese a s těmito jednal o potřebách a možnostech zařazení sester do práce u nich. V uplynulém roce pracovaly již sestry v těchto podnicích, avšak jen brigádnickým systémem. Jejich práce byl ohodnocena všeobecně tak, že se jim nevyrovná žádná z dřívějších pracovních sil. Je to celkem nemilé konstatování ve smyslu uvědomění zaměstnanců, doplněné vedoucími stát. statků a družtev tak, že nebyť sester, nemohly by býti skončeny sklizně řepy a brambor vůbec. Vycházejíce z tohoto hlediska a po mém jednání s nimi počítaly tyto zemědělské složky plně s účastí sester na jarních pracích a namnoze, například stát. statek v Rajhradě osel a osázal dle plánu větší množství různé zeleniny, jelikož počítal pevně s 30ti sestrami, které jako dobré odbornice se budou zabývat jako stále zaměstnankyně, celým jejich zeleninovým problémem.

Sestry chovají se tak, jako by počítaly s tím, že jejich další činnost řeholní a pobyt v Rajhradském mateřinci, což je jejich nejhlavnějším přáním, je plně odvyslě na něm. Obyvatelstvo v širokém okolí vyrovnalo se poměrně snadno se zákrokem soustředění a omezení charakteristivní činnosti a jejich nynější chování, které v žádném směru neprovokuje, vysoce hodnotí.

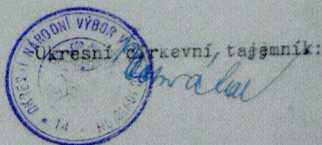
Mělo-li by však dojít^k přesídlení kláštera, mohli bychom počítat se všestrannými potížemi. Další závadou je, že Těšitelky si vlastnoručně jejich mateřinec vybudovaly a když byl v poslední válce téměř zničen daly si ho samy znovu dobezdovadného stavu. Dále nutno přihlédnouti k tomu, jak zásah státu hodnotí duchovní.

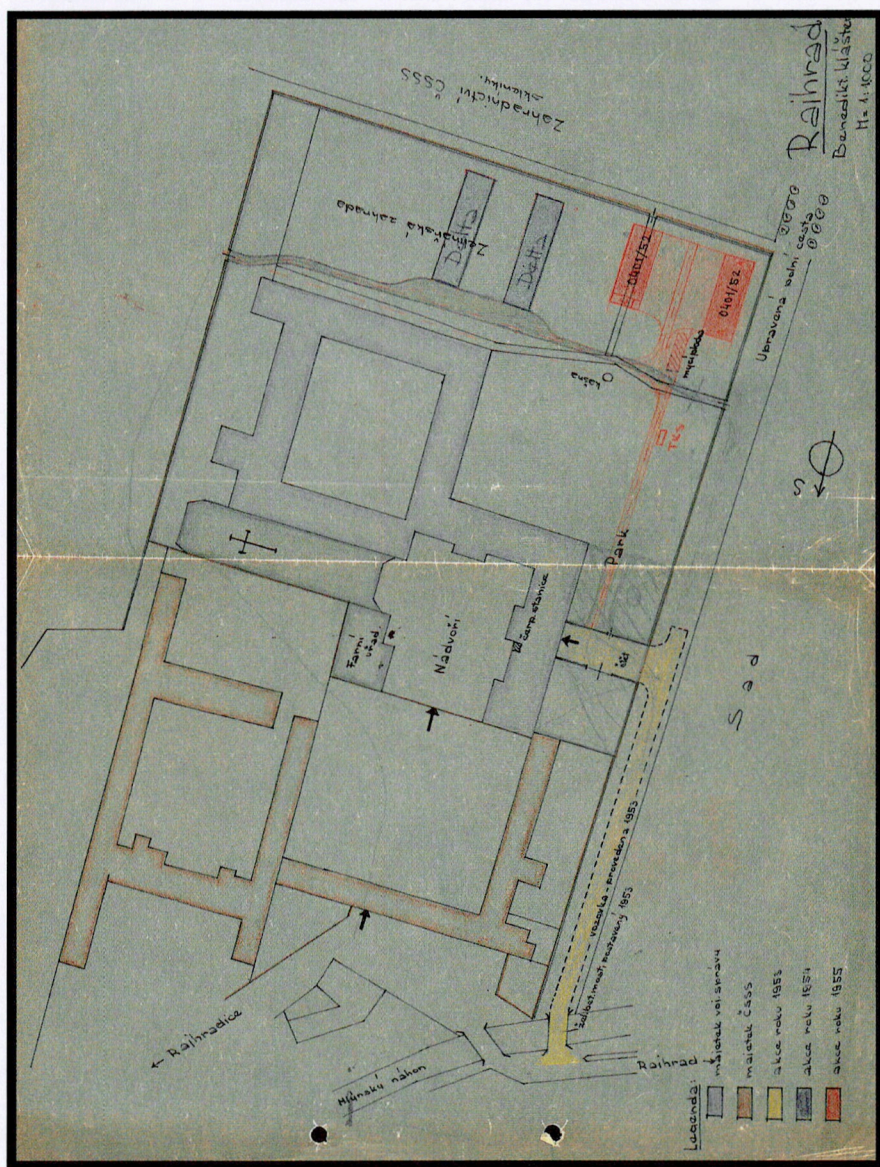
V Rajhradě byl vyklizen klášter benediktínů, který je po stránce stavební ve velmi špatném stavu. Z tohoto byli řeholníci převezeni jinam. Klášter Těšitelek je zásluhou sester ve velmi dobrém stavu a do tohoto byly soustředěny sestry z mnoha domů horských. Po čase se proslýchalo, že Těšitelky mají být přesídleny do ~~státního~~ kláštera benediktínů. Když se tak nestalo, vyšlo z řad duchovních téměř všemi uznané mínění: Stát prohlásil, že nebude bránit církevnímu životu. Rajhradský příklad je toho nejen potvrzením, že stát to myslí poctivě a to hlavně tím, že zásah který byl z určitého státního hlediska nutný, byl proveden s dokonalou taktikou, t.j. starý klášter vystěhován a na druhé straně soustředěny Těšitelky do svého pěkného domova, ale je to vzor jak stát jedná a tím současně maší různé pověsti a nepravdivou propagandu našich nepřátelů.

Zvhladem k těmto okolnostem, nedoporučoval bych přesídlení celého kláštera, což je snad jenom mojí domněnkou, avšak podloženo jednak zprávou o dozasazování zmocněnkyn a za druhé tím, že jsem před delší dobou žádal vysvětlení proč bylo v Praze na Náb.fondu řečeno jistým zájemcům aby si v Rajhradě z obou klášterů vybrali, na což jsem nedostal vůbec žádné odpovědi.

Vím, že kdyby sester v Rajhradě nebylo, zmenšila by se značně moje práce, což by se jistě projevilo kladně v mém oboru jinde. Přesto však podávám tuto zprávu a jsou-li moje domněnky liché, necht je to co má ze zprávy význam využito jinak.

Závěrem podotýkám, že přemístění 25ti Těšitelek-ostrřovatelek do nemocnice ve Vyškově zařizují a výsledek podám ve zvláštní zprávě.

Obr. 48b – Situační plán staveb v areálu DK, polovina 50. let 20. stol. (ABOR, sl. Zastavovací plán komunikace, voda a kanalizace, sign. 1/5)

Na Vaše č.j. 008622/2 ze dne 3. března 1970:
ANALÝZA morálně politického stavu vojáků z povolání a stupeň
konsolidace u 128 cpr za dobu od ledna 1968 do května 1969.

1. Období leden až květen 1968:

Důstojníci s. [REDAKCE], [REDAKCE], [REDAKCE] a zvláště s. [REDAKCE] souhlasili ihned bez výhrad se závěry prosincového a lednového plenu i když celkový význam jim nebyl jasný. Soudruzi [REDAKCE] a [REDAKCE], viděli v závěrech lednového zasedání, počátek náprav dříve kritizovaných nedostatků ve společnosti a počátek k rozvoji demokracie dle jejich představ, které obsahují větší osobní volnost bez návaznosti na potřebu společnosti.

Soudruh [REDAKCE] přijal závěry tohoto zdrženlivě. Toto proto, že nedostatky ve stranické práci nehodnotil tak záporně, jak byly informacemi nastolovány.

4. Vztah k socialistickému vlastenectví a proletářsk. internacion.:

Nikdy však žádný z důstojníků neprojevil názor na zrušení přátelství se soc. státy, nebo požadavek na vystoupení z Varšavské smlouvy. Takovéto požadavky všichni důstojníci odmítali i když k nim byly v kolektivu vedeny diskuse.

S. [REDAKCE] za podpory s. [REDAKCE], v těchto diskusích vždy principiálně obhájili zásady internacionalismu a přátelství k SSSR.

Proto ani neuspěly v kolektivu názory na bagatelisování imperialistického nebezpečí, ale naopak důstojníci velmi živě sledovali zprávy o srazech revanšistů a o cvičeních Bundeswehru.

Soudruzi [REDAKCE], [REDAKCE] a [REDAKCE] podlehli však propagandě k zveličování ekonomického úspěchu v kapitalistických státech a i když tento vliv pominul a oni i v tomto smyslu své názory opravili, v určité sféře nemají dosud jasno.

Obr. 50 – Analýza morálně politického stavu vojáků z povolání a stupeň konsolidace u 128. cpr. za dobu od ledna 1968 do května 1969, vypracovaná náčelníkem štábu 128. cpr. pplk. Jiřím Fikesem, 12. 3. 1970, výňatky z textu.
(Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 1, TS 1970)

OBDOBÍ květen až srpen 1968:

1/Všichni důstojníci útvaru přijali výsledky květnového zasedání již klade a v plné důvěře, že probíhající proces bude ÚV KSČ usměrněn a oprostěn od různých pravcových a nepřátelských aspektů, na jejichž význam však měli jednotlivci různý názor.

Tak na příklad po účasti politických pracovníků PO s. [redacted] a hlavně s. [redacted] na schůzích ZO-KSČ našeho útvaru, zaujal s. [redacted] s uvedenými soudruhy shodný názor, že hlavní nebezpečí polednovému vývoji hrozí zleva, a v tomto názoru setrval i přes diskuse se s. [redacted] až do doby po květnu 1969. Pod tímto vlivem vytvářel se i u ostatních důstojníků mimo s. [redacted] názor, že u nás nejsou organizované kontrarevoluční síly a tento názor přetrvával u většiny až do nedávných dob i přes to, že s. [redacted] od začátku a po srpnu 68 i s. [redacted], na určité znaky v existenci těchto sil poukazovali.

4/Hodnocení vstupu vojsk spřátelených států na území ČSSR:

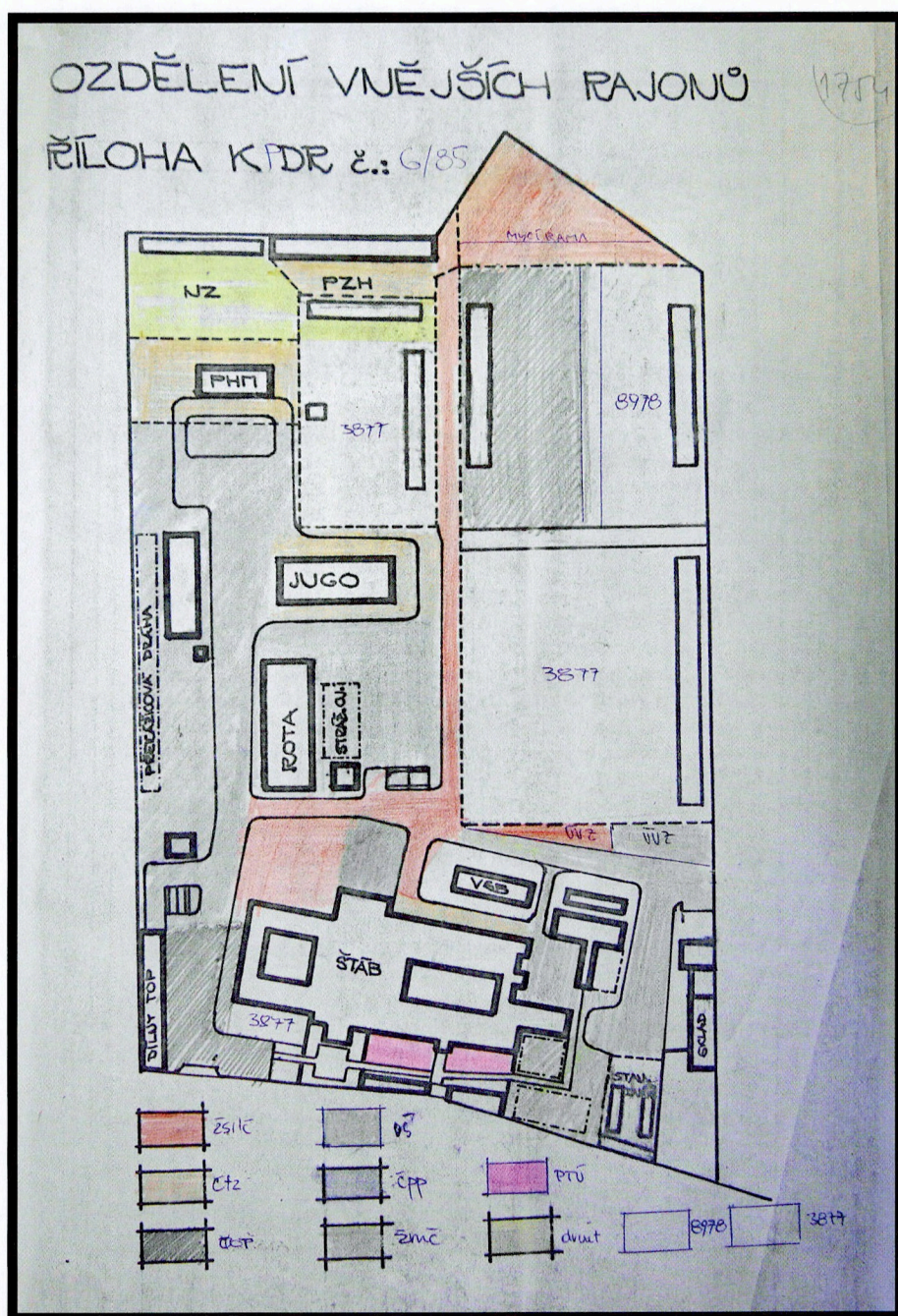
Nikdo z důstojníků útvaru se nedopustil ani nezdůraznit protisovětských skoků. Ihned po vstupu vojsk však všichni mimo s. [redacted] vstup odmítali jako neoprávněný a nepotřebný v slepé důvěře, že nebezpečí kontrarevoluce v ČSSR nehrozí a že na jednotlivé výstřelky určitých skupin jsme stačili vlastními silami. Soudruh [redacted] svůj názor neprojevil. S. [redacted] přinášel různé zprávy ze Znojma o chování občanů i vojáků RA a odsuzoval jednání důstojníka RA který prováděl kontrolu autobusu a kontroloval i jeho. Soudruh [redacted] i když vždy zdůrazňoval, že proti přátelství se sovětským svazem není a že ví, že v tomto přátelství tkví naše bezpečnost a existence, prohlašoval že vstup Rusů nikdy neodpustí a v tomto názoru dlouho setrval.

Po diskusích se s. [redacted] svůj názor však změnil v tom smyslu, že doba ukáá oprávněnost či neoprávněnost vstupu. Obdobně tomu tak bylo i u soudruha [redacted], který při práci ve skladech podlehl názoru ostatních a vstup vojsk odmítal. V příštích dnech však po diskusích se s. [redacted], přijal názor - že oprávněnost prokáže doba a v dalších dnech na základě výměny názorů, schválil a dále shodně se s. [redacted] schvaloval příchod vojsk, jako jedinou možnost předejítí krveprolití. S. [redacted] již před 21. srpnem prohlásil, že bude-li vývoj pokračovat jak pokračuje, tak že přijdou Rusi. Po příchodu obhajoval přátelství s SSSR i v kolektivu sousedního útvaru. Prohlásil se rusofilem a angažoval se pro přátelské přijetí sovětského důstojníka velitelem posádky.

OBDOBÍ listopad až květen 1969:

Z důstojníků útvaru se nikdo nezdůraznil žádných skoků. Čin upálení Palscha byl rovněž důstojníky odmítnut jako nesmysl nebyla nouze o názor že Palsch byl k tomuto činu donucen skupinou extremistických sil. Rovněž tak důstojníci útvaru odmítli hysterii kolem hokejového zápasu s SSSR.

Obr. 50 – Analýza morálně politického stavu vojáků z povolání a stupeň konsolidace u 128. cpr. za dobu od ledna 1968 do května 1969, vypracovaná náčelníkem štábu 128. cpr. pplk. Jiřím Fikesem, 12. 3. 1970, výňatky z textu. (Správní archiv AČR, fond č. 2019, kart. č. 1, TS 1970)

Obr. 51b – Rozdělení vnějších rajonů v HK mezi KVS, VSB a mezi útvary posádky (VÚ 9381, VÚ 8978, VÚ 3877), podrobněji znázorňuje rozdělení rajonů mezi jednotky útvaru VÚ 1754. (Správní archiv AČR, fond č. 2000, kart. č. 51, Obvyčejné rozkazy velitele posádky 1985: DR č. 06/1985 z 19. 11. 1985)

Číslo 2x

Jihomoravský Krajský národní výbor
k rukám p. místopředsedy ing. Bělehrádky
Žerotínovo nám. 3/5

ONV BRNO - VENKOV	Číslo dopr.
odbor: <i>Rač.</i>	
Datlo dne: <i>2. 2. 1990</i>	Zpracovatel:
Čj: <i>160/90</i>	<i>A. Štěrba</i>
Příloha: <i>1</i>	Řídicí znak: <i>450</i>

Brno

V Brně 2. února 1990.

Věc: oznámení o obnově řeholního života
a žádost o navrácení budov kláštera.

Vážený pane místopředsedo !

Oznamujeme Vám, že na základě programového prohlášení vlády ČSSR ze dne 19. 12. 1989 jsme veřejně obnovili řádový život a chceme se vrátit do našeho benediktinského kláštera v Rajhradě. Dne 27. ledna jsme obdrželi přípis č.j. 117/90 - 06 ze sekretariátu místopředsedy vlády ČSSR Dr. Josefa Hromádky, ve kterém se toto obnovení činnosti řádů potvrzuje a současně se státní úřady, soudy i státní notářství žádají o poskytnutí pomoci při jednání, zejména též v oboru majetkovém.

Hlavní budovy našeho kláštera byly v minulosti (kromě kostela a fary) využívány pro potřeby vojska a okresního archivu. Knihovna byla ve správě Státní vědecké knihovny v Brně. Okresní archiv, který hlavní budovy kláštera již uvolnil, si postavil novou budovu, vojsko je v současné době již ze tří čtvrtin vystěhováno a zcela budovy opustí ve III. čtvrtletí tohoto roku a podle sdělení příslušných činitelů je již nyní možný okamžitý přístup do neobsazených částí - především prelatury. Se Státní vědeckou knihovnou se vedou jednání v rámci započatého budování Památníku moravského písemnictví a náš řád má v úmyslu vyjít SVK Brno vstříc v jejich původním záměru na základě vzájemné smlouvy.

Podle sdělení místopředsedy vlády Dr. Jána Čarnogurského vláda ČSSR zatím nepřijala rozhodnutí o všeobecném vrácení církevního majetku a k vrácení objektů do vlastnictví a užívání církevních institucí dochází na základě individuálního rokování mezi zástupci církve a příslušnými orgány státní správy.

Obracejíme se proto na Vás a na ONV Brno-venkov, aby již uvolněné prostory nám byly dány prozatím do užívání, aby bylo možno provést neodkladné a nutné práce - zvláště opravu střech a bylo možno ihned začít s přípravnými pracemi. Po stránce stavebních kapacit máme již provedení těch nejn nutnějších prací zajištěno.

V budoucnu budeme mít pravděpodobně zájem pouze o vrácení hlavních budov kláštera k církevnímu využití.

Ujišťujeme Vás, pane místopředsedo, že obnova řeholního života v Rajhradě se stane nejen projevem svobodného náboženského života, ale přinese i tolik očekávané výsledky na poli historického a kulturního, protože se jedná o prvořadou významnou památku a kulturní lokalitu na okrese Brno-venkov.

Také náš řád má zájem i na jejím kulturním využití pro potřeby občanů Rajhradu i v rámci turistického ruchu domácího i zahraničního.

Jsmo přesvědčeni, že našim požadavkům o urychlené předání části budov do používání a později i do vlastnictví nic nebrání a předem Vám děkujeme za ~~vaše~~ vyřízení.

P. Benedikt Karel Malý

P. Benedikt Karel Malý, OSB
převor kláštera

t.č. bytem Sekaninova 2
614 00 Brno

Na vědomí: Okresní národní výbor
Nám. RA 6
Brno

Mgr. Lucie Heilandová
Mgr. Richard Mahel, Ph.D.
PhDr. Jindra Pavelková

Mgr. Eva Richtrová

Posledních dvě stě let v historii rajhradského kláštera

Nakladatelství: Moravská zemská knihovna v Brně,

Kounicova 65a, 601 87 Brno

Rok vydání: 2013

Tisk: Petr Trněný - ALADIN agency

Redakce: Kolektiv autorů a Bc. et Bc. Hana Glombová

ISBN: 978-80-70-51-196-1

